

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SSCB VE RUSYA FEDERASYONU'NUN İSRAİL POLİTİKASINDA SÜREKLİLİK
DİNAMİKLERİ**

Doktora Tezi

Yaroslav SAMOYLOV

ANKARA -2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SSCB VE RUSYA FEDERASYONU'NUN İSRAİL POLİTİKASINDA SÜREKLİLİK
DİNAMİKLERİ**

Doktora Tezi

Yaroslav SAMOYLOV

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çınar ÖZEN**

ANKARA -2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SSCB VE RUSYA FEDERASYONU'NUN İSRAİL POLİTİKASINDA SÜREKLİLİK
DİNAMİKLERİ**

Doktora Tezi

Yaroslav SAMOYLOV

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çınar ÖZEN**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1 - Prof. Dr. Çınar ÖZEN**
- 2 - Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN**
- 3 - Doç. Dr. Özge ÖZKOÇ**
- 4 - Doç. Dr. Nuri YEŞİLYURT**
- 5 - Doç. Dr. Mustafa YETİM**

Tez Savunması Tarihi

06.05.2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Prof. Dr. Çınar ÖZEN danışmanlığında hazırladığım ‘SSCB ve Rusya Federasyonu'nun **İsrail Politikasında Süreklilik Dinamikleri**’ başlıklı doktora tezimideki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığıma ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Yaroslav SAMOYLOV

22.05.2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI

1. STALİN DÖNEMİNDE SSCB'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI.....	23
1.1. Sovyetler Birliği'nin ABD'yi Tehdit Olarak Algılaması.....	23
1.2. Sovyetler Birliği ve İran Krizi.....	31
1.3. Türkiye'ye Karşı Baskı.....	37
1.4. Filistin'deki Gelişmeler ve SSCB.....	40
2. KRUŞÇEV DÖNEMİNDE SSCB'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI.....	42
2.1. SSCB ve Mısır.....	44
2.2. SSCB ve Suriye.....	46
2.3. SSCB ve Irak.....	49
2.4. SSCB ve Kuzey Yemen.....	51
3. BREJNEV DÖNEMİNDE SSCB'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI.....	53
4. SOVYETLERİN ORTA DOĞU POLİTİKASINDA ÖNE ÇIKAN STRATEJİK HATALAR.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SSCB'NİN İSRAİL POLİTİKASI

1. SOVYETLER BİRLİĞİ VE İSRAİL'İN KURULUŞU.....	73
2. İLİŞKİLERİN BOZULMASI.....	78
2.1. İsrail'in Taraf Tutmama Politikasını Sona Erdirmesi.....	78
2.2. SSCB'nin İsrail Komünist Partilerine Sağladığı Destek.....	81
2.3. Yahudi Göçünün Rolü.....	84
3. SSCB'NİN ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASINA YÖNELİK POLİTİKASI.....	86
3.1. İsrail Karşıtı Tutumun Belirginleşmesi.....	88
3.2. İsrail ile Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi.....	92
3.3. Güç Dengesinin Moskova Aleyhine Dönüşmesi.....	96

3.4. Filistin Kurtuluş Örgütü: İsrail'e Karşı Yeni Bir Manivela.....	99
3.5. Lübnan Savaşı: Tasarruf Politikasına Geçiş.....	101
3.6. Gorbaçov'un İsrail Politikası.....	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTA DOĞU POLİTİKASI

1. SSCB'NİN ÇÖKÜŞÜ SONRASI RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKASININ ŞEKİLLENMESİ.....	108
2. RUSYA'NIN ORTA DOĞU POLİTİKASI: ABD İLE EKLEMLENMEDEN, ABD'Yİ DENGEMEYE DOĞRU.....	122
3. RUSYA'NIN ORTA DOĞU'DA DENGEME STRATEJİSİNİN DERİNLEŞMESİ	132
4. YUMUŞAK DENGEMEDEN SERT DENGEMEYE DOĞRU	141

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU'NUN İSRAİL POLİTİKASI

1. RUSYA'NIN ABD İLE EKLEMLENME POLİTİKASI BAĞLAMINDA İSRAİL.....	152
2. RUSYA'NIN DENGEME STRATEJİSİNİN ŞEKİLLENMESİ VE İSRAİL	161
3. ABD İLE KARŞITLIĞIN ZİRVEYE ULAŞMASI BAĞLAMINDA RUSYA'NIN İSRAİL POLİTİKASI	176
3.1. Suriye Krizinin Rusya'nın İsrail Politikasına Etkisi	176
3.2. Ukrayna krizinin Rusya'nın İsrail Politikasına Etkisi	184
3.3. Gazze Savaşı'nın Rusya'nın İsrail Politikasına Etkisi	187
SONUÇ.....	194
KAYNAKÇA	205
ÖZET	250
ABSTRACT.....	251

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CoCom	The Coordinating Committee for Multilateral Export
Comecon	Council for Mutual Economic Assistance
DYHC	Demokratik Yemen Halk Cumhuriyeti
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
G7	The Group of Seven
IMF	International Monetary Fund
IPC	The Iraq Petroleum Company
İHA	İnsansız Hava Aracı
İKP	İsrail Komünist Partisi
KGUUK	Kuzey-Güney Uluslararası Ulaştırma Koridoru'dur
MAPAI	İsrail Ülkesi İşçilerinin Partisi
MEC	Middle East Command
NATO	North Atlantic Treaty Organization
RAKAH	Yeni Komünist Liste
RAND	RAND Corporation
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START II	Strategic Arms Reduction Treaty
UAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
YAC	Yemen Arap Cumhuriyeti

GİRİŞ

Bu tez, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu'nun, 1948'de İsrail'in kuruluşundan 2025 yılına kadar geçen sürede İsrail'e yönelik politikasını ele almaktadır. Çalışma, Moskova'nın İsrail politikasını belirleyen temel etkenleri/çıkarları ve Sovyetler Birliği ile Rusya Federasyonu'nun İsrail politikaları arasında bir devamlılık olup olmadığını incelemeyi hedeflemektedir. Tezin temel argümanı, Moskova'nın Soğuk Savaş dönemi İsrail politikası ile Rusya Federasyonu dönemindeki İsrail politikasının, Moskova'nın ABD ve onun müttefiki olan İsrail'den algıladığı tehdit tarafından şekillendiğidir. Moskova, bu tehdidi dengelemek amacıyla, İsrail'e karşı ABD ve İsrail karşıtı aktörlerle ittifaklar kurarak bir denge stratejisi izlemeye çalışmıştır.

Tez, Stephen Walt'un 'The Origins of Alliance'¹ adlı eserinde ortaya koyduğu tehdit dengesi teorisini analitik bir çerçeve olarak benimsemektedir. Bu teori, Rusya'nın tehdit algılarının İsrail'e yönelik politikasını nasıl şekillendirdiğini açıklamada önemli bir model sunmaktadır. Walt, teorik modellerin, devletlerin değişen koşullar altında sergileyeceği davranışları öngörmeye önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Bunun bir örneği olarak, herhangi bir devletin maddi gücündeki bir değişikliğin, o devletin dış politika davranışında da bir değişikliğe yol açacağına dair bir argüman ortaya koymaktadır.² Walt ile aynı görüşü paylaşan bir diğer akademisyen James Fearon, Kenneth Waltz'ın sistemik teorisinin bir dış politika teorisi olmadığı yönündeki iddiasını eleştirmektedir. Fearon, uluslararası siyasetin sistemik teorisi (neorealizm) ile dış politika teorisinin aslında aynı şey olduğunu

¹ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliance*, New York: Cornell University Press, 1987.

² Stephen M. Walt, 'The Relationship Between Theory And Policy In International Relations', *Annual Review of Political Science*, 8(1), 2005, s. 31.

savunmaktadır. O, dış politika teorisini ‘devletlerin dış politikalarının ya da doğrudan sonuçlarının açıklanan unsurlar olduğu herhangi bir teori’ olarak tanımlamaktadır.³

Walt, yaklaşımını klasik güç dengesi teorisinin eleştirisi üzerine inşa etmiştir. Bu doğrultuda, tehdit dengelemesi teorisini daha iyi açıklayabilmek için, önce güç dengesi teorisinin temel kavramlarının açıklığa kavuşturulması önemlidir. Güç dengesi teorilerinin büyük bir kısmı, büyük güçlerin en güçlü devlete karşı denge oluşturduğunu öne sürmektedir.⁴ Güç dengesi teorisine göre güç dengesinin korunmasının en önemli unsuru, bir devletin, diğer devletleri denetleyecek ölçüde bir güç birikimine sahip olmasının engellenmesidir.⁵ Yapısal realizmin önde gelen isimlerinden Waltz’a göre bir devletin veya koalisyonun uluslararası sistemde daha güçlü hale gelmesi, diğer devletler tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durum, zayıf devletlerin daha güçlü devletlere politik olarak boyun eğme riskiyle karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Bu tür tehditlere karşı, daha zayıf devletlerin ittifaklar oluşturması yaygın bir strateji haline gelmiştir. Bu ittifaklar, güçlü koalisyonların etkisini dengelemek ve uluslararası sistemin istikrarını sağlamak amacıyla işlev görmektedir.⁶ Jack Levy ve William R. Thompson, bu teoriyi 1495 ile 1999 yılları arasında Avrupa’daki ittifak oluşumlarını inceleyerek test etmiştir. Yazarlar, Avrupa’daki büyük güçlerin, herhangi bir devletin diğerlerine kıyasla daha fazla askeri güce sahip olmaları durumunda dengeleme eğilimi gösterdiği sonucuna varmıştır.⁷

³ James D. Fearon, ‘Domestic Politics, Foreign Policy, And Theories of International Relations’, *Annual Review of Political Science*, 1(1), 1998, s. 293.

⁴ Jack S. Levy, William R. Thompson, ‘Hegemonic Threats and Great-Power Balancing in Europe, 1495-1999’, *Security Studies*, vol. 14, no. 1, 2005, s. 13.

⁵ Jack S. Levy, ‘What Do Great Powers Balance Against and When?’, içinde *Balance of Power: Theory and Practice in The 21st Century*, ed. T.V. Paul, James J. Wirtz, Michel Fortmann, California: Stanford University Press, 2004, s. 32.

⁶ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979, ss. 126-127.

⁷ Levy, Thompson, *op.cit.*, s. 1.

Waltz'a göre, devletler, karşılaştıkları tehditleri ortadan kaldırmak için iki stratejiden birini seçmektedir: dengeleme ya da eklemlenme. Devletlerin tercih ettikleri strateji genellikle uluslararası sistemin yapısından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, güçlü devletler, diğer güçlü devletlerle ittifak kurmaktan kaçındıkları için dengeleme stratejisi, güçlü bir devletin daha zayıf bir devletle ittifak yapmasını ifade etmektedir. Buna karşın, eklemlenme stratejisi, daha zayıf bir devletin kendisinden güçlü bir devletle ittifak kurmasını öngörmektedir.⁸

Güç dengesi teorisine göre, devletler en güçlü devleti veya koalisyonu potansiyel bir tehdit kaynağı olarak değerlendirme eğilimindedir. Kısacası, güç dengesizliği tehdidin birincil ölçütüdür. Walt'un ortaya attığı tehdit dengesi teorisi ise, güç dengesi teorisinin toplam gücün tehdidin önemli ölçütü olduğunu kabul etmekle birlikte, bunu yetersiz bulmaktadır. Bu bağlamda, tehdit dengelemesi teorisine göre tehdidin ölçülmesinde coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve niyetlerin saldırganlığı (aggressiveness of intentions) gibi unsurlar da dikkate alınmalıdır.⁹ Paul Fritz ve Kevin Sweeney, 'The (De)Limitations of Balance of Power Theory' adlı çalışmalarında, 1816-1992 yılları arasındaki büyük güçler arasındaki ittifakları analiz ederek Walt'un tehdit dengesi teorisini ampirik olarak doğrulamıştır.¹⁰

Walt, tehditkar devletler ile tehditkar olmayan devletler arasındaki farkları belirlemek için tehdit seviyesini etkileyen dört önemli unsuru tartışmaktadır. İlk unsur, toplam güçtür. Nüfus, sanayi, askeri kapasite ve teknolojik gelişmişlik gibi faktörlerin toplam gücü arttıkça, bu güç, devletin potansiyel tehdit oluşturma kapasitesini de artırmaktadır. İkinci unsur

⁸ Waltz, *op.cit.*, ss. 125-126; Walt, 1987, *op.cit.*, ss. 263-21.

⁹ Walt, 1987, *op. cit.*, ss. 263-265.

¹⁰ Paul Fritz, Kevin Sweeney, 'The (de)Limitations of Balance of Power Theory', *International Interactions*, vol. 30, no. 4, 2004, ss. 285-308.

coğrafi yakınlıktır. Bu bağlamda, devletler, coğrafi olarak yakın tehditleri daha büyük bir tehlike olarak algılamaktadır. Üçüncü unsur, saldırgan güçtür; bu, bir devletin saldırganlık kapasitesinin derecesini ifade etmektedir. Son olarak, dördüncü unsur saldırgan niyetlerdir. Devletler veya koalisyonların saldırgan davranışları, tehdit algılayan diğer devletleri denge kurmaya yönlendirecek kadar etkili olabilme potansiyeline sahiptir.¹¹

Tehditler doğrudan tehdit ve dolaylı tehdit olmak üzere iki türe ayırmak mümkündür. Robert Pape, her iki tür tehdidin de denge oluşturma ihtiyacını tetiklediğini ileri sürmektedir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında Almanya, ABD için doğrudan bir tehdit oluşturmamıştır. Ancak Almanya'nın Avrasya kaynaklarını kontrol etme olasılığı, ABD'nin müdahalesini teşvik etmiştir. Dolaylı tehditlere ilişkin endişeler, özellikle tek kutuplu sistemlerde artmaktadır. Zira diğer büyük güçler, egemen devletin küresel hegemonyaya sahip olma çabası içinde olabileceğinden korkmaktadır. Tek kutuplu bir gücün, doğrudan bir tehdit oluşturmasa dahi, küçük devletler üzerinde kontrolü artırmaya yönelik eylemleri, bir tehdit olarak algılanabilir.¹²

Walt, Waltz gibi devletlerin karşılaştıkları tehditlere karşı ya dengeleme ya da eklemlenme stratejilerini uyguladıklarını belirtmektedir. Ancak, Waltz'dan farklı olarak, Walt, devletlerin hangi stratejiyi seçeceğini belirlemede güç faktöründen ziyade, en çok tehlikeli olan devlet faktörünün daha önemli olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, Walt, dengelemeyi, güçlü bir devletin ya da koalisyonunun daha zayıf bir devletle ittifak kurması olarak değil, en çok tehlikeli olan devlet veya koalisyona karşı oluşturulan ittifak olarak tanımlamaktadır. Eklemlenme ise daha zayıf bir devletin, en güçlü devletle değil, en çok tehlike arz eden devlet veya koalisyonla ittifak kurmasını ifade etmektedir.¹³ Eklemlenmenin

¹¹ Walt, 1987, *op.cit.*, ss. 22-26.

¹² Robert. A. Pape, 'Soft Balancing against the United States', *International Security*, 30(1), 2005, s. 13-15.

¹³ Walt, 1987, *op.cit.*, ss. 17-21.

amacı, tehditkâr bir devletin veya koalisyonun saldırgan niyetlerini azaltmaktır. Yatıştırma, eklemlenme stratejisinin temelinde yer almaktadır.¹⁴

Üstün güce sahip devletlerin ve koalisyonların niyetlerinin algılanma biçimi, dengeleme ve eklemlenme stratejilerinin seçiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Eklemlenme stratejisi genellikle üstün gücün yatırılabilabileceği düşünüldüğünde tercih edilmektedir. Ancak, daha güçlü devletin niyetlerinin yanlış değerlendirilmesi riski her zaman mevcuttur. Eğer üstün devlet barışçıl değil de saldırgan bir tutum sergilerse, eklemlenme stratejisini izleyen devletin uluslararası sistemde ciddi güvenlik ve istikrar sorunlarıyla karşı karşıya kalma riski söz konusudur. Buna karşın, dengeleme stratejisi genellikle daha düşük risk taşımaktadır. Zira yanlış bir hesaplama sonucu üstün güce sahip devlet saldırgan değil de barışçıl bir tavır sergilese bile bu durum tehdit oluşturmaz.¹⁵ Devletler, diğer devletlerin niyetlerinden tamamen emin olamazlar, çünkü bunlar zamanla değişime uğrama potansiyeline sahiptir. Ayrıca, bir devletin algıları her zaman doğru ya da güvenilir olmayabilir. Sonuç olarak, diğer devletlerin sürekli dostane bir tavır sergileyeceğini varsaymak risklidir. Daha mantıklı bir yaklaşım, yalnızca güvene dayanmaktan ziyade potansiyel tehditlere karşı bir denge kurmak olacaktır.¹⁶

SSCB'nin dağılmasının ardından güç dengesi teorisi, özellikle liberal düşünürler, konstrüktivistler ve neoklasik realistler tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. G. John Ikenberry, 'Institutions, Strategic Restraint, and the Persistence of Post-war Order' adlı makalesinde, Soğuk Savaş sonrasında Amerikan hegemonyasının sürdüğünü ve ABD'ye karşı bir dengeleme çabası yerine, uluslararası iş birliğinin teşvik edildiğini öne sürmektedir. Ikenberry'e göre, bu başarının temelinde Batı siyasi düzeninin kurumsal yapıları yer

¹⁴ *Ibid*, ss. 176.

¹⁵ *Ibid*, ss. 178-180.

¹⁶ *Ibid*, ss. 28-33.

almaktadır.¹⁷ Neoklasik realist William C. Wohlforth, Stephen G. Brooks ile birlikte kaleme aldığı ‘World Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy’ adlı eserinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemonik konumunun dengeleme sürecinin gerçekleşmesini engellediğini öne sürmektedir. Yazarlar, lider devletin gücü arttıkça dengeleyici ittifakların oluşma olasılığının azaldığını savunmakta ve bu durumun temel nedeninin, dengeleme girişimlerinin diğer büyük güçler açısından yüksek maliyetler doğurması olduğunu ileri sürmektedir.¹⁸ Bir diğer eleştiri ise inşacılarından gelmiştir. Alexander Wendt, Soğuk Savaş sırasında Sovyet davranışındaki değişimin, realistlerin iddia ettiği gibi görece güçteki bir düşüşten kaynaklanmadığını savunmaktadır. Wendt’e göre, Sovyet liderliğinin eylemleri esasen, çıkarlarının ve temel inançlarının yeniden tanımlanmasından etkilenmiş ve bu durum dış politika dönüşümüne yol açmıştır.¹⁹

Walt bu eleştirilere katılmamaktadır. Ona göre, Soğuk Savaş resmen sona ermiş olsa da büyük güçler arasındaki rekabet durmamıştır. Bu bağlamda, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, dış politikasını realizm ilkeleri doğrultusunda sürdürmeye devam etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD, uluslararası sistemdeki üstünlüğünü korumak amacıyla askeri müdahalelerde bulunmaya devam etmiştir.²⁰ Diğer büyük güçler ise, ABD'nin üstünlüğüne karşı dengeleme stratejileri geliştirmeye ve bu stratejileri uygulamaya devam etmiştir. Ancak, bu süreçte değişen temel unsur, benimsenen dengeleme stratejisinin türüdür. Soğuk Savaş sonrası dönemde, sert dengeleme yerine genellikle yumuşak dengeleme stratejisi

¹⁷ John G. Ikenberry, ‘Institutions, Strategic Restraint, and the Persistence of American Postwar Order’, *International Security*, vol. 23, no. 3, 1999, ss. 43–78.

¹⁸ Bkz. Stephen. G. Brooks, William C. Wohlforth, *World Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy*, Princeton: Princeton University Press, 2008.

¹⁹ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, 1999, ss. 129, 375.

²⁰ Stephen M. Walt, ‘The Gorbachev Interlude and International Relations Theory’, *Diplomatic History*, vol. 21, no. 3, 1997, ss. 478-479.

benimsenmiştir. Bu konuyu daha iyi anlayabilmek için, söz konusu iki strateji arasındaki farkların derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

Dengeleme stratejisi, üç ana türe ayrılmaktadır. Bunlardan ilki sert dengelemedir. Sert dengeleme stratejisini benimseyen devletler, başlıca rakiplerinin güç kapasitesine karşı etkili bir karşı koyma sağlamak amacıyla açık ve resmi ittifaklar kurmaktadır ve bu ittifakların sürekliliğini sağlamaya yönelik çabalar göstermektedirler.²¹ Güç dengesi teorisi, uluslararası sistemde hiçbir devletin aşırı güçlenmemesi gerektiğini savunmaktadır. Gücün sistemde eşit bir şekilde dağıldığı bir ortamda, hiçbir devlet tek başına savaş başlatma ve kazanma konusunda belirgin bir üstünlüğe sahip olamayacaktır. Bu dengeyi sağlamak amacıyla başvurulan yöntemlerden biri, devletler arasında ittifaklar kurmaktır. Sert dengeleme, güçlü bir rakibi zayıflatmak, durdurmak veya yenmek amacıyla güç biriktirmek için uygulanmaktadır. NATO ve Varşova Paktı, sert dengeleme stratejisine örnek teşkil eden iki önemli ittifaktır.²²

İkinci tür dengeleme yumuşak dengelemedir. Sert dengeleme, güç dengesini korumaya odaklanmaktadır. En güçlü devletin aşırı kontrol sahibi olmasını engellemek için ona karşı ittifakların kurulmasını öngörmektedir. Yumuşak dengeleme ise, mevcut güç dengesini kabul edip onun içinde daha avantajlı sonuçlar elde etmek amacıyla koordine edilmiş diplomatik girişimleri kapsamaktadır.²³ Yumuşak dengeleme, üstün bir devletin askeri gücüne doğrudan karşı koymadan onu kullanmasını zorlaştırmayı amaçlamaktadır. Askeri olmayan araçlara dayansa da, bu strateji üstün devletin askeri kapasitesi üzerinde gerçek bir etki yaratmayı hedeflemektedir ve savaşta kullanılacak askeri gücünü

²¹ Paul, (et al.), *op.cit.*, s. 3.

²² T. V. Paul, *Restraining Great Powers: Soft Balancing from Empires to the Global Era*, New Haven and London: Yale University Press, 2018, s. 12-20.

²³ Stephen Walt, 'Alliances in a Unipolar World', *World Politics*, 61(1), 2009, ss. 104-106.

zayıflatma potansiyeline sahiptir.²⁴ Yumuşak dengeleme, sistemdeki en güçlü devleti doğrudan zayıflatmayı hedeflememektedir. Bunun yerine, bu strateji, en güçlü devletin askeri güç kullanmasını daha zor, daha yavaş veya daha maliyetli hale getirmektedir. Ayrıca, gelecekteki sert dengeleme önlemleri için zemin hazırlamaktadır.²⁵ Zira yumuşak dengeleme, en güçlü devletten tehdit artıkça, sert dengeleme stratejisine dönüşme potansiyeline sahiptir.²⁶ Yumuşak dengelemenin bir diğer amacı, rakibin eylemlerinin meşruiyetini sorgulamaktır.²⁷

Yumuşak dengeleme, devletlerin resmi askeri ittifaklar kurmadan, ortak bir tehdit ile başa çıkmak için daha az resmi bir şekilde birlikte çalışması anlamına gelmektedir.²⁸ Entantlar (entante), güvenlik anlayışlar, (security understanding), geçici tatbikatları veya uluslararası kuruluşlarda iş birliğini, resmi ittifaka girmeden sınırlı silahlandırmayı (military buildup). Nükleer ve füze teknolojilerin paylaşımı gibi) örnek olarak vermek mümkündür.²⁹ Silah satışı da yumuşak dengelemenin bir diğer örneğidir. Tehditkâr bir devleti zayıflatmak amacıyla, bir devlet resmi ittifaklar kurmadan tehditkar devletin düşmanına silah satışı yapma potansiyeline sahiptir. Silah transferleri, tedarik eden devletin askeri kapasitesini doğrudan artırmasa da, rakip devletlerin gücünü zayıflatabilir ve böylece tedarik eden devletin güvenliğini güçlendirebilir.³⁰ Yumuşak dengelemenin bir başka örneği engel oluşturma diplomasisi ve ekonomik güçlendirmedir. Engel oluşturma diplomasisi, bir devletin savaş planlarını ertelemek için uluslararası kurumları kullanma taktiğidir. Ekonomik

²⁴ Robert Pape, 2005, *op.cit.*, s. 36; Kai He, Huiyun Feng, 'If Not Soft Balancing, Then What? Reconsidering Soft Balancing and U.S. Policy Toward China', *Security Studies*, vol. 17, no. 2, 2008, ss. 370 – 372.

²⁵ Pape., 2005, *op.cit.*, s. 17.

²⁶ Paul (et.al), 2004, *op.cit.*, s. 3.

²⁷ Paul, 2018, *op.cit.*, s. 23.

²⁸ T.V. Paul, 'Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy', *International Security*, 30(1), 2005, s. 14.

²⁹ Paul (et.al), 2004, *op.cit.*, s. 3; Walt, 2009, *op.cit.*, s. 106.

³⁰ He, Feng, 2008, *op.cit.*, ss. 372-373.

güçlendirme ise, bölgesel ticaret bloklarına üye olmayanları dışlamayı hedefleyen bir taktiktir.³¹

Yumuşak dengeleme teorisine göre, ABD'den endişe duyan devletler, resmi ittifaklar kurmak yerine, daha esnek ve örtük işbirliği mekanizmaları geliştirerek ABD'nin küresel gücünü dengelemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, ABD, kendisine yönelik açık bir ittifakın oluşumunu engellemeye çalışırken, diğer devletler ise gayri resmi işbirlikleri aracılığıyla ABD'nin doğrudan müdahalesini tetiklememeyi amaçlamaktadır.³²

Soğuk Savaş sonrası dönemde, büyük güçler genellikle yumuşak dengeleme stratejisine yönelmiştir. Bunun nedenlerinden biri, Amerika Birleşik Devletleri ile diğer ikinci derecedeki büyük güçler arasındaki güç farkının oldukça büyük olması ve ABD'ye karşı sert dengeleme politikalarının benimsenmesinin son derece maliyetli olmasıdır. Zira, sert dengeleme politikalarının benimsenmesi, doğrudan siyasi ve ekonomik misillemelere yol açma riski taşımaktadır.³³

Bir diğer neden, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD, dünyanın en güçlü devleti olmasına rağmen, çoğu büyük güçler için doğrudan bir tehdit oluşturmamış olmasıdır. Bazı devletler ABD konusunda endişe duymuş olsa da, büyük güçlerden hiçbiri işgal tehdidi hissetmemiştir.³⁴ Devletler, tehdit seviyesine göre dengeleme politikasının türünü belirlemektedir. Eğer tehdit seviyesi çok yüksekse sert dengeleme tercih edilmektedir. Eğer sistemin en güçlü devleti doğrudan tehdit oluşturmuyorsa ve coğrafi olarak uzaktaysa, ona karşı açık bir ittifak yerine gayri resmi ve gizli ittifakların kurulması daha olasıdır. Zira sert

³¹ Pape, 2005, *op.cit.*, s. 36.

³² Paul, 2005, *op.cit.*, s. 47; Walt, 2009, *op.cit.*, ss. 103-106.

³³ Paul (et al.), 2004, *op.cit.*, s. 3; Walt, 2009, *op.cit.*, s.15.

³⁴ Stephen M. Walt, 'Keeping the World Off Balance: Self Restraint and U.S. Foreign Policy', *KSG Working Paper No. 00-013*, October 2000, s. 27-28.

dengeleme stratejisi çok maliyetlidir.³⁵ Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrasındaki ilk yıllarda ikinci kademe büyük güçler, Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu ezici güce rağmen, ABD'nin egemenliklerini tehdit etmediği için ona karşı sert bir denge oluşturma gerekliliğini hissetmemiştir. Üstelik, nükleer silahların varlığı, ikinci derecedeki büyük güçlerin güvenliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu devletler, daha güçlü küresel aktörlerin askeri kapasiteleri konusunda daha az endişe duymuş ve stratejik özerkliklerini koruma potansiyeline sahip olmuştur. Sonuç olarak, ikinci derecedeki büyük güçler, ABD'nin doğrudan askeri müdahalesine maruz kalma olasılığını düşük görmüştür.³⁶

Üçüncü tür dengeleme ise bir ara kategori olan sınırlı sert dengeleme stratejisidir. Yumuşak dengeleme, stratejik ortaklıklar gibi yarı resmi ittifaklara dayanmaktadır. Sınırlı ortak askeri tatbikatları, yumuşak dengeleme olarak saymak mümkündür. Ancak ilişki, üs ve tesislerinin kullanımına izin verecek şekilde gelişirse, bu tür bir işbirliği sınırlı sert dengeleme olarak sayılacaktır. Bununla birlikte üs kullanma izni resmi genellikle resmi ittifaka girmeden yapılmaktadır. Rusya ve Çin arasında olan işbirliği sınırlı sert dengeleme stratejisinin bir örneğidir.³⁷

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı sert dengeleme stratejisini benimsemiştir. ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra minimal kayıplarla çıkmış ve Sovyetler Birliği için potansiyel bir tehdit oluşturacak kadar güçlenmiştir.³⁸ Bu bağlamda, savaş sonrası dönemde ABD'nin oluşturduğu tehdit, Sovyet dış politikasının şekillenmesinde merkezi bir belirleyici olmuştur. Özellikle ABD'nin

³⁵ Walt, 2009, *op.cit.*, s. 103-106.

³⁶ Paul (et al.), 2004, *op.cit.*, ss. 53-56

³⁷ Paul, 2018, *op.cit.*, ss. 21-26.

³⁸ William Curti Wohlforth, *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War*, Ithaca and London: Cornell University Press, 1993, s. 134.

Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atması, Winston Churchill'in Fulton konuşması, Baruch Planı, Marshall Planı, Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun kurulması, Kore Savaşı'nda Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin rolü ve Almanya Federal Cumhuriyeti'nin NATO'ya tam üye olması gibi gelişmeler, Sovyetler Birliği tarafından doğrudan tehditler olarak değerlendirilmiştir.³⁹ Moskova, bu tehdidi dengelemek amacıyla Varşova Paktı, Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (Comecon) ve Komünist Enformasyon Bürosu (Kominform) gibi kurumları stratejik araçlar olarak kullanmıştır. Buna karşılık ABD, çevreleme politikası doğrultusunda Sovyetler Birliği'ni ekonomik, siyasi ve askeri mekanizmalar aracılığıyla yenilgiye uğratmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda NATO, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), Çok Taraflı İhracat Kontrolleri Koordinasyon Komitesi (CoCom) ve Avrupa Topluluğu (AT) gibi kurumlar önemli rol oynamıştır.⁴⁰

Soğuk Savaş dönemi, büyük güçler arasındaki rekabetin küresel ölçekte yayıldığı, ancak özellikle ekonomik ve stratejik açıdan kritik öneme sahip bölgelerde yoğunlaştığı bir süreçtir. Bu çerçevede, Orta Doğu, uluslararası sistemin jeopolitik dinamikleri açısından önemli bir merkez olmuştur. Orta Doğu'daki ittifak yapıları, Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki rekabetin etkisiyle şekillenmiştir. Bu ittifaklar, müttefiklere sağlanan mali ve askeri yardımlar yoluyla desteklenmiştir.⁴¹ Bu bağlamda, Sovyetler Birliği için Orta Doğu'nun stratejik önemi, bölgedeki büyük güç rekabetinin bir yansıması olarak ittifaklar aracılığıyla siyasi ve askeri nüfuz elde etme çabalarına dayanmaktadır.⁴²

³⁹ Sergei Fedorenko, 'Soviet Perception of US Threat', içinde *Strategic Power: USA/ USSR*, ed. Carl G. Jacobsen, New York: Palgrave Macmillan, 1990, ss. 72-74.

⁴⁰ John J. Mearsheimer, 'Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order', *International Security*, Vol. 43, No. 4, Spring 2019, s. 18-20.

⁴¹ Paul (et al), 2004, op.cit. s. 241.

⁴² Walt, 1987, op.cit., s. 153.

II. Dünya Savaşı sonrasında, Moskova'nın Orta Doğu'daki etkisini Türkiye ve İran gibi Arap olmayan devletler üzerinden sağlamaya yönelik çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁴³ Buna ek olarak, Sovyetler Birliği, İsrail'in kuruluşuna destek vererek bölgedeki varlığını güçlendirmeye çalışmıştır. Filistin'deki Yahudilerin İngilizlere karşı yürüttüğü ulusal bağımsızlık mücadelesi, Sovyetler Birliği'nin bu desteğini şekillendiren önemli bir unsur olmuştur.⁴⁴ Sovyetler Birliği'nin hedefi, Doğu Akdeniz'de İngiltere'nin düşmanlarını destekleyerek onu bölgeden uzaklaştırmak olmuştur.⁴⁵ Kısa vadede bu politika başarıya ulaşmış olsa da uzun vadede başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Zira İsrail tarafsızlık politikasından uzaklaşarak ABD ile stratejik bağlarını güçlendirme kararı almıştır.⁴⁶ Moskova ise, ABD'nin bölgedeki etkisini dengelemek amacıyla İsrail'in karşısındaki Arap devletleriyle yakın ilişkiler geliştirmiştir. 1953 yılında Kruşçev'in iktidara gelmesiyle birlikte Sovyetler Birliği, bölgede Arap yanlısı bir politika benimsemeye başlamıştır.⁴⁷ Sovyet yönetimi, Arap milliyetçiliğini ABD'ye karşı stratejik bir denge unsuru olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla, Moskova Arap devletlerine yönelik siyasi ve askeri desteğini artırmıştır.⁴⁸ Bu politika çerçevesinde Sovyetler Birliği, Mısır, Suriye, Irak ve Kuzey Yemen

⁴³ Ya'acov Roi, 'From Encroachment to Involvement: A Documentary History of Soviet Foreign Policy in the Middle East, 1945-1973', Jerusalem: Israel Universities Press, 1974, s. xxv.

⁴⁴ Mikhail Agapov, *Evreysko-Palestinskoe Soobshchestvo V Sovetskoy Blichnevostochnoy Politike v 1939-1948 gg.* [1939-1948 Yıllarında Sovyet Orta Doğu Politikasında Yahudi-Filistin Topluluğu], Tyumen: Vektor Buk, 2012, s. 241-243.

⁴⁵ Tatyana Nosenko, 'Politika SSSR I Ssha Po Voprosu Sozdaniya Gosudarstva Izrail [İsrail Devleti'nin Kurulması Meselesine İlişkin SSCB ve ABD Politikası]', *Vestn. Mosk. Un-Ta*, Ser. 25, Mezhdunarodnye Otnosheniya I Mirovaya Politika, 2016, № 2, ss. 84-85.

⁴⁶ Bkz. Avi Shlaim, 'Israel between East and West, 1948-1956', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 36:4, November 2004.

⁴⁷ Anatoliy Khazanov, Anatoliy Olimpiyev, *Sovetskiy Soyuz i Blichniy Vostok v Gody Kholodnoy Voyny [Soğuk Savaş Yıllarında Sovyetler Birliği ve Orta Doğu]*, Moskva: Unity, 2017, ss. 28-38.

⁴⁸ Walt, 1987, op.cit., ss., 52-53.

gibi devletlerle dostane ilişkiler geliştirmiştir. Ancak bu yaklaşım, SSCB ile İsrail arasındaki ilişkilerin Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar gergin kalmasına neden olmuştur. Moskova, İsrail'i ABD'nin bölgedeki müttefiki olarak görmüş ve onu dengelemeye yönelik politika benimsemiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesine rağmen, Sovyetler Birliği'nin yerine geçen Rusya Federasyonu, ABD'den tehdit algılamaya devam etmiştir. Dahası, SSCB'nin dağılmasının ardından bu algı giderek artış göstermiştir.⁴⁹ Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın algıladığı başlıca tehditler; NATO'nun genişlemesi, ABD'nin post-Sovyet coğrafyaya yönelik politikaları, ABD'nin enerji politikası, ABD'nin Doğu Avrupa'da balistik füze savunma sistemleri kurma girişimi ve 2003 sonrasında ABD ise müdahaleciliği olmuştur. Bu tehdit algısı, Rusya'nın dış politikasını şekillendiren en önemli unsurlardan biri hâline gelmiştir. Tehdit algısının giderek artması ise, Rusya'nın dış politikasında daha iddialı ve proaktif bir yönelim benimsemesine yol açmıştır.⁵⁰ Bu bağlamda, Rusya'nın güvenlik anlayışı, Sovyetler Birliği döneminden itibaren köklü bir değişim göstermemiştir. Soğuk Savaş sürecinde NATO, Sovyetler Birliği tarafından en büyük tehdit olarak değerlendirilmiştir. Özellikle 1983 yılında ABD'nin Sovyet topraklarını vurabilecek Pershing II balistik füzelerini ve karadan fırlatılan seyir füzelerini Avrupa'ya yerleştirmesi, Sovyet güvenliğini ciddi şekilde tehdit etmiştir. Günümüzde Rusya, bu tehditlerin devam ettiğini ve hatta arttığını düşünmektedir. NATO'nun genişleme süreci, askeri varlığını Rusya sınırlarına yaklaştırarak Moskova'nın güvenlik endişelerini derinleştirmektedir.⁵¹

⁴⁹ Sharon Rivera (et all.), *The Russian Elite 2016, 2016 Hamilton College Levitt Poll*, Version 2.0, May 11, 2016, s. 7.

⁵⁰ Bkz. 'Dissertation Conclusion' in Angela Borozna, 'Threat Perceptions and Russian Foreign Policy', PhD Thesis, The City University of New York, 2020.

⁵¹ Eugene Rumer and Richard Sokolsky, 'Etched in Stone: Russian Strategic Culture and the Future of Transatlantic Security', *Carnegie Endowment for International Peace - US*, September 2020, ss. 9 -10,

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya, algıladığı tehditlere karşı dengeleme stratejisini benimsemeye başlamıştır.⁵² Ancak Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nden farklı olarak, sert dengeleme yerine genellikle yumuşak dengeleme stratejisini tercih etmiştir. Bu doğrultuda, ABD ve müttefiklerini dengelemek amacıyla özellikle Çin ve İran ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.⁵³ Rusya ile Çin'i birbirine yakınlaştıran en önemli faktör, her iki devletin de ABD'den kaynaklanan ortak tehdit algısıdır.⁵⁴ Benzer şekilde, Rusya ile İran arasındaki ilişkilerde de bu dinamik belirleyici bir rol oynamıştır. Moskova'nın ABD'den kaynaklanan tehdit algısının artmasıyla birlikte, İran ile olan iş birliği de giderek derinleşmiştir.⁵⁵

Tüm bu açıklamaların ardından, çalışmanın temel sorunsalına odaklanmak yerinde olacaktır: Rusya Federasyonu'nun ABD'den tehdit algılamaya devam etmesi, İsrail politikasını nasıl etkilemiştir? Literatürde bazı akademisyenler⁵⁶, Soğuk Savaş'tan günümüze

<https://carnegieendowment.org/research/2020/09/etched-in-stone-russian-strategic-culture-and-the-future-of-transatlantic-security?lang=en>, Erişim Tarihi: 01.05.2025; Sumantra Maitra, 'NATO Enlargement, Russia, and Balance of Threat', *Canadian Military Journal*, vol. 21, no. 3, 2021, s. 45.

⁵² Alexander Korolev, 'Theories of Non-Balancing and Russia's Foreign Policy,' *Journal of Strategic Studies*, vol. 41, no. 6, 2018, s. 2017.

⁵³ Bkz. Maria (Mary) Papageorgiou (et al) 'A 'Soft' Balancing Ménage à Trois? China, Iran and Russia Strategic Triangle Vis-à-Vis US Hegemony', *Journal of Asian Security and International Affairs*, vol. 10, no. 1, 2023, ss. 65–94.

⁵⁴ Alexander Korolev, 'Balances Of Power, Threat, And Interests:The Logic Behind China-Russia Strategic Alignment In The Post-Cold War Period', *Moscow University Bulletin of World Politics*, vol. 13, no. 3, ss. 94-95.

⁵⁵ Saeed Khavarinejad, 'Russia–Iran Security Relations And Military Cooperation as a Counterbalance to Western Hegemony', *Tomsk State University Journal of Philosophy, Sociology and Political Science*, 80, 2024, s. 53.

⁵⁶ Scott B. Lasensky, Vera Michlin-Shapir, 'Avoiding Zero-Sum: Israel And Russia In An Evolving Middle East', içinde *The Mena Region: A Great Power Competition*, eds. Karim Mezran and Arturo Varvelli, ISPI and Atlantic Council, 2019, s. 157 <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-mena-region-a-great-power-competition/>, Erişim Tarihi: 01.02.2025; Mark N. Katz, 'Russia And Israel: An

Rusya-İsrail ilişkilerinin karıştıktan işbirlikçi bir ortaklığa evrildiğini öne sürmektedir. Ancak, bu görüş gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Rusya, İsrail ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla çeşitli adımlar atmış olsa da bu çabaların arzu edilen düzeyde bir başarıya ulaştığını söylemek güçtür. Bu süreçteki en önemli yapısal engellerden biri, İsrail'in ABD'ye olan stratejik bağımlılığıdır.⁵⁷ İsrail, Orta Doğu bölgesinde ABD'nin en yakın müttefiki konumundayken, Rusya, Soğuk Savaş'ın sona ermesine rağmen ABD'yi bir tehdit unsuru olarak algılamaya devam etmiştir. Bu bağlamda, Rusya'nın, ABD'nin en yakın müttefiklerinden biri olan İsrail'i, dengelenmesi gereken bir aktör olarak değerlendirdiği söylemek mümkündür. Nitekim, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından Rusya Federasyonu, yumuşak dengeleme stratejisi kapsamında, İsrail tarafından tehdit olarak algılanmaya başlanan İran ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında Moskova'nın İsrail politikalarında belirgin bir sürekliliğin olduğu söylemek mümkündür.

Günümüzde Rusya, küresel düzeyde ve özellikle Orta Doğu'da, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerine karşı dengeleme stratejisini izleyen öncü aktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Rusya'nın bu stratejisi, yalnızca ABD ve müttefiklerinden algıladığı tehdidi dengelemekle kalmaz, aynı zamanda uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya evrilmesini teşvik ederek Batı'nın küresel hâkimiyetine meydan okumayı da hedeflemektedir.⁵⁸

Improbable Friendship', içinde *Russia Rising: Putin's Foreign Policy In The Middle East And North Africa*, Eds. Bechev, Nicu Popescu, And Stanislav Secieru, London: I.B. Tauris, 2021.

⁵⁷ Igor Ryzhov, 'Osobennosti Razvitiya Vzaimootnosheniy Rossii S Gosudarstvom Izrail' v 90-E gody XX veka [20. Yüzyılın 1990'lı Yıllarında Rusya ile İsrail Devleti Arasındaki İlişkilerin Gelişim Özellikleri], Dissertatsiya Kandidata Istoricheskikh Nauk', Nizhegorodskiy Gosudarstvennyy Universitet im. N.I. Lobachevskogo, 1999, s. 296.

⁵⁸ 'The Concept Of The Foreign Policy Of The Russian Federation', Ministry of Foreign Affairs of Russian Federation, 2023, March 31, https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/, Erişim Tarihi: 06.07.2024.

Rusya'nın oynadığı söz konusu role rağmen, Rusya'nın Orta Doğu politikasını tehdit dengesi bağlamında ele alan akademik çalışmaların yetersiz oldukları görülmektedir.⁵⁹ Mevcut literatür, konuyu genellikle genel ve yüzeysel bir biçimde ele almaktadır. Analiz çerçevesi ise büyük ölçüde Soğuk Savaş sonrası döneme—özellikle Arap Baharı sürecine— odaklanarak daralmaktadır. Ayrıca bu çalışmaların önemli bir kısmı, Rusya'nın mevcut bölgesel stratejisi ile Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'da tarihsel olarak izlediği dengeleme politikaları arasındaki sürekliliği göz ardı etmektedir. Bu çalışma, ilgili literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu tez, tehdit dengesi teorisi çerçevesinde Rusya'nın dış politikasını analiz ederek, söz konusu teorinin günümüz uluslararası ilişkiler dinamikleri içindeki işleyişine dair önemli bulgular sunmayı amaçlamaktadır.

Literatürde, Rusya'nın dış politika davranışını tehdit dengesi teorisi çerçevesinde analiz eden birkaç akademik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri, Maitra Sumantra'nın 'Neorealism and Russian Balancing in Europe' başlıklı doktora tezidir. Maitra'nın araştırması, Rusya'nın NATO'nun genişlemesini doğrudan bir tehdit olarak algıladığını ve buna karşı dengeleme stratejileri geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Maitra, Rusya'nın dış politikasının, lider kim olursa olsun, tehdit dengesi teorisiyle tutarlı bir şekilde şekillendiği sonucuna varmaktadır.⁶⁰ Diğer bir örnek, Angela Borozna'nın 'Threat Algıları ve Rus Dış Politikası' adlı doktora tezidir. Borozna, Rusya'nın dış politikasının

⁵⁹ Tehdit dengelemesi çerçevesinde Rusya'nın dış politikasını analiz eden çalışmalar için bkz. Angela Borozna, 'Threat Perceptions and Russian Foreign Policy', PhD thesis, the City University of New York, 2020; Saeed Khavarinejad, 'Russia–Iran Security Relations And Military Cooperation as a Counterbalance to Western Hegemony', *Tomsk State University Journal of Philosophy, Sociology and Political Science*, 80, 2024; Sumantra Maitra, 'NATO Enlargement, Russia, and Balance of Threat', *Canadian Military Journal*, vol. 21, no. 3, 2021; Maria (Mary) Papageorgiou (et al.), 'A 'Soft' Balancing Ménage à Trois? China, Iran and Russia Strategic Triangle Vis-à-Vis US Hegemony', *Journal of Asian Security and International Affairs*, vol. 10, no. 1, 2023.

⁶⁰ Maitra, *op.cit.*

çoğunlukla içsel faktörlerden ziyade uluslararası faktörler tarafından şekillendiğini savunmaktadır. Rusya'nın dış tehditlere yönelik algısının, dış politika kararlarında ne kadar iddialı olunacağını belirlemede önemli bir rol oynadığını iddia etmektedir. Walt'ın teorik çerçevesini uygulayarak yaptığı araştırma, NATO'nun genişlemesi, Avrupa Birliği politikalarından algılanan tehditlerin, Rusya'nın uluslararası arenadaki giderek daha iddialı bir duruş sergilemesine neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu bakış açısı, içsel siyasi dinamikleri vurgulayan geleneksel açıklamaları sorgulamaktadır ve devlet davranışını şekillendiren sistemik baskıların önemini öne çıkarmaktadır.⁶¹

Bu tez Rus dış politikanın davranışını, Stephen Walt'ın tehdit dengelemesi teorisi bağlamında incelemektedir. Angela Borozna ve Maitra Sumantra gibi araştırmacılar, Rusya'nın Amerika Birleşik Devletleri ve NATO'nun genişlemesinden kaynaklanan tehdit algısının, Rusya'nın dış politikasını nasıl şekillendirdiğine dair önemli bulgular sunmuştur. Ancak, bu yazarlar analizlerinde genellikle Avrupa'da meydana gelen gelişmelere odaklanmıştır. Çalışmamın ayırt edici özelliği, Rusya'nın ABD ve müttefiklerinden algıladığı tehditlerin, Moskova'nın Orta Doğu'daki stratejik davranışlarını nasıl şekillendirdiğinin incelenmesidir. Bundan daha önemlisi, bu tez, Rusya'nın ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiki olan İsrail'e karşı uyguladığı dengeleme politikasını incelemektedir.

Türkiye'de, Rusya'nın İsrail'e yönelik politikası üzerine yapılan bilimsel araştırmalar sınırlı olup, bu alanda önemli bir akademik boşluk bulunmaktadır. Mevcut literatür incelendiğinde, bu konuda şimdiye kadar herhangi bir kitap veya doktora tezinin yazılmadığı, yalnızca üç yüksek lisans tezinin bulunduğu görülmektedir. Ancak, bu tezler dar

⁶¹ Bkz. Borozna, *op.cit.*

perspektiflere odaklanmaktadır. Özellikle, söz konusu yüksek lisans tezlerinden ikisi⁶², Rusya'nın İsrail politikasını Suriye krizi bağlamında ele almaktadır ve bu nedenle konuyu daha geniş bir perspektiften değerlendirme konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu tezlerde, analizler büyük ölçüde belirli kriz dönemleri ile sınırlandırılmıştır. Üçüncü tez⁶³ ise Rusya-İsrail ilişkileri bağlamında Rusya'daki Yahudi diasporasına odaklanmaktadır. Ancak bu çalışma da doğrudan Rusya'nın İsrail politikasını açıklamak yerine, Yahudi diasporasının Rusya'daki sosyo-politik konumunu merkeze almakta ve bu nedenle İsrail ile ilişkilerin belirleyici unsurlarına dair kapsamlı bir değerlendirme sunmamaktadır. Mevcut çalışmaların bir diğer önemli eksikliği ise sağlam bir teorik çerçeveye dayanmamaları ve büyük ölçüde betimleyici bir nitelik taşımalarıdır. Akademik araştırmalarda betimleyici analizler önemli olmakla birlikte, yalnızca olayları sıralamak yerine, bunların arkasındaki yapısal dinamikleri ve neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan teorik yaklaşımlara dayalı analizler gereklidir. Bu çalışma, Türkiye'deki akademik literatürdeki bu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmaların sınırlılığı göz önüne alındığında, bu tez yalnızca bir akademik boşluğu doldurmakla kalmayıp, aynı zamanda Rusya'nın Orta Doğu'daki stratejik yönelimlerine dair yeni bir perspektif sunarak bu alandaki ilk kapsamlı çalışma olma niteliği taşıyacaktır.

Tez, dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, 'Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu Politikası' başlığı altında, Sovyetler Birliği'nin, ABD'den algıladığı tehdit çerçevesinde Orta Doğu'da izlediği politikalar analiz edilecektir. Öncelikle,

⁶² Bkz. Yara Ghassan Mohammad Amin Maraqa, 'Suriye Krizi Bağlamında Rusya-İsrail İlişkileri (2010-2019)', Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2020; Vugar Savzaliyev, 'Rusya'nın Suriye İç Savaşında İsrail Politikası', Yüksek Lisan Tezi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, 2020.

⁶³ Kubilay Bayraktar, 'Rus-İsrail İlişkileri Bağlamında Rusya'daki Yahudi Diasporası', Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

SSCB'nin ABD'yi neden bir tehdit olarak gördüğü, bu tehdide karşı nasıl bir strateji geliştirdiği ve bu stratejinin Moskova'nın Orta Doğu politikasına nasıl yansıdığı ele alınacaktır. Sovyetler Birliği'nin İsrail'e yönelik politikasını değerlendirmeden önce, genel olarak Moskova'nın Orta Doğu'daki hedeflerinin anlaşılması gerekmektedir. Bu çerçevede, öncelikle SSCB'nin İran ve Türkiye'ye yönelik baskı politikaları aracılığıyla bölgedeki etkisini artırma çabaları incelenecektir. Bu çabaların başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, Moskova, Arap devletleriyle ilişkilerini geliştirmeye yönelik adımlar atmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin Suriye, Irak, Mısır ve Kuzey Yemen örnekleri üzerinden Arap devletleriyle kurduğu ittifak yapıları incelenecektir. Devamında, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'da kurduğu ittifak sisteminin, ABD'ye karşı denge oluşturma açısından neden başarısız olduğu tartışılacaktır. Bölümün sonunda ise, Gorbaçev döneminde uygulamaya konan Perestroyka reformlarının, Moskova'nın Orta Doğu politikasındaki dönüşüme nasıl etki ettiği incelenecektir.

'Soğuk Savaş Dönemi'nde SSCB'nin İsrail Politikası' başlıklı ikinci bölümde, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki stratejik yönelimleri bağlamında İsrail'in rolü ve önemi detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Öncelikle, Sovyetler Birliği'nin İsrail'i müttefik haline getirme çabaları ele alınacak ve bu girişimlerin neden başarısız olduğu açıklanacaktır. Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde tarafsız bir dış politika benimsemiye eğiliminde olan İsrail, zamanla bu tutumundan vazgeçerek ABD ve Batı bloğuna yakınlaşmıştır. Bu değişim, SSCB'nin İsrail'i karşısına almasına neden olan en önemli faktörlerden biridir. İkinci olarak, SSCB'nin İsrail'deki Komünist Partilere sağladığı destek değerlendirilecektir. Sovyetler Birliği, İsrail'deki sol hareketleri ve komünist partileri destekleyerek kendi ideolojisini yaymaya çalışmıştır. Ancak bu girişimler, İsrail hükümeti tarafından tehdit olarak algılanmış ve Moskova-Tel Aviv ilişkilerinin gerginleşmesine yol açmıştır. Üçüncü olarak, İsrail'in Yahudi göçü politikası ele alınacaktır. İsrail, 1948 sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nde

yaşayan Yahudileri ülkesine çekmeye yönelik göç politikası izlemiştir. Bu durum Moskova tarafından iç işlerine müdahale olarak değerlendirilmiş ve SSCB'nin İsrail'e duyduğu güveni daha da sarsarak ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.

Sovyetler Birliği, İsrail'i Batı bloğunun bir parçası olarak görmeye başladıktan sonra, bölgedeki Arap devletleriyle daha yakın ilişkiler kurarak Tel Aviv'i dengeleme stratejisini benimsemiştir. Bu doğrultuda, Moskova'nın İsrail karşıtı politikaları destekleme çabaları ve özellikle Arap-İsrail çatışması bağlamında izlediği stratejiler ayrıntılı olarak incelenecektir. Devamında, Sovyetler Birliği'nin İsrail'e karşı uyguladığı sert dengeleme stratejisinin neden başarısız olduğu tartışılacaktır. Son olarak, Perestroyka süreci bağlamında SSCB'nin İsrail ile ilişkilerinde yaşanan iyileşme sürecinin temel faktörleri analiz edilecek ve bu değişimin sonuçları değerlendirilecektir.

Tezin üçüncü bölümünde, Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu politikası ele alınacaktır. İsrail'in, Rusya'nın Orta Doğu politikasındaki rolünü anlayabilmek için öncelikle Rusya Federasyonu'nun genel dış politikası ile özel olarak Orta Doğu politikasındaki değişiklikler ve süreklilikler incelenecektir. SSCB'nin dağılmasının ardından, Rusya Federasyonu, dönemin en güçlü devleti olan ABD ile bir eklemlenme stratejisi izlemeye başlamıştır. Üçüncü bölümde, Rusya'nın bu stratejiyi neden benimsediği ve bu süreçteki başarısızlıklarının nedenleri analiz edilecektir. 1990'ların ilk yarısından itibaren Rusya Federasyonu eklemlenme stratejisinden vazgeçerek ABD'ye karşı bir dengeleme stratejisi izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda, bölümde, söz konusu stratejilerin Moskova'nın Orta Doğu politikasına nasıl yansıdığı açıklanacaktır. Öncelikle, Rusya'nın bölgede ABD ve müttefikleriyle eklemlenme stratejisini neden benimsediği ve bu çabalarının neden başarısız olduğu ele alınacaktır. Sonrasında, 1990'ların ortalarından itibaren Rusya'nın özellikle Suriye ve İran gibi devletlerle yakın ilişkiler geliştirerek ABD ve müttefiklerine karşı dengeleme stratejisini neden benimsediği incelenecektir. Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu'daki

stratejik manevralarında, hem yumuşak dengeleme hem de sert dengeleme stratejilerinin paralel bir şekilde uygulandığı vurgulanacaktır. Rusya'nın İran ile kurduğu yakın ilişkiler, yumuşak dengeleme stratejisinin bir örneği olarak değerlendirilebilirken, Sovyetler Birliği döneminden 2025 yılına kadar süregelen Suriye ile ittifakı, sert dengeleme stratejisinin somut bir örneğidir. 2015 sonrasında, Rusya'nın İran ile geliştirdiği ilişkiler, sınırlı sert dengeleme stratejisinin özelliklerine uygun olarak şekillenmeye başlamıştır. Öte yandan, Rusya'nın Suriye ile olan ilişkilerinde sert dengeleme stratejisinin daha belirgin ve aktif bir biçimde uygulandığı gözlemlenmiştir. Yumuşak dengeleme stratejisinden sınırlı sert dengeleme stratejisine geçişin, Rusya'nın ABD'den algıladığı tehdit düzeyindeki artışla doğrudan ilişkili olduğu savunulacaktır.

Tezin dördüncü bölümü, 'Rusya Federasyonu'nun İsrail Politikası' başlığı altında, Rusya Federasyonu'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde izlediği İsrail politikasını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bölümde, Rusya'nın İsrail ile dostane ilişkiler kurma çabalarındaki başarısızlıklarının nedenlerini analiz edilecektir. Rusya'nın İsrail'e yönelik politikası, büyük ölçüde, Amerika Birleşik Devletleri'nden algıladığı tehdit ile İsrail'in ABD'ye olan stratejik bağımlılığı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu doğrultuda, ABD'den gelen tehdit algısının, Rusya'yı Ortadoğu'daki ABD karşıtı aktörlerle bir dengeleme politikası izlemeye yönlendirdiğini savunulacaktır. Ayrıca, İsrail'in ABD'ye bağımlılığının artmasının, Moskova'nın İsrail'e karşı dengeleme politikası izleme zorunluluğunu nasıl pekiştirdiğini analiz edilecektir.

Bu tez, Rusya Federasyonu'nun İsrail politikasını ele almadan önce genel anlamda Rusya'nın Ortadoğu politikasını irdelemekte ve İsrail'in bu bağlamdaki konumunu açıklamayı hedeflemektedir. Çalışmanın temel sınırlılığı, Rusya Federasyonu'nun tüm Ortadoğu devletlerine yönelik politikalarını kapsamlı bir şekilde ele almamasıdır. SSCB'den farklı olarak Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgedeki tüm devletlerle ilişkilerini

geliştirmeye başlamıştır. Moskova, Suudi Arabistan, Katar, Ürdün, Mısır ve Türkiye gibi devletlerle yoğun diplomatik ve ekonomik ilişkiler sürdürmüştür. Ancak bu çalışmanın temel amacı, Rusya'nın Ortadoğu bölgesinde neden ve nasıl bir dengeleme politikası uyguladığını açıklamak ve bu politikanın Rusya'nın İsrail ile ilişkilerine nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda, tezde sadece Rusya'nın dengeleme politikasını destekleyen başlıca aktörlere—özellikle Suriye, İran ve Hamas'a—odaklanılacaktır. Elbette, Rusya'nın bölgedeki diğer devletlerle olan ilişkileri de büyük önem taşımaktadır; ancak bu konu, gelecekteki çalışmalar kapsamında ele alınabilecek daha geniş bir araştırma alanıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN

ORTA DOĞU POLİTİKASI

1. STALİN DÖNEMİNDE SSCB'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI

1.1. Sovyetler Birliği'nin ABD'yi Tehdit Olarak Algılaması

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistemde küresel güç dengeleri köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Dünya, iki süper gücün öncülüğünde şekillenen bir yapı kazanmıştır. 1945'ten 1991'a kadar süren bu iki kutuplu sistem, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki siyasi, askeri ve ideolojik rekabet ekseninde gelişmiştir.⁶⁴ II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistemde, endüstriyel-ekonomik ve askeri gücün dağılımı açısından Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri, en güçlü iki devlet olarak öne çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri 1946'da dünya askeri gücünün %38'ini oluştururken, 1950'de bu oran %23'e düşmüştür. Büyük Britanya'nın payı 1946'da %17 iken, 1950'de %4'e gerilemiştir. Fransa'nın katkısı ise 1946'da %6'dan 1950'de %4'e düşmüştür. Sovyetler Birliği'nin payı ise 1946'da %38 ve 1950'de %35 olmuştur.⁶⁵ 1950 yılında Moskova, küresel üretimin yalnızca %13,5'ini kontrol ederken ABD'nin payı %40 seviyesinde olmuştur.⁶⁶ Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra minimal kayıplarla çıkmış ve Sovyetler Birliği

⁶⁴ John J. Mearsheimer, 2019, *op.cit.*, s. 18.

⁶⁵ 'Major Power Capabilities Index, Correlates of War Project', University of Michigan, aktaran Wohlforth, 1993, *op.cit.*, s. 60.

⁶⁶ Walt, 1987, *op.cit.*, ss. 275-276.

için potansiyel bir tehdit oluşturacak kadar güçlenmiştir.⁶⁷ Askeri kapasite açısından, Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliği için en büyük rakip olmuştur. Ayrıca, ABD, Büyük Britanya ve Fransa'nın NATO'nun kurucu üyeleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu koalisyonun Sovyetler Birliği'ne karşı dünya askeri gücündeki payı daha da artmıştır. Bunun yanı sıra, ekonomik ve askeri bakımdan bu denli güçlü olan Amerika Birleşik Devletleri ile onun liderliğindeki koalisyon, Sovyetler Birliği ile doğrudan sınır komşusu hâline gelmiştir. Moskova'nın etkisi dışında kalan komşu ülkeler ise genellikle ABD ile ittifak kurmuştur.⁶⁸ Dolayısıyla, güç dağılımı, saldırgan kapasite ve coğrafi yakınlık açısından, ABD tartışmasız bir şekilde SSCB için bir tehdit teşkil etmiştir. Ancak, asıl önemli olan, Sovyetler Birliği'nin Amerika Birleşik Devletleri ve NATO'nun niyetlerini nasıl algıladığıdır.

Moskova'nın, Amerika Birleşik Devletleri'nin kontrolsüz genişlemesinin ilerleyen süreçte Sovyetler Birliği'nin güvenliğini tehdit edebilecek saldırgan eylemlere veya baskı yaratıcı taleplere yol açabileceğinden endişe duyduğunu söylemek mümkündür.⁶⁹ Bu konu, Sovyetler Birliği'nin ABD Büyükelçisi Nikolai Novikov tarafından kaleme alınan ve Moskova'ya gönderilen Eylül 1946 tarihli analitik notta açıkça ifade edilmiştir. Novikov, dönemin ABD dış politikasının küresel hegemonyayı hedeflediğini belirtmiş ve bu bağlamda ABD'nin Sovyetler Birliği ile olası bir savaşa hazırlandığını vurgulamıştır. Novikov'a göre, ABD'nin silahlanmaya hız vermesi ve dünya genelinde askeri üsler inşa etmesi, ülkenin dış politikasındaki saldırganlığın belirgin işaretleridir. Orta Doğu bölgesine dair değerlendirmelerinde ise Novikov, ABD'nin Türkiye ve Filistin'deki askeri varlığını artırma

⁶⁷ Wohlforth, 1993, *op.cit.*, s. 134.

⁶⁸ Walt, 1987, *op.cit.*, ss. 275-277.

⁶⁹ Devletlerin yükselen güçlerden neden tehdit algıladıklarına dair bkz. Dale Copeland, *The Origins of Major War*, Cornell University Press, 2000, s. 4.

çabalarının, SSCB'nin güneye yönelik stratejik bölgelerine bir tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir. Genel olarak söz konusu not, Sovyetler Birliği'nin Amerikan politikasına yönelik derin kaygılarını net bir şekilde ortaya koymuştur.⁷⁰

II. Dünya Savaşı'nın ardından, ABD tehdidi Sovyet dış politikasının şekillenmesinde merkezi bir belirleyici olarak ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atması, Winston Churchill'in Fulton konuşması, Baruch Planı, Marshall Planı, Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun kurulması, Kore'deki BM kuvvetlerinin rolü ve Almanya Federal Cumhuriyeti'nin NATO tam üyeliği, Sovyetler Birliği'nin stratejik çıkarlarına doğrudan bir tehdit olarak görülmüştür. Söz konusu gelişmeler, ABD'ye karşı denge oluşturulmasını zorunlu kılmıştır.⁷¹

Soğuk Savaş boyunca SSCB ile ABD arasındaki rekabet güç dengesizliği çerçevesinde devam etmiştir. 1955'te ABD, dünya genelindeki güç dağılımının %26'sını kontrol ederken, bu oran 1960'ta %22'ye gerilemiştir. İngiltere'nin payı 1955'te %5, 1960'ta ise %4, Fransa'nın payı 1955'te %3, 1960'ta yine %3 olmuştur. Batı Almanya'nın payı 1955'te %4, 1960'ta ise aynı seviyede kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin payı 1955'te %18, 1960'ta ise %17'ye düşmüştür. Askeri güç oranlarına bakıldığında, ABD'nin 1955'teki payı %28 olup, 1960 yılında da bu seviyeyi korumuştur. Büyük Britanya'nın askeri gücü 1955'te %5, 1960'ta ise %3'e gerilemiştir. Fransa'nın askeri payı 1955'te %5, 1960'ta ise %4 olmuştur. Batı Almanya'nın askeri gücü 1955'te %1, 1960'ta ise %2'ye yükselmiştir. Sovyetler Birliği'nin askeri gücü ise 1955'te %22, 1960'ta %26'ya çıkmıştır.⁷² 1970'lerden itibaren ise güç dağılımı

⁷⁰ Nikolai Novikov, *Vneshniaia Politika Ssha V Poslevoennyi Period*, Mezhdunarodnaia Zhizn', № 11, 1990, s. 148–154.

⁷¹ Sergei Fedorenko, 'Soviet Perception of US Threat', içinde *Strategic Power: USA/ USSR*, ed. Carl G. Jacobsen, New York: Palgrave Macmillan, 1990, s. 73.

⁷² Major Power Capabilities Index, Correlates of War Project', University of Michigan, aktaran Wohlforth, 1993, op.cit., s. 139.

giderek ABD lehine kaymaya başlamıştır. SSCB'nin ekonomik büyümesi, Sovyetler Birliği dağılana kadar önemli bir düşüş göstermeye başlamıştır.⁷³ ABD, Soğuk Savaş boyunca saldırgan kapasite açısından da SSCB için en önemli rakip olarak kalmıştır. 1970 yılında ABD'nin yıllık askeri harcamaları 209 milyar dolar, 1980 yılında ise 196 milyar dolar olmuştur. Sovyetler Birliği'nin askeri harcamaları ise sırasıyla 170 ve 247 milyar dolar olmuştur.⁷⁴

Soğuk Savaş boyunca Moskova, ABD'nin askeri kapasitesini artırma girişimlerini Sovyetler Birliği'ne yönelik bir saldırı hazırlığı olarak algılamıştır. Bu tehdit, Amerika'nın nükleer silahları hızla yayması ve Avrupa'da stratejik bombardıman uçaklarını konuşlandırması gibi eylemleriyle pekişmiştir.⁷⁵ Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen tehdit zamanla artmaya devam etmiştir. 1983'te Avrupa'ya yerleştirilen Pershing II füzeleri, Sovyetler Birliği için ciddi bir tehlike oluşturmuştur. ABD, artık Sovyetler Birliği'ni doğrudan vurabilecek füze kapasitesine sahipken, Sovyet füzeleri aynı menzile ulaşamamıştır.⁷⁶

SSCB, ABD'den algıladığı tehdide karşı sert dengeleme stratejisini benimsemiştir. Bu strateji, karşı tarafın askeri gücünü dengelemek amacıyla güçlü savunma önlemleri ve

⁷³ 'Measures of Soviet Gross National product in 1982 Prices', Joint Economic Committee, U.S. Congress, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1990, aktarılan Stephen G. Brooks, William C. Wohlforth, 'Power, Globalization, and the End of the Cold War: Reevaluating a Landmark Case for Ideas', *International Security*, 25.3, 2001, s. 20; Angus Maddison, 'Monitoring the World Economy, 1820-1991', *Organization for Economic Cooperation and Development*, Paris, 1995, aktarılan Brooks, Wohlforth, 2001, op.cit., s. 20; G.I. Khanin, 'Ekonomicheskiy rost: Alternativnaia otsenka', *Kommunist*, No. 17, November 1988, ss. 83-90 aktarılan Brooks, Wohlforth, 2001, op.cit., s. 20.

⁷⁴ Charles Wolf (et al.), 'Long-Term Economic And Military Trends, 1950-2010', *Rand Corporation*, N-2757-USDP, Santa Monica, California, April 1989, s. 17.

⁷⁵ Sergei P. Fedorenko, 'Soviet Perception of US Threat', içinde *Strategic Power: USA/ USSR*, ed. Carl G. Jacobsen, New York: Palgrave Macmillan, 1990, s. 75.

⁷⁶ Rumer, Sokolsky, 2020, *op.cit.*, ss. 9 -10.

askeri ittifaklar kurma yoluna gitmeyi içermiştir. Bu bağlamda, Moskova, Varşova Paketi, Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (Comecon) ve Komünist Enformasyon Bürosu gibi kurumları stratejik araçlar olarak kullanmıştır.⁷⁷ Üstelik, ABD'yi dengeleme stratejisi çerçevesinde, Moskova, silahlanma, daha zayıf ülkelere doğrudan müdahale etme ve çatışmalara dahil olma gibi taktikleri de uygulamıştır.⁷⁸

İki kutuplu sistemde, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki rekabet, küresel ölçekte önemli bir stratejik etki yaratmıştır. Bu dönemde, her iki devlet de küresel nüfuz alanlarını genişletmek amacıyla karşılıklı olarak dünyanın çeşitli bölgelerinde güç mücadelesi vermiştir.⁷⁹ Bu bağlamda, SSCB, yalnızca kendi topraklarını savunmakla yetinmemiş, aynı zamanda ABD'nin liderliğindeki koalisyonun etkisini sınırlamak için küresel çapta etki alanlarını genişletmeye yönelik bir dış politika benimsemiştir. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği'nin dış politikasında genişlemeci bir yönelimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği Dışişleri Halk Komiseri Maksim Litvinov'un 1946 yılında gazetecilere yaptığı değerlendirmelerde, Sovyetler Birliği'nin güvenliğini sağlama amacı doğrultusunda genişlemeci bir dış politika izlemeye başladığı ifade edilmiştir.⁸⁰

Söz konusu anlayış doğrultusunda SSCB, Batı'nın çevreleme stratejilerine karşı koymak amacıyla farklı bölgelerde bulunan devletlerle ittifak oluşturmayı hedeflemiştir. Bu süreç, SSCB'nin güvenlik anlayışını geniş bir coğrafyada etki kurmaya dayalı proaktif bir

⁷⁷ Mearsheimer, 2019, *op.cit.*, ss. 18-20.

⁷⁸ Robert H. Donaldson, Joseph L. Noguee, *The Foreign Policy of Russia*, New York: Routledge, 2015, s. 4.

⁷⁹ Gumer Isaev, Regional'nye Politicheskie Protssessy na Blizhnem Vostoke (1945–1956 gg.) [Orta Doğu'daki Bölgesel Siyasi Süreçler (1945–1956)]: Dis. Kand. Ist. Nauk, SPb., 2005, s. 15.

⁸⁰ R. C. Hottelet. 'Soviet Union Can't be Trusted or Appeased, Diplomat Litvinov Warned Western World', *Washington Post*, January 21, 1952, s. 4 aktarılan David Kholloyey, *Stalin i Bomba, SSSR i Atomnaya Energiya. 1939–1956*, Novosibirsk, 1997, s. 226.

stratejiye dönüştürmüş ve Soğuk Savaş boyunca küresel rekabetin temel dinamiklerinden biri hâline gelmiştir. Sovyetler Birliği, ABD ile giriştiği küresel güç mücadelesinde, Üçüncü Dünya ülkelerinde vekil aktörler aracılığıyla nüfuzunu pekiştirmeyi hedeflemiştir. Orta Doğu'dan Güneydoğu Asya'ya ve Güney Asya alt kıtasına kadar geniş bir coğrafyada Sovyetler, Batı karşıtı tutum sergileyen hükümetler ve devlet dışı aktörlerle ittifaklar kurmaya çalışmıştır.⁸¹ Bu bağlamda, SSCB, özellikle Orta Doğu bölgesine stratejik bir önem atfetmiştir. Soğuk Savaş jeopolitiği üzerine tanınan akademisyen Michael McGwire, 'The Middle East and Soviet Military Strategy' başlıklı raporunda, Orta Doğu'nun SSCB için taşıdığı önemi şu şekilde ifade etmiştir:

‘Orta Doğu, Hürmüz Körfezi ve Doğu Akdeniz, Sovyetler Birliği'ne olan yakınlıkları nedeniyle Moskova için özel bir stratejik öneme sahiptir. Ayrıca, Sovyetler, Orta Doğu'yu dünya savaşının en olası kaynağı olarak görmüştür. Üstelik, 1979'dan beri, Sovyetler Birliği, Hürmüz Körfezi'nin kuzeyindeki bölgede Amerika Birleşik Devletleri ile büyük bir askeri çatışma olasılığıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu olasılık, Orta Doğu'daki siyasi çalkantıların tehlikelerini daha net bir şekilde gündeme getirmiş ve Sovyetlerin Orta Doğu'daki çeşitli ülkelerin stratejik önemine dair algılarını değiştirmiştir. Yakınlıkları ve ABD'nin çevrelemesini aşma imkanları sunduğu için, bölge Sovyetler Birliği için her zaman özel bir ilgi alanı olmuştur.’⁸²

⁸¹ SSCB'nin yayımlacı dış politikasına ilişkin daha fazla bilgi için bkz. John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton & Company Inc, ss., 190 – 202.

⁸² Michael MccGwire, ‘The Great Powers and the Middle East’, *Middle East Research and Information Project*, No. 151, Mar. - Apr., 1988, s. 11.

Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki Soğuk Savaş rekabeti, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'ya yönelik stratejik yaklaşımını belirleyici bir biçimde şekillendirmiştir. Zira iki kutuplu uluslararası sistemin yapısı, büyük güçleri çevresel bölgelerdeki gelişmelere doğrudan müdahil olmaya zorlamıştır.⁸³ Sovyetler Birliği, bölgede Batı yanlısı hükümetlerin ve ABD destekli rejimlerin güç kazanmasını engellemek için kimi bölgedeki ideolojik ve siyasi müttefiklerine mali ve askeri destek sağlamıştır. Sovyetler Birliği için Orta Doğu'nun stratejik önemi, yalnızca bölgedeki doğal kaynakların zenginliğiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda Soğuk Savaşın etkileriyle şekillenen jeopolitik denklemler doğrultusunda bölgede müttefikler edinme ve varlığını güçlendirme çabalarıyla da derinleşmiştir.⁸⁴

SSCB, II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya genelindeki güç dengesini şekillendirme çabalarını Orta Doğu bölgesine taşımıştır. Bu bağlamda, 1940'ların sonlarından 1950'lerin ortalarına kadar Sovyetler, özellikle Türkiye ve İran gibi Sovyetler Birliği ile kara sınırına sahip olan ve Arap olmayan ülkeler üzerinde baskı oluşturarak bu ülkelerdeki Sovyet etkisini artırmaya çalışmıştır. Bu dönemde Sovyetlerin Orta Doğu'daki dış politikasının en önemli hedeflerinden biri, İran ve Türk Boğazları üzerindeki stratejik kontrolü ele geçirerek, sıcak denizlere engelsiz erişim sağlamak olmuştur. Ancak, Sovyetlerin bu stratejik hamleleri, başlangıçta beklenen sonucu vermemiştir. Zira Sovyetler Birliği'nin, Türkiye ve İran'a yönelik uyguladığı baskılar, ABD'nin İran ve Türkiye'ye olan ilgisini artırmış ve bu iki ülkede Sovyet tehdidine karşı denge oluşturma çabalarına zemin hazırlamıştır.⁸⁵ Sonuç olarak, Sovyetlerin Orta Doğu'daki stratejik hedefleri, bir bakıma ters tepmeye yol açmıştır. Türkiye,

⁸³ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979, ss. 170-173.

⁸⁴ Walt, 1987, *op.cit.*, s. 13.

⁸⁵ Ya'acov Roi, *From Encroachment to Involvement: A Documentary History of Soviet Foreign Policy in the Middle East, 1945-1973*, New Brunswick, N.J., 1974, s. xxv.

1952 yılında NATO'ya üye olarak Batı Bloğuna dahil olmuştur. Benzer şekilde, İran da ABD'nin yakın müttefiki haline gelmiştir.

Bu dönemde, Sovyetler Birliği, özellikle İran ve Türkiye ile ilişkilerine büyük önem verirken, Moskova'nın Arap dünyasındaki etkisi sınırlı kalmıştır. Stalin, dekolonizasyon süreci sonucunda bağımsızlıklarını kazanan yeni devletlerin liderlerine, komünist ideolojiyi benimsememeleri nedeniyle destek vermemiştir. Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin dış politikasının temel ilkelerinden biri, 'bizimle olmayan, bize karşıdır' yaklaşımı olarak özetlemek mümkündür. Bu bağlamda, SSCB'ye destek vermeyen ve tarafsız kalmayı tercih eden devletlerle iş birliği yapmak, Sovyetler Birliği için kabul edilemez bir durum olarak değerlendirilmiştir.⁸⁶ Orta Doğu'ya baktığımızda, bölgedeki komünist partiler genel olarak yeterince gelişmemiştir. Ayrıca, Orta Doğu'daki mevcut iktidar partileri, komünist ideolojiyi benimsemedikleri için Sovyetler Birliği için düşman olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle, Moskova, ideolojik açıdan güçlü bir dayanağa sahip olamamış ve bölgedeki etki alanını genişletme konusunda ciddi zorluklar yaşamıştır.⁸⁷

Stalin döneminde, Arap dünyasına yönelik pasif politikanın bir diğer önemli nedeni, Stalin'in Üçüncü Dünya'ya yönelik resmi ve ideolojik konumunun, belirli maddi faktörlerle şekillendirilmiş olmasında yatmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında, Sovyetler Birliği ekonomik açıdan büyük bir yıkım yaşamıştır⁸⁸ ve bu durum, Moskova'nın dış politikadaki hareket alanını ciddi ölçüde daraltmıştır. Savaşın getirdiği tahribat, SSCB'nin sanayi ve altyapı alanında uzun vadeli yeniden yapılanma gereksinimlerini doğurmuştur. SSCB'nin öncelikli gündemi ekonomik kalkınma olmuştur. SSCB'nin kaynakları, büyük ölçüde Doğu

⁸⁶ Khazanov, Olimpiev, 2017, *op.cit.*, ss. 6-8.

⁸⁷ Bkz. Walter Z. Laqueur, *The Soviet Union and the Middle East*, New York: Routledge, 1959.

⁸⁸ Wohlforth, 1993, *op.cit.*, ss. 133-134.

Avrupa'da sosyalist rejimlerin desteklenmesi ve bu bölgenin Sovyet etkisi altına alınması için kullanılmıştır.⁸⁹

Söz konusu konjonktürde, Stalin'in dış politika anlayışı, kıta askeri doktrini çerçevesinde şekillenmiştir. Söz konusu doktrin, Sovyetler Birliği'nin, denizaşırı müdahaleleri ve uzak bölgelerde aktif askeri veya ekonomik nüfuz kurma girişimlerini ikinci planda bırakmıştır. Stalin'in bu yaklaşımı, Arap Dünyası gibi Sovyet etki alanının dışında kalan bölgelerde doğrudan yardıma mesafeli durmasına yol açmıştır.⁹⁰

1.2. Sovyetler Birliği ve İran Krizi

İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri, sadece Avrupa ile sınırlı kalmamış, Orta Doğu'da da önemli jeopolitik gelişmelere yol açmıştır. Bu bağlamda, Almanya'nın yayılcı politikalarına karşı denge oluşturmak amacıyla, 1941 yılından itibaren Sovyetler Birliği, İran'ın kuzeyine askeri birlikler sevk etmiştir. Bu dönemde Moskova, İran'daki Türk nüfusunun ulusal hareketlerini desteklemeye başlamıştır. Bu desteğin sonucu olarak, 12 Kasım 1945'te Tebriz'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak, Moskova, Sovyetler Birliği içerisinde yer alan Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile İran'daki Azerbaycan'ın birleşmesi yönünde çağrılar yapmıştır.⁹¹

Moskova'nın Güney Azerbaycan'a olan ilgisi, bölgenin stratejik önemi ile doğrudan bağlantılıdır. Güney Azerbaycan, petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından büyük bir

⁸⁹ Khazanov, Olimpiyev, 2017, op.cit., s. 8.

⁹⁰ Galia Golan, *Soviet Politics in The Middle East, From World War II to Gorbachev*, Cambridge University Press, 1990, s. 9.

⁹¹ Saleh Aliev, *İstoriya İrana v XX veke [İran Tarihi: 20. Yüzyıl]*, Moskva: Ros. Akad. Nauk. In-T Vostokovedeniia, 2004., s. 215–220.

potansiyeye sahiptir. SSCB, bu bölgeyi kontrol altına alarak enerji kaynakları üzerindeki hâkimiyetini genişletmeyi ve küresel enerji piyasasındaki konumunu daha da güçlendirmeyi hedeflemiştir. Ancak, Batı ülkelerinin bu duruma karşı çıkması, Moskova'nın planlarını hayata geçirmesini zorlaştırmıştır.⁹²

İran Türklerine destek vermesinin yanı sıra, SSCB, İran'daki Kürtlerle yakın ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. SSCB'nin Kürtlere sağladığı diplomatik, askeri ve ekonomik destek, onların özerklik ilan etme kararlılığında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu desteğin bir sonucu olarak, 22 Ocak 1946'da Mahabad Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Sovyet kuvvetleri, bu yeni özerkliği destekleyerek İran ordusunun bölge üzerindeki kontrolünü engellemiştir.⁹³

Güney Azerbaycan ve Mahabad, II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği ile Batılı ülkeler arasındaki jeopolitik mücadelenin merkezine oturmuştur. SSCB'nin İran'daki faaliyetleri, savaş sırasında müttefik olan Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere arasındaki ilişkilerde ciddi gerilimler yaratmış ve taraflar arasındaki güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Soğuk Savaş'ın ilk belirtilerinin bu bölgede ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Sovyetler Birliği, Güney Azerbaycan ve Mahabad'da yerel yönetimleri destekleyerek İngiltere ve ABD'nin İran üzerindeki kontrolünü dengelemeye çalışmıştır.⁹⁴

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Amerika Birleşik Devletleri, bölgede kendi jeopolitik etkisini sürdürmek ve Sovyetler Birliği'ni dengelemek amacıyla Basra Körfezi

⁹² Dzhamil' Gasanly, *SSSR-Iran: Azerbaydzhanskii Krizis i Nachalo Kholodnoi Voyny (1941–1946 gg)* [SSCB–İran: Azerbaycan Krizi ve Soğuk Savaş'ın Başlangıcı (1941–1946)], Moskva: Geroi Otechestva, 2006, s. 10–11.

⁹³ Bkz. Viktor Magomedkhanov, 'İranskii Kurdistan V Politike SSSR Vo Vtoroi Polovine 1930–1940-Kh gg' [1930'ların Sonları ile 1940'ların İlk Yarısında SSCB'nin Politikasında İran Kürdistanı], *Dissertatsiia Kandidata Istoricheskikh Nauk*, FGBUN Institut Vostokovedeniia Rossiiskoi Akademii Nauk, 2017; Aliev, 2004, *op.cit.*, ss. 215-220.

⁹⁴ Gasanly, 2006, *op.cit.*, ss. 10-11.

bölgesindeki askeri varlığını sistemli bir şekilde güçlendirmeye başlamıştır. ABD'nin bu adımı, özellikle petrol kaynakları ve küresel ticaret yolları üzerindeki stratejik kontrolü açısından büyük bir öneme sahiptir. Sovyetler Birliği'nin güney sınırlarında yer alan zengin petrol rezervleri yüksek stratejik değere sahip olmuştur. Bu bağlamda, Washington'un bölgede askeri varlığını güçlendirmesi, Moskova için dolaysız bir tehdit teşkil etmiştir. SSCB, bu tehdidi dengelemek amacıyla, İran'ın kuzeyindeki etkisini artırmaya çalışmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ise, Sovyetler Birliği'nin söz konusu yayılmacı politikalarından endişe duymuştur. Dolayısıyla, Sovyetler Birliği'nin Azerbaycan'daki etkisini denetim altında tutmak, ABD'nin dış politikasındaki öncelikli hedeflerden biri haline gelmiştir. Sonuç olarak, İran'ın kuzey sınırındaki anlaşmazlık, yalnızca bölgesel bir mesele olmaktan çıkmış, Soğuk Savaş'ın küresel rekabetine dönüşmüştür.⁹⁵ ABD ve İngiltere, SSCB'nin İran'daki bahsettiğimiz hamlelerine karşı diplomatik ve ekonomik baskı politikaları uygulamıştır. İran yönetimi de Batılı devletlerin desteğiyle SSCB'nin bölgedeki etkisini kırmaya yönelik adımlar atmıştır.⁹⁶

Sovyetler Birliği'nin İran'a yönelik stratejik hamleleri, Batı'nın çevreleme politikalarına karşı geliştirilen dengeleyici stratejinin somut örneklerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle Basra Körfezi bölgesi, Sovyetler Birliği'nin uluslararası arenada güç projeksiyonunu destekleyen stratejik bir merkez olarak değerlendirilmiştir. Sovyetler, İran üzerinden Afrika ve Hint Okyanusu havzalarına uzanan bir kara köprüsü oluşturarak,

⁹⁵ F. H. Lawson, 'The Iranian Crisis Of 1945-46 And The Spiral Model Of International Conflict', *International Journal of Middle East Studies*, vol. 21, no. 3, 1989, ss. 308-309.

⁹⁶ Gasanly, 2006, *op.cit.*, ss., 10-11.

bölgedeki nüfuzunu artırmayı ve böylece Batı'nın küresel düzeydeki hegemonyasına karşı bir güç dengesi kurmayı hedeflemiştir.⁹⁷

Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin İran üzerindeki artan etkisi, yalnızca bölgesel nüfuzunu genişletme hedefiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda diğer devletlerden algıladığı tehdidi kendi sınırlarından uzaklaştırma stratejisinin bir parçası olmuştur. Bu stratejik yaklaşım, Sovyetler Birliği'ne yakın bölgelerin yalnızca SSCB tarafından onaylanan siyasi aktörler tarafından yönetilmesini öngörmüştür. Sovyetler, bölgedeki hükümetlerin kendi çıkarlarına uygun hareket etmesini sağlamak amacıyla doğrudan veya dolaylı müdahalelerde bulunmuştur. İran üzerindeki artan etkisi de bu stratejinin bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.⁹⁸

Sovyetler Birliği'nin İran'a olan ilgisini artıran en önemli faktörlerden biri, bölgenin stratejik lojistik konumudur. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında, Sovyetler Birliği ile İran arasındaki lojistik yolların önemi belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Temmuz 1942'de Almanya'nın Doğu Cephesi'ndeki saldırıları, Kuzey Atlantik deniz yolunun Sovyet limanlarına giden bölümünü neredeyse işlevsiz hale getirmiştir. Buna ek olarak, ABD'nin Batı Kıyısındaki limanlardan Sovyet Uzak Doğusundaki limanlarına giden deniz yolu da askeri engellerle karşılaşmıştır. Bu bağlamda, İran üzerinden geçen ve Basra Koridoru olarak adlandırılan lojistik yolu, Sovyetler Birliği'ne askeri ve ekonomik yardımların taşınması için en güvenilir alternatif olarak öne çıkmıştır.⁹⁹ Basra Koridoru, özellikle ABD tarafından Sovyetler Birliği'ne sağlanan Ödünç Verme ve Kiralama Programı kapsamında

⁹⁷ Dennis Ross, 'The Soviet Union and the Persian Gulf', *Political Science Quarterly*, Vol. 99, No. 4, Winter 1984-1985, ss. 621-623.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Johnson Danny, 'The Persian Gulf Command and the Lend-Lease Mission to the Soviet Union During World War II', *On Point (Arlington, Va.)*, vol. 20, no. 2, 2014, ss. 6-13.

gerçekleştirilen sevkiyatlarda merkezi bir konumda yer almıştır. Söz konusu program, ABD'nin Müttefik devletlere askeri, ekonomik ve teknik destek sağlamasına olanak tanıyan bir yardım mekanizması olup, Sovyetler Birliği'nin savaş sırasında ayakta kalabilmesi açısından hayati bir rol oynamıştır.¹⁰⁰

Batı dünyasının Orta Doğu'daki petrole olan bağımlılığı, Sovyetler Birliği'nin İran'a yönelik ilgisinin diğer nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde enerji kaynakları, yalnızca ekonomik kalkınma açısından değil, aynı zamanda jeopolitik güç dengelerinin belirlenmesinde kritik bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği, bölgedeki petrol akışını kontrol ederek hem Batı'nın enerji güvenliğini baltalama hem de kendi küresel nüfuzunu artırabilme potansiyeline sahip olmuştur.¹⁰¹ Soğuk Savaş döneminde, enerji kaynaklarının kontrolü, küresel güç mücadelesinin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. İran, bu rekabetin merkezinde yer almıştır. Özellikle 1940'lı ve 1950'li yıllarda, Sovyetler Birliği İran hükümetine petrol konusunda çeşitli teklifler sunarak İran'daki varlığını güçlendirmeye çalışmıştır. Buna karşılık, ABD yönetimi, İran'ın Sovyet etkisine girmesini önlemek için diplomatik ve ekonomik baskı mekanizmalarını devreye sokmuştur. Bu süreçte, Amerikalı danışmanlar Herbert Hoover Jr. ve Curtis, İran hükümetine Sovyetlerin petrol tekliflerini reddetmesini tavsiye etmiş ve İran'ın enerji kaynaklarını Batı ile daha yakın ilişkiler kurarak yönetmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁰²

Sovyetler Birliği, İran'daki askeri varlığını sürdürmek için çeşitli gerekçeler öne sürse de, Batılı güçlerin artan baskısı karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bu

¹⁰⁰ Elena Krasnozhenova, *Transiranskiy Transportnyy Marshrut V Period Velikoy Otechestvennoy Voyny (1941–1945) [Büyük Vatanseverlik Savaşı Döneminde Trans-İran Ulaştırma Hattı (1941–1945)]*, Terra Linguistica, No. 3, 2017, s. 34.

¹⁰¹ Dennis Ross, op.cit., s. 623.

¹⁰² I.V. Samylovskiy, *Ekspansiya Amerikanskogo Imperializma na Blizhnem i Srednem Vostoke [Amerikan Emperyalizminin Yakın ve Orta Doğu'daki Yayılmacılığı]*, Moskva: Gospolitizdat, 1955, s. 11–12.

süreçte Sovyetler Birliği, İran'ın kuzeyindeki petrol kaynaklarının işletilmesine yönelik bir anlaşma yapılması karşılığında geri çekilmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda, İran ile Sovyetler Birliği arasında 1946 yılında bir petrol imtiyazı anlaşması imzalanmıştır.¹⁰³

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği ile İran arasındaki ilişkiler gergin bir seyir izlemiştir. 1947 yılında Şah yönetimi, İran-Amerikan askeri anlaşmasını imzalayarak, Sovyetler Birliği ile ekonomik iş birlikleri dışında daha derin bir diplomatik ve stratejik yakınlaşmayı reddetmiştir. 1951 yılında Sovyetler Birliği'nin desteğiyle Muhammed Musaddık, İngiltere'ye ait petrol sahalarını millileştirmiş ve bu süreç, iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Ancak, 1953 yılında ABD'nin desteklediği bir darbe sonucunda Musaddık iktidardan uzaklaştırılmış ve bu gelişme, İran'ın giderek ABD'ye bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.¹⁰⁴ İran'ın ABD'ye olan bağımlılığı süreci, 1979 yılında gerçekleşen İran Devrimi'ne kadar devam etmiştir.

1979 İran Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği ile İran arasındaki ilişkilerde gerginlik devam etmiştir. Sovyetler Birliği İran'daki Tudeh Komünist Partisi'nin artan faaliyetlerine destek vermiştir. İlişkilerdeki krizi tetikleyen en önemli olaylardan biri, KGB subayı Vladimir Kuzıçkin'in SSCB'yi terk ederek Batı'ya sığınması olmuştur.¹⁰⁵ Kuzıçkin, Sovyet istihbaratının Tudeh Partisi ile olan bağlantıları hakkında İngiliz istihbaratına kritik bilgiler sızdırmıştır. İngiltere ise, bu bilgileri İran yönetimiyle paylaşmıştır. Tudeh Partisi'nin Sovyet istihbaratıyla olan bağlarının ifşa edilmesi, Sovyetler Birliği ile İran arasındaki

¹⁰³ Aliev, 2004, *op.cit.*, ss. 221.

¹⁰⁴ Nodar Nogaev, 'Osnovnye Tendentsii v Razvitii Irano-Rossiyskikh Otnosheniy na Rubezhe XX–XXI vv.: 1991–2009 gg. [20. ve 21. Yüzyıllar Dönümünde İran-Rusya İlişkilerinin Gelişimindeki Temel Eğilimler: 1991–2009] ', Dissertatsiya Kandidata Istoricheskikh Nauk, Stavrop. Gos. Un-t, Vladikavkaz, 2010, s. 35–46.

¹⁰⁵ *Ibid.*

ilişkilerin ciddi şekilde bozulmasına yol açmıştır. İlişkilerin yeniden normalleşmesi, ancak 1980'lerin sonunda SSCB'de Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle mümkün olmuştur.¹⁰⁶

1.3. Türkiye'ye Karşı Baskı

SSCB'nin ABD ve İngiltere'yi dengeleme stratejisi çerçevesinde baskı altına aldığı diğer bir ülke Türkiye olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Sovyetler Birliği, Türkiye'nin stratejik konumu nedeniyle ona karşı katı bir tutum benimsemiştir. SSCB'nin temel hedeflerinden biri, Türkiye'nin, Karadeniz boğazları üzerindeki denetimini zayıflatmak ve bu boğazları kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek olmuştur. Bu bağlamda, 4 Ocak 1944 tarihli SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı I. M. Maisky'nin SSCB Dışişleri Halk Komiseri V. M. Molotov'a gönderdiği not, Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik planlarını ve uzun vadeli stratejisini gözler önüne sermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Notun ilgili kısmında şu ifadeler yer verilmektedir:

*'Türkiye savaşa girsin ya da girmesin, savaşın sona ermesinin ardından SSCB'nin Türkiye'ye yönelik politikası, Türkiye'nin güçlenmesini engellemeye ve mümkün olduğunca Balkan meselelerine müdahalesini tamamen ortadan kaldırmaya dayanmalıdır. Özellikle, On İki Ada hiçbir koşulda Türkiye'ye devredilmemelidir. Türkiye'nin boğazlardaki 'nöbetçi' rolünü zayıflatmak için elimizdeki tüm yöntem ve araçlar kullanılmalıdır...'*¹⁰⁷

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ 'Zapiska Zamestitelya Narodnogo Komissara İnostrannykh Del SSSR I. M. Mayskogo Narodnomu Komissaru İnostrannykh Del SSSR V. M. Molotovu S Prilozheniem. 11 Yanvarya 1944 g. [SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı I. M. Mayskiy'den, SSCB Dışişleri Halk Komiseri V. M. Molotov'a Ekli Belgeyle Birlikte Sunulan Not. 11 Ocak 1944]', AVP RF, f. 06, op. 6, s. 14, d. 145, l. 1–41, No. 4, 1995, s. 124–144.

Potsdam Konferansı sırasında Sovyetler Birliği, stratejik açıdan önemli bölgelerle ilgili bir dizi talepte bulunmuştur. Bunlar arasında Türkiye de yer almıştır. Temel konulardan biri, Sovyet askeri üslerinin Karadeniz boğazları bölgesine yerleştirilmesi önerisi olmuştur. Sovyetler Birliği ayrıca, boğazlardaki gemi geçişlerini düzenleyen 1936 Montrö Sözleşmesi'nden duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmiştir. Moskova, bu Sözleşmenin artık güncelliğini yitirdiğini ve yeni jeopolitik gerçeklere uygun olmadığını savunmuştur. SSCB, sözleşmenin koşullarını yeniden değerlendirmek amacıyla anlaşmadan çekilme tehdidinde bile bulunmuştur. Ancak bu girişim, ABD ve Birleşik Krallık tarafından kesin bir direnişle karşılanmıştır.¹⁰⁸ Batılı güçlerin, Sovyetler Birliği'nin bu önerisini bölgedeki etkisini genişletme girişimi ve güç dengesinin bozulması olarak değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, yukarıda belirtilen talepler ABD ve İngiltere tarafından reddedilmiştir. Buna karşılık, Stalin, Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi hükümlerine dayanarak Sovyet gemilerinin boğazlardan serbest geçişini kısıtlama kapasitesine sahip olmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir.¹⁰⁹ Sovyet taleplerinin reddilmesi, SSCB ile Batı devletleri arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşmesine katkıda bulunan faktörlerden biri olmuş ve bu durum, ardından başlayan Soğuk Savaş kapsamında gerilimin artmasına yol açmıştır.

¹⁰⁸ Yuliya Kudryashova, 'O Rezhime Chernomorskikh Prolivov v Proshlom i Nastoyashchem [Boğazlar Rejimi: Geçmiş ve Bugünü] ', *Portal MGIMO*, 09,09,2016, https://mgimo.ru/about/news/experts/o-rezhime-chemomorskikh-prolivov-v-proshlom-i-nastoyashchem/?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com, Erişim Tarihi: 28.01.2025.

¹⁰⁹ *Sovetskiy Soyuz na Mezhdunarodnykh Konferentsiyakh – T. 6, Berlinskaia (Potsdamskaia) Konferentsiya Rukovoditeley Tryokh Soyuznykh Derzhav — SSSR, SSHA i Velikobritanii (17 iyulya — 2 avgusta 1945 g.)*, Moskva, 1984, ss., 137, 148, 149, aktarılan L.N. Nezhinskiy, *Rossiya i Chernomorskie Prolivy (XVII–XX stoletiya) [Rusya ve Karadeniz Boğazları (17.–20. Yüzyıllar)]*, Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1999, s. 473.

Moskova, Karadeniz ve Boğazlar üzerindeki etkisini artırarak bölgedeki stratejik üstünlüğünü pekiştirmeyi amaçlamıştır. Sovyetler Birliği'nin temel stratejik önceliği, Boğazların 'Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin geçişini istisnai durumlar dışında' engellemektir. Ancak Sovyetler Birliği'nin bölgesel talepleri sadece Boğazlarla sınırlı kalmamış, Türkiye'nin doğu sınırlarını da kapsamıştır. Moskova, Kars ve Ardahan'ın Sovyetler Birliği'ne katılması gerektiğini savunarak, Türkiye'yi doğrudan tehdit eden taleplerde bulunmuştur.¹¹⁰

SSCB'nin coğrafi yapısı gereği sıcak deniz limanlarına sınırlı erişimi olduğu göz önüne alındığında, Türk Boğazları üzerinden Akdeniz'e ulaşım, ekonomik kalkınma ve uluslararası ticaret açısından da hayati bir rol oynamıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında, Sovyetler Birliği'nin ticaret filosunun büyük bir bölümünün Karadeniz ve Azak Denizi limanlarına bağımlı olması, bu bölgenin ekonomik ve ticari değerini önemli ölçüde artırmıştır. Nitekim 1967 yılı itibarıyla Akdeniz, Karadeniz ve Azak Denizi havzalarının, ticaret hacmi bakımından Kuzeybatı Avrupa denizleri havzasından sonra ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Türk Boğazları, Sovyetler Birliği'nin ekonomik büyümesini destekleyen ve uluslararası ticarete rekabet gücünü artıran stratejik bir geçiş noktası işlevi görmüştür.¹¹¹

Bu tarihsel aşamada, SSCB, stratejik ve ekonomik çıkarlarını koruma ve genişletme hedefi doğrultusunda, Ankara üzerinde diplomatik baskı kurma yolunu tercih etmiştir.

¹¹⁰ Bkz. Nasrullah Uzman, 'II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi', *Akademik Bakış*, Cilt 11, Sayı 22, s. 138-139.

¹¹¹ Spirin Aleksey, 'Rol' Chernomorskogo Flota v Zashchite Natsional'nykh Interesov SSSR/Rossii v Basseyne Sredizemnogo Morya [SSCB/Rusya'nın Ulusal Çıkarlarının Akdeniz Havzasında Korunmasında Karadeniz Filosu'nun Rolü] ', Dissertatsiya kand. ist. nauk, Institut Voyennoy Istorii, Ministerstvo Oborony Rossiyskoy Federatsii, Moskva, 2006, s. 52-53; 'The Soviet Union and the Problem of Turkish Strait', *CIA*, January 1945.

Moskova'nın Türkiye'ye yönelik saldırgan politikası, Ankara için tehdit oluşturmuştur. Bu nedenle, Sovyetlerin söz konusu tutumu, Türkiye'nin Batı bloku ile yakınlaşmasının başlıca nedenlerinden biri olmuştur.¹¹²

1.4. Filistin'deki Gelişmeler ve SSCB

Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası dönemde Türkiye ve İran üzerindeki etkisini artırma girişimleri, Amerika Birleşik Devletleri tarafından alınan kararlı diplomatik ve askeri önlemler sayesinde engellenmiştir. Bu bağlamda, ABD'nin Sovyetler Birliği üzerindeki baskısı, Moskova'nın bölgede konumunu güçlendirme çabalarını sınırlamada kilit bir rol oynamıştır. İran ve Türkiye'deki bu girişimlerin başarısızlığa uğramasının ardından Sovyetler Birliği, stratejik önceliklerini yeniden gözden geçirmiş ve Orta Doğu'nun güney kesimine odaklanmıştır. Bu dönemde bölgedeki jeopolitik durum önemli ölçüde gerginleşmiştir. Zira dünya güçleri Orta Doğu'daki nüfuz mücadelesinde rekabeti artırmıştır.¹¹³ Bu bağlamda, Sovyet yönetimi, İngiltere ile diğer Batılı güçlerin bölgedeki etkisini zayıflatmak için bir Yahudi devletinin kurulmasını destekleme kararı almıştır.¹¹⁴

Sovyetlerin Siyonizm'e verdiği destek, ideolojik bir dayanışmadan çok, yeni ortaya çıkan savaş sonrası dünya düzeninde jeopolitik dengeleri yeniden kurmaya ve Batı hegemonyasına meydan okumaya yönelik pragmatik bir hamle olmuştur. Genel olarak, bu dönemde Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz havzasındaki konumu zayıf kalmaya devam

¹¹² Çınar Özen, 'Soğuk Savaş Başlarken Türk Dış Politikasında Dönüşüm: 1950-1960 Dönemi', içinde (eds.) Ç. Erhan, K. Yakut, *Türk Dış Politikası I*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2022, s. 151.

¹¹³ Bernard Reich, 'Soviet Union and Middle East', s. 30, <https://s-space.snu.ac.kr/handle/10371/37844> Erişim Tarihi: 25.03.2024.

¹¹⁴ Arnold Krammer, *The Forgotten Friendship: Israel and the Soviet Bloc, 1947-53*, Urbana: University of Illinois Press, 1974, s. 197-203.

etmiştir. Bunun temel nedeni, 1917 Ekim Devrimi'nden itibaren Orta Doğu ve Akdeniz büyük ölçüde SSCB'nin etki alanının dışında kalmıştır. Bu bağlamda, Moskova'nın Siyonist hareketi destekleme kararı, mevcut jeopolitik boşluğu telafi etmeye ve İngiltere'nin hâkim olduğu bölgede nüfuzunu genişletmek için bir dayanak noktası oluşturmaya yönelik önemli bir stratejik adım olarak değerlendirilmelidir.¹¹⁵ Bunun yanı sıra, Yahudi devleti kurulmasını destekleyerek Sovyet liderliği, uluslararası itibarını artırmayı amaçlamıştır. Bu politika özellikle, dış politikanın şekillenmesinde kamuoyunun büyük etkisi olan Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'taki Yahudi topluluklarının desteğini kazanmayı hedeflemiştir.¹¹⁶

Sovyetler Birliği, İsrail'i 17 Mayıs 1948'de ilk tanıyan ülke olmuştur. Moskova bu adımı, ABD ve İngiltere ile olan karşıtlığında İsrail'in desteğini kazanma umuduyla atmıştır. Ancak bu beklenti gerçekleşmemiştir.¹¹⁷ Zamanla İsrail'in giderek daha fazla Batı'ya yöneldiği açık hale gelmiştir. Bu bağlamda, 1950'lerin başlarından itibaren İsrail, ABD ile sağlam askeri ve siyasi ilişkiler kurmak için aktif adımlar atmaya başlamıştır. Böylece, Sovyetler Birliği'nin İsrail'i Orta Doğu'da bir müttefik olarak kullanma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış ve İsrail, Batı bloğuyla bağlarını güçlendirmeye başlamıştır.¹¹⁸ Bu nedenle, özellikle Stalin sonrası döneminde Sovyet yönetimi, İsrail'e yönelik başlangıçtaki

¹¹⁵ Laurent Rucker, *Moscow's Surprise: The Soviet-Israeli Alliance of 1947-1949*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, ss. 34-35, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/CWIHP_WP_461.pdf Erişim Tarihi: 25.03.2025.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Igor' Ryzhov, 'Osobennosti Razvitiya Vzaimootnosheniy Rossii S Gosudarstvom Izrail' v 90-e Gody XX Veka [20. Yüzyılın 1990'lı Yıllarında Rusya ile İsrail Devleti Arasındaki İlişkilerin Gelişim Özellikleri]', Dissertatsiya Na Soiskaniye Stepeni Kand. İst. Nauk, Nizhniy Novgorod, 1999, s. 45.

¹¹⁸ Tatyana Nosenko, Nina Semchenko, *Naprasnaya Vrazhda: Ocherki Sovetsko-İzrail'skikh Otnosheniy [Yersiz Düşmanlık: Sovyet-İsrail İlişkilerine Dair İncelemeler]*, Moskva: IV RAN, 2015, s. 23.

olumlu tutumundan giderek uzaklaşmaya ve açık bir şekilde Arap devletlerini desteklemeye yönelmiştir.¹¹⁹ Bu destek yalnızca diplomatik girişimlerle sınırlı kalmayıp silah sevkiyatları, ekonomik yardımlar ve İsrail karşıtı hareketlere ideolojik destek sağlanması şeklinde de kendini göstermiştir. Sonuç olarak Moskova, bölgedeki konumunu güçlendirmek amacıyla tutarlı bir şekilde Arap yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır.

2. KRUŞÇEV DÖNEMİNDE SSCB'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI

1950'li yıllarda Sovyetler Birliği, yüksek ekonomik büyüme oranları sergilemiştir.¹²⁰ Bu dönem, yalnızca ekonomik kalkınmayla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda SSCB'nin siyasi nüfuzunun artması ve stratejik hedeflerinin genişlemesiyle de karakterize edilmiştir. Sovyetler Birliği, jeopolitik doktrini çerçevesinde, Avrasya bölgesinde öncü güç olma statüsünü pekiştirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, SSCB'nin dış politikasının temel yönlerinden biri, özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde Batı etkisine karşı koymak olmuştur. Bu stratejinin önemli unsurlarından biri, Batılı devletlerin petrol ve doğal gaz gibi stratejik öneme sahip doğal kaynaklara erişimini kısıtlamak olmuştur.¹²¹ Bu doğrultuda, Sovyetler Birliği özellikle Orta Doğu'ya büyük önem vermiş ve bu bölgede müttefikler edinmeye çalışmıştır.

SSCB'nin Orta Doğu'ya yönelik ilgisinin bir diğer nedeni, bölgede artan Amerika Birleşik Devletleri etkisini dengelemeye yönelik çabası olarak değerlendirmek

¹¹⁹ Reich, op. cit., p 31.

¹²⁰ 'Measures of Soviet Gross National Product in 1982 Prices', *Joint Economic Committee, U.S. Congress Washington, D.C.:* Government Printing Office, 1990.

¹²¹ William R. Kintner, *Soviet Global Strategy*, Fairfax, VA: Hero Books, 1987, ss. 26– 27.

mümkündür.¹²² İkinci Dünya Savaşı'ndan Amerika Birleşik Devletleri bölgedeki yeni güç merkezi haline gelmeye başlamıştır. Üstelik ABD, Orta Doğu'da SSCB'ye karşı bir güvenlik sistemi oluşturmaya başlamıştır. Bu doğrultudaki en önemli adımlardan biri, 1955 yılında Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve Birleşik Krallık'ı ABD'nin desteğiyle bir araya getiren askeri-politik bir ittifak olan Bağdat Paketi'nin kurulması olmuştur. 1960'ların başında ABD, Türkiye ve İtalya'ya orta menzilli balistik füzeler yerleştirmiştir. Bu durum, Sovyetler Birliği için büyük bir tehdit oluşturmuştur. Zira bu füzeler Sovyet topraklarındaki stratejik hedefleri birkaç dakika içinde vurabilecek kapasiteye sahip olmuştur.¹²³

Algılanan tehdidi dengelemek amacıyla Sovyetler Birliği, Arap ülkeleriyle aktif iş birliği politikasına başlamıştır. Bu dış politika yöneliminin özellikle 1953 yılında Nikita Kruşçev'in iktidara gelmesiyle güçlendiği gözlemlenmiştir. Bu politikanın gerçekleştirilmesine elverişli bölgesel koşullar da katkıda bulunmuştur. Sovyet nüfuzunun genişlemesine katkı sağlayan temel faktörlerden biri, birçok Arap ülkesinin bağımsızlık kazandığı sömürsüzleşme süreci olmuştur.¹²⁴ ABD ile artan ideolojik ve siyasi karşıtlık bağlamında Sovyetler Birliği, bağımsızlığını yeni kazanan Mısır ve Suriye'nin doğal müttefiki olarak kendini konumlandırmıştır. Bu politika, Moskova'nın Arap milliyetçileri arasında stratejik bir ortak olarak algılanmasına katkı sağlamış ve onu Batı etkisine karşı mücadelede potansiyel bir garantör olarak değerlendirmelerine yol açmıştır.¹²⁵ Sonuç olarak, Kruşçev, Stalin'in 'bizimle olmayan, bize karşıdır' prensibini gözden geçirerek 'kim bize

¹²² Walt, 1987, *op.cit.*, s. 153.

¹²³ Oles Smolansky, *The Soviet Union and the Arab East under Khrushchev*, Bucknell University Press, 1974.,s. 17.

¹²⁴ J. C Campbell, 'The Soviet Union and the United States in the Middle East', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 401(1), 1972, ss. 126–135.

¹²⁵ Smolansky, 1974., *op.cit.*, ss. 15-16.

karşı değilse, bizimledir' anlayışını kabul etmiştir. Moskova, komünist olmayan ancak Batı'ya karşı ulusal kurtuluş hareketleri işbirliği geliştirmeye başlamıştır.¹²⁶

2.1. SSCB ve Mısır

Moskova, Orta Doğu'daki Batı karşıtı güçlerle ilişkilerini güçlendirmek için aktif adımlar atmaya başlamıştır. Bu çaba, jeopolitik kuşatmayı önleme ve bölgedeki Batı etkisini azaltma hedefiyle şekillenmiştir. Bu bağlamda, Batılı stratejilerin Arap ülkeleri üzerindeki kontrolünü pekiştirmesine ve Sovyet etkisini sınırlamasına karşı koymak adına en umut verici ortak olarak Mısır görülmüştür. Sovyet-Mısır ilişkilerinin gelişiminde, 1952 devrimi sonucunda iktidara gelen Cemal Abdülnasır önemli bir rol oynamıştır. Bir yıl sonra Mısır'ı bir cumhuriyet olarak ilan eden Nasır, ulusal egemenliği güçlendirmeye yönelik bir dizi reform başlatmış ve bu kapsamda İngiliz birliklerinin ülke topraklarından çekilmesini sağlamıştır. Nasır'ın dış politika çizgisinde, Batılı devletler tarafından kurulan askeri-politik ittifaklara katılmama ilkesi temel bir yer tutmuştur. Nasır, Bağdat Paktı'na Arap devletlerinin dahil edilmesine karşı aktif bir mücadele yürütmüş ve bu ittifakı Batı'nın bölgedeki hâkimiyet aracı olarak görmüştür. Bu politika, Mısır ile Sovyetler Birliği arasındaki iş birliğinin derinleşmesini sağlamıştır. Zira Moskova da Arap dünyasında Batı'nın etkisini zayıflatmaya çalışmıştır. Karşılıklı stratejik çıkarlar, askeri-teknik iş birliği, ekonomik destek ve uluslararası arenada siyasi pozisyonların koordinasyonunu içeren uzun vadeli bir ortaklığın

¹²⁶ 'Otchet General'nogo Sekretarya TsK KPSS N. S. Khrushcheva na XX s'yezde KPSS [SBKP XX. Kongresi'nde SBKP Merkez Komitesi Genel Sekreteri N. S. Kruşçev'in Raporu]', Moskva: Politizdat, 1956, aktarılan Khazanov, Olimpiev, 2017, op.cit., ss. 28- 35.

oluşmasına katkıda bulunmuştur.¹²⁷ Bu bağlamda, Kasım 1955'in başlarında İsrail ve Mısır güçleri arasında yaşanan çatışma, Sovyet liderliğinin sert tepkisine yol açmıştır. Bu olaylar, Moskova'nın Orta Doğu çatışmasına yönelik diplomatik tutumunda önemli bir değişimin işareti olmuştur.¹²⁸ Bunun yanı sıra, 1955 yılında SSCB, Çekoslovakya üzerinden Mısır'a silah göndermeye başlamıştır.¹²⁹ Söz konusu durum, sadece Sovyetler Birliği'nin Arap devletlerine desteğinin bir göstergesi değil, aynı zamanda SSCB'nin bölge meselelerine daha aktif şekilde dahil olduğunun bir kanıtıdır.

Sovyet-Mısır iş birliğinin bir diğer önemli örneği Süveyş Krizi'dir. 1956 yılında Nasır, daha önce İngiltere ve Fransa'nın ortak yönetiminde bulunan Süveyş Kanalı'nın millileştirildiğini ilan etmiştir. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi, İngiltere, Fransa ve İsrail'in askeri müdahalesine yol açarak, tarihe Süveyş Krizi olarak geçen uluslararası bir krizi tetiklemiştir. Sovyetler Birliği, Batılı güçler ve İsrail'in eylemlerini sert bir şekilde kınayarak Mısır'ı kararlı bir şekilde desteklemiştir. Bu süreçte SSCB, nükleer silah kullanma tehdidinde dahi bulunmuştur. Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri de Fransa ve İsrail üzerinde diplomatik baskı kurmuştur. Nihayetinde, Sovyetler Birliği ve ABD'nin ortak baskıları sonucunda İngiltere ve Fransa, işgal ettikleri bölgelerden askerlerini çekmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır.¹³⁰

Süveyş Krizi, Mısır'ın dış politikasında önemli bir etki yaratmıştır. Daha önce Mısır, artan uluslararası çatışma ortamında Batı ile Doğu arasında denge kurarak bağlantısız bir

¹²⁷ Sergey Detkov, 'Voenno-Politicheskoye Sotrudnichestvo SSSR i Egipta: 1956–1991 gg. [SSCB ile Mısır Arasındaki Askerî-Siyasi İş Birliği: 1956–1991] ', Dissertatsiya kand. ist. nauk, Moskovskiy Pedagogicheskiy Gosudarstvennyy Universitet, Moskva, 2005, s. 59–63.

¹²⁸ 'The Suez Crisis, a Test for the USSR's Middle Eastern Policy', Central Intelligence Agency, 1957, s. 3.

¹²⁹ Bkz. Sergey Sinayskiy, 'Voennoye Sotrudnichestvo SSSR i Egipta: Retrospektiva [SSCB ile Mısır Arasındaki Askerî İş Birliği: Geriye Dönük Bir Bakış]', Mezhdunarodnaya Zhizn', Arkhiv 12 Nomera, 2012, <https://Interaffairs.Ru/Jauthor/Material/798> Erişim Tarihi: 10.05.2025.

¹³⁰ Detkov, 2005, *op.cit.*, ss. 66-68.

politika izlemeye çalışmıştır. Ancak Süveyş Krizi'nden sonra Mısır bu çizgiden giderek daha belirgin bir şekilde uzaklaşmış ve Sovyetler Birliği ile yakınlaşma yönünde açık bir eğilim göstermeye başlamıştır. Bu süreçte Sovyetler Birliği ile Mısır arasındaki savunma iş birliği hızla artmıştır.¹³¹

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği 1956 kriziyle en büyük kazanan haline gelerek uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmiştir. SSCB sadece jeopolitik etkisini genişletmekle kalmamış, aynı zamanda anti-sömürgeci hareketlerin başlıca savunucusu olarak kendini kabul ettirmiştir. Bu durum, Sovyetler Birliği'nin bazı Arap ülkeleriyle iş birliğini derinleştirmesi için bir temel oluşturmuş ve sonraki on yıllarda Orta Doğu'daki stratejik varlığına katkı sağlamıştır.

2.2. SSCB ve Suriye

Suriye'nin 1946'da bağımsızlığını kazanmasının ardından SSCB, bu ülkeyle işbirliğini aşamalı olarak geliştirmeye başlamıştır. Fransız mandasından kurtulan Suriye, Moskova için bölgede Batı karşıtı pozisyonları güçlendirebilecek potansiyel bir ortak olarak özel bir önem taşımıştır. Ancak ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik karşılıklı isteğe rağmen, 1940'lı yıllarda Suriye-Sovyet işbirliği sınırlı kalmıştır. Suriye'de sık sık yaşanan iktidar değişiklikleriyle kendini gösteren siyasi istikrarsızlık bunun başlıca nedenlerinden biridir.¹³²

¹³¹ *Ibid*, ss. 171-172.

¹³² Bkz. Yuliya Evstratova, 'Sovetsko-Siriyskie Otnosheniya i Formirovanie Blizhnevostochnoy Regional'noy Sredy [Sovyet-Suriye İlişkileri ve Orta Doğu Bölgesel Ortamının Şekillenmesi]', *Vestnik RGGU*, Seriya: Politologiya. Istoriya. Mezhdunarodnye otnosheniya, No. 1 (62), 2011, s. 176.

Buna rağmen Sovyetler Birliği, Ortadoğu'daki güç dengelerinin şekillenmesinde Suriye'nin oynadığı kilit rolün farkında olarak bu ülkeye yönelik istikrarlı ve stratejik bir ilgi sürdürmüştür. Moskova için, Suriye'nin Batı yanlısı güvenlik yapıları—özellikle Bağdat Paktı gibi Batı liderliğindeki ittifaklara—dahil olarak Batı'nın etkisi altına girmesini engellemek, Soğuk Savaş'ın erken dönemlerinde dış politikasının temel hedeflerinden biri olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin artan müdahalesine karşılık olarak Sovyetler Birliği, Suriye'deki varlığını ve etkisini pekiştirmek adına proaktif adımlar atmıştır. Bu adımlar arasında Suriye ile siyasi ve ekonomik ilişkilerin genişletilmesi de yer almıştır.¹³³

13 Şubat 1955'te Suriye'de Sabri Asali liderliğinde yeni bir hükümet kurulmuştur. Bu gelişme, Suriye'nin dış politikasında yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir. Yeni hükümet, Batılı ülkelerle iş birliği yapılmasına karşı mesafeli bir duruş sergilemiştir.¹³⁴ Bu doğrultuda Suriye, Bağdat Paktı'na karşı olan Mısır ve Suudi Arabistan ile yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Bu devletlerle başlayan görüşmeler sonucunda, ortak savunma politikaları oluşturma fikri benimsenmiştir.¹³⁵ Ancak bu ittifak, Türkiye'de bir tepkiyle karşılanmıştır.¹³⁶ Sonuç olarak, Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkiler ciddi bir şekilde kötüleşmiştir. Bu gerginlik ortamında Sovyetler Birliği, Suriye'ye desteğini açıklamıştır.¹³⁷

¹³³ *Ibid*, s. 177.

¹³⁴ Ed. M. Yu. Shepovalenko, *Siriyeskiy Rubezh, 2-e izd., dop.* [Suriye Cephesi, 2. Baskı, Genişletilmiş], Moskva: Tsentralnaya Strategiya i Tekhnologiya, 2016, s. 15.

¹³⁵ 'Comment and Chronology', *The Middle East Journal*, Summer 1955, s. 90 aktarılan Gumer Isaev, 'Regional'nye politicheskie protsessy na Blizhnem Vostoke (1945–1956 gg.)', Dissertatsiya kand. ist. nauk, SPb., 2005, s. 127.

¹³⁶ Akşam, 10 Mart 1955, aktarılan Sait Korkmaz, 'Menderes Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1950-1960)', *Asia Minor Studies - International Journal Of Social Sciences*, Cilt: 4 Sayı 7, Ocak 2016, s. 69.

¹³⁷ BBC, no. 556, 01.04.1955, aktarılan Patrick Seale, *The struggle for Syria; A Study of Post-War Arab Politics 1945-1958*, Oxford University Press, London, 1965, s. 234.

Üstelik, Suriye, SSCB ile kapsamlı bir silah tedarik anlaşması yapma kararı almıştır.¹³⁸ Bu adım, yalnızca Suriye'nin savunma kapasitesini güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda ülkenin Sovyet etkisi alanına girmesine yol açmış ve Şam ile Moskova arasındaki iş birliğinin daha da derinleşmesini sağlamıştır.

1957 yılında, Türkiye-Suriye arasında gerginlik yeniden tırmanmıştır. Zira Türkiye, Sovyetler Birliği'nin Suriye'nin Lazkiye limanı yakınlarında bir deniz üssü kurma planlarını kendi güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit olarak algılamıştır. Bu gelişmelere karşılık olarak Türkiye, Suriye'ye siyasi ve askeri baskı uygulamaya başlayarak onun SSCB ile işbirliğini zayıflatmayı hedeflemiştir. Washington ise, Ankara'ya siyasi destek vermekle kalmamış, aynı zamanda Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını da artırmıştır. Bölgede ek ABD Donanması gemileri konuşlandırılmıştır.¹³⁹ Bu, bir güç gösterisi olmanın yanı sıra Washington'un, Suriye'de Sovyet etkisinin artmasına karşı durmaya hazır olduğuna dair bir mesaj niteliği taşımıştır. SSCB ise, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'ye diplomatik notalar göndererek yaşananlar konusundaki endişesini dile getirmiştir.¹⁴⁰

SSCB'nin Suriye-Türkiye anlaşmazlıkları çerçevesinde Suriye'ye verdiği destek, önemli jeopolitik sonuçlar doğurmuştur. Çatışmanın tırmanma riskinin farkında olan ABD ve Türkiye, doğrudan Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelmenin öngörülemeyen sonuçlara, hatta geniş çaplı bir askeri krize yol açabileceğini düşünerek gerilimi daha fazla artırmaktan kaçınmak zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra, kriz, Batı tarafından bölgede Sovyet etkisini sınırlamak için bir araç olarak görülen Bağdat Paktı'nın prestijine ciddi bir darbe vurmuştur.

¹³⁸ Seale, *op. cit.*, s. 234.

¹³⁹ Spirin, *op. cit.*, s. 15.

¹⁴⁰ Ed. A.V. Shtanova, *Evolyutsiya Blizhnevostochnoy Politiki Turetskoy Respubliki v XX-XXI vv. [Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Doğu Politikasının 20. ve 21. Yüzyıllardaki Evrimi]*, Moskva: MGIMO MID Rossii, 2019, s. 41.

SSCB'nin güç gösterisi ve Arap dünyasındaki konumunu sağlamlaştırması sonucunda, bu askeri ittifak zamanla önemini kaybederek tamamen itibarsız hale gelmiştir. Böylece Sovyetler Birliği'nin müdahalesi Orta Doğu'daki Batı yanlısı koalisyonları zayıflatmada önemli bir rol oynayarak bölgedeki Sovyet nüfuzunun genişlemesine katkı sağlamıştır.¹⁴¹

2.3. SSCB ve Irak

Irak'ta SSCB, jeopolitik konumunu güçlendirme fırsatı olarak gördüğü için İngiliz hâkimiyetine karşı çıkan çeşitli siyasi grupları aktif bir şekilde desteklemiştir. Bu bağlamda Sovyetler Birliği, yalnızca Iraklı milliyetçilerle değil, aynı zamanda yerel komünist gruplarla da ilişkiler geliştirmiştir. Milliyetçiler ve komünistler arasındaki ideolojik farklılıklara rağmen SSCB, bölgedeki stratejik hedeflerini gerçekleştirmek için her iki hareketinden de faydalanmıştır. Moskova'nın söz konusu gruplara desteği, Irak'ta monarşinin kaldırılarak cumhuriyetin ilan edildiği 1958 askeri darbesinin hazırlanması ve gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹⁴² Bu olay, Irak'ın dış politikasında köklü bir değişimi simgelemiştir. Irak, uluslararası arenada Sovyetler Birliği'nin en önemli ortaklarından biri haline gelmiştir.

Sovyetler Birliği, darbe sonucunda iktidara gelen yönetimle dostane ilişkiler kurma ve bu ilişkileri güçlendirme konusunda büyük bir ilgi göstermiştir. Bu ilginin arkasında bir dizi jeopolitik ve ekonomik faktör bulunmaktadır. Bu bağlamda, Irak'ın zengin petrol rezervleri, onun küresel enerji sahnesindeki önemini şekillendirmede kritik bir rol oynamıştır.

¹⁴¹ Isaeyev, 2005, op. cit., s. 151; Ed. Shtanova, 2019, op.cit., s. 41.

¹⁴² Ildar Minyazhetdinov, 'Istoriya Stanovleniya Sovetsko-Iraskikh Otnosheniy v 1920–1958 gg.: Po Arkhivnym Materialam [1920–1958 Yıllarında Sovyet-Irak İlişkilerinin Kuruluşunun Tarihi: Arşiv Belgelerine Dayanarak]', Avtoreferat Kandidata Istoricheskikh Nauk, RAN IV, Moskva, 2006.

Bu durum yalnızca Batılı devletlerin değil, Sovyetler Birliği'nin de dikkatini çekmiştir. Orta Doğu ülkelerinde nüfuzunu genişletmeye çalışan ve askeri teçhizatı için yeni pazarlar arayan Sovyetler Birliği için Irak, önemli bir ortak konumuna gelmiştir. Petrol erişimi ve Sovyet askeri teçhizatının tedarik imkânı, her iki ülke için de kârlı bir iş birliği oluşturmuştur. SSCB, petrol karşılığında silahlarını satma ve böylece kendi enerji sektörüne istikrarlı bir kaynak yaratma potansiyeli elde etmiştir. Öte yandan Irak, bölgedeki siyasi istikrarsızlık ve dış müdahale tehditleri karşısında savunma kapasitesini güçlendirmek için gerekli silahları temin etmek için güvenilir bir kaynak bulmuştur.¹⁴³

Enerji alanındaki çıkarlarının yanı sıra, Sovyetler Birliği, Irak Devrimi'ni bölgesel güç dengelerini kendi lehine şekillendirmek amacıyla desteklemiştir. Moskova yönetimi, Irak'taki iktidar değişiminin ülkenin Bağdat Paktı'ndan ayrılmasına yol açacağını öngörmüş ve bu doğrultuda yeni Irak rejimini destekleyerek Batı etkisinin bölgedeki genişlemesini sınırlandırmayı hedeflemiştir. Nitekim Sovyetler Birliği'nin beklentileri doğrulanmıştır; Irak resmen Bağdat Paktı'ndan çekilmiş ve bu gelişme, ABD ve Birleşik Krallık'ın Orta Doğu'daki jeopolitik çıkarlarına ciddi bir darbe vurmuştur. Üstelik, söz konusu gelişme, diğer devletler açısından da Sovyet modelinin Batı etkisine alternatif bir kalkınma ve bağımsızlık stratejisi olarak değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır.¹⁴⁴ Sonuç olarak, Sovyetler Birliği'nin Irak'a yönelik stratejisi, Moskova'nın Orta Doğu'da Batı'nın nüfuzunu zayıflatmaya ve sosyalist bloğun bölgedeki etkinliğini artırmaya yönelik daha geniş kapsamlı politikasının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

¹⁴³ Oles Smolansky, Bettie Moretz, *The USSR and Iraq: The Soviet Quest for Influence*, Durham and London: Duke University Press, 1991. pp 13-15.

¹⁴⁴ Saeed Alo Khudeyda, 'Sovetsko-Irakskie Otnosheniya i Pozitsiya SSSR po Kurdskey Probleme v 1958–1991 gg. [*Sovyet-Irak İlişkileri ve 1958–1991 Yıllarında Kürt Sorununa İlişkin SSCB'nin Tutumu*]', Dissertatsiya Kandidata Istoricheskikh Nauk, Yuzh. Feder. Un-t, Rostov-na-Donu, 2010, ss. 64–81.

2.4. SSCB ve Kuzey Yemen

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Kuzey Yemen¹⁴⁵, Sovyetler Birliği ile ilişkileri canlandırma isteğini dile getirmiştir. Daha önce iki ülke arasında ilişkiler savaş nedeniyle kesintiye uğramıştır.¹⁴⁶ 1950'lerde Sovyetler Birliği, Kuzey Yemen ile ilişkilerini geliştirerek bölgedeki Britanya etkisini zayıflatmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda, Kuzey Yemen yönetimi de SSCB ile iş birliğini, Aden'deki Britanya'nın baskın varlığını azaltmanın bir aracı olarak görmüştür.¹⁴⁷ Söz konusu ortak hedef, Sovyet-Yemen ilişkilerinin gelişiminde önemli bir faktör olmuş ve askeri-politik ve ekonomik alanlardaki gelecekteki iş birliğinin temelini atmıştır.

İkili ilişkilerin yeniden kurulması açısından önemli bir aşama, 31 Ekim 1955'te Kuzey Yemen ile Sovyetler Birliği arasında Dostluk Antlaşması'nın imzalanması olmuştur. Bu belge, devletler arasındaki iş birliğinin temel ilkelerini pekiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda bölgedeki anti-sömürgeci politikaların uygulanmasında önemli bir araç haline gelmiştir.

¹⁴⁵ 1918'de Şii imamları Kuzey Yemen'de bir krallık ilan etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlık kazanmıştır. 1960'larda, Suudi Arabistan ve Mısır'ın karşıt tarafları desteklediği bir askeri isyan ve altı yıl süren iç savaş sonucunda krallık devrilmiş ve Yemen Arap Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu arada, Güney Yemen (Aden) 1967'ye kadar İngiliz kontrolünde kalmıştır. Bkz. 'Yemen: A Brief Background', UN Foundation, <https://unfoundation.org/what-we-do/issues/peace-human-rights-and-humanitarian-response/yemen-a-brief-background/> Erişim tarihi: 24.10.2024

¹⁴⁶ Natal'ya Miroshnichenko, 'Rossiysko-Yemenskie Otnosheniya i Mezhdunarodnaya Politika na Blizhnem Vostoke, 1926–2004 gg. [*Rusya-Yemen İlişkileri ve 1926–2004 Yıllarında Orta Doğu'da Uluslararası Politika*]'; Dissertatsiya ... kand. ist. nauk, SPbGU, 2004, ss. 41–42.

¹⁴⁷ Bkz. Richard Bissell, 'Soviet Use of Proxies in the Third World: The Case of Yemen', *Soviet Studies*, vol. 30, no. 1, 1978, ss. 90.

Anlaşma metninde, sömürgeciliğe karşı ortak mücadele gerekliliğine özel önem verilmiştir.¹⁴⁸

Eylül 1962'de Kuzey Yemen'de ülke tarihinin dönüm noktalarından biri olan bir devrim gerçekleşmiştir. Darbe sonucunda monarşik rejim devrilmiştir. Kuzey Yemen Krallığı yerine Yemen Arap Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Cumhuriyet ilan edildikten sonra, cumhuriyetçi güçler ile monarşi yanlıları arasında ciddi çatışmalar yaşanmıştır. Cumhuriyetçi güçler, Mısır ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenmiştir. Monarşistler ise Suudi Arabistan, Ürdün, İsrail, Birleşik Krallık ve ABD'den askeri yardım almıştır. Bu iç savaş, Soğuk Savaş döneminde önde gelen dünya güçleri arasındaki küresel karşılaşmanın bir yansıması haline gelmiştir. Yemen'deki cumhuriyetçi hükümete verilen destek, Moskova'nın sosyalist bloğu genişletme ve Basra Körfezi'ndeki petrol üreten ülkelere baskı yapmanın önemli bir mekanizması olarak karşıya çıkmıştır.¹⁴⁹

1960'lı yıllarda Kuzey Yemen'deki iç gelişmeler bağlamında İsrail'in rolü özel bir dikkat gerektirmektedir. İsrail, ana savaş sahasından coğrafi olarak uzak olmasına rağmen, Kuzey Yemen'deki gelişmeleri uzun vadeli güvenlik stratejisi çerçevesinde değerlendirmiştir. 1960'lı yıllarda İsrail'in dış politikasının merkezi unsurlarından biri, özellikle Moskova'nın desteklediği Cemal Abdülnasır liderliğindeki koalisyon olmak üzere, Batı karşıtı Arap devletlerini zayıflatma politikası olmuştur. Bu bağlamda İsrail, Yemen'deki çatışmayı Mısır'ın bölgedeki etkisini zayıflatmak için bir araç olarak kullanmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda İsrail, monarşistleri desteklemiştir.¹⁵⁰

¹⁴⁸ 'Sovetsko-Yemenskie (YAR) Soglasheniya [Sovyet-Yemen (YAC) Anlaşmaları]', *Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopediya*, T. 24, Ch. 1., aktarılan Miroshnichenko, 2004, op cit., s. 43.

¹⁴⁹ Filip Bryjka, 'North And South Yemen As A Theatre Of A Proxy War During The Cold War', *Journal Of Science Of The Gen. Tadeusz Kosciuszko Military Academy Of Land Forces*, Vol. 180, No. 2, 2016, ss. 21-22.

¹⁵⁰ Yossi Alpher, *Periphery: Israel's search for allies in the Middle East*, Rowman & Littlefield, London 2015, ss. 37-38.

Sovyetler Birliği'nin 1960'lı yıllarda Yemen Arap Cumhuriyeti'ne sağladığı destek, ikili ilişkilerin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, 27 Aralık 1962 yılında iki devlet arasında Ekonomik İşbirliği ve Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, ticari ve yatırım ilişkilerinin güçlendirilmesi için hukuki ve kurumsal bir temel oluşturmuştur. İlerleyen süreçte, siyasi diyalogun güçlendirilmesi ve ikili ilişkilerin stratejik niteliğinin teyit edilmesi, Yemen Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah es-Sallal'ın Mart 1964'te Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirdiği resmi ziyarette kendini göstermiştir. Bu ziyaret kapsamında imzalanan Dostluk Antlaşması, iki devlet arasındaki ilişkilerin daha da pekişmesine katkı sağlamıştır. Bu Antlaşma, iki devlet arasında sömürgeciliğe karşı mücadele alanındaki iş birliğini güçlendirmiştir. Antlaşmada ayrıca, 'gelecekte iki taraf arasında ortaya çıkabilecek tüm anlaşmazlıkların yalnızca barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği' vurgulanmıştır.¹⁵¹

3. BREJNEV DÖNEMİNDE SSCB'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI

Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki temel jeostratejik hedefi, Soğuk Savaş bağlamında ABD'den gelen tehdidi dengelemek olmuştur.¹⁵² Bu doğrultuda SSCB'nin attığı adımlar, özellikle 1964 yılında L. I. Brejnev'in iktidara gelmesiyle birlikte belirginleşmiştir.¹⁵³ Bu dönemde, SSCB açısından Akdeniz'deki tehdidin artmasına neden olan temel faktörlerden biri, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgede askeri kapasitesindeki artış olmuştur. 1961 yılından itibaren nükleer silahlarla donatılan ABD

¹⁵¹ Miroshnichenko, 2004, op cit., ss. 68-75.

¹⁵² Walt, 1987, op.cit. ss. 153-158.

¹⁵³ Bkz. Robert O. Freedman, *Moscow and the Middle East, Soviet Policy Since the Invasion of Afghanistan*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 25-29.

Donanması'na ait 6. Filo, Doğu Akdeniz'de faaliyet göstermeye başlamıştır. 1963 yılından itibaren Akdeniz'de Amerikan nükleer denizaltıları konuşlandırılmıştır. Bu durum bölgedeki güç dengesini önemli ölçüde SSCB aleyhine değiştirmiştir. SSCB sınırlarına yakın bölgelerde artan nükleer silah yoğunluğu, ulusal güvenlik açısından ciddi riskler oluşturmuştur. Moskova, ABD'nin askeri faaliyetlerini dengelemek amacıyla Karadeniz Filosu'nun Akdeniz'deki varlığının güçlendirilmeye karar vermiştir. Bununla birlikte SSCB filosu, Mısır'daki İskenderiye ve Marsa Matrouh limanları ile Suriye'deki Tartus limanından yararlanmaya başlamıştır.¹⁵⁴ Bu adımlar, Moskova'nın bölgedeki uzun vadeli stratejik hedefleriyle uyumlu olmasının yanı sıra, SSCB'nin güney sınırlarının ek güvenliğini de sağlama konusunda yardımcı olmuştur.

Söz konusu gelişmelerin ışığında SSCB, Arap devletleriyle, özellikle de Mısır ile ilişkilerini güçlendirmeye devam etmiştir. Bu durum özellikle Mısır'ın Sovyet silahlarına olan bağımlılığında kendini göstermiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği, Mısır rejimini desteklemede kilit bir rol oynayarak yalnızca silah sağlamakla kalmayıp askeri danışmanlar da sunmuştur.¹⁵⁵ Moskova'nın Mısır'a diplomatik desteği de artmıştır. Brejnev, Mısır etrafında Arap devletlerinden oluşan birleşik bir cephenin kurulmasına destek vermiştir. Bu bağlamda SSCB, Mısır, Suriye ve Orta Doğu'daki diğer Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesine aktif olarak katkıda bulunmuştur.¹⁵⁶

1967 yılında İsrail ile Arap devletleri arasında gerçekleşen Altı Gün Savaşı sırasında Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye'ye aktif destek sağlamıştır. Uluslararası gerilimin artması

¹⁵⁴ Bkz. Spirin, 2006, op. cit., ss. 100- 105.

¹⁵⁵ Anatoliy Khazanov, Anatoliy Olimpiyev, *Voyiny na Bol'shom Blizhnem Vostoke. 1960-e–2016*, Moskva: IV RAN, Izdatel'stvo Yunita-Dana, 2016, aktarılan Khazanov, Olimpiyev, 2017, op,cit., ss. 82-83.

¹⁵⁶ George Lenczowski, 'Soviet Advances in the Middle East', *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, 1971, ss. 113-116.

ve çatışmanın daha da tırmanma tehlikesi karşısında Sovyet liderliği, İsrail'i durdurmaya zorlamak için diplomatik baskıya başvurmuştur.¹⁵⁷ Söz konusu destek sayesinde savaş sonrası dönemde, SSCB'nin Mısır'daki askeri ve siyasi süreçlere katılımı benzeri görülmemiş bir seviyeye ulaşmıştır. Moskova, bölgedeki stratejik çıkarları ve Mısır'ın çatışma sırasında verdiği ağır kayıpları telafi etme ihtiyacı nedeniyle silah tedarikini önemli ölçüde artırmıştır.¹⁵⁸ Bunun yanı sıra, Mısır'a doğrudan Sovyet askerleri tarafından işlenen Sovyet hava savunma sistemleri yerleştirilmiştir. Bu durum, Sovyet askeri varlığının Mısır savunmasının tüm kilit alanlarını kapsamasına yol açmıştır.¹⁵⁹

Mısır'a sağlanan önemli askeri desteğe rağmen, Sovyetler Birliği bilinçli olarak Mısır silahlı kuvvetlerinin Sovyet yardımına belirli bir düzeyde bağımlı kalmasını sağlayan bir strateji izlemiştir. Moskova, Kahire'yi hava savunma sistemleri, tanklar, uçaklar ve füze sistemleri de dahil olmak üzere modern silahlarla donatsa da Mısır ordusunun Sovyet desteği olmadan tam kapsamlı askeri operasyonlar yürütebileceği bir durumu önlemeye çalışmıştır. Ayrıca, 1960'lı yıllarda SSCB ile Mısır arasındaki askeri ve siyasi iş birliği Kahire'ye sadece askeri avantajlar sağlamakla kalmamış, aynı zamanda önemli yükümlülükler de getirmiştir. SSCB'nin desteği, 1967 Altı Gün Savaşı sonrası güçlerini yeniden toparlaması için Mısır'a gerekli kaynakları ve askeri teçhizatı sağlamıştır.¹⁶⁰

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin Mısır'a sağladığı yardım, beklentileri karşılamamıştır. Cemal Abdünnasır'ın ölümünün ardından 1970 yılında iktidara gelen Enver Sedat¹⁶¹, Washington ile iş birliğini derinleştirme yönünde bir eğilim sergilemiştir. Sovyetler

¹⁵⁷ Karen Dawisha, *Soviet Foreign Policy Towards Egypt, 1st ed.*, London and Basingstoke: Palgrave Macmillan Limited, 1979, s. 43.

¹⁵⁸ *Ibid*, ss. 44-47

¹⁵⁹ Detkov, 2005, op. cit., ss. 99-100.

¹⁶⁰ *Ibid*, ss. 105-106.

¹⁶¹ 'Anwar Sadat', *Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Anwar-Sadat> Erişim Tarihi: 23.08.2024

Birliği, ÷lkedeki Batı karşıtı duyguların kaçınılmaz olarak Mısır'ı uzun vadede sosyalist bloğa yaklaştıracadı varsayımına dayanmıştır. Ancak bu strateji pratikte etkisiz kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin, ABD'nin etkisine karşı bir denge unsuru olarak Mısır'daki milliyetçi eğilimleri desteklemesi, Mısır y÷netiminin bağımsızlığını daha da g÷çlendirmiştir.¹⁶² Sonuç olarak, Sovyet politikası SSCB'nin ÷lkede uzun vadeli varlığını g÷vence altına alamadığı gibi, aksine zayıflamasına yol ağmıştır. Kalıcı bir siyasi ittifak oluşturmak yerine, Moskova, Kahire'nin aşamalı olarak ABD'ye y÷nelmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki stratejik kayıplarını önemli ölçüde artırmıştır.

1973 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği ile Mısır arasındaki ilişkilerde belirgin bir gerilim gözlemlenmeye başlamıştır. Bunun arkasında yatan başlıca nedenlerinden biri, Sovyet liderliğinin 1973 Arap-İsrail Savaşı ncesinde Mısır'a taarruz silahları sevkiyatını reddetmesidir. Moskova'nın bu tutumu, Amerika Birleşik Devletleri ile sürdürülen yumuşama politikasını koruma isteğinden kaynaklanmıştır. Sovyetlerin bu yaklaşımı, Enver Sedat'ın Sovyetler Birliği'ne duyduğu güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Mayıs 1975'te Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, Sovyet üslerini kapatmaya başlamıştır. Bu, Mısır ile Sovyetler Birliği arasındaki ikili ilişkilerde giderek derinleşen krizin kilit aşamalarından biri olmuştur. Bunun yanı sıra, 14 Mart 1976'da Mısır, Sovyet-Mısır Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın feshetmiştir. Bu karar, önceki on yıllar boyunca iki devlet arasındaki askeri ve siyasi etkileşimi belirleyen stratejik ortaklığın kesin olarak sona erdiğini simgelemiştir. Eylül 1978'de, SSCB'yi dışlayan ve ABD'nin arabuluculuğuunda Mısır ile İsrail arasında, Camp David Anlaşmaları imzalanmıştır.¹⁶³ Camp David Anlaşmaları, Mart 1979'da İsrail ile

¹⁶² Dawisha, 1979, op. cit.,s. 214.

¹⁶³ Detkov, 2005, op. cit., ss. 125-128.

Mısır arasında imzalanan barış antlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu antlaşma, iki ülke arasındaki savaşı sona erdirmiştir ve Mısır, İsrail'i tanıyan ilk Arap devleti olmuştur.¹⁶⁴

Camp David'de ilk anlaşmaların imzalanmasının ardından Suriye, Direniş ve Karşı Koyma Cephesi'nin oluşturulması girişiminde bulunmuştur. Bu cepheye Libya, Cezayir, Irak, Güney Yemen ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) de dahil olmak üzere çeşitli devletler ve siyasi örgütler katılmıştır. Bu ittifak, Mısır-ABD ilişkilerinin gelişimine bir tepki olarak oluşturulmuş ve Camp David Anlaşmaları çerçevesinde başlatılan barış sürecine karşı koymayı amaçlamıştır. Cephenin liderleri, Mısır ile ABD arasındaki anlaşmaları kesin bir şekilde kınayarak bunları Arap devletlerinin ve Filistin ulusal hareketinin çıkarlarına bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda Cephe, Sovyetler Birliği ile stratejik ortaklığın güçlendirilmesi gerektiğini ilan etmiştir.¹⁶⁵

Moskova'nın Mısır'da yaşadığı başarısızlığa rağmen, Sovyetler Birliği'nin Suriye ile olan ilişkileri istikrarlı bir şekilde derinleşmiştir. Özellikle Şubat 1966'da Suriye'de gerçekleşen parti içi darbe sonucunda Baas Partisi'nin sol kanadının iktidara gelmesi, iki ülke arasındaki yakınlaşmayı hızlandırmıştır.¹⁶⁶ SSCB, Suriye'nin ulusal ekonomisinin gelişimine destek sağlayarak büyük altyapı projelerinin inşasında finansman ve teknik yardım sunmuştur. Bu projeler arasında en önemlilerinden biri, Fırat Nehri üzerine inşa edilen barajdır. Bu baraj, tarımın gelişmesine katkı sağlarken ülkenin elektrik ihtiyacını da

¹⁶⁴ Jimmy Carter, 'Camp David Accords', *Britannica*, 14.03.2025, <https://www.britannica.com/event/Camp-David-Accords> Erişim Tarihi: 12.03.2025; 'Camp David Accords and the Arab-Israeli Peace Process', *Department of State United States of America*, <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/camp-david> Erişim Tarihi: 12.03.2025;

¹⁶⁵ Issam Affash, 'Otnosheniya Sirii s SSSR i SShA v 1945–1991 gg.: Sravnitel'nyy Analiz [1945–1991 Yıllarında Suriye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri: Karşılaştırmalı Bir Analiz]', *Dissertatsiya Kandidata Istoricheskikh Nauk, RAN IV, Moskva*, 1999, s. 115.

¹⁶⁶ Karsh Efraim, *Soviet Policy towards Syria since 1970, 1st ed.*, Nes York: Palgrave Macmillan, 1991, s. 5.

karşılamiştir.¹⁶⁷ Sovyet-Suriye askeri iş birliği 1967 Altı Gün Savaşı sırasında güçlenmiştir. Savaşın başında ağır kayıplar veren Suriye ordusuna Moskova hızlı silah sevkiyatıyla destek vermiştir.¹⁶⁸

Kasım 1970'te Hafız Esad'ın iktidara gelmesinin ardından Sovyetler Birliği ile Suriye arasındaki ilişkiler daha da güçlenmiştir. Suriye Orta Doğu'da Sovyetler Birliği'nin en yakın müttefiki haline gelmiştir.¹⁶⁹ Söz konusu işbirliğinin önemli bir yönü, askeri iş birliğinin genişletilmesi olmuştur. Bu bağlamda özellikle önemli gelişme, SSCB'nin 1971 yılında Tartus'ta bir lojistik destek üssü inşa etmesidir.¹⁷⁰ Sovyet altyapısının bölgede var olması, ABD'nin 6. filosunun dengelenmesine katkıda bulunmuş ve böylece Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasındaki küresel mücadelede Sovyetler Birliği'nin konumunu güçlendirmiştir. Tartus, Sovyet askeri stratejisinin önemli bir unsuru haline gelerek SSCB'ye Orta Doğu bölgesinde sürekli askeri varlık bulundurma imkânı sağlamıştır. Sovyet-Suriye iş birliğinin yeni aşaması, 1973 yılında yeni Arap-İsrail Savaşının başlamasıyla askeri alanda kendini göstermiştir. Çatışma sırasında Sovyetler Birliği Suriye'ye önemli ölçüde askeri destek sağlamıştır. Bu savaş, SSCB'nin Suriye ile stratejik ilişkilerinin daha da pekişmesine neden olmuştur.¹⁷¹

Camp David Anlaşmalarını imzalamasının ardından Mısır, İsrail ile mücadelede Suriye'nin önemli bir müttefiki olmayı bırakmıştır. Bu durum, Suriye'nin diplomatik manevra alanını önemli ölçüde sınırlamıştır. Buna ek olarak, 1980-1988 İran-Irak Savaşı

¹⁶⁷ Lenczowski, 1971, *op.cit.*, s. 123.

¹⁶⁸ 'Fiches Du Monde Arabe, N 1144', 19 Décembre 1978, aktarılan Affash, 1999, *op. cit.*, s. 36.

¹⁶⁹ Karsh, 1991, *op.cit.*, ss. 5-7.

¹⁷⁰ 'Sotrudnichestvo s Siriy [Suriye ile İş Birliği]', *Rosoboroneksport*, <http://roe.ru/export/siriya/> Erişim tarihi: 21.05.2024.

¹⁷¹ Zeyd Mazen, 'Genezis Politicheskogo Vzaimodeystviya Rossii i Sirii [Rusya ile Suriye Arasındaki Siyasal Etkileşimin Doğuşu]', *Izv. Sarat. un-ta. Nov. ser. Ser. Sotsiologiya. Politologiya*, T. 20, vyp. 1, 2020, s. 105.

sırasında Tahran tarafını tutan Şam'ın Arap devletleriyle ilişkileri gerginleşmiştir. Jeopolitik izolasyon koşullarında kalan Suriye, İsrail'e karşı koymak için alternatif mekanizmalar aramak zorunda kalmıştır. Bu çerçevede, alınan en önemli kararlardan biri, ulusal silahlı kuvvetleri güçlendirme ve modernize etme yoluyla İsrail ile stratejik denge kurma çabası olmuştur. Bu bağlamda Suriye, Sovyetler Birliği ile askeri-teknik iş birliğini yoğunlaştırmıştır. Bu yakınlaşmanın zirvesi, 1980 yılında Suriye ile SSCB arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalanması olmuştur.¹⁷²

1980'li yıllar, Sovyet-Suriye ilişkilerinin dinamik ve istikrarlı bir şekilde gelişmeye devam ettiği bir dönem olmuştur. İkili iş birliğinin en önemli yönlerinden biri, Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye sağladığı askeri desteğin önemli ölçüde artması olmuştur. 1980'lerin ilk yarısında, Suriye'ye yapılan Sovyet silah ve askeri teçhizat ihracatı rekor seviyelere ulaşmıştır. Bu büyük çaplı askeri yardım, SSCB'den destek alan diğer ülkeler arasında benzeri görülmemiş bir düzeyde olmuştur.¹⁷³

17 Temmuz 1968 tarihinde Irak'ta Baas Partisi iktidara gelmiştir. Parti'nin anti-Amerikan politikası, Irak'ın Sovyetler Birliği ile iş birliği geliştirme yönündeki dış politika tercihini şekillendirmiştir. Sovyet-İrak işbirliğinin önemli bir alanı askeri ilişkiler olmuştur.¹⁷⁴ Sovyet-İrak iş birliğinin önemli unsurlarından biri de stratejik öneme sahip Umm-Kasr Limanı'nın inşası olmuştur.¹⁷⁵ Üstelik, Sovyetler Birliği, Irak'ın enerji

¹⁷² Ed. M. I. Shtempel', *Rossiya na Blizhnem Vostoke: Tseli, Zadachi, Vozmozhnosti: Materialy Konferentsii*, Moskva: Institut Izucheniya Izrailya i Blizhnego Vostoka, 2001, str. 33.

¹⁷³ Karsh, 1991, op.cit., ss. 34.

¹⁷⁴ Majid Khadduri, *Socialist Iraq: A Study in Iraqi Politics Since 1968*, Washington, D.C.: Middle East Institute, 1978, ss. 144-145 aktarılan Oles Smolansky, *The USSR and Iraq: The Soviet Quest for Influence*, Durham and London: Duke University Press, 1991, s. 16.

¹⁷⁵ Francis Fukuyama, 'Soviet Union and Iraq Since 1968', *RAND Corporation*, July 1980, ss. 5-6, <https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=Francis+Fukuyama%2C+%E2%80%98Soviet+Uni>

sektörünün gelişimine büyük önem vermiştir. Bu, iki devlet arasındaki ikili ilişkilerin kilit unsurlarından biri olmuştur. Ekonomik ve teknolojik iş birliğinin genişletilmesi bağlamında, 4 Temmuz 1969'da Moskova'da bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında SSCB, Irak'a petrol çıkarma endüstrisinin gelişimi konusunda kapsamlı destek sağlama taahhüdünde bulunmuştur. Bu bağlamda, özellikle stratejik öneme sahip Kuzey Rumaila sahasına özel önem verilmiştir.¹⁷⁶

1920'lerden itibaren, İngiliz-Fars Petrol Şirketi (daha sonra British Petroleum - BP), Royal Dutch Shell, Compagnie Française des Pétroles (daha sonra Total S.A.) gibi uluslararası petrol şirketlerinin de içinde yer aldığı Irak Petrol Şirketi (IPC), Irak'taki petrol arama ve üretimi üzerinde neredeyse tam bir denetim sağlamıştır. Sonuç olarak, petrol üretiminden elde edilen kârın büyük bir kısmı yabancı şirketlerin eline geçerken, Irak ekonomisi dış faktörlere bağımlı kalmıştır.¹⁷⁷ 1 Haziran 1972'de Irak, IPC'yi millileştirmiştir. IPC'nin kuzey sahaları küresel petrol üretimine önemli bir katkı sağlamıştır. Özellikle, 1971 yılında bu sahalardaki petrol üretimi, dünya genelindeki toplam üretimin yaklaşık %2'sini oluşturmuştur.¹⁷⁸ Bu durum, Irak'ın petrol kaynaklarının küresel enerji piyasası açısından stratejik önemini vurgulamaktadır.

on+and+Iraq+Since+1968%E2%80%99%2C+RAND+Corporation&ie=UTF-8&oe=UTF-8&sei=Aif0Z8m8LNTJ9u8P8_bH0QE Erişim Tarihi: 23.04.2025.

¹⁷⁶ 'F.9576, Op.13, D.261, L.', *Gosudarstvennyy Arkhiv Rossiyskoy Federatsii*, s. 14–15, aktarılan Khudeyda, op. cit., ss. 103-104.

¹⁷⁷ Philippe Tristani, 'Iraq and the Oil Cold War: A Superpower Struggle and the End of the Iraq Petroleum Company, 1958–1972', içinde *Oil Shock: The 1973 Crisis and its Economic Legacy*, eds. Elisabetta Bini, Gualiano Garvini, and Federico Romero, London: I.B. Tauris, 2016, ss. 64–66.

¹⁷⁸ 'Intelligence Memorandum ER IM 72–92', *Central Intelligence Agency, Office of the Historian, Department of State USA*, Washington, June 1972, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d311#:~:text=In%20a%20sudden%20and%20dramatic,firms%20operating%20in%20northern%20Iraq>. Erişim Tarihi: 12.10.2024.

Sovyetler Birliği, Irak'ın petrol endüstrisini millileştirme çabalarını aktif olarak desteklemiştir. Zira bu süreç Batı'nın ekonomik çıkarlarına zarar vermiştir. Bu desteğin bir parçası olarak Moskova, Bağdat'a petrol çıkarma ve taşıma konusunda teknik yardım sağlamıştır. Dahası, Moskova, Irak'ı Batılı devletlerin olası diplomatik baskılarından korumaya yönelik siyasi güvenceler sunmuştur. Böylece, Sovyetler Birliği'nin desteği, Irak'ın petrol varlıklarını millileştirme politikasını hayata geçirmesinde kilit bir rol oynayarak, ülkenin Batı'ya olan bağımlılığını azaltmasına katkıda bulunmuştur.¹⁷⁹

SSCB, Irak'ın ulusal kaynaklar üzerindeki kontrolünün, ona istikrarlı bir gelir kaynağı sağlayarak ekonomik bağımsızlığını ve kalkınmasını teşvik edeceğine inanmıştır. Aynı zamanda Moskova, bunu Irak'ı Sovyet ekonomik ve askeri yardımının bir alıcısından tam teşekküllü bir ticaret ortağına dönüştürme fırsatı olarak görmüştür. Buna ek olarak, petrol sektörünün millileştirilmesi, özellikle bölgenin petrol endüstrisinde daha önce hakimiyet kurmuş olan Birleşik Krallık ve ABD ile Irak'ın ilişkilerini önemli ölçüde zorlaştırmıştır. Bu durum, Bağdat'ın Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığını artırarak onu Moskova'nın Orta Doğu'daki kilit müttefiklerinden biri haline getirmiştir.¹⁸⁰ Bu bağlamda, Irak'ta petrolün millileştirilmesine verilen destek sadece ekonomik bir adım değil, aynı zamanda SSCB'nin Batı ile olan mücadelesinde konumunu güçlendirmeye yönelik kilit bir jeopolitik hamle olarak değerlendirilmiştir.

1972 yılında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalanması, Sovyet-Irak ilişkilerinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur.¹⁸¹ Bu gelişme, ilişkilerin siyasi

¹⁷⁹ Francis Fukuyama, 1980, op. cit., s. 6.

¹⁸⁰ Smolansky, Moretz, 1991, op. cit., ss. 281-282.

¹⁸¹ 'Memorandum From The Executive Secretary Of The Department Of State (Eliot) To The President's Assistant For National Security Affairs (Kissinger)', *Foreign Relations Of The United States, 1969-1976*, Volume E-4, Documents On Iran And Iraq, 1969-1972, Document 305,

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d305> Erişim Tarihi: 22.01.2025

ve stratejik yakınlaşmasının zirvesini simgelemiştir. Bu iş birliği, Sovyetlerin Suriye'deki girişimlerini tamamlayarak, bölgede Batı karşıtı güç dengesi oluşturma yönündeki çok yönlü yaklaşımını desteklemiştir. Irak hükümeti, belirli bir dönem boyunca çeşitli siyasi ve etnik gruplar, özellikle Iraklı Kürtler ve komünistler üzerinde baskı politikası yürütmüştür. Bu eylemler, Sovyetler Birliği'nin ulusal kurtuluş hareketleri ve solcu güçlere verdiği desteğe aykırı olduğu için Moskova'da memnuniyetsizlikle karşılaşmıştır. Ancak, ideolojik farklılıklara ve Bağdat'ın iç politikasının bazı yönlerine yönelik eleştirilere rağmen, Sovyetler Birliği Irak'ı bölgedeki kilit stratejik ortaklarından biri olarak görmeye devam etmiştir. Sovyet-İrak ilişkileri, pragmatik çıkarlar ve jeopolitik hesaplamalara dayanmış ve bu durum ikili iş birliğinin istikrarını belirlemiştir.¹⁸²

1980 yılında İran-İrak Savaşı'nın başlamasından sonra Sovyetler Birliği temkinli bir tutum benimsemiş ve Irak'ın çatışmayı tırmandırmasına karşı çıkmıştır. Bu nedenle Moskova, bölgedeki dengeyi korumak ve taraflardan birine açık destek vermekten kaçınmak amacıyla Irak'a yapılan tüm askeri sevkiyatları durdurmuştur. Ancak, 1981 yılında Sovyet yönetimi politikasını gözden geçirerek Bağdat ile askeri iş birliğini yeniden başlatma kararı almıştır. 1985 yılında Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin Moskova'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesini simgelemiştir. Görüşmelerde askeri ve ekonomik iş birliği konuları ele alınırken, yeni silah sevkiyatlarına ilişkin anlaşmalar da imzalanmıştır.¹⁸³ Bununla birlikte, bu karar, Sovyetlerin Irak'a verdiği desteği doğrudan bir tehdit olarak algılayan İran'ın sert tepkisine yol açmıştır. Bu bağlamda, Eylül 1986'da İran, Sovyet deniz taşımacılığına yönelik saldırgan bir tutum sergilemiştir. Kuveyt açıklarında İran, Irak'a silah taşıyan bir Sovyet gemisini durdurarak denetimden geçirmiştir. Buna

¹⁸² Khudeyda, *op.cit.*, ss. 118-125.

¹⁸³ Khudeida, *op. cit.*, s. 145.

karşılık olarak Sovyetler Birliği, güç gösterisi yapma kararı alarak Basra Körfezi'ne bir savaş gemisi göndermiştir.¹⁸⁴

Irak yanında, Moskova Yemen Arap Cumhuriyet ile ilişkileri derinleştirmeye devam etmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, Moskova'nın Kuzey Yemen'de patlak veren iç savaş sırasında Cumhuriyetçilere sağladığı destek, Sovyetler Birliği ile Yemen Arap Cumhuriyeti (YAC) arasındaki yakınlaşmayı da beraberinde getirmiştir. 1964 yılında SSCB ve YAC, her iki tarafın sömürgeciliğe karşı ortak duruşunu vurgulayan bir dostluk anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma, Sovyetler Birliği'nin Yemen Arap Cumhuriyeti'ndeki devrimci rejime verdiği siyasi desteği pekiştirmiştir. İkili ilişkilerdeki dönüm noktası, 1967 Arap-İsrail Savaşı olmuştur. Bu savaş, Yemen Arap Cumhuriyeti'nin ABD ile ilişkilerini zedelerken SSCB ile yakınlaşmasına yol açmıştır.¹⁸⁵

Bununla birlikte, geçici başarılarına rağmen Sovyet-Yemen ilişkileri istikrarlı bir seyir izlememiştir. 1970-1978 yılları arasında, Yemen Arap Cumhuriyeti'nin dış politika yöneliminde yaşanan değişim nedeniyle ikili ilişkilerde bir soğuma gözlemlenmiştir. Kuzey Yemen, Suudi Arabistan ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu da SSCB'nin sağladığı desteğin azalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, Moskova, stratejik önceliklerini yeniden değerlendirerek Demokratik Yemen Halk Cumhuriyeti (Güney Yemen, DYHC) ile ilişkilerini güçlendirme yönünde bir politika benimsemiştir. Güney Yemen'in Marksist-Leninist ideolojiyi benimsemesi, Sovyetler Birliği'nin bu ülkeye olan ilgisini artırmış ve iki devlet arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri iş birliğinin derinleşmesine zemin hazırlamıştır.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Cigar Norman, 'The Soviet Navy in the Persian Gulf: Naval Diplomacy in a Combat Zone', *Naval War College Review*, vol. 42, no. 2, 1989, ss. 56-58.

¹⁸⁵ Miroshnichenko, 2004, op cit., ss. 70-73.

¹⁸⁶ *Ibid*, s. 73-83.

14 Ekim 1963'te, Güney Yemen'de İngiliz egemenliğine karşı bağımsızlık mücadelesi başlamıştır. 30 Kasım 1967 tarihinde Güney Yemen, Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığın ilan edilmesiyle birlikte yeni devlet, Güney Yemen Halk Cumhuriyeti (1970 yılından itibaren ise Yemen Halk Demokratik Cumhuriyeti olarak anılmaya başlanmıştır) adını almış ve Marksist-Leninist ideoloji doğrultusunda bir yönetim sistemi benimsemiştir. Sovyetler Birliği, Güney Yemen Halk Cumhuriyeti'ni tanıyıp ona kapsamlı ekonomik, askeri ve siyasi destek sağlamaya başlamıştır.¹⁸⁷

Güney Yemen kısa sürede Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki en yakın müttefiklerinden birine dönüşmüştür. İki ülke arasındaki sıkı iş birliği sayesinde SSCB, Güney Yemen'in limanlarına ve hava üslerine erişim elde etmiştir. Bu durum, Moskova'nın bölgedeki stratejik etkisini artırarak Aden Körfezi ve Hint Okyanusu'ndaki deniz varlığının genişlemesine katkı sağlamıştır. Böylece Sovyetler Birliği, Güney Yemen'i bölgedeki siyasi ve askeri çatışmalara müdahale etmek için bir üs olarak kullanmaya başlamıştır. Özellikle 1977-1978 yıllarında Somali ile savaş sırasında sosyalist Etiyopya'ya sağlanan Sovyet desteğinde Güney Yemen kritik bir rol oynamıştır.¹⁸⁸

Güney Yemen'in Sovyetler Birliği açısından stratejik önemi, bir dizi kilit jeopolitik gelişme bağlamında önemli ölçüde artmıştır. Şubat 1979'da İran Şahı'nın devrilmesi ve SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi, bölgede ABD'nin askeri varlığının artmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, ABD 1980 yılında 'Süratli İntikal Kuvveti'ni (Rapid Deployment Force) oluşturmuştur'. Bu yapı Ocak 1983'te 'Merkez Komutanlığı'na (CENTCOM) dönüştürülmüştür'. Bu adımlar, Sovyetler Birliği'nin Basra Körfezi'ndeki konumunu

¹⁸⁷ *Ibid*, ss. 83-86.

¹⁸⁸ Laurie Mylroie (et al.), 'Politics and the Soviet Presence in the People's Democratic Republic of Yemen : Internal Vulnerabilities and Regional Challenges', *Rand*, 1983, ss. 1-2, <https://www.rand.org/pubs/notes/N2052.html> Erişim Tarihi: 08.05.2024

güçlendirmesini engellemek ve İran Devrimi'nin domino etkisini sınırlandırmak amacıyla geliştirilen Carter Doktrini çerçevesinde atılmıştı. Bu hedefe ulaşmak için Washington, elindeki tüm askeri imkânları kullanmaya hazır olmuştur.¹⁸⁹ Söz konusu durum, SSCB'nin güç dengesini korumak için önlemler almasını gerektirmiştir. Bu koşullar altında Güney Yemen, Moskova için güvenilir bir müttefik olarak stratejik önem kazanmıştır. Sovyet-Güney Yemen iş birliğinin resmiyet kazanmasını sağlayan en önemli gelişme ise 1979'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması olmuştur.¹⁹⁰

Bu dönemde Sovyetler Birliği, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'ne yönelik askeri desteğini önemli ölçüde artırmıştır. Dahası, Aden'e gönderilen silah ve askeri teçhizat yalnızca güney Yemen rejiminin savunma kapasitesini güçlendirmek için kullanılmakla kalmamış, aynı zamanda bölgedeki çeşitli sol radikal hareketler arasında yeniden dağıtılmıştır. Özellikle, büyük miktarda silah ve lojistik destek Umman Kurtuluş Cephesi'ne, Kuzey Yemen Ulusal Cephesi'ne ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne yönlendirilmiştir.¹⁹¹ Böylece, SSCB ile DYHC arasındaki askeri iş birliği, yalnızca ikili ilişkiler çerçevesinde kalmayıp, Sovyetler Birliği'nin müttefik rejimleri ve devrimci hareketleri destekleme politikasının bir parçası haline gelmiştir. Bu durum, Sovyetler Birliği'ne ABD'nin Orta Doğu ve Hint Okyanusu'ndaki kilit jeopolitik noktalar üzerindeki kontrolünü sürdürme çabalarına karşı koyma imkânı sağlamıştır.

Ayrıca, Moskova'nın Güney Yemen'de geniş bir istihbarat altyapısına sahip olduğu ve bunun bölgede gerçekleştirilen operasyonlarda kilit bir rol oynadığı belirtilmelidir.

¹⁸⁹ Mohd Naseem Khan, 'The US Policy Towards the Persian Gulf: Continuity and Change', *Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*, Vol. XXV No. 2, May 2001, https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/sa/sa_may01kxm01.html Erişim Tarihi: 14. 03.2025

¹⁹⁰ Cigar Norman, 'South Yemen and the USSR: Prospects for the Relationship', *The Middle East Journal*, vol. 39, no. 4, 1985, ss. 776.

¹⁹¹ Miroshnichenko, 2004, op cit., ss. 92-93.

Diplomatik açıdan Aden, Sovyet dış politikasını tutarlı bir şekilde desteklemiş ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar Moskova'nın güvenilir bir müttefiki olarak kalmıştır. Özellikle Güney Yemen, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesini açıkça destekleyerek siyasi sadakatinin derinliğini göstermiştir.¹⁹²

4. SOVYETLERİN ORTA DOĞU POLİTİKASINDA ÖNE ÇIKAN STRATEJİK HATALAR

1950'li ve 1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği, birçok Arap devletine siyasi, ekonomik ve askeri destek sağlayarak bölgedeki etkisini önemli ölçüde artırmıştır. Ancak 1980'lerin sonuna gelindiğinde, bu etki büyük ölçüde azalmaya başlamıştır. Moskova, bölgesel süreçlerde aktif bir katılımcı olmaktan ziyade giderek daha fazla bir gözlemci rolüne bürünmüştür. Bu bağlamda, SSCB'nin Orta Doğu'daki konumunun zayıflaması büyük ölçüde stratejik yanlış hesaplamaların bir sonucu olmuştur.

Mısır'ın ABD'ye yakınlaşması, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki etkisinin zayıflamasının en çarpıcı örneklerinden biridir. SSCB'nin Orta Doğu barış sürecinden dışlanması da onun bölgedeki azalan rolünün bir diğer kanıtı olmuştur. ABD diplomatik konumunu güçlendirirken, SSCB bölgesel siyasetin kilit meselelerinde marjinalleşmiş bir aktör haline gelmiştir.¹⁹³ Bununla birlikte, SSCB'nin pozisyonu zayıflamaya başlamasına rağmen, Sovyetler Birliği Orta Doğu'da önemli bir aktör olma rolünü sürdürmüştür. Bu, Moskova'nın 1978 Camp David Anlaşmalarına karşı çıkan bazı Arap ülkeleriyle kurduğu

¹⁹² Fred Halliday, 'Moscow's Crisis Management: The Case of South Yemen', *Middle East Report*, New York, 1988, vol. 151, no. 151, 1988, s. 22.

¹⁹³ Fred Halliday, 'Gorbachev and the 'Arab Syndrome': Soviet Policy in the Middle East', *World Policy Journal*, vol. 4, no. 3, 1987, ss. 415.

ilişkiler sayesinde mümkün olmuştur. Mısır ve İsrail arasında imzalanan barış anlaşması, çoğu Arap devleti tarafından kınanmıştır. Bu durum, Sovyetler Birliği'nin Suriye, Libya, Güney Yemen ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile olan iş birliğini sürdürmesine ve bölgedeki nüfuzunu korumasına olanak sağlamıştır.¹⁹⁴

Bununla birlikte, bahsedilen devletlerde Sovyet etkisinin hâlâ belirgin olmasına rağmen, bu ülkelerdeki istikrarsızlık, Moskova için önemli bir meydan okuma oluşturmuştur. Stratejik açıdan önemli bölgeler üzerindeki kontrolün kaybedilme ihtimali karşısında Moskova, çoğu zaman uzun süren yerel çatışmalara müdahale etmek zorunda kalmıştır.¹⁹⁵ Bu bağlamda, Suriye, uzun süreli Lübnan üzerindeki hak iddialarını sürdürmüştür. Bu durum, Suriye'nin Lübnan'da devam eden iç savaşında sıkışıp kalmasına neden olmuştur. Güney Yemen ise Ocak 1986'da patlak veren iç karışıklıklar nedeniyle ciddi şekilde zayıflamıştır. İran ile savaş içinde olan Irak da bu dönemde Batı ile yakınlaşmaya başlamıştır. Üstelik, 1979 Afganistan savaşı, İslam dünyasında Sovyetler Birliği'nin imajını ciddi bir şekilde zedelemiştir.¹⁹⁶

Moskova'nın, ABD ile güç dengesi kurma hedefi doğrultusunda Arap dünyasındaki milliyetçi hareketleri aktif olarak desteklemesi, bölgedeki başarısızlığının temel nedenlerinden biri olmuştur. Batılı devletlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren Arap ülkeleri için milliyetçilik, güçlü bir direnç aracı olarak görülmüştür. Bu doğrultuda Sovyetler Birliği, milliyetçi hareketlere destek vermiştir. Ancak Arap ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra siyasi dinamikler değişmeye başlamıştır. Batılı ülkelere karşı kullanılan milliyetçilik, zamanla farklı amaçlara hizmet etmeye başlamıştır. Bu amaçlardan biri de

¹⁹⁴ Robert O. Freedman, op.cit., 1991, ss. 97-98.

¹⁹⁵ Mark Heller, *The Dynamics of Soviet Policy in the Middle East, Israel: Jaffe Center for Strategic Studies*, Tel Aviv University: The Jerusalem Post, 1991, ss. 30-50.

¹⁹⁶ Fred Halliday, 1987, op.cit., ss. 415-416.

Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkisini sınırlamak olmuştur. Egemenliklerini pekiştirmek isteyen bazı Arap rejimleri, Moskova'yı bölgenin iç işlerine müdahale eden yeni bir hegemon olarak görmeye başlamıştır.¹⁹⁷

Bir diğer önemli neden, Moskova'nın çıkarlarına uymayan çatışmalara müdahale etmek istememesi olmuştur. Sovyetler Birliği, çoğu durumda çatışmaları ABD ile olan küresel karşıtlık perspektifinden değerlendirmiştir. Bu yaklaşım, SSCB'nin farklı bölgesel çatışmalara olan müdahil olma derecesini belirlemiştir. Moskova, yalnızca ABD ve müttefiklerinin çıkarlarına zarar verebilecek çatışmalara destek vermiştir. Dış politikadaki bu seçici tutum, Moskova'nın bazı durumlarda müttefiklerinin yardım taleplerini görmezden gelmesine yol açmıştır. Nitekim, 1980 yılında Bağdat'ın İran'a savaş ilan etmesi üzerine Sovyetler Birliği, Irak'a silah sevkiyatını durdurmuştur. Bu pragmatik yaklaşım, Moskova'dan daha tutarlı ve ilkesel bir destek bekleyen SSCB'nin müttefikleri arasında rahatsızlığa neden olmuştur.¹⁹⁸

Söz konusu zorluklar, 1980'ler boyunca Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki stratejik konumunun kademeli olarak zayıflamasına neden olmuştur.¹⁹⁹ Önemli olan, bu zorlukların SSCB'nin karşı karşıya kaldığı daha geniş yapısal krizlerle yakından bağlantılı olması olmuştur. Bu nedenle, Sovyet etkisinin Orta Doğu'daki gerilemesi, Sovyetler Birliği'nin kötüleşen ekonomik koşulları çerçevesinde de değerlendirmek gereklidir. Söz konusu ekonomik darboğaz, Moskova'nın Orta Doğu politikasında köklü bir dönüşümü zorunlu

¹⁹⁷ Khazanov, Olimpiev, 2017, op,cit., ss. 233-234.

¹⁹⁸ *Ibid*, ss. 237-238.

¹⁹⁹ *Ibid*, ss. 241-243.

kılmıştır. Bu çerçevede, Sovyet dış politikasının yönelimlerini belirleyen temel unsurun maddi faktörler olduğu söylemek mümkündür.²⁰⁰

SSCB'nin dış politikasında bahsettiğimiz dönüşüm, özellikle Mihail Gorbaçov'un 1985 yılında iktidara gelmesiyle birlikte hız kazanmış ve siyasi-ekonomik reformlarla belirgin bir hal almıştır. Gorbaçov liderliğindeki reform süreci, Sovyetler Birliği'nin karşı karşıya kaldığı ciddi ekonomik sorunların gölgesinde şekillenmiştir. Sistemik durgunluk, merkezi planlamanın yetersizliği ve Amerika Birleşik Devletleri ile silahlı karşıtlığı sürdürme maliyetlerinin artması, SSCB'nin geleneksel revizyonist dış politikasının yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini daha da belirgin hale getirmiştir.²⁰¹ ABD'nin egemen olduğu iki kutuplu sistemde SSCB'nin maddi gücünün göreceli gerilemesi, Sovyet yönetimini daha uzlaşmacı bir siyasi pozisyon almaya zorlamıştır.²⁰² Bu bağlamda, Gorbaçov döneminde Batı ile uzlaşma ve yapıcı diyalog, taviz olarak değil, akılcı stratejik gereklilik olarak değerlendirmek mümkündür.

Gorbaçov'un Orta Doğu'ya yönelik politikası, yeni düşünce prensiplerine uyarlanmıştır. Bu durum, Orta Doğu'da güç projeksiyonu gibi geleneksel yöntemlerden vazgeçilmesiyle kendini göstermiştir. SSCB'nin etkisini genişletmek amacıyla askeri gücün aktif kullanımını öngören yaklaşımların yerine, yeni konsept güç kullanımını yalnızca savunma politikasıyla sınırlandırmıştır. Bu, nükleer de dahil olmak üzere askeri potansiyelin yalnızca ulusal güvenliği koruma aracı olarak görülmüştür.²⁰³ Mihail Gorbaçov'un liderliğinde Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ile karşıtlığı minimize etmeyi

²⁰⁰ Stephen G. Brooks, William C. Wohlforth, 'Power, Globalization, and the End of the Cold War: Reevaluating a Landmark Case for Ideas', *International Security*, 25.3, 2001, s. 50.

²⁰¹ Freedman, 1991, op.cit, ss., 205-206.

²⁰² John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton & Company Inc, 2001, ss., 369-370.

²⁰³ Bkz. Christoph Bluth, *New Thinking in Soviet Military Policy*, London: RIIA/Pinter, 1990.

amaçlayan stratejik bir yaklaşım benimsemiştir. Bu strateji, gereksiz ekonomik ve askeri harcamalara yol açabilecek muhtemel karışıklıkları önleme hedefi taşımaktadır. Stratejinin temel dayanağı, SSCB'nin müttefiklerin ekonomik istikrar ve kalkınmaya ulaşmak amacıyla öncelikle kendi imkanlarına dayanmasının gerekliliği inancıdır. SSCB'nin sınırlı kaynakları nedeniyle Orta Doğu'daki müttefiklere yönelik büyük ölçekli ekonomik desteğin devam ettirilmesi mümkün olmamıştır.²⁰⁴

Amerika Birleşik Devletleri ile mevcut gerginlikleri azaltmak amacıyla, Sovyetler Birliği 1985 yılının ortalarından itibaren İsrail ile diplomatik ilişkilerin yeniden tesisine yönelik adımlar atmaya başlamıştır.²⁰⁵ İsrail'in yanı sıra, Rusya, Körfez ülkeleriyle temasları geliştirmeye başlamıştır. Bu çerçevede, Sovyetler Birliği, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bahreyn, Kuveyt ve Suudi Arabistan ile ilişkileri geliştirmeye başlamıştır. Söz konusu devletlerin ABD ile yakın ilişkilerine rağmen, Gorbaçev döneminde Sovyetler Birliği'ni önceki dönemlere kıyasla daha az tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Bu algı değişimi, Moskova'nın Körfez ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini kolaylaştıran başlıca etkenlerden biri olmuştur.²⁰⁶ Bununla birlikte, Sovyetler Birliği aynı zamanda İran İslam Cumhuriyeti ile işbirliğini derinleştirmeye başlamıştır. Bu durum, Moskova'nın bölgede Batı varlığına karşı koyabilecek alternatif bir etki bloğu oluşturmaya devam ettiğini ortaya koymuştur. Moskova, sıfır toplamlı oyun anlayışından vazgeçmemiştir.²⁰⁷

Mihail Gorbaçov'un politikası, İran-İrak ve Arap-İsrail çatışmalardaki gerilim seviyesini düşürmeyi amaçlayan barışçıl çözüm unsurlarını içerse de, bu strateji Sovyetler

²⁰⁴ Halliday, op.cit., 1987, ss., 428-429.

²⁰⁵ Bkz. Golan Galia, *Soviet Policies in the Middle East: From World War Two to Gorbachev*, Cambridge University Press, 1990, ss. 265-268.

²⁰⁶ Bkz. Ibid,s. 284-290.

²⁰⁷ Galia Golan, *Moscow and The Middle East: New Thinking on Regional Conflict*, London: Pinter Publishers, 1992, ss. 47-51.

Birliği'nin Amerika Birleşik Devletleri ile sıfır toplamlı oyundan vazgeçtiği anlamına gelmemiştir. Sovyet liderliğinin bu krizleri çözme konusundaki ilgisi insani veya ahlaki nedenlere değil, pragmatik dış politika hedeflerine dayanmıştır. Sovyet diplomasisinin bu bağlamdaki önemli bir yönü, Orta Doğu'daki tüm ülkelerle yapıcı ilişkiler kurma çabası olmuştur. Bu politika Batı'nın askeri müdahalesini stratejik olarak sınırlama işlevi görmüştür. Bölge ülkeleriyle dostane ilişkiler geliştirmek, Sovyetler Birliği'ne ABD ve müttefiklerinin meşru askeri müdahale olanaklarını önemli ölçüde azaltacak koşullar yaratma imkânı sağlamıştır.²⁰⁸

Perestroyka bağlamında, Sovyetler Birliği'nin Ağustos 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'e yönelik işgaline karşı tutumunu da değerlendirmek gerekmektedir. Bu olay, Moskova'nın uluslararası arenadaki değişen rolünü gözler önüne sermiştir. Bağdat, Kuveyt'i işgal etme niyetini önceden Moskova'ya bildirmemiştir. Bu adım, 1972'de imzalanan Sovyet-Irak Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın hükümlerini ihlal etmiştir. Söz konusu anlaşma, iki ülke arasında uluslararası meselelerde yakın iş birliği ve koordinasyonu öngörmüştür.²⁰⁹ Irak'ın Kuveyt'e karşı beklenmedik saldırısı, Moskova'yı zor bir tercih ile karşı karşıya bırakmıştır. Bir yanda, Irak, Sovyetler Birliği'nin Arap dünyasındaki önemli stratejik ortaklarından biri olmaya devam etmiştir. Öte yandan, bu saldırıyı desteklemek, özellikle o dönemde diyalog kurmaya çalıştığı ABD ile ilişkileri daha da zorlaştırma potansiyeline sahip olmuştur. Sonuç olarak, Sovyet yönetimi benzeri görülmemiş bir karar alarak Irak'a askeri veya siyasi destek

²⁰⁸ Galia Golan, 1990, *op.cit.*, s. 289; Fukuyama Francis, 'Gorbachev and the New Soviet Agenda in the Third World', *RAND Corporation*, 1989, ss. 42-43, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R3634.pdf> Erişim Tarihi: 14.05.2024

²⁰⁹ Yuliya Khitrukhina, 'Politika Rossii (SSSR) Na Blizhnem Vostoke (Na Primere Rossiysko-İraksikh Otnosheniy 1979–2003 Gg.) [Rusya'nın (SSCB'nin) Orta Doğu Politikası (1979–2003 Yılları Arasında Rusya-Irak İlişkileri Örneğinde)]', Dis. kand. ist. nauk, Rossiyskaya akademiya imeni Plekhanova, Moskva, 2003, s. 61–62.

vermemeyi seçmiştir. Sovyetler Birliği, uzun yıllar sonra ilk kez bir uluslararası krizin çözümünde ABD'yi desteklemiştir. Aynı zamanda, Sovyetler Birliği'nin bu çatışmada arabulucu rolü oynamaya çalıştığını vurgulamak gerekmektedir. SSCB, uzlaşmacı çözümler önererek ve krizin diplomatik yollarla çözülmesini savunarak Irak üzerindeki etkisini korumayı amaçlamıştır.²¹⁰

²¹⁰ *Ibid*, s. 91.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SSCB'NİN İSRAİL POLİTİKASI

1. SOVYETLER BİRLİĞİ VE İSRAİL'İN KURULUŞU

Filistin meselesi, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonraki ilk yıllarda 'Sovyetler Birliği'nin dış politika gündeminde önemli bir yer tutmuştur'. Moskova, İngiltere tarafından Filistin'de kurulan sömürge düzenini eleştirerek bunu emperyalist politikanın bir aracı olarak görmüştür. Sovyet liderliğine göre, Arap ve Yahudi nüfus arasındaki çatışmanın tırmanmasında temel sorumluluk Britanya yönetimine ait olmuştur. Söz konusu durum, 'böl ve yönet' ilkesinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.²¹¹ Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nin anti-sömürgeci söyleme olan bağlılığına rağmen, bu dönemde pan-Arap hareketine yönelik tutumu oldukça temkinli kalmıştır.²¹²

Oluşan jeopolitik koşullar çerçevesinde, Siyonist hareketin Filistin'deki Britanya mandasına karşı yürüttüğü direniş, Sovyetler Birliği'nin dikkatini çekmiştir. Bu gelişmelerin etkisiyle Stalin, Yahudi meselesine destek verme yönünde bir tutum benimsemiştir.²¹³ Sovyet liderliği, Ortadoğu'daki güç dengesini değiştirme olasılığını analiz ederken, Filistin meselesini öncelikle Doğu Akdeniz'de Britanya'nın stratejik konumunu zayıflatma perspektifinden ele almıştır. Sovyetler Birliği, Siyonist hareketi desteklerken ideolojik

²¹¹ M. Musina, 'K Sobytyyam v Palestine', Propaganda I Agitatsiya, №11 (1948), s. 54, aktarılan Ed. A. P. Epshteyna i V. A. Kuz'mina, *SSSR i Izrail: Nachalo, in Izrail, Rossiya i Mir, Istoriya i Sovremennost [İsraİL, Rusya ve Barış: Tarih ve Günümüz]*, Yekaterinburg: Izdatel'stvo Uralskogo Universiteta, 2008, s. 96.

²¹² Agapov, 2012, op.cit., s. 241–243.

²¹³ *Ibid*, ss. 241- 243.

gerekçlerden ziyade tamamen pragmatik bir yaklaşım benimseyerek Ortadoğu'daki etkisini güçlendirmeyi hedeflemiştir.²¹⁴

Moskova için dönüm noktası, İngiltere'nin Filistin sorununu BM'ye devretmesi olmuştur. Bu durum, SSCB'nin Filistin'in geleceğinde etkili bir rol üstlenmesini sağlamıştır.²¹⁵ 1947 yılına gelindiğinde, Filistin'deki durum Arap ve Yahudi nüfusları arasındaki şiddetli çatışmaların artmasıyla keskin bir şekilde kötüleşmiştir. Bu durum, sorunun çözüm sürecini zorlaştırırken, Britanya'nın manda yönetimini sürdürmesini imkânsız hale getirmiştir. Artan istikrarsızlık karşısında, Britanya hükümeti söz konusu krizi tek başına çözemeyeceğini kabul etmiştir. Dolayısıyla, İngiltere, Şubat 1947'de Filistin meselesini Birleşmiş Milletler'e devretmeye karar vermiştir. Bu adım, çatışmanın çözüm yollarının uluslararası düzeyde tartışılmasını başlatmıştır.²¹⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, zafer kazanan ülkelerden biri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olarak SSCB, savaş sonrası dünya düzeninin şekillendirilmesine aktif olarak katılmıştır. Bu bağlamda, Filistin'in kaderinin belirlendiği dönemde, Sovyetler Birliği Yahudi devleti kurulması fikrinin gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur.²¹⁷ Sovyetler Birliği, Filistin'in iki bağımsız devlet – Yahudi ve Arap devletleri – şeklinde bölünmesini destekleme kararı almıştır. Bu yaklaşım, 29 Kasım 1947'de

²¹⁴ Tatyana Nosenko, 'Politika SSSR i Ssha po Voprosu Sozdaniya Gosudarstva Izrail [İsrail Devleti'nin Kurulması Meselesine İlişkin SSCB ve ABD Politikası]', Vestn. Mosk. Un-Ta. Ser. 25, Mezhdunarodnye Otnosheniya i Mirovaya Politika, № 2016, s. 84–85.

²¹⁵ Agapov, 2012, op. cit., crp. 243-244.

²¹⁶ Irina Zvyagel'skaya, *Rol' Voennoy Verkhushki V Formirovanii Gosudarstvennoy Politiki Izrailya [İsrail'in Devlet Politikasının Şekillenmesinde Askerî Elitin Rolü]*, Moskva: Nauka, 1982, S. 33.

²¹⁷ Valeriy Vorob'yev, 'Rol' Sovetskogo Soyuza v Spaseni Evreev i Sozdanii Gosudarstva Izrail', içinde, 65 *Let Velikoy Pobedy: Vstavay, Strana Ogromnaya, T. 2 [Büyük Zaferin 65. Yılı: Kalk, Koca Ülke!, 2. Cilt]*, Valeriy Vorob'yev, Moskva, MGIMO-Universitet, 2010, S. 52.

kabul edilen BM Genel Kurulu'nun 181 (II) sayılı Kararı ile resmîyet kazanmıştır.²¹⁸ Dolayısıyla, Moskova diplomasisinin Yahudi devletinin kuruluşuna zemin hazırlayan siyasi koşulların şekillendirilmesinde kayda değer bir rol oynadığı söylenebilir.

29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu tarafından 181 (II) sayılı kararın kabul edilmesinin ardından, önerilen planın uygulanmasında ciddi zorluklarla karşılaşıldığı açıkça görülmüştür. Özellikle Arap devletleri ve Filistinli Arap nüfusu bölünmeye karşı kararlı bir şekilde tepki göstermiştir. 19 Mart 1948'de Filistin konusu tekrar BM Güvenlik Konseyi'nde görüşülmüştür. ABD temsilcisi Warren Austin, ABD'nin artık bölünme planını desteklemediklerini ve yerine geçici bir BM yönetimi kurulmasını istediklerini açıklamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin tutumundaki değişimi etkileyen başlıca unsurlardan biri, bazı Arap devletlerinin İsrail'e verilen desteğin gözden geçirilmesi yönündeki baskılarını artırması olmuştur. Bu bağlamda, Arap Birliği'nin Amerikan petrol şirketleriyle iş birliğini reddetmesi, önemli bir ekonomik bakı niteliği taşımış ve Washington'u bölgedeki politikasını gözden geçirmeye zorlamıştır.²¹⁹ Buna karşın, Sovyetler Birliği, daha önce alınan bölünme kararını savunmayı sürdürerek, Filistin topraklarının iki ayrı devlet şeklinde yapılandırılmasını desteklemeye devam etmiştir.²²⁰

15 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin resmen kurulduğu ilan edilmiştir. Sadece iki gün sonra, 17 Mayıs 1948'de Sovyetler Birliği, yeni devleti tanımıştır. Ancak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararıyla onaylanan Filistin'in taksim planının uygulanması,

²¹⁸ 'A/RES/181 (II), 'Budushchee Pravitel'stvo Palestiny [Filistin'in Gelecekteki Hükümeti]', OON, 29 Noyabrya 1947 g., [https://docs.un.org/ru/A/RES/181\(II\)](https://docs.un.org/ru/A/RES/181(II)), Erişim Tarihi: 12.08.2024.

²¹⁹ Govard Saker, *Istoriya Izrailya* [İsrail Tarihi], Tom 1, Moskva: Knizhniki, 2011, s. 401.

²²⁰ 'Palestinskiy Vopros i Organizatsiya Ob'Yedinyonnykh Natsiy [Filistin Meselesi ve Birleşmiş Milletler Örgütü]', *Novoye Vremya*, №24 (1948), s. 1, aktarılan, N. Yu. Ivanova, 'SSSR I Izrail: Nachalo', içinde, *Izrail, Rossiya i Mir, Istoriya i Sovremennost [İsrail, Rusya ve Barış: Tarih ve Günümüz'*, Ed. Alek Epshteyn I V. A. Kuz'min, Yekaterinburg: Izdatel'stvo Uralskogo Universiteta, 2008, S. 100.

bölgedeki Arap ve Yahudi nüfus arasında ciddi tartışmalara yol açmıştır. Bu planla öngörülen toprak paylaşımı, demografik, sosyal ve kültürel özellikler dikkate alındığında, eşitlik karşılamamıştır. Bu nedenle, barışçıl bir çözüm arayışıyla başlatılan ilk girişimler, aksine, geniş çaplı silahlı çatışmaların başlangıcına neden olmuştur.²²¹

Birinci Arap-İsrail Savaşı, 14 Mayıs 1948'de başlamıştır. Savaşın ilk aşamalarında yeni kurulan İsrail devleti, askeri teçhizat ve mühimmat konusunda ciddi bir ihtiyaçla karşı karşıya kalmıştır. Silah tedarikinin başlıca kaynağı, Sovyetler Birliği'nin onayıyla Çekoslovakya olmuştur. Böylece İsrail Devleti'nin oluşum sürecinin başlangıç aşamasında Sovyet yardımı, İsrail'in askeri dayanıklılığını ve çatışma koşullarında başarılı bir şekilde ayakta kalmasını sağlayan temel faktörlerden biri olmuştur.²²² Silah yardımların yanı sıra, Sovyetler Birliği İsrail'e diplomatik destek de sağlamıştır. Bir dizi Batı ülkesi, BM Güvenlik Konseyi'nde taraflara silah tedarikini yasaklamayı amaçlayan bir karar tasarısını kabul etmek istemiştir. Bu tasarının kabul edilmesi durumunda, İsrail'in pozisyonu önemli ölçüde zayıflayacaktır. Sovyetler Birliği, İsrail'e verdiği desteği önemli bir jeopolitik araç olarak görerek bu karar tasarısını veto etme kararı almıştır.²²³

Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin İsrail'in ekonomik temellerinin oluşumuna etkisinden de bahsetmek gerekmektedir. Bu etkinin temel unsurlarından biri, Sovyet planlı ekonomisinin bazı öğelerinin adapte edilmesi olmuştur. İsrail, kuruluş sürecinde zorlu jeopolitik ve ekonomik koşullar içinde bulunmuş ve bu dönemde Sovyet ekonomik deneyiminden bazı

²²¹ Luzhnov Petr, 'Rozhdenie Gosudarstva Izrail'. Rol' Rossii i Sovetskogo Soyuza [İsrail Devleti'nin Doğuşu: Rusya ve Sovyetler Birliği'nin Rolü]', *Istoriya.rf*, <https://histrf.ru/read/articles/rozhdenie-gosudarstva-izrail-rol-rossii-i-sovetskogo-soyuza>, Erişim Tarihi: 12.02.2025

²²² Irina Zvyagelskaya, Tatyana Karasova, A. V. Fedorchenko, *Gosudarstvo Izrail* [İsrail Devleti]', Moskva: MGIMO-Universitet, 2019, ss. 233–234.

²²³ Valeriy Vorob'yev, 'Rol' Sovetskogo Soyuza v Spasении Evreev i Sozdании Gosudarstva Izrail', içinde, Vorob'yev, *op.cit.*, 2010, s. 58.

unsurları benimseyerek devletin ilk on yıllarındaki ekonomik gelişiminin özgün yapısını belirlemiştir. İsrail'in üretimi organize edecek ve sosyal istikrarı sağlayacak etkili mekanizmalara ihtiyacı söz konusu olmuştur. Bu bağlamda İsrail, özel girişimcilik ile devletin ekonomik faaliyetlerde aktif rol oynadığı karma bir ekonomik sistem oluşturmaya karar vermiştir. Bu süreçte, İsrail toplumunun sosyo-ekonomik yapısı özellikle önemli bir rol oynamıştır. Nüfusun önemli bir kısmı sosyal demokrat görüşlere sahip olmuş ve bu da söz konusu ekonomik fikirlerin hayata geçirilmesini kolaylaştırmıştır.²²⁴

Sovyetler Birliği'nin İsrail Devleti'nin kurulmasına verdiği destek kısa süreli olmuştur. Birinci Arap-İsrail Savaşı'nın sona ermesinin ardından iki ülke arasındaki ilişkiler ciddi sınavlardan geçmeye başlamıştır. 1950'lerin başına gelindiğinde, İsrail değişen jeopolitik koşulları fark ederek ABD ile iş birliğini geliştirme kararı almıştır. Bu yakınlaşma, İsrail-Sovyet ilişkilerini kaçınılmaz olarak olumsuz etkilemiş ve 13 Şubat 1953'te diplomatik bağların resmen kopmasına yol açmıştır. Ancak, aynı yıl 17 Temmuz'da ilişkiler yeniden tesis edilmiştir. Buna rağmen, bu gelişme iki ülke arasındaki ilişkilerin köklü bir şekilde iyileşmesini sağlamamıştır. Aksine, mevcut çelişkiler daha da derinleşmiştir. Bir yandan İsrail, Sovyet Yahudilerinin göç etme hakkını savunmuş ve bu konuda Batılı devletlerin desteğini almaya çalışmıştır. Ancak bu mesele, Sovyet yönetimi tarafından olumsuz karşılanmıştır. Öte yandan, Soğuk Savaş koşullarında Sovyetler Birliği, ABD'ye karşı Orta Doğu'da Arap devletlerini desteklemeye yönelmiştir. Sovyetler ise, İsrail'i Batı'nın potansiyel bir müttefiki olarak görmüştür. Bu durum, iki ülke arasındaki yakınlaşmayı neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Böylece, Sovyetler Birliği ve İsrail arasındaki çelişkiler yalnızca ikili ilişkilerden kaynaklanmamıştır. Aynı zamanda küresel çapta iki süper güç

²²⁴ *Ibid.*

arasındaki çatışmanın mantığıyla şekillenmiştir.²²⁵ Bu çalışmanın sonraki bölümlerinde, Sovyetler Birliği ile İsrail arasında müttefiklik ilişkilerinin kurulmasını engelleyen temel faktörler ayrıntılı bir şekilde analiz edilecektir.

2. İLİŞKİLERİN BOZULMASI

2.1. İsrail'in Taraf Tutmama Politikasını Sona Erdirmesi

İsrail küçük ve savunmasız bir devlet olarak kurulmuştur. Bu nedenle, İsrail kuruluşundan itibaren ABD ile SSCB arasındaki bloklar arası çatışmalara doğrudan dahil olmaktan kaçınmaya çalışmıştır ve taraf tutmama ilkesine dayalı bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Devletin ilk yıllarında İsrail yönetimi hem Batı hem de Doğu Bloku ile etkileşime girmesine olanak tanıyan bir dış politika izlemeye yönelmiştir. Bu tutum, İsrail ile SSCB arasındaki ilişkiler üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır.²²⁶ İsrail'in dış politika esnekliğini belirleyen en önemli faktör, Yahudi göçüne duyduğu ihtiyaç olmuştur. Savaş sonrası yıllarda Yahudi diasporasının önemli bir kısmı ABD ve SSCB gibi iki süper güç devletlerinde yaşamıştır. Bu durum, İsrail'in her iki blokla da temaslarını sürdürmesini zorunlu kılmıştır. İkinci belirleyici faktör ise İsrail'in içinde bulunduğu askeri-stratejik koşullarıdır. Bağımsızlığını ilan ettiği andan itibaren İsrail, kendi güvenliğini sağlama konusuna öncelik

²²⁵ Bkz. Roman Kolesnikov, 'Vzaimootnosheniya Rossii i Izrailya (2008–2018 Gg.) [Rusya ile İsrail Arasındaki İlişkiler (2008–2018)]', Dissertatsiya Na Soiskanie Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Moskovskiy Gosudarstvennyy Universitet Im. Lomonosova, Istoricheskiy Fakultet, Moskva, 2019, S. 55–56; Igor' Ryzhov, 'Gosudarstvo Izrail' V Sisteme Mezhdunarodnykh Otnosheniy XX Veka [20. Yüzyılda Uluslararası İlişkiler Sistemi İçinde İsrail Devleti]', Dissertatsiya Na Soiskanie Uchenoy Stepeni Doktora Nauk, Nizhegorodskiy Gosudarstvennyy Universitet Im. N. I. Lobachevskogo, 2008, S. 150–170.

²²⁶ Vorob'yev, 2016, *op.cit.*, s. 58.

vermiştir. Bu bağlamda, İsrail için uluslararası askeri yardım sağlamak hayati önem taşımıştır. Doğu Bloku, özellikle Çekoslovakya, İsrail ordusuna aktif olarak silah tedarik ederek askeri başarılarını önemli ölçüde desteklemiştir. Ancak İsrail yönetimi, askeri destek kaynaklarını çeşitlendirmenin gerekliliğini fark etmiş ve bu nedenle Batılı ülkelerle de bağlantılar kurmaya çalışmıştır. Üçüncü önemli unsur ise İsrail'in ekonomik bağımlılığıdır. Savaş koşulları altında dış ekonomik destek sağlamak stratejik bir öncelik haline gelmiştir. ABD'ye öncelik verilse de İsrail yönetimi, tek taraflı bir bağımlılıktan kaçınmaya ve çeşitli uluslararası aktörlerle iş birliği kanallarını açık tutmaya gayret etmiştir.²²⁷

1948'de İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesinden itibaren Kremlin, yeni devletin Sovyet karşıtı bir ittifakın parçası olmadan uluslararası ilişkilerde belirli bir bağımsızlık seviyesini koruyacağını ummuştur. Sovyet stratejik hesaplamalarında İsrail, karşıt bloklar arasında dış politika dengesi sağlayabilecek bir aktör olarak görülmüştür. Ancak, İsrail devletinin ilk yıllarında, siyasi yöneliminin giderek Batı'ya kaydığı belirgin hale gelmiş ve bu durum Kremlin'in endişelenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Moskova, İsrail'i Orta Doğu'da Amerikan çıkarlarını gerçekleştirmek için potansiyel bir araç olarak değerlendirmeye başlamıştır. Moskova açısından, Soğuk Savaş'ın giderek derinleşen mücadelesinde bu durum kabul edilemez olmuştur.²²⁸ İsrail'in başlangıçta iki blok arasında izlediği denge politikası, küresel siyasetin başlıca aktörlerinin artan baskısı nedeniyle etkisiz hale gelmiştir. Washington, İsrail'in sosyalist ülkelerle olan temaslarına şüpheyle yaklaşmaya başlamıştır. Öte yandan Sovyetler Birliği, İsrail'in Batı ile herhangi bir işbirliği girişimini

²²⁷ Avi Shlaim, 'Israel between East and West, 1948-1956', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 36:4, November 2004, s. 658.

²²⁸ Rinat Mustaev, 'İzrail' vo Vneshney Politike Ssha [İsrail'in ABD Dış Politikasındaki Yeri]', *Dissertatsiya na Soiskanie Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Sankt-Peterburgskiy Gosudarstvennyy Universitet*, 2016, S. 181.

Sovyet karşıtı bir stratejiye katılımın bir göstergesi olarak algılamıştır. Sonuç olarak, İsrail dış politika yönelimini belirleme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmış ve bu durum onu giderek ABD ile yakınlaşmaya itmiştir.²²⁹ Bu sürecin dönüm noktalarından biri, İsrail Başbakanı David Ben-Gurion'un 1950 yazında ABD'nin desteğiyle 250 bin kişilik düzenli bir ordu kurma niyetini açıklaması olmuştur. Ona göre bu ordu, Batı güvenlik sisteminde önemli bir rol oynayacak ve potansiyel bir Sovyet tehdidi durumunda ABD, Birleşik Krallık ve Türkiye'ye askeri destek sağlayacaktır.²³⁰ Bu açıklama, İsrail'in kademeli olarak Batı'nın nüfuz alanına entegre olduğunu ve sosyalist bloktan kesin olarak uzaklaştığını açıkça ortaya koymuştur.

Bu süreçte, 1950'li yılların başlarında Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık tarafından geliştirilen Orta Doğu Komutanlığı (Middle East Command, MEC) projesi özel bir rol oynamıştır. Bu proje, olası Sovyet yayılmacılığına karşı bölgesel kolektif savunma amacıyla Arap devletleri, Türkiye, İsrail ve Batılı güçlerin katılımıyla bir askeri ittifak oluşturulmasını öngörmüştür. İsrail, bu bağlamda stratejik açıdan önemli bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Ancak İsrail'in söz konusu ittifaka dâhil olması kamuoyuna açıklanmamış ve gizli tutulmuştur.²³¹ Bununla birlikte, bu projenin hayata geçirilmesi, Sovyetler Birliği'nin sert tepkisiyle karşılaşmıştır. MEC girişimine yanıt olarak SSCB, İsrail'e bir protesto notası göndermiştir. Bu notada Sovyet tarafı, ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve Türkiye hükümetlerinin Mısır, İsrail, Suriye, Lübnan, Yemen ve Suudi Arabistan'a birleşik bir Orta Doğu Komutanlığı kurmayı teklif etmesinden duyduğu endişeyi dile

²²⁹ Shlaim, 2004, op. cit., ss. 659-660; Mustaev, 2016, op.cit., стр. 181-182.

²³⁰ The Ambassador in Israel (McDonald) to the Secretary of State, *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d519> Erişim Tarihi: 26.10.2024.

²³¹ Bkz. Rinat Mustaev, 'USA, MEC And Israel's 'Strategy Of Non-Identification' At Early 1950s, *Aspirantskiy Vestnik Povolzhiya*, Vol. 14., N.7-8, 2014.

getirmiştir.²³² Ayrıca, Orta Doğu topraklarında yabancı silahlı kuvvetlerin konuşlandırılmasının kabul edilemez olduğu vurgulanmıştır. Sovyetler Birliği, bu girişimi NATO'nun SSCB'ye karşı yürüttüğü saldırgan politikanın bir parçası olarak değerlendirerek, İsrail'i bu projeye katılmanın Sovyet-İsrail ilişkileri açısından olası olumsuz sonuçları konusunda uyarmıştır.²³³

Sonuç olarak, İsrail'in taraf tutmama politikasında vazgeçmesi ve ABD'nin savunma planlarını desteklemesi, SSCB ile İsrail arasındaki ilişkilerin bozulmasının başlıca nedeni olmuştur. Sovyetler Birliği'nin İsrail'i jeopolitik etkisi altına almayı amaçlayan beklentileri gerçekleşmemiştir. İsrail, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı güçlerle askeri ilişkilerini istikrarlı bir şekilde güçlendirmiştir. 1950'lerin sonlarına gelindiğinde, İsrail'in Batı ittifak sistemine kesin olarak entegre olduğu açık hale gelmiş ve bu durum, Soğuk Savaş bağlamında dış politika yönelimini belirlemiştir.²³⁴

2.2. SSCB'nin İsrail Komünist Partilerine Sağladığı Destek

Sovyetler Birliği ile İsrail Devleti arasındaki ilişkilerin ilk yıllardaki gelişimini belirleyen en önemli faktörlerden biri, yalnızca Tel Aviv'in Washington ile kademeli olarak yakınlaşması değil, aynı zamanda İsrail Başbakanı David Ben-Gurion'un aktif antikomünist siyasi faaliyetleri olmuştur. Sovyetler Birliği başlangıçta, Orta Doğu'daki Britanya etkisini

²³² 'Nota Pravitel'stva SSSR Pravitel'stvu Izrailya, 21 Noyabrya 1951 g. [SSCB Hükümetinin İsrail Hükümetine Notası, 21 Kasım 1951]', *AVP RF*, f. 022, op. 4, s. 54, d. 2, l. 53-57, <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/277588-nota-pravitelstva-sssr-pravitelstvu-izrailya-21-noyabrya-1951-g#mode/inspect/page/4/zoom/4> Erişim Tarihi: 12.10.2024.

²³³ *Ibid.*

²³⁴ Bkz. Mustaev, 2016, op.cit., стр. 134.

zayıflatma amacıyla İsrail'e destek vermiş ve Çekoslovakya üzerinden silah tedarikine katkıda bulunmuş olsa da, iki ülke arasındaki ideolojik farklılıklar hızla belirginleşmiştir.²³⁵

Sovyetler Birliği, İsrail'de tüm komünist grupların birleşerek tek bir siyasi güç hâline gelmesine katkıda bulunmuştur. Bu süreç sonucunda 1948 yılında İsrail Komünist Partisi (İKP) kurulmuştur. İsrail Komünist Partisi, kuruluş sürecinde Sovyetler Birliği'nin dış politika çizgisine paralel bir tutum benimsemiş ve İsrail'in bağımsızlığını resmen tanımıştır. Ancak, bu destek komünistlerin İsrail'in siyasi sistemine tam anlamıyla entegre olmasını sağlamamıştır.²³⁶

İsrail'in kurulmasından sonra komünistler Knesset'e girmiştir. Ancak, Ben Gurion liderliğindeki İsrail Ülkesi İşçilerinin Partisi (Mapai) olmak üzere, baskın siyasi güçlere karşı en az etkili sol muhalefeti temsil etmiştir.²³⁷ 1930 yılında kurulan Mapai, İsrail'in en büyük sosyalist partisi olup, ülkenin siyasi ve ekonomik yapısını uzun yıllar boyunca şekillendirmiştir. İsrail siyasetindeki Mapai hâkimiyetini açıklamak için demografik ve sosyokültürel faktörler önemli bir rol oynamaktadır. 20. yüzyılın başlarından itibaren Filistin'e göç eden Yahudilerin büyük çoğunluğu, sosyalist fikirlerin oldukça yaygın olduğu Doğu Avrupa ülkelerinden gelmiştir. Mapai'nin seçim tabanı ağırlıklı olarak bu göçmenlerden oluşmuştur.²³⁸ 1949'dan 1977'ye kadar Mapai, İsrail'in siyasi sistemini

²³⁵ Uri Byaler, 'Ben-Gurion i Vneshnepoliticheskaya Orientatsiya Izrailya v 1948–1956 Godakh', içinde *Kurs 'Stanovlenie Izrail'skoy Demokratii, Pervoe Desyatiletii [İsrail Demokrasisinin Oluşumu İstikameti – İlk On Yıl]*, ed. Alek Epshteyn, Tel-Aviv: Otkrytyy Universitet Izrailya, 2001, aktarılan Ryzhov, 2008, op. cit., s. 149.

²³⁶ Zeev Geyzel, *Politicheskie Struktury Gosudarstva Izrail [İsrail Devletinin Siyasal Yapıları]*, Moskva: Institut Izucheniya Izrailya i Blizhnego Vostoka, 2001, s. 196–197.

²³⁷ Martin W. Slann, 'Ideology and Ethnicity in Israel's Two Communist Parties: The Conflict Between Maki and Rakah', *Studies in Comparative Communism*, Vol. 7, No. 4, Winter 1974, s. 360.

²³⁸ Geyzel, 2001, *op.cit.*, 391. ss. 166-168; Alek D. Epstein, Vladimir Marchenko, 'The Rise and the Decline of the Israeli Left Parties', *Contemporary Middle East*, Moscow Institute of Israeli and Middle Eastern Studies, 2011, ss. 20-42.

neredeyse tek başına kontrol etmiştir. Bu parti, kilit bakanlıkları elinde tutmanın yanı sıra İsrail ekonomisinin büyük bir kısmını da kontrol etmiştir.²³⁹

Daha önce de belirtildiği gibi, söz konusu parti iktidardayken, özellikle 1950'lerin başlarından itibaren İsrail, giderek daha aktif bir şekilde ABD'ye yakınlaşmaya başlamıştır. Bu süreçte, Mapai'nin Batı yanlısı politikaları ve SSCB'den giderek uzaklaşması, İKP'nin zayıflamasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Moskova yanlısı İKP marjinalleştirilmiş, karar alma süreçlerinden ve siyasi uzlaşma mekanizmalarından dışlanmıştır.²⁴⁰ Dahası, Mapai ile İKP arasında önemli ideolojik farklılıklar söz konusu olmuştur. İsrail Komünist Partisi, Yahudi milliyetçiliğini eleştirdiği için iktidar elitleri tarafından güvenilmez bulunmuştur. Üstelik İKP'nin seçmenleri büyük ölçüde İsrail'in Arap vatandaşlarından oluşmuştur. Bu durum, partinin siyasi izolasyonuna ve Siyonist ideolojiye dayanan ana akım siyasi partileriyle çatışmasına yol açmıştır.²⁴¹

Gelecek yıllarda İsrail Komünist Partisi daha da zayıflamıştır. Zira, Sovyetler Birliği'nin izlediği Arap yanlısı politikaya duyulan hoşnutsuzluk, parti içinde bir iç bölünmeye yol açmıştır. Bunun en belirgin göstergelerinden biri, İKP lideri Şmuel Mikunis'in, Moskova'nın Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'ın panarabizm siyasetine verdiği desteğe karşı çıkması olmuştur. Moskova'nın bu tutumu, İKP'nin ideolojik görüşleri ve siyasi öncelikleriyle çelişmiştir. Ayrıca, Sovyet liderliğinin, açıkça antisemit görüşler sergileyen Cezayir Cumhurbaşkanı Ahmed Bin Bella'yı Lenin Nişanı ile ödüllendirme kararı, İKP içinde ek bir rahatsızlık yaratmıştır.²⁴² İsraili Yahudi komünistlerin birçoğu, bu

²³⁹ Vladimir Khanin, *Partiyno-Politicheskie Struktury i Elektoral'nyy Protsess v Izraile v Nachale XXI Veka [21. Yüzyılın Başlarında İsrail'de Partisel-Siyasal Yapılar ve Seçim Süreci]*, Moskva: Izd-Vo In-Ta Blizh. Vostoka, 2014, s. 20–21.

²⁴⁰ Slann, 1974, *op.cit.*, s. 360.

²⁴¹ Slann, 1974, *op. cit.*, s. 360; Geyzel, 2001, *op.cit.*, ss. 196-197.

²⁴² Geyzel, 2001, *op.cit.*, ss. 197-198.

adımı Sovyetler Birliği'nin kendi değer ve çıkarlarını görmezden gelmesi olarak değerlendirmiştir. Bu anlaşmazlıklar sonucunda, 1965 yılında İKP ciddi bir kriz yaşamış ve bölünmüştür. Parti yönetiminin tutumuna katılmayan Arap komünistler, Yeni Komünist Liste (kısaca Rakah olarak bilinir) adlı yeni bir parti kurduklarını ilan etmiştir. Bu bölünme, İsrail ile Arap devletleri arasındaki çatışmalar nedeniyle parti üyelerinin ulusal çıkarlar açısından farklı yaklaşımlarını da yansıtmıştır. 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan sonra Rakah, Sovyet yanlısı bir tutum benimsemiş ve Moskova'nın politikalarını tam anlamıyla desteklemiştir. Parti, özellikle Sovyetler Birliği'nin İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına dönmesi gerektiği yönündeki talebini savunmuştur. Buna karşın, İKP yönetimi bu girişime karşı çıkmıştır. Bu durum parti ile Sovyet liderliği arasındaki ilişkilerin daha da gerilmesine yol açmıştır. Sonuç olarak, Sovyetler Birliği, İKP ile bağlarını koparma kararı alarak partiyi desteğinden mahrum bırakmıştır. 1989 yılında İsrail Komünist Partisi, faaliyetlerini sonlandırmıştır. Öte yandan, onlarca yıl boyunca varlığını sürdüren Rakah, yeniden eski adını benimseyerek İsrail Komünist Partisi adını almıştır.²⁴³

2.3. Yahudi Göçünün Rolü

Yahudilerin Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nden göçü, Filistin'deki Yahudi toplumunun oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Bu göç süreci, antisemitizm koşullarında güvenlik arayışı da dahil olmak üzere hem dini hem de ideolojik faktörlerle şekillenmiştir. Bu bölgelerden gelen göçmenler, Filistin'deki Yahudi nüfusunun demografik büyümesine katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda Siyonist örgütler, sendikalar ve idari yapılar

²⁴³ *Ibid.*

içinde önemli roller üstlenerek gelecekteki devletin siyasi temellerini atmıştır.²⁴⁴ İsrail'in üç cumhurbaşkanı ve dört başbakanı, Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nden gelen göçmenler arasından çıkmıştır. Rusça konuşan göçmenlerin etkisi yalnızca siyasetle sınırlı kalmamıştır. Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nden gelen Yahudiler, İsrail'in bilimsel gelişimine önemli katkılar sunmuştur. Edebiyat, müzik, tiyatro ve görsel sanatlar, Sovyetler Birliği'nden taşınan kültürel geleneklerle zenginleşmiş ve bu da İsrail'in kendine özgü kültürel kimliğinin oluşmasına katkıda bulunmuştur.²⁴⁵

İsrail'in siyasi elitinde Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nden gelen Yahudilerin önemli bir varlığına rağmen, bu durum Sovyet-İsrail ilişkilerinin güçlenmesine katkı sağlamamıştır. Aksine, SSCB'den Yahudi göçü sorunu en başından beri Moskova ile Tel Aviv arasında derin anlaşmazlıkların kaynağı olmuştur. İsrail Devleti'nin kuruluşundan itibaren, yönetimi Sovyet yetkililerinden Sovyet Yahudilerinin göçüne izin verilmesini sürekli talep etmiştir. Bunun yanı sıra, İsrail diplomasisi, Yahudi okullarının kapatılması ve Yidiş ile İbranice'nin kamusal alanda kullanımına getirilen kısıtlamalar da dahil olmak üzere, SSCB'nin Yahudi nüfusunun kültürel ve dilsel haklarını sınırlamasını eleştirmiştir.²⁴⁶

İsrail'in bakış açısına göre, Sovyet Yahudilerinin ülkeye göç etmesine izin verilmesi stratejik bir öneme sahip olmuştur. Birincisi, SSCB'den gelen göç sayesinde Yahudi nüfusunun artması, ülkenin demografik temelinin güçlenmesine katkı sağlamıştır; bu da

²⁴⁴ Vladimir Morozov, 'Russkoyazychnaya Immigratsiya v Izrail' Kak Faktor v Razvitii Rossiysko-Izrail'skikh Mezghosudarstvennykh Otnosheniy [Rusça Konuşan Göçmenler İsrail'de: Rusya-İsrail Devletlerarası İlişkilerinin Gelişiminde Bir Faktör Olarak]', Dissertatsiya Na Soiskanie Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Kafedra Vostokovedeniya Moskovskogo Gosudarstvennogo Instituta Mezhdunarodnykh Otnosheniy Universiteta MID Rossii, 2009, s. 147.

²⁴⁵ Yakov Etinger, 'Russkie Evrei v Izraile Stanut Moshchnoy Siloy [İsrail'deki Rus Yahudileri Güçlü Bir Güç Haline Gelecek]', *Nezavisimaya*, 17.06.2000, https://www.ng.ru/world/2000-06-17/6_strong_power.html Erişim Tarihi: 03.12.2024.

²⁴⁶ Ryzhov, 2008, *op. cit.*, s.147.

özellikle komşu Arap devletlerinden gelen sürekli askeri tehditler karşısında büyük bir önem taşımıştır. İkincisi, yeni vatandaşların ülkeye kazandırılması, Yahudi halkını tarihi vatanında birleştirmeyi amaçlayan Siyonist hareketin ideolojik hedefleriyle örtüşmüştür. Sovyetler Birliği ise Yahudilerin İsrail'e göçü meselesini ideolojik açıdan sorunlu olarak görmüştür. Resmi Sovyet doktrinine göre, SSCB'de ulusal mesele nihai olarak çözülmüştü: tüm Sovyet halkları eşit olup, birleşik bir sosyalist topluma entegre edilmiştir. Kitlesel göçe izin verilmesi, bu gerçekliği sorgulanabilir hale getirme ve çözülmemiş etnik sorunların varlığını gözler önüne serme potansiyeline sahip olmuştur.²⁴⁷ Ayrıca, Sovyet vatandaşların serbestçe yurtdışına çıkışı, nüfus hareketliliğinin sıkı bir şekilde kontrol edildiği kapalı Sovyet siyasi sistemiyle temelde çelişmiştir.²⁴⁸ Bunun yanı sıra, İsrail Devleti, Sovyet Yahudilerinin serbestçe yurtdışına çıkışını yalnızca bir insani mesele olarak değil, aynı zamanda SSCB yönetimi üzerinde siyasi baskı oluşturmak için stratejik bir araç olarak değerlendirmiştir. İsrail diplomatik çevreleri bu konuyu uluslararası platformlarda düzenli olarak gündeme getirmiştir.²⁴⁹

3. SSCB'NİN ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASINA YÖNELİK POLİTİKASI

Birinci Arap-İsrail Savaşı'ndan (1948–1949) sonra İsrail, düşmanca tutum sergileyen Arap devletleriyle komşu olmuştur. Söz konusu devletlerden gelen sürekli tehditler karşısında Tel Aviv, güvenliğini sağlayabilecek güvenilir bir müttefik aramak zorunda

²⁴⁷ Morozov, 2009, *op. cit.*, s. 147.

²⁴⁸ Nosenko, Semchenko, *op.cit.*, стр. 24-25.

²⁴⁹ Morozov Vladimir, Russkoyazychnaya Immigratsiya v Izrail' kak Faktor v Razvitii Rossiysko-Izrail'skikh Mezghosudarstvennykh Otnosheniy [Rusça Konuşan Göç İsrail'de: Rusya-İsrail Devletlerarası İlişkilerinin Gelişiminde Bir Faktör Olarak], Dissertatsiya Kandidata Istoricheskikh Nauk, Mosk. Gos. In-t Mezhdunar. Otnosheniy, s. 148.

kalmıştır. Bu bağlamda, 1950'lerden itibaren Amerika Birleşik Devletleri giderek İsrail'in kilit stratejik ortağı haline gelmiştir. Bu durum, İsrail'in dış politika rotasını sonraki on yıllar boyunca büyük ölçüde şekillendirmiştir.²⁵⁰ Sovyet yönetimi ise, Arap ülkelerini İsrail'e ve onun arkasında duran ABD'ye karşı ortak hareket etmeye teşvik etmiştir. Bu bağlamda, Arap ülkelere verilen destek, Sovyetler Birliği'nin Arap dünyasındaki konumunu güçlendirmesine ve Batı'ya baskı yapabilecek ek mekanizmalar oluşturmaya olanak sağlamıştır. Bu politikanın en belirgin örneklerinden biri, 1973 Arap-İsrail Savaşı'dır. Bu çatışmada, çoğu Arap ülkesi İsrail'e karşı yürütülen askerî harekâtı desteklemiştir. Ayrıca, ABD ve bazı Batı Avrupa ülkelerinin İsrail'e verdiği desteğe karşılık olarak Arap devletleri petrol ambargosu uygulamıştır. Bu adım, ABD'de büyük bir enerji krizine yol açmış ve NATO bloğu içindeki çelişkileri derinleştirmiştir.²⁵¹

Kremlin'in İsrail ve ABD'ye karşı denge unsuru olarak Arap ülkelerini tercih etmesi, bir dizi faktörle açıklamak mümkündür. Birincisi, demografik faktör Sovyet stratejisinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1950'lerin ortalarında Arap nüfusu, Yahudi nüfusuna kıyasla kat kat fazla olmuştur. Moskova'ya göre bu büyük nüfus farkı, Arap ülkelere olası bir askeri çatışmada üstünlük sağlama potansiyeline sahip olmuştur. İkincisi, Kremlin tarafından İsrail, Batı'ya yönelmiş burjuva bir devletken, Arap dünyası ilerici ve sömürge karşıtı özgürlüğe ulaşmaya çalışan bir yapı olarak algılanmıştır. Bu durum, Arap ülkelerini Sovyetler Birliği'nin emperyalizme karşı mücadelesinde doğal müttefik haline

²⁵⁰ Aleksandr Demchenko, 'Rol' Rossii v Uregulirovanii Palestino-Izrail'skogo Konflikta [Filistin-İsrail Çatışmasının Çözümünde Rusya'nın Rolü],' Fond Istoricheskoy Perspektivy, 02.09.2011, <https://www.perspektivy.info/print.php?ID=99358>, Erişim Tarihi: 22.03.2025.

²⁵¹ Freedman Robert Owen, *Soviet Policy toward Israel under Gorbachev*, Praeger, 1991, ss. 2-6.

getirmiştir. Sovyetler Birliği, Arap devletleriyle ideolojik yakınlığın ve ortak Batı karşıtı yönelimin güçlü ve uzun vadeli bir ittifakın temelini oluşturacağını düşünmüştür.²⁵²

İsrail'in ABD ile yakınlaşması kaçınılmaz olarak SSCB'nin stratejik çıkarlarına potansiyel bir tehdit olarak görmesine yol açmıştır. Buna karşılık Moskova, İsrail'in etkisini sınırlamaya yönelik bir dengeleme politikası benimseyerek bir denge kurmaya çalışmıştır. Bu politika kapsamında SSCB, Arap devletleriyle iş birliğini güçlendirmiştir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş döneminde İsrail-Sovyet ilişkileri belirgin şekilde çatışmacı bir nitelik kazanmıştır. Bu karşıtlık, Orta Doğu'daki çatışmaların dinamiklerini belirlemiş ve bölgedeki uzun vadeli jeopolitik eğilimleri şekillendirmiştir.

3.1. İsrail Karşıtı Tutumun Belirginleşmesi

Ekim-Kasım 1956 yılında, Süveyş Kanalı bölgesinde askeri çatışma yaşanmıştır. Bu süreçte İsrail, Birleşik Krallık ve Fransa'nın desteğiyle Mısır'a karşı bir askeri operasyon düzenlemiştir. Söz konusu çatışma tarihe 'Süveyş Krizi' olarak geçmiştir. Sovyetler Birliği, bu krizi İsrail'in Orta Doğu'da Batı'nın yanında yer aldığını gösteren açık bir örnek olarak görmüştür.²⁵³ 1956 Süveyş Krizi, Sovyetler Birliği'nin 1947'de benimsediği İsrail yanlısı tutumdan radikal bir şekilde uzaklaşmasını simgelemektedir. Batı ile artan çatışma ortamında Sovyet yönetimi, Arap ülkelerine destek verme konusunda kesin bir karar almıştır. Bu politikanın temel amacı, Orta Doğu'da Batı'nın etkisini dengeleyebilecek alternatif bir güç

²⁵² Pestich Sergey, SSSR i Problemy Blizhnvestochnogo Uregulirovaniya: Vtoraya Polovina 1960-kh – Pervaya Polovina 1970-kh gg. [SSCB ve Ortadoğu Sorununun Çözümüne İlişkin Problemler: 1960'ların İkinci Yarısı – 1970'lerin İlk Yarısı], Dis. Kand. Ist. Nauk, Mosk. Gos. Un-t im. M. V. Lomonosova, Ist. Fak., M., 2019, s. 52.

²⁵³ Nosenko, Semchenko, 2015, op.cit., s. 37.

merkezi oluşturmaktır. Bu bağlamda, Arap devletlerindeki İsrail karşıtı duygular, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki stratejik nüfuzunu şekillendirme ve güçlendirme sürecinde kilit bir rol oynamıştır.²⁵⁴

1956'daki Süveyş Krizi sırasında Birleşik Krallık, Fransa ve İsrail'in Mısır'a karşı gerçekleştirdiği askeri saldırıya yanıt olarak, Sovyetler Birliği çatışmaların sona erdirilmesine yönelik aktif diplomatik önlemler almıştır. Bu bağlamda, İsrail hükümetine gönderilen diplomatik notada, çatışmanın tırmanmasının İsrail'in yok olmasına yol açabileceği vurgulanmıştır.²⁵⁵ Sovyet liderliği, Birleşik Krallık ve Fransa'ya karşı da sert bir tutum benimsemiştir. İngiliz hükümetine gönderilen diplomatik notada, çatışmanın daha da büyümesi durumunda Birleşik Krallık'a karşı nükleer füze silahlarının kullanılabilmesine dair imalar yer almıştır. Aşağıda ilgili diplomatik notanın metni yer almaktadır:

'Sovyet hükümeti, İngiltere ve Fransa tarafından Mısır devletine karşı başlatılan ve İsrail'in kışkırtıcı rol oynadığı bu saldırgan savaşın, dünya barışı açısından son derece tehlikeli sonuçlar doğurabileceğine dikkatinizi çekmeyi gerekli görmektedir...

Eğer daha güçlü devletler, sahip oldukları modern yok edici silahlarla İngiltere'ye saldırmış olsaydı, İngiltere'nin durumu ne olurdu? Üstelik günümüzde böyle devletler, İngiltere kıyılarına donanma ya da hava kuvvetleri göndermeden de başka araçlar, örneğin füze teknolojisini kullanabilirlerdi. Eğer

²⁵⁴ Voth Alden , *Moscow Abandons Israel for the Arabs : Ten Crucial Years in the Middle East*, University Press of America, 1980, s. 209.

²⁵⁵ *SSSR I Arabskie Strany, 1917–1960 Gg. Dokumenty i Materialy*, Moskva: Gosudarstvennoe Izdatel'stvo Politicheskoy Literatury, 1961, S. 261, aktarılan Tatyana Nosenko, 'Suetskiy Krizis v Blichnevostochnoy Politike SSSR: Vazhnaya Zayavka na Samostoyatel'nuyu Rol [SSCB'nin Ortadoğu Politikasında Süveyş Krizi: Bağimsız Bir Rol İçin Önemli Bir İddia] ', *Vestnik Instituta Vostokovedeniya RAN*, № 1, 2024, S. 61.

*İngiltere veya Fransa'ya karşı füze silahı kullanılsaydı, siz bunu muhtemelen barbarca bir eylem olarak nitelendirirdiniz. Ancak İngiltere ve Fransa'nın silahlı kuvvetlerinin neredeyse savunmasız durumdaki Mısır'a karşı gerçekleştirdiği insanlık dışı saldırı bundan ne farkı vardır?...'*²⁵⁶

Sovyetler, İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a karşı gerçekleştirdiği askeri müdahaleyi sert bir şekilde kınayarak kararlı bir tutum sergilemiştir. Bu tutum, Mısır'ın savunulmasında önemli bir rol oynamış ve çatışmanın sona erdirilmesi yönünde alınan kararlara katkı sağlamıştır.²⁵⁷ Bununla birlikte, İsrail'in 1956 Süveyş Krizi'ne katılımı, Sovyetler Birliği ile ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Moskova, İsrail ile neredeyse tüm ticari faaliyetleri durdurma kararı almıştır. Bu adım, İsrail ekonomisine önemli ölçüde zarar vermiştir. SSCB, İsrail'e petrol ihracatını tamamen durdurmuştur. Aynı zamanda, daha önce ikili ticaretin bir parçası olan İsrail'den tarım ürünleri, özellikle meyve ithalatı askıya alınmıştır. Dahası, Sovyetler Birliği, İsrail ile herhangi bir yeni ticaret anlaşması imzalamayı reddetmiştir.²⁵⁸ Bu durum, Moskova'nın ekonomik iş birliğinden uzaklaşma ve İsrail yönetimi üzerinde siyasi baskı kurma arzusunu açıkça ortaya koymuştur.

²⁵⁶Ed. A. D. Bogaturova, *Systemnaya Istoriya Mezhdunarodnykh Otnosheniy, Sobytiya i Dokumenty 1918–2003. Tom Tretiy. 1945–2003 gg. [Uluslararası İlişkilerin Sistematik Tarihi, Olaylar ve Belgeler 1918–2003. Üçüncü Cilt: 1945–2003]*, Moskva: Nauchno-Obrazovatel'nyy Forum Po Mezhdunarodnym Otnosheniyam, 2003, S. 184.

²⁵⁷ A. P. Kosov, 'Uchyonye Zapiski', içinde P. M. Masherova, *Sbornik Nauchnykh Trudov, T. 12 [Bilimsel Eserler Derlemesi, Cilt 12]*, Ed. A. P. Solodko, Vitebsk: Uo 'Vgu Im. P. M. Masherova', 2011, s. 35.

²⁵⁸ Nosenko, Semchenko, 2015, op.cit., s. 42.

Süveyş krizi, Moskova'nın bölgedeki etkisini artırmıştır. Kriz sonucunda Moskova, Arap ülkeleriyle ilişkilerini önemli ölçüde güçlendirmiştir.²⁵⁹ Yenilgiye uğrayan Londra, Orta Doğu'daki bazı kilit noktalardan askerlerini daha hızlı çekmek zorunda kalmıştır. Bu da stratejik kontrolünün zayıflaması anlamına gelmiştir. Bu durum, Sovyetler Birliği'ne oluşan boşluğu doldurma ve jeopolitik varlığını güçlendirme fırsatı sunmuştur. Öte yandan, Fransa'da Orta Doğu politikasının başarısızlığına yönelik artan memnuniyetsizlik, 1958 yılında Charles de Gaulle'ün iktidara dönüş sürecini kolaylaştırmıştır. De Gaulle, Fransa'nın uluslararası ilişkilerde daha bağımsız bir politika benimsemesi gerektiğini savunarak, ülkenin ABD'den ayrılan bir stratejik yönelim geliştirmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁶⁰

Kriz sonucunda Birleşik Krallık ve Fransa'nın bölgedeki siyasi ve askeri pozisyonları önemli ölçüde zayıflamış, bu durum Ortadoğu'da bir güç boşluğu doğurmuştur. Söz konusu boşluk, stratejik çıkarlarını koruma ve Sovyetler Birliği'ne karşı bir denge unsuru oluşturma amacıyla Amerika Birleşik Devletleri tarafından doldurulmuştur. Bu bağlamda Washington yönetimi, İsrail ile olan ilişkilerini derinleştirme yoluna gitmiş ve bölgedeki varlığını pekiştirme yönünde adımlar atmıştır.²⁶¹

²⁵⁹ V. P. Rummyantsev, *Osnovnoe Zaglavie: Ssha, Velikobritaniya, Sssr I Suetskiy Krizis 1956 g. [Ana Başlık: ABD, Birleşik Krallık, SSCB ve 1956 Süveyş Krizi]*, Tomsk: Natsional'nyy Issledovatel'skiy Tomskiy Universitet, 2018, s. 5.

²⁶⁰ Oles Smolansky, 'Moscow and the Suez Crisis, 1956: A Reappraisal', *Political Science Quarterly*, Vol. 80, No. 4, Oxford University Press, Dec., 1965, ss. 604-605.

²⁶¹ M. V. Kol'tsov, *Blizhnevostochnyy Konflikt: Uchebnoe Posobie [Ortadoğu Çatışması: Ders Kitabı]*, Yaroslavl: Yarosl. Gos. Un-T İm. P. G. Demidova, 2016, s. 26.; Bkz. Govrin Yosef, *Israeli-Soviet Relations, 1953-67: From Confrontation to Disruption*, New York: Routledge, ss. 146-147.

3.2. İsrail ile Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi

Süveyş Krizi'nden Altı Gün Savaşı'na kadar olan dönemde SSCB, Batı karşıtı Arap devletlerini destekleyerek Orta Doğu'daki etkisini güçlendirmeye devam etmiştir. Bu bağlamda İsrail, ABD'nin bir aracı olarak görülmüş ve politikaları sürekli sert eleştirilere maruz kalmıştır. Bu dönemde, Sovyetler Birliği ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler dibe vurmuştur. Kültür ve bilim alanlarındaki iş birlikleri bile en düşük seviyede kalmıştır.²⁶²

Süveyş Krizi'nin sona ermesinin ardından, İsrail'in Mısır, Suriye ve Ürdün sınırlarındaki durumu son derece istikrarsız kalmıştır. Filistinli militanların İsrail topraklarına sızmaları ve İsrail Savunma Kuvvetleri'nin misilleme operasyonlarıyla karakterize edilen düzenli silahlı çatışmalar, çatışmanın tırmanma riskini sürekli olarak artırmıştır.²⁶³ Suriye ve İsrail arasındaki sınır bölgesinde sık sık yaşanan silahlı çatışmalar, 5 Haziran 1967'de İsrail ile Arap devletleri koalisyonu arasında patlak veren Altı Gün Savaşı'nın habercisi olmuştur. Söz konusu çatışma, Arap dünyası ile İsrail arasındaki yıllardır süregelen gerilimi daha da artırmıştır. Savaş sırasında Sovyetler Birliği, Mısır ve savaşa katılan diğer Arap devletlerini kararlı bir şekilde desteklemiştir.²⁶⁴

1967 yılında gerçekleşen Altı Gün Savaşı sırasında, çatışmaların seyri Arap devletlerinin aleyhine gelişmiştir. Bu bağlamda, İsrail'in daha fazla ilerleme kaydetmesi ve bölgedeki konumunu güçlendirmesi olasılığından endişelenen Sovyetler Birliği, krize diplomatik müdahalede bulunmuştur. Sovyet liderliğinin attığı en önemli adımlardan biri, 10 Haziran 1967'de Beyaz Saray'a gönderilen bir mesaj olmuştur. Bu mesajda, İsrail'in askeri

²⁶² Dagan Avigdor, *Moscow and Jerusalem : Twenty Years of Relations between Israel and the Soviet Union*, London, Abelard-Schuman, 1970, ss. 119-120; Daurov, *op. cit.*, s. 224.

²⁶³ Kol'tsov, *op.cit.*, стр., 27.

²⁶⁴ Nosenko, Semchenko, 2015, *op.cit.*, s. 39.

operasyonlarını durdurulmaması halinde, Sovyetler Birliği'nin 'askeri müdahale de dahil olmak üzere gerekli önlemleri alacağı' uyarısı yer almıştır.²⁶⁵

Kriz sürecinde en dikkat çekici gelişmelerden biri, Kremlin ile Beyaz Saray arasında doğrudan iletişim sağlayan 'kırmızı telefon' hattının kullanılması olmuştur. Bu durum, dönemin aşırı gerilimli atmosferini ve çatışmanın küresel bir karşılaşmaya dönüşme olasılığını gözler önüne sermiştir. İki kutuplu uluslararası sistemin koşullarında, ABD, Küba Füze Krizi'nin tekrarlanmasını istememiştir. Washington, Sovyetler Birliği ile doğrudan bir çatışmanın olası sonuçlarını göz önünde bulundurarak İsrail'i ateşkese çağırmıştır. Washington'un baskısı sonucunda İsrail, aktif çatışmalara son verme kararı almıştır.²⁶⁶

Batı'nın desteğini alan İsrail silahlı kuvvetlerinin, Sovyet silahlarıyla donatılmış Arap ordularını yenilgiye uğratması, Sovyet askeri stratejisinin etkinliğini sorgulanır hale getirmiştir. Bu durum Arap liderleri arasında endişe yaratmış ve Sovyetler Birliği'nin bölgedeki varlığını tehdit etmiştir. Bu bağlamda, Moskova, müttefiklerini Arap milliyetçiliğine olan bağlılığı konusunda ikna edecek adımlar atma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır.²⁶⁷ Bu bağlamda, Sovyetler Birliği 10 Haziran 1967'de İsrail ile diplomatik ilişkileri kesme kararı almıştır.²⁶⁸

²⁶⁵ Yu. M. Vorontsov, *SSSR I Blizhnevostochnoe Uregulirovanie 1967–1988: Dokumenty I Materialy*, Moskva: Politizdat, S. 34, aktarılan Pestich, 2019, *op.cit.*, s. 104.

²⁶⁶ Pestich, 2019, *op.cit.*, s. 104.

²⁶⁷ Evgeniy Primakov, *Konfidentsial'no: Blizhniy Vostok Na Stsene i za Kulisami (Vtoraya Polovina XX – nachalo XXI veka) [Gizli: Ortadoğu Sahne Önünde ve Sahne Arkasında (20. Yüzyılın İkinci Yarısı – 21. Yüzyılın Başları)]*, Moskva: Rossiyskaya gazeta, 2006, s. 262.

²⁶⁸ 'Rossiysko-İzrail'skie Otnosheniya [Rusya-İsrail İlişkileri]', *MID RF*, https://israel.mid.ru/ru/countries/rossiysko_izrail'skie_otnosheniya/?TSPD_101_R0=08765fb817ab2000157b6de1fd6874db3f8fd9bbe0e04a0f1bff3cfb746b9b0b1b641e4ba78b60a308b0b2486914300096595c2e71c6069680f3a9cacc9bec615dce90ae33583dbdbed6ecea5cf27c3fe12eb36a6ae0d383938ff983be5e253b, Erişim Tarihi: 03.03.2025.

1967 Arap-İsrail Savaşı, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki politikasını önemli ölçüde gözden geçirmesine neden olmuştur. Moskova, müttefiklerinin aldığı askeri desteğe rağmen, İsrail'e karşı büyük kayıplar vermeden başarılı bir savaş yürütecek yeterli kaynak ve örgütsel kapasiteye sahip olmadığını değerlendirmiştir. Bu şartlar altında Sovyet liderliği, Arap-İsrail çatışması bağlamında askeri baskıdan ziyade siyasi ve diplomatik yöntemlere ağırlık vermeye yönelmiştir. Yenilenen politikanın temel unsuru, Altı Gün Savaşı sırasında İsrail tarafından işgal edilen toprakların Arap devletlerine geri verilmesi talebi olmuştur.²⁶⁹ Sovyetler Birliği, Arap ülkeleri üzerindeki etkisini korumak ve yenilginin ardından güvenlerini yeniden kazanmak amacıyla uluslararası alanda, özellikle Birleşmiş Milletler'de diplomatik çabalarını yoğunlaştırmıştır. Moskova, BM kararlarına İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi gerekliliğini dahil ettirmeye çalışmıştır. Bu çabaların bir sonucu olarak, 22 Kasım 1967'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı kabul edilmiştir. Söz konusu karar, Suriye Arap Cumhuriyeti dışındaki çoğu Arap devleti ve İsrail tarafından desteklenmiştir.²⁷⁰ Kararda, 'İsrail Silahlı Kuvvetleri'nin işgal edilen topraklardan çekilmesi' ve 'bölgedeki her devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına saygı gösterilmesi' çağrısı yer almıştır.²⁷¹

Altı Gün Savaşı'nda Arap devletleri mağlubiyete uğramıştır. İsrail, Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısına ilerlemiştir ve Suriye topraklarındaki Golan Tepeleri'ni işgal etmiştir. Bu gelişmelerin ardından Sovyetler Birliği, Suriye ve Mısır'a yönelik askeri yardımlarını artırarak bu ülkelerin askeri kapasitelerini yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Bu strateji, Arap

²⁶⁹ William Quandt, 'Soviet Policy in the October 1973 War', *Rand*, 1976, s. 3, <https://www.rand.org/pubs/reports/R1864.html>, Erişim Tarihi: 25.07.2024.

²⁷⁰ Pestich, 2019, op.cit., s. 128.

²⁷¹ 'Birleşmiş Milletler 242 Sayılı Karar (22 Kasım 1967)', Birleşmiş Milletler, <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/241/18/pdf/nr024118.pdf>, Erişim Tarihi: 22.10.2024.

ülkelerinin savunma kapasitelerini iyileştirerek, İsrail ile müzakerelerde daha güçlü bir konum elde etmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Sovyetler Birliği yalnızca askeri yardımda bulunmakla kalmadı, aynı zamanda çatışmanın barışçıl yollarla çözülmesi için diplomatik çabalarını da yoğunlaştırmıştır. Arapların yaşadığı yenilgi, onların stratejik zayıflığını gözler önüne serdiği için Sovyetler, Arap ülkelerini İsrail'in varlığını kabul etmeye ikna etmeye yönelik bir yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda Sovyetler Birliği, bölgedeki kalıcı barışın ancak her iki tarafın da karşılıklı çıkarlarını kabul etmesiyle sağlanabileceğini savunmaya başlamıştır.²⁷²

Sovyetler Birliği, stratejik çıkarları doğrultusunda Arap devletlerini aktif olarak desteklemiştir. Moskova'nın politikası, özellikle ABD'nin bölgedeki etkisini dengeleme konusunda yardımcı olmuştur. Ancak Arap ülkelere verilen destek, önemli diplomatik maliyetlere de yol açmıştır. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin İsrail ile diplomatik ilişkileri kesmesi, barış sürecinde arabuluculuk rolünü olumsuz etkilemiştir.²⁷³ Arap devletlerinin büyük çoğunluğunun İsrail'i egemen bir devlet olarak tanımayı reddetmesi durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu tutum, Ağustos 1967'de gerçekleştirilen Hartum Arap Zirvesi'nin kararlarında da kendini göstermiştir. Zirvede kabul edilen 'Hartum Kararı' şu prensiplere dayanmıştır: 'İsrail ile barış yok, İsrail'i tanıma yok, İsrail ile müzakere yok.' Buna karşılık, Sovyetler Birliği, 'İsrail'in bağımsız bir şekilde var olma hakkını tanımıştır'.²⁷⁴ Sonuç olarak, Moskova'nın yalnızca Arap müttefiklerine dayanması, SSCB'yi barış sürecine tam anlamıyla katılma imkanından mahrum bırakmış ve Orta Doğu'daki stratejik konumunun zayıflamasına neden olmuştur.

²⁷² Jerome Slater, 'The Superpowers and an Arab-Israeli Political Settlement: The Cold War Years', *Political Science Quarterly*, Vol. 105, No. 4, Winter, 1990-1991, s. 567-568.

²⁷³ Pestich, 2019, *op.cit.*, ss. 127-129.

²⁷⁴ Daurov, *op. cit.*, s. 227.

3.3. Güç Dengesinin Moskova Aleyhine Dönüşmesi

6 Ekim 1973'te Mısır ve Suriye silahlı kuvvetleri, İsrail mevzilerine karşı koordineli bir saldırı düzenleyerek, tarihe Yom Kippur Savaşı olarak geçen çatışmayı başlatmıştır. Bu saldırının amacı, 1967'deki Altı Gün Savaşı sırasında kaybedilen toprakları geri kazanmak olmuştur. İlk başarılarına rağmen Arap devletleri, saldırıyı sürdürmede büyük zorluklarla karşılaşmıştır. ABD'nin desteği ile İsrail Savunma Kuvvetleri bir karşı saldırı düzenleyerek Arap devletlerinin planlarını bozmuştur.²⁷⁵

1973 Arap-İsrail Savaşı, Sovyetler Birliği ile Arap devletlerinin bölgesel güvenlik ve askeri strateji konularındaki yaklaşımlarındaki önemli farklılıkları ortaya koymuştur. SSCB'nin Arap ülkelerine geleneksel desteğine rağmen, Moskova yönetimi, Arap devletlerinin bu çatışmada başarıya ulaşabileceğine inanmamıştır. Ayrıca, Arap ordularının başarılı bir taarruzu bile Moskova için uzun vadeli olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bu durum ise ABD'nin bölgedeki kilit müttefikinin tamamen yenilgiye uğramasını önlemek için doğrudan askeri müdahalede bulunma olasılığını artıracaktır. Bu da, SSCB ile ABD arasında doğrudan bir çatışma riskini yükseltecektir.²⁷⁶ SSCB'nin çatışma sırasındaki tutumunu etkileyen bir diğer önemli faktör de Küba Füze Krizi sendromudur. 1962'deki krizden çıkarılan dersler, Moskova'nın daha temkinli bir dış politika benimsemesine yol açmıştır.²⁷⁷

Moskova, askeri eylemleri başlatan taraf olmamış, aksine Sovyetler Birliği'nin bu dönemdeki politikası büyük ölçüde tepkisel nitelik taşımıştır. Sovyet yönetimi, bölgedeki genel stratejisi doğrultusunda güç dengesini korumayı ve büyük güçlerin doğrudan

²⁷⁵ Kol'tsov, *op. cit.*, s. 32.

²⁷⁶ Quandt, 1976, *op.cit*, s. 3.

²⁷⁷ Bkz. M.M. Narinskiy, 'Sovetskiy Soyuz i Arabo-Izrail'skaya Voyna 1973 goda [Sovyetler Birliği ve 1973 Arap-İsrail Savaşı]', *Novaya i Noveishaya Istoriya*, №4, 2006.

müdahalesine yol açabilecek geniş çaplı bir çatışmayı önlemeyi hedeflemiştir. Ancak Suriye ve Mısır ordularının yenilgi tehdidiyle karşı karşıya kalması, Sovyetler Birliği'ni Orta Doğu'daki müttefiklerine daha aktif askeri destek sağlamaya zorlamıştır. Bununla birlikte, SSCB diplomatik düzlemde de önemli girişimlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ortak diplomatik çabaları, çatışmanın çözüm sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu girişimlerin bir sonucu olarak, 22 Ekim 1973 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 338 sayılı kararı kabul edilmiştir.²⁷⁸

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 338 sayılı kararına göre, çatışmaya taraf olan tüm aktörlerin 12 saat içinde düşmanlıkları sonlandırması ve Orta Doğu'da adil ve kalıcı bir barışın sağlanmasına yönelik müzakerelere başlaması gerekmiştir.²⁷⁹ Ancak uluslararası çabalara rağmen, taraflar bu tavsiyelere uymamış ve çatışma devam etmiştir.²⁸⁰ Bunun yanı sıra, giderek büyüyen kriz ortamında Sovyetler Birliği, Mısır'a destek vermek amacıyla doğrudan askeri müdahalede bulunma olasılığını değerlendirmiştir. Washington ise bu senaryoyu, bir tehdit olarak algılamıştır. Bu bağlamda, 1962'deki Küba Füze Krizi'nden sonra ilk kez, ABD, Sovyetler Birliği'ne karşı dış politika baskı aracı olarak nükleer caydırıcılık kullanma seçeneğini gündemine almıştır. Böylece 1973 olayları, dünya güçlerini nükleer savaşın eşiğine getirmiştir.²⁸¹ Sonuç olarak, iki süper güç, çatışmanın daha fazla tırmanmasının yaratacağı riskleri öngörerek müzakerelere başlamıştır. Diplomatik girişimler sonucunda BM Güvenlik Konseyi'nin 340 No'lu Kararı kabul edilmiştir. Bu karar, 'ateşkes

²⁷⁸ Quandt, 1976, *op. cit.*, s. v.

²⁷⁹ BM Güvenlik Konseyi'nin 23 Ekim 1973 Tarihli 338 Sayılı Kararı, BM, [https://docs.un.org/ru/S/RES/338\(1973\)](https://docs.un.org/ru/S/RES/338(1973)), Erişim Tarihi: 07.03.2025.

²⁸⁰ Kol'tsov, *op. cit.*, s. 33.

²⁸¹ Barry Blechman, Douglas M. Hart, 'The Political Utility Of Nuclear Weapons', *International Security*, Vol. 7, No. 1, 1982, Ss. 136-140.

ilan edilmesini' ve 'askeri birliklerin 22 Ekim 1973'teki mevzilerine çekilmesini' öngörmüştür. İsrail'in bu kararı kabul etmesi, gerilimin azalmasına katkı sağlamıştır.²⁸²

ABD ile yaşanan nükleer gerilimin eşğine gelinmesinin ardından Sovyetler Birliği, çatışmayı çözmek için diplomatik yolları ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bu doğrultuda atılan en önemli adımlardan biri, Aralık 1973'te SSCB ve ABD'nin ortak başkanlığında düzenlenen Cenevre Orta Doğu Barış Konferansı'nın başlatılması olmuştur. Moskova başlangıçta bu platformu, Arap dünyasındaki nüfuzunu pekiştirmek için bir araç olarak görmüştür. Ancak Cenevre Konferansı, SSCB'nin beklediği sonuçları getirmemiştir; ABD, Orta Doğu barış sürecinde inisiyatifi ele geçirmeyi başarmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Moskova'nın önerdiği çok taraflı formatı devre dışı bırakarak İsrail ile Arap devletleri arasında bir dizi ikili müzakere başlatmıştır.²⁸³ Bu bağlamda, 1974 yılında Henry Kissinger, Mısır ile İsrail ve Suriye ile İsrail arasında askerî kuvvetlerin ayrılması konusunda anlaşmalar yapılmasına başarılı bir şekilde aracılık etmiştir.²⁸⁴ Uzun vadede bu gelişmeler, 1978'de Mısır ile İsrail arasında imzalanan ve ABD'yi Orta Doğu barış sürecinin ana garantörü olarak kesinleştiren Camp David Anlaşmaları'na giden yolda kritik bir adım olmuştur. Bu durum, SSCB için Orta Doğu'daki büyük bir diplomatik yenilgiyi simgelemiştir. Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye'ye ABD'nin girişimlerine rakip olabilecek alternatif bir barış süreci sunmakta başarısız olmuştur.²⁸⁵

²⁸² 'The 1973 Arab-Israeli War', *Office of The Historian, Department of State, United States of America*, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/arab-israeli-war-1973>, Erişim Tarihi: 09.04.2025.

²⁸³ Pestich, s. 271, 279.

²⁸⁴ 'Shuttle Diplomacy and the Arab-Israeli Dispute, 1974–1975', *Office of The Historian, Department of State, United States of America*, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/shuttle-diplomacy#:~:text=Kissinger%20shuttled%20between%20Israel%20and,assurances%20that%20Israel%20had%20requested>, Erişim Tarihi: 22.06.2024.

²⁸⁵ Pestich, *op.cit.*, ss. 271, 279.

Sonuç olarak, 1973 Yom Kippur Savaşı, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki konumunun zayıflamasına yol açmıştır. Sovyet etkisinin azalmasına katkıda bulunan temel faktörlerden biri, 1967 yılında İsrail ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi olmuştur. Bu karar, Moskova'nın Arap-İsrail çatışmasının diplomatik çözüm sürecine diğer küresel güçlerle eşit düzeyde katılma imkanını ortadan kaldırmıştır. Böylece SSCB'nin barış sürecini etkileme kapasitesi ciddi şekilde kısıtlanırken, süreç büyük ölçüde ABD tarafından tekelleştirilmiştir. Arap ülkeleriyle tek taraflı iş birliğine dayanma stratejisi yanlış bir tercih olmuştur. Zira Moskova'nın Orta Doğu'daki başlıca müttefiklerinin siyasi yönelimleri zamanla değişmiştir. Bunun belirgin bir örneği, Cemal Abdünnasır'ın ardından iktidara gelen Enver Sedat'ın dış politika rotasını değiştirmesi ve ABD ile stratejik bir iş birliği geliştirmeye başlaması olmuştur.²⁸⁶ SSCB'nin bölgedeki müttefiklerine sağladığı kapsamlı yardımlara rağmen, Moskova'nın bu devletlerin siyasi elitleri üzerindeki etkisi sınırlı kalmıştır.²⁸⁷

3.4. Filistin Kurtuluş Örgütü: İsrail'e Karşı Yeni Bir Manivela

Mısır'ın ABD ile yakınlaşarak Sovyetler Birliği'nin kilit müttefiklerinden biri olmaktan çıkması, Sovyet liderliğini bölgede etkisini korumak için yeni stratejiler aramaya zorlamıştır. Bu bağlamda, Moskova, ABD'yi dengelemek için 1973'ten sonra Orta Doğu'daki siyasi rolü önemli ölçüde artan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)²⁸⁸ ile ilişki geliştirmeye başlamıştır.²⁸⁹ 1967 yılına kadar Sovyetler Birliği, Filistin ulusal hareketine

²⁸⁶ Nosenko, Semchenko, 2015, *op.cit.*, s. 64-65.

²⁸⁷ Freedman, *op.cit.*, 1976, ss. 94-96.

²⁸⁸ Filistin Kurtuluş Örgütü, 1964 yılında Filistin halkının bölgesel ve uluslararası düzeydeki çıkarlarını temsil etmek amacıyla kurulmuş siyasi ve askerî bir oluşumdur. Bkz. Palestine Liberation Organization, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Palestine-Liberation-Organization>, Erişim Tarihi: 01.02.2025.

²⁸⁹ Pestich, *op.cit.*, ss. 278-280.

karşı temkinli bir politika benimseyerek, öncelikli olarak Arap ülkelerinin resmi hükümetleriyle etkileşimde bulunmayı tercih etmiştir. SSCB liderliği başlangıçta FKÖ'yü Arap dünyasında önemli bir etkiye sahip olmayan örgütler olarak görmüştür. Buna ek olarak, ideolojik farklılıklar da ilişkilerin kurulmasını engellemiştir: Yaser Arafat liderliğindeki El-Fetih, İsrail'e karşı silahlı mücadeleyi savunurken, Moskova için öncelik askeri değil, siyasi bir çözüm olmuştur.²⁹⁰ Genel olarak Sovyetler Birliği'nin gündeminde bir Filistin devleti kurulması yer almamıştır; Filistinliler ise çoğunlukla mülteci statüsünde değerlendirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin odağında, 'İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini sağlamak yer almıştır'. Ancak 1973 Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği tutumunu gözden geçirmiştir. Moskova bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını desteklemiş ve FKÖ'yü, Filistin halkının meşru temsilcisi olarak görmeye başlamıştır.²⁹¹

1970'lerde Sovyetler Birliği ile İsrail arasındaki ilişkiler genel olarak oldukça gergin bir seyir izlemiştir. İsrail'in nükleer silah geliştirdiğine dair bilgilerin ortaya çıkması, Moskova tarafından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Zira bu gelişme, bölgedeki güç dengesinin İsrail lehine değişme potansiyeli ortaya çıkarmıştır. Bu duruma karşılık olarak Sovyetler Birliği, Doğu Akdeniz'deki askeri deniz varlığını artırmıştır. Aynı zamanda, Moskova, Arap devletleri ile Filistin Kurtuluş Örgütü'ne verdiği desteği de güçlendirmeye başlamıştır. Örneğin, 'FKÖ militanları Sovyetler Birliği'nde eğitim' görmeye başlamıştır.²⁹²

Sovyetler Birliği açısından Filistin Kurtuluş Örgütü önemli bir aktör konumunda olmuştur. Ancak FKÖ'ye verilen desteğin yüksek ekonomik maliyetler doğurduğu da bir gerçek olmuştur. Öte yandan, örgüt içindeki iç çekişmeler, FKÖ'nün etkili bir güç haline

²⁹⁰ Dannreuther Roland, *The Soviet Union and the PLO*, London: Palgrave Macmillan, 1998, s. 30-32.

²⁹¹ *Ibid*, s. 48.

²⁹² E.D. Pyrlin, *Trudnyy i Dolgiy Put' k Miru*, Moskva: ROSSPEN, 2002, aktarılan Ryzhov, 2008, *op. cit.*, 218-227.

gelmelerini engelleyen önemli bir faktör olmuştur.²⁹³ Bir tarafta, İsrail ile her türlü uzlaşmayı veya diyalogu reddeden ve silahlı mücadeleyi amaçlarına ulaşmanın tek meşru yolu olarak gören radikal fraksiyonlar yer almıştır. Diğer tarafta ise diplomasiyi olası faydalarını kabul eden ve iki devletli bir çözüm ile karşılıklı tanıma yoluyla ilerlemeyi hedefleyen fraksiyonlar bulunmuştur.²⁹⁴ FKÖ'de İsrail devletinin varlığını reddeden grupların tutumu, Moskova'nın politikalarını zorlaştıran bir unsur teşkil etmiştir. Çünkü bu tutum, Sovyetler Birliği'nin Kasım 1967'den itibaren benimsediği, iki devletin bir arada varlığını öngören resmi politikasıyla çelişmiştir.²⁹⁵

3.5. Lübnan Savaşı: Tasarruf Politikasına Geçiş

SSCB, müttefikleri Suriye ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün önemli bir rol oynadığı Lübnan'daki duruma da aktif olarak müdahil olmuştur. 1980 yılından itibaren Filistinli silahlı gruplar, İsrail güçlerine saldırmak için Lübnan topraklarını bir üs olarak kullanmıştır. Bu durum, İsrail ve müttefikleri arasında artan bir endişeye yol açmıştır. Bunun üzerine 6 Haziran 1982'de İsrail, Lübnan'a askeri müdahalede bulunma kararı almıştır.²⁹⁶ Operasyonun temel amacı, Lübnan'da FKÖ ve Suriye'nin varlığını etkisiz hale

²⁹³ Golan Galia, *The Soviet Union and the Palestine Liberation Organization: An Uneasy Alliance*, New York: Praeger, 1980, s. 247-250.

²⁹⁴ 'Palestine Liberation Organization', *Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/Palestine-Liberation-Organization>, Erişim Tarihi: 01.02.2025.

²⁹⁵ Golan, *op.cit.*, 1980, ss. 247-250; *Vystuplenie Predstavatelya SSSR V.V. Kuznetsova V Sovete Bezopasnosti OON. Sovetskiy Proyekt Rezolyutsii. 20 Noyabrya 1967 G., SSSR I Blizhnevostochnoe Uregulirovanie*, s. 56, aktarılan, Daurov, *op. cit.*, s. 207-208.

²⁹⁶ Khazanov, Olimpiyev, 2017, *op.cit.*, s. 219.

getirmektir.²⁹⁷ İsrail ordusu hızla Lübnan topraklarında ilerleyerek kısa sürede başkent Beyrut'a ulaşmıştır.²⁹⁸ FKÖ için bu savaş, büyük insan kayıplarına ve maddi zararlara yol açmıştır. İsrail birliklerinin baskısı altında, 12 Haziran'da FKÖ liderliği, daha fazla kaybı önlemek umuduyla ateşkes çağrısında bulunmuştur.²⁹⁹

1970'lerde Üçüncü Dünya ülkelerindeki bazı çatışmalarda Sovyetler Birliği aktif bir rol oynarken, Lübnan'daki desteği daha sınırlı kalmıştır. FKÖ ile dayanışmasını ilan etmesine rağmen, Sovyetler Birliği doğrudan askeri müdahaleden kaçınmaya çalışmıştır.³⁰⁰ 1980'lerin başına gelindiğinde, Arap devletleri arasındaki çelişkiler kritik bir noktaya ulaşarak, onları dış tehditler karşısında bir araya gelmekten alıkoymuştur. Bu durum özellikle 1982'de, İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında belirginleşmiştir; bölgedeki devletler, ortak bir karşı koyma stratejisi geliştirme konusunda uzlaşmaya varamamıştır. Arap devletlerini Batı'ya karşı küresel mücadelenin bir parçası olarak gören Moskova, bir ikileme karşı karşıya kalmıştır. Bir yandan Filistin Kurtuluş Örgütü de dahil olmak üzere anti-emperyalist hareketleri desteklemek Sovyet dış politikasının önemli bir unsuru olarak kalırken, diğer yandan Arap dünyasında ortak bir karar alma mekanizmasının olmaması, her türlü diplomatik ve askeri girişimin etkinliğini ciddi şekilde azaltmıştır. Bu koşullar altında Sovyet diplomasisi, temkinli bir tutum benimsemiştir.³⁰¹

Moskova'nın Lübnan'daki çatışmaya temkinli yaklaşmasını belirleyen ek bir faktör de ABD ile doğrudan bir çatışma riskinin yüksek olması olmuştur. Küresel düzeyde süper

²⁹⁷ E.V. Batulin, *Voennaya Mashina Izrailya*, Moskva, 1985, aktarılan Aleksandr Koval'chuk, 'Rol' Siriyskoy Arabskoy Respubliki v Grazhdanskoy Voyne v Livane (1976–1990 gg.) [Lübnan İç Savaşı'nda (1976–1990) Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Rolü]', *Obshchestvo: Filosofiya, Istoriya, Kul'tura*, 2017, №8.

²⁹⁸ Kol'tsov, *op. cit.*, s. 47.

²⁹⁹ Khazanov, Olimpiyev, 2017, *op.cit.*, ss. 220-221.

³⁰⁰ Nosenko, Semchenko, 2015, *op.cit.*, ss. 130-132.

³⁰¹ Bkz. Khazanov, Olimpiyev, 2017, *op.cit.*, ss. 222.

güçler arasındaki rekabet bağlamında, Sovyet askeri varlığının stratejik olarak önemli bölgelerde genişletilmesi, ABD ile silahlı çatışmanın tırmanması da dahil olmak üzere öngörülemeyen sonuçlara yol açma potansiyeline sahip olmuştur. Sovyet liderliği, Lübnan'daki etkisini artırmasının Washington'un sert bir tepkisini tetikleyeceğini bilmiştir.³⁰² Ayrıca, Sovyetler, Afganistan'da ciddi zorluklarla karşılaşmıştır.³⁰³ Bunun yanı sıra, Sovyet liderliği bu dönemde önceliğini İran-İrak Savaşı ve Polonya'daki 'Dayanışma' hareketinin yükselişi gibi gelişmelere vermek zorunda kalmıştır. Öte yandan, Sovyet ekonomisinde yaşanan zorluklar Moskova'yı kemer sıkma politikalarına yöneltmiştir. Tüm bu faktörlerin birleşimi, Doğu Akdeniz'in Sovyet stratejik planlamasındaki öneminin giderek azalmasına yol açmıştır.³⁰⁴

1980'lerde Sovyetler Birliği'nin Lübnan politikası, Moskova'nın Üçüncü Dünya ülkelerindeki askeri varlığından tamamen vazgeçtiği anlamına gelmemiştir. Daha ziyade, SSCB'nin dış politikasında daha pragmatik bir yaklaşıma yönelmesinin bir göstergesi olmuştur. Önceki on yıllardan farklı olarak Kremlin, yerel çatışmalara müdahalelerin maliyetleri giderek daha fazla göz önünde bulundurmaya başlamıştır. Sonuç olarak, Moskova, gereğinden fazla askeri müdahalelerde bulunmaktan kaçınarak, uluslararası alanda daha statükocu bir politika izlemeye yönelmiştir.³⁰⁵

Sovyetler Birliği'nin aksine, Amerika Birleşik Devletleri Lübnan'da oldukça aktif bir politika yürütmüştür. ABD'nin İsrail'e verdiği destek sonucunda, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'daki varlığını kaybetmiştir. Bunun yanı sıra, ABD, İsrail ile Suriye

³⁰² *Ibid*, ss. 220-221.

³⁰³ Dina Rome Spechler, 'The Politics of Intervention: The Soviet Union and the Crisis in Lebanon, *Studies in Comparative Communism*, Vol. 20, No. 2, Summer 1987, ss. 142-143.

³⁰⁴ Sella Amnon, 'The USSR and the War in Lebanon: Mid-1982', *The RUSI Journal*, 128(2), 1972, 35-36.

³⁰⁵ Spechler, *op.cit.*, ss. 142-143.

arasında ateşkes anlaşmasının sağlanmasına aracılık etmiştir.³⁰⁶ Bu gelişmeler, Şam'ın Washington'a yakınlaşma olasılığını gündeme getirmiştir. Dolayısıyla, Sovyetler Birliği'nin Lübnan'daki Amerikan askeri varlığını engelleyememesi, Moskova'nın Orta Doğu'daki nüfuzunun belirgin biçimde azaldığını ortaya koymuştur.³⁰⁷

3.6. Gorbaçov'un İsrail Politikası

Mihail Gorbaçov'un İsrail ile ilişkileri iyileştirme kararı, Sovyetler Birliği'nin Perestroyka döneminde dış politikada gerçekleştirdiği daha geniş kapsamlı dönüşümün bir parçasıdır. Sovyetler Birliği'nin izlediği revizyonist politika, ABD'nin dünyanın çeşitli bölgelerinde askeri varlığını artırmasına zemin hazırlamıştır. Ancak, Sovyet yanlısı rejimlere verilen destek ve ABD ile sürdürülen silahlanma yarışı, SSCB bütçesi üzerinde ağır bir mali yük yaratmıştır. Bu ekonomik baskı, dış politika yöneliminde köklü bir değişimi kaçınılmaz kılmıştır. Moskova, ABD ile karşılıklı azaltmayı merkeze alan yeni bir strateji geliştirmeye başlamıştır.³⁰⁸

SSCB'nin dış politikasında meydana gelen bu değişiklikler, Sovyetler ile İsrail arasında ilişkilerin iyileşmesi için elverişli bir zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, Moskova, İsrail ile diplomatik ilişkilerin yeniden tesisine yönelik adımlar atmaya başlamıştır³⁰⁹. '1987 yılında konsolosluk ilişkileri yeniden kurulmuştur.'³¹⁰ Aynı zamanda SSCB, Arap-İsrail

³⁰⁶ Nosenko, Semchenko, 2015, *op.cit.*, ss. 130-132.

³⁰⁷ Bkz. Khazanov, Olimpiyev, 2017, *op.cit.*, ss. 227-233.

³⁰⁸ Nosenko, Semchenko, 2015, *op.cit.*, ss. 184.

³⁰⁹ Robert O. Freedman, 'Moscow and Jerusalem: a Troubled 75-year Relationship', *Israel Affairs*, 29:3, 2023, s. 507.

³¹⁰ 'Rossiysko-Izrail'skie Otnosheniya', *MID RF*, https://israel.mid.ru/ru/countries/rossiysko_izrail'skie_otnosheniya/?TSPD_101_R0=08765fb817ab2000157b6de1fd6874db3f8fd9bbe0e04a0f1bff3cfb746b9b0b1b641e4ba78b60a308b0b2486914300096595c2e71c60696

çatışmasının barışçıl yollarla çözümünü desteklemeye başlamıştır. 1989 yılında ise Sovyet Yahudilerinin İsrail'e toplu göçüne izin verilmiştir. SSCB'den gelen birçok kişinin yüksek eğitim düzeyine sahip olması, İsrail ekonomisinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.³¹¹

İsrail ile diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesi, SSCB için ABD'den belirli tavizler elde etme araçlarından biri olmuştur. Gorbaçov yönetimi, Amerikan finans kuruluşlarıyla iş birliğinin genişletilmesini hedeflemiştir. Bu süreçte karşılaşılan en büyük engellerden biri, 1974 yılında ABD Kongresi tarafından kabul edilen Jackson-Vanik düzeltmesidir. Bu düzeltme, göç özgürlüğünü kısıtlayan ülkelerle ABD'nin ticari ve ekonomik ilişkilerini sınırlamıştır.³¹² Moskova, bu engellerin kaldırılması için 1987'den itibaren göç politikasını serbestleştirmeye yönelik adımlar atmaya başlamıştır.³¹³ İsrail ile diplomatik temasların yeniden kurulması ve Sovyet Yahudilerine bu ülkeye toplu göç etme imkânının tanınması, bunun önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. İsrail'e göç eden Sovyet Yahudilerinin sayısındaki artışla birlikte, Amerikan Yahudi diasporasının önde gelen isimleri, ABD ile SSCB arasındaki ticari kısıtlamaların kaldırılması yönündeki lobi faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu durum, Moskova üzerindeki siyasi baskının kademeli olarak azalmasına ve Sovyet-Amerikan ilişkilerinin normalleşmesine katkı sağlamıştır.³¹⁴

80f3a9cacc9bec615dce90ae33583dbdbed6ecea5cf27c3fe12eb36a6ae0d383938ff983be5e253b, Erişim Tarihi: 03.03.2025

³¹¹ Robert O. Freedman, 'Moscow and Jerusalem: a Troubled 75-year Relationship', *Israel Affairs*, 29:3, 2023, s. 507.

³¹² Tatyana Nosenko, 'Neprostaya İstoriya: (K 20-Letiyu Vosstanovleniya Diplomaticheskikh Otnosheniy Mezhdru SSSR I Izrailem) [Zor Bir Tarih: (SSCB ile İsrail Arasındaki Diplomatik İlişkilerin Yeniden Kurulmasının 20. Yılına)]', *Mirovaya Ekonomika i Mezhdunarodnye Otnosheniya*, 2011, № 11, s. 91–92; Robert O. Freedman, *Soviet Policy Toward Israel Under Gorbachev*, Praeger, 1991, ss. 94-101.

³¹³ Golan, *op.cit.*, 1990, ss. 267-268.

³¹⁴ Tatyana Nosenko, *op.cit.*, 2011, № 11, s. 91–92; Robert O. Freedman, *op.cit.*, 1991, ss. 94-101.

Moskova'nın İsrail ile yakınlaşmasının bir diğer amacı, barış sürecine erişim sağlamak ve bu süreçte Amerika'nın etkisini sınırlamaktır.³¹⁵ Arap-İsrail çatışmasının çözüm sürecinde yer almak, Sovyetler Birliği'nin bölgede varlığının meşruiyetini sağlayan uluslararası bir mekanizma işlevi görmüştür. SSCB, 1970'lerden itibaren Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki barış müzakerelerinden dışlanmıştır. Moskova, Orta Doğu'da ABD'yi diplomatik alanda alt edememiştir. Sovyetler Birliği'nin İsrail ile diplomatik ilişkilerinin olmaması ise bu dışlanmışlığı başlıca nedenlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.³¹⁶

Söz konusu hedeflere ulaşmak için Moskova, BM himayesinde, Filistinliler de dahil olmak üzere tüm tarafların katılacağı uluslararası bir konferans önermiştir.³¹⁷ Moskova'nın çabaları sonucunda, 30 Ekim- 1 Kasım 1991 tarihleri arasında Madrid'de Orta Doğu barış konferansı düzenlenmiştir. Konferansın eş başkanlığını Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri üstlenmiştir. Konferansın önemli bir özelliği, çatışmanın kilit taraflarından temsilcilerin katılımı olmuştur: İsrail, Suriye, Lübnan ve Ürdün hükümetleri. FKÖ konferansa resmi olarak katılmamıştır. Filistinliler, Ürdün-Filistin ortak delegasyonu içinde yer almıştır.³¹⁸ Bu durum, İsrail ile Filistinliler arasında doğrudan müzakerelerin yapılmasını

³¹⁵ Galia Golan, *Moscow and The Middle East: New Thinking on Regional Conflict*, London: Pinter Publishers, 1992, s. 16.

³¹⁶ Nosenko, Semchenko, 2015, *op.cit.*, ss. 191.

³¹⁷ Yuriy Ionov, 'Strategicheskiye Interesy Rossii v Blizhnevostochnom Regione [Rusya'nın Orta Doğu Bölgesindeki Stratejik Çıkarları]', Dissertatsiya Na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Kandidata Politicheskikh Nauk, MID RF, Diplomaticheskaya Akademiya, Institut Aktual'nykh Ekonomicheskikh Problem, Moskva, 2003, ss. 31–33.

³¹⁸ 'Blizhnevostochnoe Uregulirovanie [Orta Doğu Barış Süreci]', *Ministerstvo Inostrannykh Del Rossiyskoy Federatsii*, 22.07.2005.
https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_safety/1686996/?TSPD_101_R0=08765fb817ab20006b1ba344b5f7b0b58404f6d3202d06a157838ff47eb5a4643e13afe98ca7de5808aceadc2d1430003270d1c73701793f4bf7269d7353e03b940698d73c8c9e6d00f69e182581e203f1fb7a714bc6ec6e0cb8c08701438819, Erişim Tarihi: 25.03.2025.

imkânsız hale getirerek uzlaşma arayışını zorlaştırmıştır. Sonuç olarak, konferansın pratik etkinliği oldukça kısıtlı kalmıştır. İsrail ve Arap devletleri, sert tutumlarını sürdürmeye devam etmiştir.³¹⁹

Madrid Konferansı, barış sürecinde büyük atılımlar sağlamamış olsa da, Orta Doğu diplomasisi tarihinde sembolik bir öneme sahip olmuştur. Konferans kapsamında ‘toprak karşılığında barış’ ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre, İsrail 1967’de işgal ettiği Arap topraklarını geri verecektir. Bunun karşılığında Arap ülkeleri de İsrail’i tanıyacak ve ona güvenlik garantisi verecektir. Bu yaklaşımın temelini, bölgedeki devletlerin toprak bütünlüğünü ve barış içinde bir arada yaşamasını vurgulayan BM Güvenlik Konseyi’nin 242 ve 338 sayılı kararları oluşturmuştur.³²⁰

1991 Madrid Konferansı’ndan sonra Sovyetler Birliği’nin dağılması, Orta Doğu barış süreci üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. SSCB, Filistin-İsrail çatışmasında geleneksel olarak önemli bir rol oynamıştır. Ancak Sovyetler Birliği’nin çöküşü, Rusya’nın Orta Doğu’daki etkisinin önemli ölçüde zayıflamasına neden olmuştur. 1990’lı yıllarda iç siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, Rusya’nın aktif bir dış politika yürütme kapasitesini ciddi şekilde sınırlamıştır. Bu dönemde, Rusya, Orta Doğu’daki anlaşmazlıkların çözümünde kilit aktörlerden biri olma konumunu büyük ölçüde kaybederek pasif bir gözlemciye dönüşmüştür. 2000’li yılların başlarına kadar bölgedeki barış süreci, büyük ölçüde ABD’nin hâkimiyeti altında olmuştur.³²¹

³¹⁹ Nosenko, Semchenko, 2015, *op.cit.*, ss. 194.

³²⁰ L.G. Baklanov, *Blizhniy Vostok: ‘Dorozhnaya Karta’ Regional’noy Bezopasnosti [Orta Doğu: Bölgesel Güvenliğin ‘Yol Haritası’]*, Moskva: Institut Blizhnego Vostoka, 2006, s. 9.

³²¹ Sofya Mel’nikova, ‘Dinamika Vovlechennosti Osnovnykh Aktorov Mezhdunarodnykh Otnosheniy v Protsess Palestino-İzrail’skogo Uregulirovaniya (1991–2021 gg.) [Uluslararası İlişkilerin Temel Aktörlerinin Filistin-İsrail Barış Sürecine Dâhil Olma Dinamikleri (1991–2021)]’, Kandidatskaya Dissertatsiya, MGIMO, 2021, ss. 163–164.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTA DOĞU POLİTİKASI

1. SSCB'NİN ÇÖKÜŞÜ SONRASI RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKASININ ŞEKİLLENMESİ

Rusya'nın Orta Doğu'daki dış politikasını açıklamak için, SSCB'nin dağılmasının ardından dış politika rotasının dönüşümünü daha geniş bir bağlamda ele almak gerekmektedir. Soğuk Savaş döneminde büyük bir silahlı kuvvetler yapısına ve önemli bir nükleer cephaneliğe sahip olan Moskova, küresel politikada kritik bir rol oynamıştır. Ancak, SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya, derin bir ekonomik, sosyal ve siyasi krizle karşı karşıya kalmıştır. Sosyalist bloğun dağılması ve Varşova Paktı'nın sona ermesi, Rusya'nın küresel stratejik denklemdeki konumunu zayıflatmıştır. Yaşanan finansal kriz, Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri üzerinde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Söz konusu gelişmeler, Rusya'nın küresel nüfuzunu sürdürme kabiliyetini sınırlamıştır. Buna karşın, ABD, Moskova'nın Sovyetler sonrası zayıflığından faydalanarak uluslararası arenadaki konumunu önemli ölçüde güçlendirmiştir.³²² Bu da sonraki on yıllarda ilişkilerinin asimetrik bir yapıya bürünmesini kaçınılmaz hale getirmiştir.

SSCB'nin dağılmasına rağmen Rusya, ABD'den tehdit algılamaya devam etmiştir. Bu bağlamda, konvansiyonel güçlerinin zayıflığı nedeniyle Rusya, 1993 yılında Sovyetler Birliği'nin 'ilk nükleer saldırıyı gerçekleştirilmeme' politikasından vazgeçmiştir. Bu durum, Rusya'nın NATO'nun toplam gücünü nasıl bir tehdit olarak algıladığının önemli bir

³²² Robert Donaldson (et al), *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests, Fifth edition*, London, New York: Routledge, 2014, ss. 7-8.

göstergesi haline gelmiştir. NATO'nun genişleme planlarına yanıt olarak alınan bu karar, Rus elitlerinin stratejik kuşatma olasılığı konusundaki artan endişesini göstermiştir.³²³

Bununla birlikte 1990'ların ilk yarısında Moskova ABD'den algıladığı tehdide karşı dengeleme stratejisi uygulamak yerine bu tehditle eklemlenmeye çalışmıştır. Bu dönemde Rusya Federasyonu'nun Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini normalleştirme çabaları³²⁴, büyük ölçüde Moskova'nın uluslararası arenadaki zayıflayan konumundan kaynaklanmıştır. ABD ile iyi ilişkilerin geliştirilmesi, Rusya'nın uluslararası sermaye ve teknoloji piyasalarına erişiminden yararlanmasını sağlamıştır.³²⁵ Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Rusya'nın asıl hedefi ülkenin ekonomik modernizasyonunu gerçekleştirmek olmuştur. Ancak bununla birlikte, Rusya'nın küresel ekonomik sisteme bağımlılığı da artmıştır. Bununla birlikte, bu bağımlılık mutlak olmamıştır. Zira, Rusya stratejik açıdan önemli ekonomik sektörler üzerindeki kontrolünü büyük ölçüde koruyarak, sermaye ve mal akışlarını ulusal çıkarları doğrultusunda düzenlemeye devam etmiştir. Batı ile ortaklık ilişkilerini geliştirme yönündeki çabalara rağmen, Rusya yönetimi ulusal egemenliği korumak ve iç süreçler üzerindeki aşırı dış etkiyi önlemek için çeşitli önlemler almıştır.³²⁶

Bu süreçte, Rus ekonomisinin temel unsurlarından biri ve devlet bütçesinin ana gelir kaynaklarından olan enerji sektörü özel bir rol oynamıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra,

³²³ Maitra Sumantra, 'Neorealism and Russian balancing in Europe', PhD thesis, University of Nottingham, 2021. ss. 122-123; Aleksey Arbatov, 'Yadernye Metamorfozy [Nükleer Metamorfozlar]', RSMD, 07.08.2023, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/yadernye-metamorfozy/?sphrase_id=196787560, Erişim Tarihi: 21.01.2025.

³²⁴ Ionov, *op.cit.*, ctp 36-37.

³²⁵ Neil MacFarlane, 'Realism and Russian Strategy after the Collapse of the USSR', içinde Ethan Kapstein, Michael Mastanduno, *Unipolar Politics : Realism and State Strategies after the Cold War*, New York: Columbia University Press, 1999, s. 230-231; 254.

³²⁶ Donaldson (et.al), *op.cit.*, s. 9.

Rusya'nın enerji sektörü piyasa mekanizmalarına uygun şekilde yeniden yapılandırılmış ve kaynak yönetimi yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Ancak bu dönüşüm süreci, özellikle enerji kaynaklarının çıkarılması, taşınması ve dağıtımı konularında, Rusya ile Batılı ülkeler arasında ciddi anlaşmazlıklara yol açmıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından Batılı devletler, stratejik öneme sahip enerji rezervlerine erişimi genişletmek amacıyla Rus enerji kaynakları üzerindeki denetimlerini artırmaya çalışmıştır. Buna karşılık, Rusya yönetimi, enerji sektörünün yönetiminde devletin baskın rolünü sürdürme politikasını kararlılıkla uygulayarak, yabancı yatırımcıların temel kaynaklara erişimini sınırlamıştır. Böylece, ekonomik ilişkilerde önemli değişimler yaşanmasına rağmen, özellikle enerji gibi stratejik sektörlerde Rusya egemenliğinin temel unsurlarını korumayı başarmıştır.³²⁷ Batı'nın Rusya'daki piyasa reformlarının şekillendirilmesi ve uygulanması üzerindeki etkisi göz ardı edilmemelidir. Rusya'nın ekonomik dönüşüm sürecinde, Batılı uzmanlar aktif olarak rol almış ve piyasa reformlarını teşvik eden danışmanlık faaliyetlerinde bulunmuştur. Ancak, bu etki mutlak olmamıştır. Rusya hükümeti, önerilen stratejileri seçme ve uyarlama konusunda yeterli özerkliğe sahip olmuştur. Rusya elitleri, ülkenin gelişim yönünü bağımsız olarak belirlemiştir.³²⁸

Yukarıda belirtildiği gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nden gelebilecek potansiyel tehditleri en aza indirmek amacıyla, Rusya Federasyonu ilk yıllarında ABD ve Batı ülkeleriyle eklemlenmeye çalışmıştır. Ancak bu strateji başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Söz konusu dönemde ABD'nin dış politikası, güç dengesi kavramını merkezine alan realizm

³²⁷ Yuriy Borovskiy, 'Problema Energeticheskoy Bezopasnosti v Otnosheniyakh Rossii s Vneshnim Mirom: Sotrudnichestvo, Konkurentsia i Sopernichestvo (1991–2021 gg.) [Rusya'nın Dış Dünya ile İlişkilerinde Enerji Güvenliği Sorunu: İş Birliği, Rekabet ve Mücadele (1991–2021)]', Dissertatsiya Na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Doktora Istoricheskikh Nauk, MGIMO, Moskva, 2022, s. 424.

³²⁸ Marshall Goldman, *Privatizatsiya Rossii [Rusya'nın Özelleştirilmesi]*, Moskva: Fond Trendy, 2005, s. 98.

ilkelerine bağılı kalmaya devam etmiştir. ABD, resmi söylemlerinde Rusya'daki demokratik dönüşümlere destek verdiğini beyan etmesine rağmen, bu süreçlere yönelik fiili ilgisi sınırlı kalmıştır. Bu dönemde ABD'nin Rusya'ya sağladığı ekonomik destek de kısıtlı olmuştur.³²⁹ Mali yardım sağlanmasının temel koşullarından biri, Rusya'nın devlet egemenliğinin kısıtlanması olmuştur. Zor ekonomik koşullara rağmen, Rusya yönetimi iç işlerine dış müdahale olasılığını reddetmiştir. Aksine, bu aşamada Rusya'nın büyük güç statüsünü korumaya ve uluslararası arenada bağımsız bir aktör olarak rolünü güvence altına almaya yönelik önlemler uygulanmaya başlanmıştır.³³⁰

Üstelik, Rusya, Batı ile ekonomik iş birliğinin başlangıçta düşünüldüğünden çok daha az kârlı olduğunu fark etmiştir. Rusya'nın Batı'dan aldığı krediler ve yatırımların hacmi oldukça sınırlı kalmıştır. Rusya'nın yüksek teknolojiye sahip ürünlerinin ihracatı çeşitli ticaret engelleri ve yaptırımlarla karşılaşmıştır. Bu da Rusya'nın küresel pazardaki rekabet gücünü önemli ölçüde azaltmıştır. Batılı ülkeler, dijitalleşme ve bilgi teknolojilerinin artan rolüyle karakterize edilen sanayi sonrası gelişim aşamasına girmiştir. Buna karşılık, Rus ekonomisi büyük ölçüde sanayi temelli kalmaya devam etmiş ve birçok açıdan 1990'lardaki krizlerin etkisiyle gerileyen eğilimler göstermiştir. Rusya, büyük bir güç olma iddiasını sürdürse de bu iddialar büyük ölçüde ulusal güvenliğin ve uluslararası etkinin ana garantörü olmaya devam eden nükleer cephaneliğine dayanmıştır.³³¹

³²⁹ Liliya Shevtsova, *Odinokaya Derzhava: Pochemu Rossiya Ne Stala Zapadom i Pochemu Rossii Trudno s Zapadom* [Yalnız Süper Güç: Rusya Neden Batı Olmadı ve Neden Batı ile Anlaşması Zor?], Moskva: ROSSPEN, ss. 22–26.

³³⁰ *Ibid.*, ss., 20-21.

³³¹ Bkz. Ed. A.V. Torkunov, *Rossiyskaya Politicheskaya Entsiklopediya [Rusya Siyaset Ansiklopedisi]*, Moskva: Rosspen, 1999; Aleksandr Shumilin, 'Vzaimodeystviye Strategiy Rossii i Ssha Na Bol'shom Blizhnem Vostoke: Problemy Sotrudnichestva i Sopernichestva [Rusya ve ABD'nin Genişletilmiş Orta Doğu'daki Stratejilerinin Etkileşimi: İş Birliği ve Rekabet Sorunları]', *Dissertatsiya Doktora Politicheskikh Nauk, In-T Soedinennykh Shtatov Ameriki i Kanady Ran*, Moskva, 2009, ss. 35–36.

Batı'dan beklenen ekonomik yardımın gelmemesiyle eşzamanlı olarak Moskova, ABD'nin uluslararası arenadaki tek taraflı eylemlerini giderek artan bir şüpheyle karşılamaya başlamıştır. Bu dönemde ABD, siyasi, ekonomik ve askeri anlamda Batı'nın üstünlüğüne dayanan yeni bir dünya düzeni oluşturmaya ve pekiştirmeye odaklanmıştır. Bu düzene Rusya'nın entegrasyonu öngörülmemiştir. Washington, Moskova'ya, Rusya ile NATO arasındaki iş birliği platformlarına katılım, Avrupa Birliği ile Ortaklık ve İş birliği Anlaşması, Avrupa Konseyi üyeliği ve 'G8 Grubu'na katılım gibi seçenekler sunmuştur. Bu platformlar, Rusya'nın Batı'nın norm ve değer sistemine kademeli olarak uyum sağlamasını hedefleyen etkileşim araçları olarak tasarlanmıştır. Ancak, bunlar Rusya'nın küresel yönetim süreçlerinde eşit bir aktör olarak yer almasını öngörmemiştir. Söz konusu platformlar Rusya'nın etkisini sınırlayan platformlara dönüşmüştür. Bu durum, Moskova açısından uygun olmamıştır. Zira, ekonomik ve siyasi zorluklara rağmen Rusya, büyük güç statüsünü koruma yönündeki geleneksel dış politika yaklaşımından vazgeçmemiştir.³³²

Rusya'nın endişeleri, Batılı devletlerin Moskova'nın yeni bir Avrupa güvenlik mimarisi oluşturma yönündeki girişimlerini dikkate almamasıyla daha da kötüleşmiştir. Bu durum, Rus siyasi elitleri arasında izolasyon hissini güçlendirmiştir.³³³ Rusya'nın devlet güvenlik kurumları, ABD ve NATO'yu ulusal güvenliğe yönelik potansiyel tehditler olarak görmeye devam etmiştir. Bu bağlamda, 1991-1996 yılları arasında Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisi müsteşarı³³⁴ olarak görev yapan Yevgeny Primakov'un tutumu dikkat çekicidir. Primakov şunu demiştir:

³³² Shevtsova, *op.cit.*, ss. 43-47.

³³³ MacFarlane, *op.cit.*, s. 251

³³⁴ 'Primakov Yevgeniy Maksimovich', *MID RF*, 10.11.2014, https://www.mid.ru/ru/about/professional_holiday/history/1713926/?TSPD_101_R0=08765fb817ab200008d53a87c81834c94bfa59d0e315bf3892264c6c3945ee45f0807300a3153eb10894c2fc3f143000a60bcf0e5a6c3e3a

*'Biz, SVR yönetimi olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte düşman kavramının ortadan kalkmayacağını çok iyi biliyorduk. ...Bazı Batılı ülkelerin liderleri, eski SSCB cumhuriyetlerindeki istikrarın sağlanmasında Rusya'nın özel bir rol üstlenmesini engellemek ve bu ülkelerin Rusya Federasyonu ile yakınlaşma eğilimlerini sekteye uğratmak amacıyla hareket etmektedir.'*³³⁵

Özetle, Rusya'da, ABD'nin güvenilir bir ortak olmadığına dair inanç gelişmiştir. Moskova'da birçok Amerikalı ve Avrupalı politikacının, Rusya'yı zayıf bir devlet olarak görmek istediği düşünülmüştür. Söz konusu konjonktür ışığında, 1993 yılı itibarıyla Moskova'nın dış politikasında meydana gelen değişimler belirgin bir şekilde gözlemlenmeye başlamıştır.³³⁶ Moskova, özellikle ABD'ye karşı bir dengeleme stratejisi izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda, 1993 yılında Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Çin ve Hindistan ile ilişkileri güçlendirme yoluna gitmiştir.³³⁷ Özellikle Çin ile ilişkilerin güçlendirilmesi, bu dönemin en dikkat çeken yönlerinden biri olmuştur. 1992 yılında Yeltsin'in Çin'e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında, Çin Halk Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin temellerini belirleyen Ortak Bildiri imzalanmıştır.³³⁸ Aslında, bu bildiriye bir tür saldırmazlık paktı olarak değerlendirmek mümkündür. Bildiri,

aad3874da1bb994673e1b782d11e14bf7a2df6bd3f195b1eacc5f5c6dfaa0b41fbeb27a928794fd, Erişim tarihi: 14.03.2025.

³³⁵ Evgeniy Primakov, *Gody v Bol'shoy Politike, Sovershenno Sekretno*, Moskva, 1999, ss. 133-135, aktarılan Shumilin, *op.cit.*, s. 72.

³³⁶ Allen Lynch, 'The Realism of Russia's Foreign Policy', *Europe-Asia Studies*, vol. 53, no. 1, 2001, s. 21.

³³⁷ MacFarlane, *op.cit.*, ss. 234-235.

³³⁸ 'China And Russia: Partnership of Strategic Coordination', *Ministry Of Foreign Affairs, The Peoples Republic Of China*, https://www.mfa.gov.cn/eng/zy/wjls/3604_665547/202405/t20240531_11367562.html, Erişim Tarihi: 22.01.2025.

tarafından hiçbirinin diğere karşı yöneltilmiş ittifaklara katılmayacağını ifade etmiştir.³³⁹ Bununla birlikte, Rusya'nın ABD'ye karşı yürüttüğü dengeleme politikası yalnızca Çin ve Hindistan ile sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde Moskova, Orta Doğu'da da daha bağımsız bir dış politika izlemeye başlamış ve özellikle İran ve Suriye ile ilişkilerini güçlendirmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen tehdit algısına rağmen, Rusya Federasyonu mümkün olduğunca G-7 ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.³⁴⁰ Ancak bu iş birliği pragmatik bir nitelik taşımış ve Rusya'nın ulusal çıkarlarına dayanmıştır. Rusya, G7 ülkeleriyle yalnızca açık faydalar sağladığı durumlarda iş birliği yapmıştır. Üstelik, uluslararası kurumlar ve normların Rusya'nın dış politikasının şekillenmesindeki rolü ise ikincil düzeyde kalmıştır.³⁴¹

Bununla birlikte, NATO genişleme planları yaparken, Rusya'nın dış politikasında dengeleme stratejisi giderek daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. NATO'nun genişlemesi, Rusya tarafından Avrupa'daki stratejik dengeyi potansiyel olarak bozabilecek bir faktör olarak görülmüştür. 1995 yılında Moskova, ABD'ye açıkça, Kuzey Atlantik İttifakı'nın genişlemesine karşı bir yanıt olarak, Bağımsız Devletler Topluluğu dışındaki bölgelerde, Orta Doğu da dahil olmak üzere, müttefiklik ilişkileri kurmayı planladığını bildirmiştir.³⁴² Ayrıca, Devlet Başkanı Boris Yeltsin, 1995 sonbaharında NATO'nun genişlemesinin 'tüm Avrupa'da savaşın körüklenmesi' anlamına geleceğini belirtmiştir. Rusya'nın bu tutumu, stratejik dengeleme ilkesine bağlılığını göstermektedir.³⁴³

³³⁹ A.A. Nechay, 'Rossiysko-Kitayskie Otnosheniya v 90-kh godakh XX Veka [20. Yüzyılın 1990'lı Yıllarında Rusya-Çin İlişkileri]', *Rossiya v Global'nom Mire*, 2022, № 25(48), s. 15.

³⁴⁰ Lynch, 2001, *op.cit.*, s. 21.

³⁴¹ MacFarlane, *op.cit.*, ss. 233-235.

³⁴² Krasnaya Zvezda, November 1, 1995., s. 3, aktarılan MacFarlane, *op.cit.*, s. 234.

³⁴³ Carol J. Williams, 'Yeltsin Lashes Out At Nato Strikes In Bosnia', *Los Angeles Times*, September 9 1995, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1995-09-09-mn-44006-story.html>, Erişim Tarihi: 21.01.2025.

1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya NATO'ya katılmıştır. Rusya bu genişlemeye karşı olmuş, ancak kaynak yetersizliği nedeniyle bunu engelleyememiştir. Üstelik, Avrupa'daki askeri denge açısından bakıldığında, bu genişleme Rusya için doğrudan bir tehdit oluşturmamıştır. Tehdit algısını hafifleten en önemli faktör, Rusya Federasyonu ile NATO'nun yeni üyeleri arasında doğrudan bir sınırın bulunmaması olmuştur. Dahası, bu ülkelerin ittifaka katıldığı dönemde NATO, askeri altyapısını konuşlandırma konusunda kayda değer adımlar atmamıştır. NATO'nun askeri varlığı ağırlıklı olarak Batı Avrupa'da yoğunlaşmaya devam etmiştir. Dolayısıyla kısa vadede NATO'nun genişlemesi, Avrupa kıtasındaki güç dengesini ciddi bir şekilde değiştirmemiştir.³⁴⁴

Ancak zamanla bazı gelişmeler stratejik durumun değiştiğine işaret etmeye başlamıştır. Özellikle, 1999 yılında NATO'nun Kosova operasyonu sırasında, ittifakın askeri altyapısının bir kısmının Almanya'dan Polonya'ya taşınması olasılığı tartışılmaya başlanmıştır. Bu adım, Rusya yönetimi tarafından NATO'nun yalnızca bölgedeki siyasi etkisini genişletmeyi değil, aynı zamanda Rusya sınırlarına yakın bölgelerde askeri varlığını güçlendirmeyi amaçladığının ilk işareti olarak değerlendirilmiştir. Moskova, bu süreci ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Bu çerçevede, Haziran 1999'da Rus hava indirme birlikleri Priştine Havalimanı'na sevk edilerek, Moskova'nın NATO'nun askeri genişlemesine karşı aktif bir tepki göstermeye hazır olduğu mesajı verilmiştir.³⁴⁵

31 Aralık 1999'da Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin, görevinden erken ayrıldığını açıklamış ve Vladimir Putin'i devlet başkanlığı görevini vekaleten yürütmekle görevlendirilmiştir. Putin'in yönetimi döneminde, Yeltsin döneminde belirlenen dış politika prensiplerinde süreklilik gözlemlenmiştir. Ancak Rusya'nın NATO'dan gelen tehdit algısı

³⁴⁴ John J. Mearsheimer, 'Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault, The Liberal Delusions That Provoked Putin', *Foreign Affairs*, September/October 2014, s. 2; Sumantra, *op. cit.*, ss. 121-124.

³⁴⁵ Sumantra, *op. cit.*, ss. 183.

giderek artmaya devam etmiştir.³⁴⁶ Bu bağlamda, ABD'nin 2001 yılında Anti-Balistik Füze Antlaşması'ndan çekilme kararı Moskova tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bu karar, Washington'a küresel füze savunma sistemini, Avrupa da dahil olmak üzere, konuşlandırma imkanı sağlamıştır. Bu gelişme, Moskova ile Washington arasında onlarca yıl boyunca şekillenen stratejik güç dengesini önemli ölçüde değiştirmiştir.³⁴⁷ Rusya'nın ABD'den gelen tehdit algısını daha da güçlendiren ek bir faktör, 2003 yılında ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi olmuştur. Bu müdahaleye verilen destek, ABD'nin uluslararası arenada tek taraflı hareket etme eğilimini göstermiş ve Rusya Federasyonu'nun Washington yönetimine duyduğu güvensizliğin artmasına neden olmuştur.³⁴⁸

Bunun yanı sıra, ABD'nin Gürcistan'daki (2003) ve Ukrayna'daki (2004) renkli devrimlere verdiği destekle ifade edilen, Amerikan çıkarlarının post-Sovyet coğrafyasında aktif şekilde ilerletilmesi, Moskova ve Washington arasındaki gerginliği daha da artırmıştır.³⁴⁹ 2005 yılından itibaren NATO, Ukrayna'yı İttifak yapısına entegre etme çabalarını yoğunlaştırmıştır.³⁵⁰ Rusya yönetiminin gözünde, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından kurulan stratejik güç dengesinin ihlali anlamına gelmiş ve Rusya'nın güvenliğine doğrudan bir tehdit olarak görülmüştür. Bu bağlamda, Moskova'yı özellikle endişelendiren bir diğer gelişme, 2004 yılında Baltık

³⁴⁶ Allen Lynch, 'The Influence of Regime Type on Russian Foreign Policy Toward 'the West,' 1992–2015', *Communist and Post-Communist Studies*, Volume 49, Issue 1, 2016, s.110.

³⁴⁷ A.V. Torkunov, *Vneshnyaya Politika Rossii, 1991–2016 [Rusya'nın Dış Politikası, 1991–2016]*, Moskva: Mosk. Gos. In-T Mezhdunar. Otnosheniy (Un-T) M-Va Inos. Del Ros. Federatsii, 2017, s. 44.

³⁴⁸ Angela Borozna, 'Threat Perceptions and Russian Foreign Policy', PhD Thesis, the City University of New York, 2020, s. 497.

³⁴⁹ Torkunov, 2017, *op.cit.* s. 45.

³⁵⁰ 'NATO Launches 'Intensified Dialogue' With Ukraine', *NATO/OTAN*, 21.04.2005, <https://www.nato.int/docu/update/2005/04-april/e0421b.htm>, Erişim Tarihi: 11.03.2025.

bölgesinde başlatılan NATO hava devriyeleri olmuştur. Bu durum, Batı'nın askeri varlığını Rusya sınırlarına daha da yaklaştıran bir başka örnek olarak değerlendirilmiştir.³⁵¹

Bu olayların sonucunda, Rusya'da Batı'dan gelen tehdit algısı önemli ölçüde artmış³⁵² ve bu durum Moskova'nın dengeleyici önlemler almasına yol açmıştır. Bu çabalar, Çin, Hindistan ve Brezilya ile işbirliğinin güçlendirilmesi ve yeni çok taraflı işbirliği mekanizmalarının geliştirilmesi şeklinde kendini göstermiştir. Bu bağlamda, 2000'li yıllarda Rusya'nın desteğiyle BRICS³⁵³ ve Şanghay İşbirliği Örgütü kurulmuştur.³⁵⁴ Bunun yanı sıra, Rusya'nın dış politikası bu dönemde stratejik açıdan önemli bölgelerdeki etkisini güçlendirme yönünde belirgin bir çizgi izlemiştir. Bu bağlamda, özellikle Orta Doğu devletlerine yoğun ilgi gösterilmiştir. Rusya, Suriye, Libya ve İran gibi ülkelerle işbirliğini artırmaya başlamıştır. Orta Doğu'da nüfuzun yeniden tesis edilmesi, Batı'nın etkisini dengeleme ve küresel siyasetin kilit noktalarında varlık gösterme stratejisinin önemli bir unsuru haline gelmiştir.³⁵⁵ Bunun yanı sıra, Rusya stratejik potansiyelini güçlendirmeye de başlamıştır. Öncelikle Moskova, Stratejik Taarruz Silahlarının Azaltılması Anlaşması'ndan (START II) çekildiğini açıklamış ve ABD'nin füze savunma sistemini aşabilecek yeni

³⁵¹ Sumantra, *op.cit.*, s. 122-123.

³⁵² Lynch, 2016, *op.cit.*, s. 16.

³⁵³ BRICS, Brezilya Federatif Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Hindistan Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti, Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Etiyopya, İran, Endonezya, Güney Afrika ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden oluşan bir hükümetler arası organizasyondur. BRICS'in amacı, 'küresel kurumlarda Batı etkisine karşı bir denge oluşturmak'tır. Bkz. Mariel Ferragomo, 'What Is the BRICS Group and Why Is It Expanding?', *Council on Foreign Relations*, 12.12.2024, <https://www.cfr.org/background/what-brics-group-and-why-it-expanding>, Erişim Tarihi: 23.03.2025; 'BRICS', *Britannica*, 08.05.2025, <https://www.britannica.com/topic/BRICS>, Erişim Tarihi: 01.04.2025.

³⁵⁴ Torkunov, 2017, *op.cit.* s. 11.

³⁵⁵ Alexander Shumilin, 'Russia's Diplomacy in the Middle East: Back to Geopolitics', *Russie.Nei.Visions*, No. 93, May 2016, s. 9-10, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv93_version_uk_final_protege.pdf, Erişim Tarihi: 22.04.2025

silahların geliştirilmesini başlatmıştır.³⁵⁶ Özellikle, stratejik güç dengesindeki değişiklikleri dengelemek amacıyla hipersonik silahlar alanındaki araştırmalar hız kazanmıştır.³⁵⁷

Böylece, 2000'li yıllarda Rusya ile Batı arasındaki gerilimin artışı, NATO'nun genişlemesi, ABD'nin uluslararası arenadaki tek taraflı eylemleri ve Batı'nın post-Sovyet coğrafyasındaki etkisini artırma çabaları gibi bir dizi faktörden kaynaklanmıştır. Söz konusu sorunlar, 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından yapılan konuşmada açık bir şekilde dile getirilmiştir.³⁵⁸ Konuşmasında, NATO'nun genişlemesinin Rusya için bir tehdit oluşturduğunu vurgulamıştır.³⁵⁹ Bu açıklama, Rusya'nın yeni dış politika stratejisinin şekillenmesinde kilit bir dönüm noktası olmuştur. Bu strateji, Batı'nın etkisine karşı koymayı ve çok kutuplu bir dünya düzenini güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin tutumunda bir değişiklik olmamıştır. 2008 Bükreş Zirvesi'nde NATO, eski Sovyet cumhuriyetlerine, özellikle Ukrayna ve Gürcistan'a genişleme konusundaki taahhüdünü yeniden teyit etmiştir. Ayrıca, zirvede alınan bir kararla, Avrupa merkezli ABD Balistik Füze Savunma unsurlarının, gelecekteki NATO çapındaki füze savunma mimarisinin ayrılmaz bir parçası olması gerektiği belirtilmiştir.³⁶⁰ Rusya ise bunu 'doğrudan bir tehdit olarak görmüştür'. Zira Rusya, Doğu Avrupa'daki ABD füze kalkanının kendi nükleer caydırıcılığını zayıflatabileceğinden endişe etmiştir. Ayrıca, önceki

³⁵⁶ Angela Borozna, 'Threat Perceptions and Russian Foreign Policy', PhD thesis, the City University of New York, 2020, ss. 495-496.

³⁵⁷ Karaganov Sergei, 'Russian Foreign Policy: Three Historical Stages and Two Future Scenarios', *Russian Politics*, vol. 6, no. 4, 2021, ss. 419.

³⁵⁸ Borozna, *op.cit.*, ss. 495-498; Sumantra, *op.cit.*, 122-123.

³⁵⁹ Vladimir Putin, 'Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy', *Kremlin.ru*, 10 February 2007, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, Erişim Tarihi: 12.03.2025.

³⁶⁰ 'Bucharest Summit Declaration', *NATO*, 03.04.2008, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, Erişim Tarihi: 14.01.2025.

NATO genişlemelerinden farklı olarak, 2008 Bükreş Zirvesi'nde alınan kararlar güven artırıcı önlemler içermemiştir. Dolayısıyla Rusya, ABD'ye karşı denge sağlamak amacıyla adımlarını artırmaya başlamıştır. Moskova, bölgede nüfuzunu pekiştirmek ve Gürcistan'ın NATO üyeliğini engellemek amacıyla Gürcistan'a karşı askeri harekâta girişmiştir. Sonuç olarak, Rusya'nın bu müdahalesi, NATO'nun Kafkasya'daki genişleme sürecini sınırladığı ve ittifakın bölgedeki ilerleyişini caydırıcı bir faktör haline gelmiştir.³⁶¹

2008 yılında Gürcistan'daki çatışmadan sonra Rusya-Amerika ilişkileri durumsal işbirliği³⁶² aşamasına geçmiştir. 2009-2011 yıllarında Obama yönetimi Rusya ile sıfırlama (reset) politikasını başlatmıştır. Bu da START-III anlaşması ve İran'ın nükleer programına yönelik koordinasyon gibi ortak girişimlere yol açmıştır. Moskova, bu süreci kendi çıkarlarının dikkate alınması olarak görerek ABD karşıtı söylemini yumuşatmıştır. Bu durum, Batı ile kısa süreli yapıcı bir etkileşime katkı sağlamıştır.³⁶³

Söz konusu olumlu gelişmelere rağmen, Rus-Amerikan ilişkileri yapısal faktörler nedeniyle sınırlı kalmıştır. Ana gerilim kaynağı, Moskova'nın endişeyle karşıladığı NATO'nun genişlemeye devam etmesi olmuştur. 2009 yılında Kuzey Atlantik İttifakı yeniden genişlemiştir. Öte yandan, Avrupa Birliği'nin 'Doğu Ortaklığı' girişimi de Moskova tarafından NATO'nun genişleme stratejisinin bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir.³⁶⁴ ABD'nin 2011'de Libya'ya askeri müdahalesi ve Esad'a karşı olan muhalefete destek vermesi, Rusya'nın daha da iddialı bir dış politika benimsemesine yol açmıştır. Bu yüzden,

³⁶¹ Borozna, *op. cit.*, ss. 498-501.

³⁶² Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün Rusya'nın batı sınırlarına doğru genişleyen askeri altyapısı, Moskova tarafından kalıcı bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaya devam etmiştir. Bu algı, Rusya'nın NATO'nun doğuya doğru genişlemesine yönelik uzun süredir devam eden endişelerini pekiştirmiştir ve Amerika Birleşik Devletleri ile daha derin bir stratejik yakınlaşmanın önünde yapısal bir engel teşkil etmiştir.

³⁶³ *Ibid*, s. 327-328.

³⁶⁴ Mearsheimer, 2014, *op. cit.*, ss. 4-6.

2008-2011 yıllarında tehditlerin azalması ilişkileri yumuşatsa da, 2011'den sonra Moskova ABD'yi yine tehdit olarak görmeye başladığı için ilişkiler bozulmuştur.³⁶⁵ Bunun yanı sıra, ABD, Ukrayna'yı kendi etki alanına entegre etme çabalarını artırmış ve 2014'te Ukrayna'da iktidar değişikliğine yol açmıştır. Kriz sırasında Washington, Rusya karşıtı güçleri desteklemiş, Moskova ise bunu tehdit olarak görmüştür. Kremlin, 2010'lu yıllarda Rusya'da gerçekleşen protestoları 'renkli devrim' olarak nitelendirmiş ve Ukrayna'daki gelişmelerin domino etkisi yaratarak Rusya'nın iç istikrarını bozabileceğinden endişe duymuştur.³⁶⁶

Rusya hem Ukrayna hem de Suriye bağlamında çeşitli stratejik tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu tehditler arasında; 'siyasi nüfuz kaybı, limanlara erişim hakkının kaybedilmesi, rejim değişikliğine yönelik dış destek sağlanmasının emsal oluşturması ve ekonomik risklerin' artması gibi unsurlar öne çıkmaktadır.³⁶⁷ Moskova, bu riskleri azaltma amacıyla Ukrayna topraklarının bir kısmını işgal etmek, Suriye'de Beşar Esad rejimine doğrudan askeri destek sağlamak ve İran da dahil olmak üzere Suriye'nin müttefikleriyle işbirliğini güçlendirmek gibi dengeleyici adımlar atmıştır.

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu'nda Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen tehdit algısının istikrarlı bir şekilde arttığı belirtilmelidir.³⁶⁸ RAND araştırma merkezinin verilerine göre, Rus siyasi elitinin önemli bir kısmı, NATO ile uzun vadeli istikrarlı ilişkiler perspektifini birçok riske açık olarak

³⁶⁵ Borozna, *op. cit.*, ss. 327-328; Stephen Walt, 'Liberal Illusions Caused the Ukraine Crisis', *Foreign Policy*, January 19.

³⁶⁶ Mearsheimer, 2014, *op. cit.*, ss. 3-5; Stepanova Ekaterina, 'Russia in the Middle East: Back to a 'Grand Strategy' - or Enforcing Multilateralism?', *Politique Étrangère*, no. 2, 2016, s. 3.

³⁶⁷ Borozna, *op. cit.*, ss. 463.

³⁶⁸ Sharon Rivera (et all.), *The Russian Elite 2016, 2016 Hamilton College Levitt Poll, Version 2.0, May 11, 2016.*

değerlendirmektedir.³⁶⁹ Moskova'nın tehdit algısının artmasını belirleyen temel unsurlardan biri, NATO'nun askeri altyapısının doğrudan sınırlarına yaklaşmasıdır. Bu süreç, yeni askeri üslerin kurulması, geniş çaplı tatbikatların düzenlenmesi, asker sayısının artırılması ve stratejik silahların modernizasyonu ile desteklenmektedir. Bu faktörler, Rus siyasi elitinde Batılı güçlerden gelebilecek olası tehditleri etkisiz hale getirmek için bir dengeleme stratejisinin gerekli olduğu yönünde güçlü bir kanaat oluşturmaktadır.³⁷⁰

Tehdit algısı, Rusya'nın dış politika rotasının şekillenmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen tehdit ne kadar belirgin hale gelirse, Moskova'nın söz konusu tehdidi dengelemek için attığı diplomatik, askeri ve ekonomik adımlar da o kadar kararlı ve iddialı olmaktadır.³⁷¹ Teorik olarak, bu olgu uluslararası ilişkilerin realist paradigması çerçevesinde yorumlamak mümkündür. Bu yaklaşıma göre, devletler kendi güvenliklerini en üst düzeyde sağlamak amacıyla güç dengesi araçlarını kullanmaya çalışmaktadır. Tehdit arttıkça devletler daha çok iddialı dengeleme yöntemlerine yönelme eğilimi göstermektedir.³⁷² Bu bağlamda, özellikle Orta Doğu, sahip olduğu jeopolitik ve ekonomik önem nedeniyle Rusya'nın dengeleme stratejisinde öncelikli bir bölge hâline gelmiştir. Bir sonraki alt bölümde, bu konu daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

³⁶⁹ Bryan Frederick (et.al.), 'Assessing Russian Reactions to U.S. and NATO Posture Enhancements', *RAND Corporation*, Santa Monica, CA, 2017, s. 74.

³⁷⁰ Sumantra, *op. cit.*, ss. 185.

³⁷¹ Angela Borozna, *Threat Perceptions and Russian Foreign Policy*, PhD thesis, the City University of New York, 2020, ss. IV.

³⁷² Paul (et al.), 2004, *op.cit.*, s. 3.

2. RUSYA'NIN ORTA DOĞU POLİTİKASI: ABD İLE EKLEMLENMEYEN, ABD'Yİ DENGELEMEYE DOĞRU

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması, Rusya Federasyonu'nun uluslararası konumunda köklü değişimlere yol açmıştır. SSCB'nin halefi olarak kabul edilmesine rağmen, Rusya ekonomik, askeri ve siyasi potansiyelinin büyük bir kısmını kaybetmiştir. İç sorunların yanı sıra, ülke dış politikada da ciddi zorluklarla karşılaşmıştır; eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilişkilerin bozulması ve dünyanın çeşitli bölgelerinde stratejik etkisini yitirmesi bu sorunlar arasında olmuştur. Bu sürecin en önemli sonuçlarından biri, Rusya'nın Orta Doğu'daki jeopolitik varlığının keskin şekilde azalması olmuştur. Sovyet döneminde SSCB, bölgedeki müttefiklerini askeri, ekonomik ve diplomatik yardımlarla desteklerken, 1990'lı yıllarda Moskova bu politikayı sürdürme imkanını kaybetmiştir. Bu dönemde Rus dış politikası ABD'ye güçlü bir yönelim göstermiş ve bu da Orta Doğu'daki geleneksel müttefiklerle bağların zayıflamasına yol açmıştır.³⁷³ Sovyet desteğinin kaybı, Suriye, Irak ve Güney Yemen'in istikrarsızlaşmasına ve dış müdahalelere karşı savunmasız hale gelmesine yol açmıştır. Aynı zamanda, Orta Doğu'daki ABD müttefikleri Amerikan askeri ve siyasi desteğinden yararlanmaya devam etmiştir. Bu da bölgedeki güç dengesinin Washington lehine değişmesine katkı sağlamıştır.³⁷⁴

Post-Sovyet dönemin ilk yıllarında Rusya'nın Orta Doğu politikası, bir dizi temel ilkeye dayanmıştır. Önemli bir unsur, Arap devletleri ile İsrail arasındaki ilişkilerde dengeli

³⁷³ A.B. Podtserob, *Rossiya i Arabskiy Mir: Monografiya [Rusya ve Arap Dünyası: Monografi]*, Moskva: MGIMO, 2015, s. 40.

³⁷⁴ Ross Harrison, 'Shifts in the Middle East Balance of Power: An Historical Perspective', *Al Jazeera Center for Studies*, 02.09.2018, <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2018/09/shifts-middle-east-balance-power-historical-perspective-180902084750811.html>, Erişim Tarihi: 14.02.2025.

bir yaklaşımın korunması olmuştur. Bu, Sovyetler Birliği'nin ağırlıklı olarak Arap ülkelerini destekleyen politikasından farklılık göstermiştir. Rusya, Orta Doğu'daki çatışmaların çözümünde ABD ile aktif işbirliği yaparak, Batı toplumuna entegrasyonu hedefleyen yeni dış politika paradigmasını takip etmiştir. Geleneksel ortakları olan Suriye ve Irak ile ilişkilerini sürdürmenin yanı sıra, Moskova ekonomik açıdan umut vadeden devletler, özellikle de Körfez Arap monarşileri ile işbirliğini güçlendirmiştir. Ayrıca, ekonomik işbirliğinin derinleştirilmesine özel önem verilmiştir.³⁷⁵

Rusya, Orta Doğu'da ABD lehine oluşan güç dengesiyle karşılaştığında, Washington ile işbirliği geliştirmeyi bölgedeki nüfuzunu korumanın temel aracı olarak görmüştür. Ancak, bu stratejinin beklenen başarıyı sağladığını söylemek güçtür. Öyle ki, söz konusu yaklaşım, Rusya'nın geleneksel müttefikleriyle ilişkilerinin kötüleşmesine yol açmıştır.³⁷⁶ ABD'nin dış politika çizgisini destekleme bağlamında, Rusya eski müttefiklerine karşı yaptırımlar uygulamıştır.³⁷⁷ Bu bağlamda 6 Ağustos 1990'da Sovyetler Birliği, Kuveyt'i işgal etmesinin ardından Irak'a kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulayan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 661 sayılı kararına lehte oy vermiştir. Bu karar, tüm üye devletleri Irak ile her türlü ticaret ve mali işlemi durdurmaya çağırıldı. Sovyetler Birliği'nin halefi olan Rusya Federasyonu da bu karara uymaya devam etmiştir.³⁷⁸ Moskova'nın yeni uluslararası normlara bağlılığını göstermek amacıyla aldığı bu önlemler, ciddi mali kayıplara neden olmuştur. En büyük kayıplar askeri-teknik alanda yaşanmıştır. Zira Irak geleneksel olarak Sovyetler

³⁷⁵ Shumilin, 2009, *op.cit.*, ss. 70-71.

³⁷⁶ *The Current Digest*, Vol. XLIV, N 18,1992.s. 15 aktarılan Ionov, *op. cit.*, s. 39.

³⁷⁷ Ionov., *op.cit.*, s. 43.

³⁷⁸ V.Shchennikov, 'Posledstviya Vozmozhnykh Deystviy Ssha Protiv Iraka Dlya Rossii, Prilegayushchikh K Iraku Regionov I Vsego Mira [ABD'nin Irak'a Yönelik Muhtemel Eylemlerinin Rusya, Irak'a Komşu Bölgeler ve Tüm Dünya Açısından Sonuçları]', *Institut Blizhnego Vostoka*, 26.09.2002, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2002/26-09-02.htm>, Erişim Tarihi: 06.03.2024.

Birliği'nin kilit ortağı olup bu alanda istikrarlı sözleşmeler sağlamıştır. Ayrıca, Arap lkeleriyle ilişkilerin bozulması, bazı eski müttefiklerin Rusya Federasyonu'na karşı mali yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddetmesine yol açarak ekonomik etkileri daha da ağırlaştırmıştır.³⁷⁹

1990'lı yılların başlarına gelindiğinde, Rusya ekonomisi derin bir kriz sürecine girmiştir. Bu ekonomik kş, Rusya'nın küresel pazarlardaki rekabet gücünün zayıflamasıyla daha da derinleşmiştir. Bu bağlamda, Orta Doğu bölgesi de bu gelişmelerden etkilenmiş ve bölgedeki piyasa Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisi altına girmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Rusya bu bölgede ekonomik ve ticari anlamda önemli ölçüde geri plana itilmiştir. Bu süreç, Orta Doğu lkelerinin Batılı finansal kurumlara olan bağımlılığını artırmış ve Rus şirketlerinin bölge pazarlarına erişimini ciddi şekilde kısıtlamıştır.³⁸⁰ Dahası, Rusya, Suudi Arabistan'ı bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. İki lke arasındaki gerilim, özellikle Birinci een Savaşı sırasında belirgin hale gelmiştir. Suudi Arabistan, Çeçenistan'da Rusya'ya karşı savaşan gclere mali ve lojistik destek sağlamıştır.³⁸¹

Müttefiklerin kaybı ve ekonomik zayıflık, Rusya'nın Orta Doğu barış sürecindeki arabuluculuk rolünü zayıflatmıştır.³⁸² Washington, Rusya ve diğer aktörleri süreçten dışlayarak barış sürecini tekelleştirmeyi amaçlamıştır. Rusya, Oslo I Anlaşması ile 1994 yılında İsrail ve Ürdün arasında imzalanan barış anlaşmasına yalnızca hukuki olarak katılım sağlamış, ancak süreç üzerindeki fiili etkisi son derece sınırlı kalmıştır. Rusya'nın diplomatik

³⁷⁹ Ionov., *op.cit.*, s. 43.

³⁸⁰ V.V. Azatyan, A.A. Tkachenko, *Integratsionnye Protsessy v Ekonomike Stran Severnoy Afriki [Kuzey Afrika lkeleri Ekonomisinde Entegrasyon Süreçleri]*, Moskva, 2000, s. 96–97.

³⁸¹ S.T. Hunter, *Russia's Relations with the Arab World and the Balkans & Islam in Russia. The Politics of Identity and Security*, New York: M.E. Sharpe. 2004, ss. 383-386.

³⁸² Ionov., *op.cit.*, s. 43.

olarak daha da dışlandığının en somut göstergelerinden biri, 1998 yılında düzenlenen Wye River Zirvesi'ne davet edilmemesi olmuştur. Bununla birlikte, Moskova, zayıflayan konumuna rağmen Ortadoğu'daki süreçler üzerinde belirli nüfuz araçlarını elinde tutmaya devam etmiştir. Nitekim 1997 yılında Suriye ile İsrail arasındaki bir askerî çatışma, Rusya'nın arabuluculuğu sayesinde engellenmiştir. Bu olay, ABD'nin bölgedeki barış sürecini tekelleştirme çabasına rağmen, Washington'un bazı durumlarda Rusya'nın tutumunu dikkate almak zorunda kaldığını göstermektedir.³⁸³

Sonuç olarak, 1990'lı yılların ilk yarısında Rusya'nın hem genel dış politikasında hem de Orta Doğu'daki stratejik yöneliminde Amerika Birleşik Devletleri ile eklemlenme politikasının öngörülen sonuçları vermediği giderek daha belirgin hâle gelmiştir. Rusya, Orta Doğu bölgesindeki pozisyonlarını hızla kaybetmeye devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle şekillenen yeni Orta Doğu güç dengesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin lehine bir şekilde değişim göstermeye devam etmiştir. Üstelik, Çeçenistan Savaşı bağlamında, bölgedeki bazı ABD müttefikleri tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu konjonktürde, 1990'ların ilk yarısında Rusya, Orta Doğu politikasında ABD ile eklemlenme stratejisinden vazgeçerek, onun yerine ABD'ye karşı dengeleme stratejisini benimsemeye yönelmiştir. Böylece, Rusya'nın Orta Doğu'daki dış politika yaklaşımı, ABD ile uyum sağlamaktan ziyade, ABD'nin etkisini sınırlamaya yönelik bir çerçeveye evrilmiştir.³⁸⁴

Rusya'nın uygulamaya başladığı dengeleme stratejisi kapsamında Rus diplomasisi, öncelikle İran ve Suriye gibi Amerikan etkisine karşı denge oluşturabilecek ülkelerle

³⁸³ Podtserob, 2015, *op.cit.*, s., 48.

³⁸⁴ Yuliya Khitrkhina, 'Politika Rossii (SSSR) na Blizhnem Vostoke (Na Primere Rossiysko-İraksikh Otnosheniy 1979–2003 gg. [Rusya'nın (SSCB'nin) Orta Doğu Politikası (1979–2003 Yılları Arasında Rusya-İrak İlişkileri Örneği Üzerinden)]', Dis. kand. ist. nauk, Moskva, 2003, ss. 94–96.

ilişkilerin güçlendirilmesine odaklanmıştır.³⁸⁵ Bu bağlamda, Rus dış politikasında İran İslam Cumhuriyeti ile ilişkilerin geliştirilmesi özel bir önem kazanmıştır. ABD'nin bölgedeki nüfuzunun genişlemesi konusunda ortak kaygılar taşıyan Rusya ve İran, bunu ulusal çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Böylece her iki devlet askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda ikili iş birliğini yoğunlaştırmaya başlamıştır.³⁸⁶ İran ile Rusya Federasyonu arasındaki işbirliğinin temelleri, Sovyetler Birliği'nin son yıllarında gelişmeye başlamıştır. Özellikle 1988'de İran-Irak Savaşı'nın sona ermesi, İran'ın silahlı kuvvetlerini modernize etme ve savunma kapasitesini güçlendirme çabalarını hızlandırarak SSCB ile askeri iş birliğinin artmasına zemin hazırlamıştır. Sovyetler Birliği, İran'a silah ihracatını hızla genişleterek savunma ve teknoloji alanlarında uzun vadeli iş birliğinin temelini atmıştır.³⁸⁷ Bu işbirliği, İran'ın eskiyen askeri sistemleri değiştirmesine, hava ve füze savunma kapasitesini artırmasına olanak sağlamıştır.³⁸⁸ 1990-1991 Körfez Savaşı'nın ardından İran, Moskova ile askeri bağlarını daha da derinleştirmeye başlamıştır.³⁸⁹ Askerî iş birliğinin ötesinde, nükleer enerji, Rusya-İran ilişkilerinin kritik bir ayağı haline gelmiştir. Bu çerçevede kayda değer gelişmelerden biri, 1992 yılında Rusya'nın Buşehr Nükleer Santrali'ni tamamlama taahhüdünde bulunması olmuştur.³⁹⁰

³⁸⁵ Bazı uzmanlar, Rusya'nın bölgeyi jeopolitik çıkarları açısından 2000'li yılların başından itibaren görmeye başladığını düşünmektedir. Bkz. Shumilin, 2009, *op.cit.*, ss. 373.

³⁸⁶ Mahmood Shoori, 'Iran & Russia: From Balance of Power to Identity Analysis', *Iranian Review of Foreign Affairs*, Vol. 2, No. 2, Summer 2011, s. 107.

³⁸⁷ Nogaev, *op. cit.*, ss. 74-75.

³⁸⁸ 'How Russia Traded Arms With Iran', *Kommersant*, 27.12.2007, <https://www.kommersant.ru/doc/840347>, Erişim Tarihi: 26.01.2025

³⁸⁹ Bkz. Galia Golan, *Russia and Iran : A Strategic Partnership?*, Royal Institute of International Affairs, 1998, ss. 39-40.

³⁹⁰ Philipp Casula, Mark N. Katz, 'The Middle East,' içinde *Routledge Handbook of Russian Foreign Policy*, ed. Andrei P. Tsygankov, Routledge, 2018, s. 304; 'O Podpisanii Soglasheniy Mezhdru Pravitel'stvom Rossiyskoy Federatsii I Pravitel'stvom Islamskoy Respubliki Iran O Sotrudnichestve V Oblasti Mirnogo

Rusya'nın İran ile gerçekleştirdiği teknolojik transferler ve askeri-teknik iş birliğini, en iyi şekilde yumuşak dengeleme çerçevesinde okumak mümkündür. Yumuşak dengeleme, ikincil güçlerin baskın bir gücün—bu durumda Amerika Birleşik Devletleri'nin—nüfuzunu sınırlamak için başvurduğu bir stratejidir.³⁹¹ Bu strateji doğrudan askeri çatışmayı içermez; bunun yerine diplomatik manevralar ve seçici askeri iş birliği yoluyla hegemonun gücünü sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Ancak Washington, bunun ABD çıkarlarına doğrudan bir meydan okuma olarak değerlendirmiştir. Buna karşılık, Washington, Rusya'nın Batı silah kontrolü düzenlemelerine uyumunu küresel ekonomik sisteme entegrasyonu ile ilişkilendirerek ekonomik teşvik ve siyasi baskı yoluyla Moskova'yı Tahran ile daha fazla askeri iş birliğinden caydırmaya çalışmıştır.³⁹²

ABD'nin söz konusu baskıları neticesinde, 1995 yılında ABD Başkan Yardımcısı Al Gore ile Rusya Başbakanı Viktor Çernomırdin arasında gizli 'Gore-Çernomırdin' Mutabakatı imzalanmıştır. Bu mutabakat çerçevesinde Rusya, İran ile önceden yapılan silah anlaşmalarını 1999 yılına kadar yürütmeyi taahhüt etmiş, bu tarihten itibaren ise yeni askeri iş birliklerine girmeme taahhüdünde bulunmuştur.³⁹³ Uyum sağlaması karşılığında Rusya'ya,

Ispol'zovaniya Atomnoy Energii i v Sooruzhenii v Irane Atomnoy Elektrostantsii [Rusya Federasyonu Hükûmeti ile İran İslam Cumhuriyeti Hükûmeti arasında, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılması ve İran'da bir nükleer enerji santralının inşası alanında iş birliğine ilişkin anlaşmaların imzalanması hakkında], *MID* *RF*, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/2_contract/55237/?TSP_D_101_R0=08765fb817ab200068c3fa6b3125d4363b9f6f6995f5987594d83341bbf0d36298e83b572fc0f1db086ac06b221430007042e38abc6484b475b9f1a376273c84dded1f4cf164ce0e61023bda9d95184e1c0564084eef03d1a1d21cf2aa939db9, Erişim Tarihi: 08.03.2025.

³⁹¹ Pape, R. A., 2005, *op.cit.*, s. 17; Paul et al., 2004, *op.cit.*, s. 3; Walt, 2009, *op.cit.*, s. 106.

³⁹¹ Kai, Feng, 2008, *op.cit.*, ss. 372-373.

³⁹² Bkz. Golan, 1998, ss. 39-41.

³⁹³ L. M. Ravandi-Fadai, 'Partnership Without Obligations: Features Of Russian-Iranian Relations In Recent Decades', *Russia and World: Scientific Dialogue*, 1(1), 2021, s. 44.

konvansiyonel silahlar ve çift kullanımlı teknolojilerin transferini denetlemek amacıyla oluşturulmuş çok taraflı bir ihracat kontrol rejimi olan Wassenaar Düzenlemesi'ne³⁹⁴ üye olma fırsatı verilmiştir.³⁹⁵ Bu çerçeveye katılarak Rusya, Batı'nın ileri teknolojilerine daha iyi erişim sağlamıştır. Bu durum, ülkenin ekonomik modernizasyonunda önemli bir rol oynamıştır. Wassenaar Düzenlemesi, artık geçerli olmayan Çok Taraflı İhracat Kontrolleri Koordinasyon Komitesi'ne (COCOM) halef olarak kurulmuş ve üye devletler arasında hassas teknolojilerin transferini düzenlemede önemli bir mekanizma olmuştur. Soğuk Savaş döneminde faaliyet gösteren COCOM'un temel amacı, askeri ve çift kullanımlı teknolojilerin Sovyetler Birliği ve müttefiklerine ihracatını kısıtlamak olmuştur. Sonuç olarak, Sovyetler Birliği ve daha sonra Rusya, savunma ve sanayi modernizasyonu için gerekli olan yüksek teknolojiye sahip ekipman ve bileşenleri edinme konusunda ciddi engellerle karşılaşmıştır. Bu kısıtlamalara karşı Moskova, gizli alımlar gibi dolaylı tedarik stratejileri kullanarak bu sınırlamaları aşmaya çalışmıştır. Ancak bu alternatif yöntemler, maliyetleri önemli ölçüde artırmıştır.³⁹⁶

Moskova'nın askeri teknoloji ve silah geliştirme alanlarındaki iş birliği yalnızca İran ile sınırlı kalmamıştır. Rusya, Orta Doğu'da Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin etkisini dengelemeyi amaçlayan daha geniş bir jeopolitik strateji izlemiştir. Bu çerçevede, Suriye, Rusya'nın stratejik hesaplamalarında kilit bir rol oynamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın bölgesel konumu önemli ölçüde zayıflamış olsa da

³⁹⁴ 1996 yılında kurulan Wassenaar Düzenlemesi, üye ülkelerin 'hassas konvansiyonel silahlar ile çift kullanımlı mal ve teknolojilerin ihracatı' hakkında bilgi paylaşımında bulunduğu bir anlaşmadır. Bu düzenlemenin amacı, 'söz konusu ürünlerin yayılmasını önlemektir.' Bkz. 'Fact Sheet: The Wassenaar Arrangement', *Center for Arms Control and Non-Proliferation*, 08.03.2023, <https://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-wassenaar-arrangement/>, Erişim tarihi: 14.02.2025.

³⁹⁵ Golan, 1998, *op.cit.*, s. 41.

³⁹⁶ Bkz. L.S. Revenko, N.S. Revenko, 'The Wassenaar Arrangement And Russian High-Tech Export', *Review Of International Relations*, MGIMO, 2016;(1(46)):169-179.

Moskova, Suriye'nin jeostratejik önemini kabul ederek bu ülkeyle olan ittifakını³⁹⁷ sürdürmüş ve hatta güçlendirmiştir.

Bu kalıcı ittifakın temel bileşenlerinden biri, 8 Ekim 1980'de Moskova'da Sovyetler Birliği ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasıdır. Bu antlaşma, iki devlet arasındaki uzun süredir devam eden diplomatik, askeri ve ekonomik bağları vurgulamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Rusya Federasyonu, SSCB tarafından imzalanan uluslararası anlaşmalara ilişkin hukuki sürekliliğini ilan etmiştir. Nitekim, Ocak 1992'de Rusya Dışişleri Bakanlığı Rusya'nın, 'SSCB adına imzalanan uluslararası antlaşmalarda yer alan hakları kullanmaya ve yükümlülükleri yerine getirmeye devam' edeceğini açıklamıştır.³⁹⁸ Bu durum, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki jeopolitik dönüşümlere rağmen Rusya'nın Suriye'deki etkisini sürdürme kararlılığını göstermiştir.

Rusya'nın Suriye ile olan stratejik angajmanının kalıcı niteliği, özellikle Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın 6. Maddesi'nde açıkça görülmektedir. Bu madde şöyle belirtmektedir:

'Taraflardan birinin barışını veya güvenliğini tehdit eden ya da küresel barış ve güvenliğe tehdit oluşturan durumların ortaya çıkması halinde, Yüksek Akit Taraflar derhal birbirleriyle temasa geçerek pozisyonlarını koordine edecek

³⁹⁷ İttifak tanımı için bkz. Henry Kissinger, *World Order*, Penguin Press, 2014, s. 263; Robert E. Osgood, *Alliances and American Foreign Policy*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1968, s. 17.

³⁹⁸ Aleksandr Nevzorov, 'Pravovye Osnovy Voenno-Politicheskogo Sotrudnichestva Rossiyskoy Federatsii i Siriyskoy Arabskoy Respubliki (Chast' Pervaya: Dogovor O Druzbe i Sotrudnichestve Mezhdru SSSR i SAR 1980 Goda, Soglasheniye Ob Aviagruppe Rossiyskoy Federatsii V Siriyskoy Arabskoy Respublike Ot 26 Avgusta 2015 Goda) [Rusya Federasyonu ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasındaki Askerî-Siyasi İş Birliğinin Hukuki Temelleri (Birinci Bölüm: 1980 Tarihli SSCB ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İş Birliği Antlaşması, 26 Ağustos 2015 Tarihli Rusya Federasyonu Hava Grubu'nun Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Konuşlandırılmasına İlişkin Anlaşma)]', *Pravo i Gosudarstvo: Teoriya i Praktika*, 2020, №1 (181).

ve tehdidi ortadan kaldırmak ve barışı yeniden tesis etmek için iş birliği yapacaklardır.'³⁹⁹

Bu madde, askeri iş birliği için hukuki bir çerçeve oluşturmaktadır ve karşılıklı güvenlik taahhütlerini vurgulamaktadır. Pratikte, antlaşmanın 6. Maddesi, 2011'de çatışmaların başlamasının ardından, Rusya'nın Suriye'deki doğrudan askeri müdahalesinin temelini oluşturmuştur. Çatışmaların şiddetlenmesi üzerine, Beşar Esad hükümeti resmen Rusya'dan askeri yardım talep etmiştir. Bu talep, Eylül 2015'te Moskova'nın doğrudan müdahalesiyle sonuçlanmıştır. Hava saldırıları, istihbarat paylaşımı ve askeri danışmanlık desteğini içeren bu müdahale 6. Madde çerçevesinde meşrulaştırılmıştır.⁴⁰⁰

Teorik perspektiften bakıldığında, Rusya'nın Suriye'deki angajmanı, devletlerin baskın bir gücü veya koalisyonu dengelemek amacıyla açık ittifaklar kurduğu ve askeri güçlenmeye gittiği sert dengeleme kavramıyla uyumludur. Diplomatik, ekonomik, teknoloji ve silah transferlerine dayanan yumuşak dengelemenin aksine, sert dengeleme doğrudan askeri iş birliğini ve resmi güvenlik taahhütlerini içermektedir.⁴⁰¹ Rusya, 1990'lı yılların başından itibaren Orta Doğu'daki askeri ve diplomatik varlığını sistematik olarak yeniden inşa etmiş ve Suriye'yi bölgesel stratejisinde kilit bir dayanak noktası olarak kullanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından Rusya-Suriye askeri iş birliği önemli ölçüde durgunluk yaşasa da, yaklaşık 1993'ten itibaren belirgin bir canlanma başlamıştır.⁴⁰²

³⁹⁹ 'SSCB ile Suriye Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması (1980) (Rusça metni)', *Diplomaticheskaya Akademiya MİD Rossii*, <https://dipacademy.ru/fotovystavka-siriya/14-19801008-dogovor-o-druzhe-i-sotrudnichestve/>, Erişim Tarihi: 12.01. 2024.

⁴⁰⁰ Bkz. Nevzorov, *op.cit.*

⁴⁰¹ Bkz. Paul, (et al.), 2004, s. 3; Walt, 2009, *op.cit.*, s. 106; Kai, Feng, 2008, *op.cit.*, ss. 372-373.

⁴⁰² Bkz. Podtserob, 2015, *op.cit.*, ss. 338-340; Casula, Katz, 2018, *op.cit.*, s. 302.

Üstelik, Rusya'nın Akdeniz bölgesindeki stratejik hedefleri, özellikle Karadeniz Filosu aracılığıyla sürdürdüğü kalıcı deniz varlığıyla somut biçimde desteklenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın Karadeniz ve Akdeniz bölgesindeki genel nüfuzunun zayıflamasına rağmen filo, Suriye'nin Tartus limanındaki lojistik destek üssü aracılığıyla faaliyetlerini sürdürmüştür. Tartus üssü, Akdeniz genelinde güç projeksiyonu açısından kritik bir lojistik ve operasyon merkezi olarak işlev görmüştür. Filonun görevleri arasında stratejik askeri gözetim, uluslararası barış koruma misyonlarına katılım ve askeri kapasiteyi sergilemeye yönelik ortak deniz tatbikatlarının yürütülmesi bulunmuştur.⁴⁰³

Rusya'nın Batı etkisine karşı dengeleme stratejisi, Irak örneğinde de giderek daha belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda Rusya, Irak ile hem askeri hem de ekonomik iş birliğini canlandırmayı amaçlayan çok yönlü bir politika izlemiştir. Rusya, Irak'ta geniş çaplı enerji projelerine girişmiştir. Bunun yanı sıra, Moskova Birleşmiş Milletler tarafından Irak'a uygulanan yaptırımların hafifletilmesini açıkça savunmuştur. Yaptırımların meşruiyetini sorgulamak suretiyle Rusya, kendisini Irak'ın egemenliğinin ve ekonomik istikrarının savunucusu olarak konumlandırmıştır. Bu stratejik hamleler, Rusya'nın doğrudan çatışmaya girmeden Batı etkisini dengelemek için diplomatik, ekonomik ve askeri tedbirler uyguladığı yumuşak dengeleme stratejisinin bir örneğini teşkil etmektedir.⁴⁰⁴

⁴⁰³ Spirin, *op.cit.*, ss. 155-156.

⁴⁰⁴ Khitrukhina, *op.cit.*, ss. 95-100.

3. RUSYA'NIN ORTA DOĞU'DA Dengeleme Stratejisinin Derinleşmesi

Rusya'nın daha realist odaklı bir dış politikaya geçişi büyük ölçüde 10 Şubat 1996 tarihinde Yevgeny Primakov'un Dışışleri Bakanı olarak atanmasıyla başlamıştır.⁴⁰⁵ Bu dönüşüm, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin izlediği politikaların yol açtığı artan tehdit algıları tarafından şekillendirilmiştir. Özellikle NATO'nun doğuya doğru genişlemesi bağlamında ABD kaynaklı tehdit algısı, Rusya'nın daha proaktif dengeleme stratejileri benimsemesinde belirleyici bir rol oynamıştır.⁴⁰⁶ Bu doğrultuda Moskova, İran, Suriye ve Irak gibi devletlerle diplomatik ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır.⁴⁰⁷ Bunun yanı sıra, Moskova'nın ABD'den algıladığı tehdidin artması, Primakov'un İsrail'e karşı giderek daha eleştirel bir tutum takınmasına da yol açmıştır. Bu bağlamda, Primakov, İsrail'in 1996 yılında Lübnan'da gerçekleştirdiği 'Gazap Üzümleri' operasyonunu kınamıştır.⁴⁰⁸

Söz konusu konjonktürde Rusya özellikle İran ile ilişkileri derinleştirmeye başlamıştır. İran'ın stratejik önemini kabul eden Moskova, Tahran ile ilişkilerini Orta Doğu'da varlığını yeniden tesis etmek için bir araç olarak kullanmaya çalışmıştır.⁴⁰⁹ Bu bağlamda, 1997 yılında Rusya ve İran, Amerikan askeri güçlerinin Basra Körfezi'ne

⁴⁰⁵ Bkz. A. Sizonenko, 'Ot Gorchakova Do Primakova (200 Let Rossiyskogo Mida i Otnosheniya s Latinskoy Amerikoy) [Gorchakov'dan Primakov'a (Rusya Dışışleri Bakanlığı'nın 200 Yılı ve Latin Amerika ile İlişkiler)]', *Mirovaya Ekonomika i Mezhdunarodnye Otnosheniya*, 2002, № 9, S. 99–102.

⁴⁰⁶ Bkz. Lynch, 2001, *op.cit.*

⁴⁰⁷ Y. E., Fedorov, 'The Crisis Of Russian Foreign Policy: Conceptual Aspect', *Pro et Contra*, 2001, <http://ru-90.ru/content/ю-федоров-кризис-внешней-политики-россии-концептуальный-аспект>, Erişim Tarihi: 24.03.2025.

⁴⁰⁸ Shumilin, 2009, *op.cit.*, ss. 71–82; Robert O. Freedman, 'Russia and Israel under Yeltsin', *Israel Studies*, 3(1), 1998, ss. 164-165.

⁴⁰⁹ Golan, 1998, *op.cit.*, s. 4.

konuşlandırılmasına karşı çıkmıştır.⁴¹⁰ Dahası, Alman mahkemesinin İran'ı Berlin'deki Kürt muhaliflerin suikastına karışmakla suçlayan kararı sonrasında, Moskova, Avrupa Birliği'nin İran'a yönelik yaptırımlarına karşı Tahran'a diplomatik destek vermiştir.⁴¹¹

Primakov'un görev süresi boyunca, Rusya ile Suriye arasındaki askeri iş birliği de önemli ölçüde ivme kazanmıştır.⁴¹² Bu bağlamda, 1997 yılında Rusya, 'İran'ın mali desteğiyle Suriye'ye 3 milyar dolar değerinde' silah ihracatı yapmayı planlamıştır. Bu silahlar arasında 'MiG-29 ve MiG-31 savaş uçakları, Su-22 ve Su-27 uçakları, Ka-50 helikopterleri, T-90 tankları ve S-300 hava savunma sistemleri' yer almıştır.⁴¹³ Aynı dönemde, Rusya Akdeniz'deki deniz varlığını genişletmek için girişimlerde bulunmuştur. Bölgedeki artan Rus filo faaliyetleri küresel güvenlik dinamiklerindeki değişimlere verilen stratejik bir yanıt olmuştur. Bu genişlemeyi yönlendiren temel faktörlerden biri, NATO'nun Yugoslavya'daki askeri müdahalesi olmuştur. Bu girişim, NATO'nun Rusya'nın nüfuz alanlarına yakın bölgelerde artan varlığını dengelemeye yönelik daha geniş bir stratejinin parçası olmuştur.⁴¹⁴ Rus dış politikasındaki denge stratejisine artan vurgu, özellikle Moskova'nın Irak'a yönelik yaklaşımında da belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda, 1996 yılında ABD'nin Irak'a yönelik

⁴¹⁰ A. Cohen, J. Phillips, 'Countering Russian-Iranian military cooperation', *The Heritage Foundation*, 05.04.2001,

<https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=A.+Cohen%2C+J.+Phillips%2C+'Countering+Russian-Iranian+military+cooperation'%2C+The+Heritage+Foundation%2C+April+5+2001.&ie=UTF-8&oe=UTF-8>, Erişim Tarihi: 11.12.2024.

⁴¹¹ Cacilie Rohwedder, 'Russia Opposes Europe's Effort To Isolate Iran After Court Case', *WSJ*, 16.04.1997, <https://www.wsj.com/articles/SB861137030625938000>, Erişim Tarihi: 15.03.2025.

⁴¹² Bkz. Podtserob, 2015, *op.cit.*, ss. 326.-339.

⁴¹³ Al-Wasat, 11.08.1997, aktarılan, Podtserob, 2015, *op.cit.*, s. 339.

⁴¹⁴ Spirin, *op.cit.*, s. 163.

hava saldırılarına yanıt olarak, Rus hükümeti bu askeri müdahaleyi kınamıştır.⁴¹⁵ Moskova, uluslararası ilişkilerde ABD'nin tek taraflı hareket etme eğilimine karşı çıkmıştır.⁴¹⁶

1999 yılında Vladimir Putin, Orta Doğu'da ABD ve müttefiklerine karşı dengeleme stratejisi izlemeye devam etmiştir. Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, Putin iktidara geldiğinde Rusya, NATO'nun genişleme süreci, Washington'un 2001'de Anti-Balistik Füze Antlaşması'ndan tek taraflı çekilmesi, 2003'te Irak'a yönelik askeri müdahalesi ve ABD'nin Gürcistan ile Ukrayna'daki renkli devrimlere verdiği açık desteği, ulusal güvenliğine yönelik ciddi tehditler olarak değerlendirmiştir. Bu gelişmeler, Rusya'nın özellikle Orta Doğu politikalarında belirgin olan daha iddialı bir dengeleme stratejisi benimsemesine yol açmıştır. Algılanan tehdit arttıkça, Rusya'nın dengeleme çabalarının yoğunluğu ve kararlılığı da artmıştır.

Putin'in iktidara gelmesinden sonra, Rusya'nın Orta Doğu'daki stratejisi iki yönlü bir yaklaşım olarak tanımlamak mümkündür. Bir yandan, Rusya ABD'nin askeri ve siyasi varlığına dayanan mevcut statükoyu kabul etmiştir. Diğer yandan ise ABD'nin bölgedeki hâkimiyetini daha fazla pekiştirmesini sınırlayabilecek alternatif güç merkezleri geliştirmeye çalışmıştır.⁴¹⁷ Bu bağlamda, Vladimir Putin yönetimi, İran ile bağları daha da sağlamlaştırmıştır. Putin'in iktidara geldikten sonra attığı ilk adımlardan biri, Gore-Çernomirdin Mutabakatı'nı iptal etmek olmuştur.⁴¹⁸ Rusya ve İran'ın uluslararası düzen konusundaki ideolojik yakınlaşması, ikili ilişkileri güçlendiren kilit bir faktör olmuştur. Her

⁴¹⁵ “Tomagavkom’ Po Interesam Rossii [Rusya'nın Çıkarlarına ‘Tomahawk’ ile Darbe]”, *Gazeta Kommersant* №145, 04.09.1996.

⁴¹⁶ Posuvalyuk Viktor, *Bagrovoe Nebo Bagdad [Bağdat'ın Kızıl Gökyüzü]*, St Petersburg: Aleteiya, 2012, s.190-191.

⁴¹⁷ Shumilin, *op.cit.*, ss. 373-377.

⁴¹⁸ Robert O. Freedman, *Russia, Iran & the Nuclear Question: The Putin Record*, Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College: USAWC Press, 2006, s. VII.

iki devlet de tek kutupluluğa karşı çıkmıştır. Bu ideolojik uyum, Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti arasında 2001 yılında imzalanan Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti Arasında İlişkilerin Temelleri ve İş Birliği İlkelerine Dair Anlaşma ile resmîyet kazanmıştır.⁴¹⁹ Bu anlaşma, iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerde önemli bir dönüm noktasıdır. Özellikle, anlaşmanın ikinci maddesi, Rusya'nın İran ile fiilen bir saldırmazlık paktı imzaladığını ortaya koyan dikkate değer bir hüküm içermektedir. İlgili maddeye göre:

*'Taraflar, karşılıklı ilişkilerinde güç kullanımından veya güç kullanma tehdidinden kaçınmayı; ayrıca, topraklarını diğer Taraf'a karşı saldırgan, yıkıcı veya ayrılıkçı faaliyetler için kullanmamayı taahhüt eder.'*⁴²⁰

Bunun yanı sıra, üçüncü madde şu şekilde ifade edilmektedir:

*'Taraflardan biri herhangi bir devletin saldırısına maruz kaldığında, diğer Taraf saldırgan devlete askeri ya da herhangi bir destek sağlamayacaktır. Bunun yerine, ortaya çıkan ihtilafların çözümünü Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk normları çerçevesinde destekleyecektir.'*⁴²¹

Söz konusu anlaşmanın imzalanmasının ardından, Rusya ile İran arasındaki askeri-sanayi iş birliği hızla gelişme göstermiştir. Bu iş birliği özellikle hava savunma sistemleri,

⁴¹⁹ Nogaev, 2010, *op. cit.*, ss. 74-75.

⁴²⁰ 'Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti arasındaki İlişkilerin Temel İlkeleri ve İşbirliği Anlaşması', Rusya Federasyonu Dış İşleri Bakanlığı, https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/2_contract/46488/, Erişim Tarihi: 25.03.2025.

⁴²¹ *Ibid.*

uzay teknolojileri gibi stratejik alanlara yayılmaya başlamıştır.⁴²² Rusya'nın İran ile nükleer enerji alanında da iş birliği devam etmiştir. ABD'nin baskısına rağmen, Şubat 2005'te Moskova, Buşehr nükleer santrali için nükleer yakıt tedarikine başlamıştır. Üstelik, Rusya İran'ın nükleer tesislerini korumasına yardımcı olmuştur.⁴²³ Bunun yanı sıra, Rusya, İran'ı ABD'nin nükleer teknoloji konusundaki baskılarından korumak amacıyla desteklemiştir. Rusya ve ABD, nükleer yayılma konusunda ortak endişeleri paylaşırsa da, İran'ın nükleer hedefleri konusundaki yaklaşımları önemli ölçüde farklılık göstermiştir. Moskova, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) tarafından yürütülen doğrulama mekanizmalarının, İran'ın nükleer programını askeri amaçlarla kullanmasını önlemek için yeterli olduğunu savunmuştur. Buna karşın, Washington ve Avrupalı müttefikleri, İran'ı IAEA denetimine rağmen gizlice nükleer silah programı geliştirmekle suçlamıştır.⁴²⁴ Bunun yanı sıra, ABD İran'a karşı daha sert tek taraflı yaptırımlar uygularken, Rusya buna karşı çıkararak İran'ı korumaya çalışmıştır. Ayrıca, Moskova, İran'ın nükleer teknolojisiyle ilgili meselenin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşınmasına yönelik girişimleri sürekli engellemeye çalışmaktadır.⁴²⁵

ABD'nin, Rusya'nın İran ile askeri işbirliğine karşı baskı durmaksızın devam etmiştir. Washington, Rosoboronexport ve uçak üreticisi Sukhoi gibi Rus savunma firmalarına yönelik yaptırımlar uygulayarak, bu şirketlerin İran ile askeri iş birliklerini sınırlamaya çalışmıştır. Bu yaptırımların etkileri, Rusya'nın savunma sanayisini ve

⁴²² Bkz. Alla Kassianova, 'Russian Weapons Sales to Iran Why They Are Unlikely to Stop', *PONARS Policy Memo No. 427*, s. 1; M. H. Mahdian, 'History Of Interstate Relations Between Iran And Russia (XIX - Early XXI Centuries)', *Institute Of Oriental Studies RAS, Center For Strategic Studies*, Vladikavkaz: North Ossetian State University Named After K. L. Khetagurova, 2014, ss. 114-115; Nogaev, *op.cit.*, ss. 85- 88.

⁴²³ Robert O. Freedman, 2006, *op.cit.*, s. 44.

⁴²⁴ Shumilin, 2009, *op.cit.*, ss., 379.

⁴²⁵ Freedman, 2006, *op.cit.*, s. VII.

Amerikan ortaklarıyla yürüttüğü sivil havacılık projelerini olumsuz etkilemiştir.⁴²⁶ Bununla birlikte, İran'ın nükleer programına yönelik artan uluslararası denetim, Rusya'nın İran ile bazı anlaşmaları geciktirmesine ya da iptal edilmesine yol açmıştır. 2009 yılında İran'da ikinci bir uranyum zenginleştirme tesisinin keşfedilmesi, Tahran'a ek yaptırımların uygulanmasına neden olmuştur. Moskova, artan uluslararası baskıyı göz önünde bulundurarak, İran'a yönelik yeni yaptırımları kabul etmiştir.⁴²⁷ İran bağlamında Rusya'nın tutumu üzerinde, Obama yönetiminin 2009 yılında Rusya'ya yönelik başlattığı 'sıfırlama' politikasının etkisi olmuştur. Bu politika, Moskova'nın ABD'den algıladığı tehdidin kısmen azalmasına yol açmıştır. Bu durum ise Rusya'nın İran ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Zira tehdit algısının azalmasıyla birlikte, İran ile ilişkiler gelişimini sürdürse de, bu ilişkilerin ABD'ye karşı yürütülen dengeleme politikasındaki rolü daha az iddialı bir hâl almıştır.⁴²⁸

Rusya'nın bu yeni yaklaşımı, 2010 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 1929 sayılı kararın desteklenmesiyle somutlaşmıştır. Bu karar, İran'a yönelik geniş kapsamlı bir silah ambargosu öngörmüştür.⁴²⁹ Bu kararın doğrudan bir sonucu olarak, Rusya, 2007 yılında İran'a S-300 füze sistemi tedarikine ilişkin anlaşmasını iptal etmiştir.⁴³⁰ Bu gelişme, Tahran'da büyük bir rahatsızlık yaratmıştır. İran'ın itirazlarına

⁴²⁶ Kassianova, 2014, *op.cit.*, s. 1.

⁴²⁷ Nikolay Kozhanov, 'Russia's S-300 Sale to Iran: An Expected Surprise', *Carnegie Russia Eurasia Center*, 17.04.2015, <https://carnegieendowment.org/posts/2015/04/russias-s-300-sale-to-iran-an-expected-surprise?lang=en>, Erişim Tarihi: 22.02.2025.

⁴²⁸ Borozna, *op.cit.*, ss. 252-253.

⁴²⁹ 'S/RES/1929 (2010)', *United Nations Security Council*, <https://main.un.org/securitycouncil/en/s/res/1929-%282010%29>, Erişim Tarihi: 22.04.2025.

⁴³⁰ April Brady, 'Russia completes S-300 delivery to Iran', *Arms Control Association*, December 2016, <https://www.armscontrol.org/act/2016-11/news-briefs/russia-completes-s-300-delivery-iran>, Erişim Tarihi: 01.10.2025.

rağmen, Moskova BMGK tarafından belirlenen uluslararası çerçeveye sadık kalmıştır. Ancak, Rusya'nın İran'a yönelik yaptırımlarla ilgili tutumu Batılı güçlerle tam olarak örtüşmemiştir. Rusya, BM tarafından getirilen kısıtlamaları kabul etmekle birlikte, ABD tarafından uygulanan tek taraflı yaptırımlara eleştirel yaklaşmıştır. İran açısından en ağır sonuçları doğuran yaptırımlar da esasen bu tek taraflı yaptırımlar olmuştur.⁴³¹

Rusya, İran'ın yanı sıra Suriye ile iş birliğini derinleştirmeye devam etmiştir. Suriye, Rusya'ya çeşitli stratejik avantajlar sağlamıştır. Bu avantajlar arasında, Tartus deniz üssü üzerinden Akdeniz'e doğrudan erişim imkânı ile Arap-İsrail çatışmasında siyasi ve askeri düzeyde nüfuz sahibi olma potansiyeli öne çıkmaktadır. Karşılığında Rusya, Suriye'ye askeri destek, teknolojik yardım ve Batı ile İsrail'in baskıları karşısında diplomatik koruma sağlamıştır.⁴³² 2001 yılında, Rusya ile Suriye arasındaki askeri-sanayi ilişkileri önemli ölçüde genişlemiştir.⁴³³ Suriyeli subaylar, Rus askeri akademilerinde eğitim almaya devam etmiştir. Bunun yanı sıra, 2006 yılı itibarıyla yaklaşık 2.000 Rus askeri danışmanı, Suriye askeri yapısına entegre edilmiştir.⁴³⁴

Amerika Birleşik Devletleri, Rusya'nın Suriye ile askeri bağların güçlenmesine karşı çıkmıştır. Washington, Şam'a silah transferinde bulunan Rus savunma şirketlerine yönelik yaptırımlar uygulayarak tepki göstermiştir.⁴³⁵ Ancak Moskova, özellikle 2003 yılında

⁴³¹ I.S. Ivanov, *Sovremennyye Rossiysko-Iranskyye Otnosheniya: Vyzovy i Vozmozhnosti: Rabochaya Tetr [Günümüz Rusya-İran İlişkileri: Zorluklar ve Fırsatlar – Çalışma Defteri]*, Moskva: Rossiyskiy Sovet Po Mezhdunar. Delam, Spetskniga, 2014, s. 8.

⁴³² Andrey Kreits, 'Siriya: Glavniy Rossiyskiy Kozyr' Na Blizhnem Vostoke [Suriye: Rusya'nın Orta Doğu'daki En Güçlü Kozu]', *Ifri, Russie.Nei. Visions*, N°54, Paris, 2010, s. 13.

⁴³³ Podtserob, 2015, *op.cit.*, s. 339.

⁴³⁴ Uwe Klussmann, 'An Old Base (Friendship) Gets a Facelift', *Der Spiegel*, 22.06.2006, <https://www.spiegel.de/international/>, Erişim Tarihi: 09.12.2024.

⁴³⁵ S. Kozyulin, 'OPK: Retsepty Reinkarnatsii [Savunma Sanayii Kompleksi: Yeniden Doğuşun Reçeteleri]', *Indeks Bezopasnosti*, T. 17, №1, 2011, ss. 144–145.

ABD'nin Suriye'yi uluslararası alanda izole etmeyi amaçladığı 'Suriye Sorumluluk ve Lübnan Egemenliğinin Yeniden Tesisi Yasası' gibi diplomatik girişimlere karşı Suriye'ye destek vermeyi sürdürmüştür.⁴³⁶ Üstelik, 2005 yılında Rusya, Suriye ile Rusya ve Suriye Arasında Dostluk ve İşbirliği İlişkilerini Daha da Derinleştirme Ortak Bildirisini imzalamıştır. Söz konusu bildiri iki devletin çok kutuplu bir dünya düzenine olan bağlılığını ortaya koymuştur.⁴³⁷ Bu anlaşma, askeri-teknik işbirliğini kurumsallaştırarak Suriye'nin Rus silahlarına olan bağımlılığını pekiştirmiştir. 2009 yılına kadar toplam silah anlaşmalarının hacmi 19,4 milyar dolara ulaşmıştır.⁴³⁸

Rusya'nın Suriye'ye sağladığı askeri destek, özellikle hava savunma sistemleri tedariki, İsrail'in sert tepkisini çekmiştir. 2005 yılında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in İsrail ziyareti gibi diplomatik dengeleri koruma çabalarına rağmen, ikili ilişkiler gergin kalmıştır. İsrail'in, Putin'in Moskova'da bir Orta Doğu barış konferansı düzenleme teklifini reddetmesi⁴³⁹ ve 2007'de Rusya'nın Suriye'ye Yakhont füzeleri teklifine tepki olarak ortak insansız hava aracı üretim anlaşmasından çekilmesi⁴⁴⁰, iki ülke arasındaki büyüyen uçurumu göstermektedir.

⁴³⁶ Kreits, *op.cit.*, ss. 14-15.

⁴³⁷ 'Sovmestnaya Deklaratsiya O Dal'neyshem Uglublenii Otnosheniy Druzhby i Sotrudnichestva Mezhdru Rossiyskoy Federatsiyey i Sırıyskoy Arabskoy Respublikoy [Rusya Federasyonu ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İş Birliğinin Daha da Derinleştirilmesine İlişkin Ortak Bildiri]', *Ministerstvo Inostrannykh Del Rossiyskoy Federatsii*, 26.01.2005.

⁴³⁸ Aleksey Sarabyev, 'Rossiysko-Sırıyskoye 'Nastoyashcheye-Budushcheye': Voenno-Morskoy Aspekt [Rusya-Suriye 'Bugünü ve Geleceği': Deniz Kuvvetleri Boyutu]', *RSMD*, 10.10.2011, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiysko-sırıyskoe-nastoyashchee-budushchee-voenno-morskoy-/>, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

⁴³⁹ Shumilin, 2009, *op.cit.*, ss., 74-76.

⁴⁴⁰ Bkz. Kozyulin, *op.cit.*

Rusya'nın Orta Doğu politikasında dengeleme stratejisi⁴⁴¹, 2006'da Filistin Yönetimi seçimlerini kazanan Hamas ile kurduğu temaslarla daha da belirginleşmiştir. Moskova, Hamas ile diplomatik ilişkiler kurarak bölgedeki arabuluculuk rolünü yeniden kazanmayı hedeflemiştir. Aynı yıl Rusya'nın, İsrail-Hizbullah çatışmasında takındığı Hizbullah yanlısı tavır da İsrail'in tepkisini çekmiştir. Kriz sırasında Rusya, Lübnan'dan az sayıda Rus vatandaşını tahliye etmiştir. Aynı zamanda Rusya, İsrail'in kuzeyinde yaşayan ve hâlen resmen Rus vatandaşı sayılan yaklaşık bir milyon kişinin durumunu göz ardı etmiştir. Söz konusu gelişme, Moskova'nın Arap dünyası ile ilişkilerine öncelik verdiği algısını güçlendirmiştir.⁴⁴²

Son olarak, Tartus'taki 'Malzeme-Teknik Destek Noktası'nın stratejik önemini vurgulamak gerekmektedir. Bu tesis, Rusya'nın Suriye'deki stratejik çıkarlarının temel taşlarından biri olmaya devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasına rağmen faaliyetlerini sürdüren bu tesis, lojistik destek ve askeri koordinasyon açısından kritik bir merkez işlevi görmüştür. Limanın önemi, Baniyas'taki önemli Suriye petrol altyapısına olan yakınlığıyla daha da artmaktadır. Bu, Tartus'u hem ekonomik hem de askeri bir varlık haline getirmektedir. 2006 yılına gelindiğinde Moskova, Akdeniz'deki deniz varlığını artırmayı planlamış ve Tartus'un tam teşekküllü bir Rus deniz üssüne dönüştürülmesi için görüşmeler başlatmıştır. Bunun yanı sıra, liman altyapısının 2008 ve 2010'daki modernizasyon çalışmaları, Rusya'nın bölgedeki askeri varlığını uzun vadede sürdürme kararlılığını ortaya koymuştur.⁴⁴³

⁴⁴¹ Dengeleme stratejisi, ABD hegemonyasına karşı konumlanan aktörlerle iş birliğini güçlendirme amacını taşımaktadır.

⁴⁴² Shumilin, 2009, *op.cit.*, ss., 74-76.

⁴⁴³ Sarabyev, *op.cit.*

4. YUMUŞAK DENGELEMEDEN SERT DENGELEMEYE DOĞRU

2011 yılında patlak veren Suriye ayaklanması, Rusya'nın Orta Doğu'daki stratejik angajmanında önemli bir dönüşüme yol açmıştır. Suriye krizinden önce Rusya, bölgedeki güç dengelerini koruma amacıyla çift yönlü bir strateji benimsemiştir. Bu stratejinin bir yönü, İran ile ilişkilerinde yumuşak dengeleme unsurlarını içerirken, diğer yönü ise Suriye ile ilişkilerinde sert dengeleme stratejisine dayanmıştır. 2015 sonrası süreçte Rusya, Suriye ile olan sert dengeleme çerçevesini muhafaza ederken, rejimi koruma amacıyla Suriye'ye doğrudan askeri müdahalede bulunmuştur. Aynı dönemde, İran ile olan ilişkilerini de askeri düzlemde derinleştirerek, yumuşak dengeleme stratejisinden sınırlı sert dengeleme stratejisine geçiş yapmıştır. Bu stratejik dönüşümün temel nedeni, Rusya'nın ABD ve bölgesel müttefiklerinden algıladığı tehdit seviyesinin artmasıdır.⁴⁴⁴

Rusya'nın ulusal güvenliği açısından önemli bir tehdit unsuru, ABD'nin küresel hegemonik üstünlüğünü sürdürme ve genişletme hedefinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, Orta Doğu bölgesini de kapsayacak şekilde kendini göstermektedir.⁴⁴⁵ Bu bağlamda, 2011 yılında patlak veren Arap Baharı, Rusya tarafından kendi çıkarlarını tehdit eden bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu algının somut bir örneği, 22 Şubat 2011 tarihinde Vladikavkaz'da gerçekleştirilen Ulusal Terörle Mücadele Komitesi toplantısında, dönemin Rusya Cumhurbaşkanı Dmitri Medvedev tarafından yapılan değerlendirmede görülmektedir. Konuya ilişkin ifadesi aşağıdaki gibidir:

⁴⁴⁴ Tehdit ve dengeleme stratejisi arasında ilişki hakkında detaylı bilgi için bkz. Paul, 2018, *op.cit.*, s. 24.

⁴⁴⁵ Dmitriy Baranov, 'Sovremennye Krizisy Politicheskikh Rezhimov Gosudarstv Blizhnego Vostoka i Severnoy Afriki: Osobennosti Genezisa i Evolyutsii [Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerindeki Günümüz Siyasal Rejim Krizleri: Oluşum ve Evrim Sürecinin Özellikleri]', Dissertatsiya Na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Kandidata Politicheskikh Nauk, Finansovyy Universitet Pri Pravitel'stve Rossiyskoy Federatsii, Moskva, 2020, ss. 133–134.

*‘Orta Doğu ve Arap dünyasında oluşan duruma bakın. Son derece ağır bir tablo var. Önümüzde büyük zorluklar bulunuyor. Bazı durumlarda, büyük ve yoğun nüfuslu devletlerin parçalanması, küçük parçalara ayrılması söz konusu olabilir...Gerçeği kabul etmek zorundayız. Daha önce bu senaryoyu bizim için hazırlamışlar ve şimdi bunu gerçekleştirmeye daha da fazla çalışacaklar. Ancak, her ne olursa olsun, bu senaryonun başarılı olmasına izin verilmeyecek. Yine de orada yaşanan tüm gelişmeler, doğrudan bizim durumumuzu etkileyecek ve üstelik bu etki uzun vadeli olacak, on yıllar boyunca sürecek’.*⁴⁴⁶

Bunun yanı sıra, 2012 yılında Rusya Federasyonu Hükümeti'nin başında bulunan Vladimir Putin, *Moscow News* gazetesinde yayımlanan ‘Rusya ve Değişen Dünya’ başlıklı makalesinde, NATO'nun Orta Doğu devletlerine yönelik müdahalelerini sert bir şekilde eleştirmiştir. Üstelik, Putin, ABD'nin tek taraflı güvenlik politikalarının diğer devletleri stratejik olarak savunmasız bıraktığını ifade etmiştir. Ayrıca, makalede NATO ülkelerinin Orta Doğu'daki müdahaleciliğinin Rusya'nın ekonomik çıkarları açısından bir tehdit teşkil ettiği vurgulanmıştır. Putin'in bu konudaki değerlendirmeleri şu şekildedir:

‘Arap Baharı’ni doğrudan yaşayan ülkelerde, tıpkı daha önce Irak'ta olduğu gibi, Rus şirketleri onlarca yıl boyunca oluşturdukları konumlarını kaybetmekte ve büyük ölçekli sözleşmelerden mahrum kalmaktadır. Bu boşalan

⁴⁴⁶ ‘Dmitry Medvedev Vladikavkaz'da Ulusal Terörle Mücadele Komitesi Toplantısı Düzenledi’, *Kremlin.ru*, 22.02.2011, <http://kremlin.ru/events/president/news/10408/work>, Erişim Tarihi: 23.09.2024.

ekonomik alanlar ise, iktidar değişiminde doğrudan rol oynayan devletlerin ekonomik aktörleri tarafından doldurulmaktadır'.⁴⁴⁷

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD, Rusya'nın Orta Doğu'daki etkisini azaltmayı hedefleyen stratejik bir siyaset izlemiştir. Bu bağlamda, ABD, Moskova ile iyi ilişkileri olan rejimlerin devrilmesini hedeflemiştir.⁴⁴⁸ Bu politika, Suriye ve İran gibi devletler için varoluşsal bir tehdit teşkil ederken, Rusya açısından doğrudan bir varoluşsal tehdit olmasa da önemli bir jeopolitik meydan okuma olarak görülmüştür. Zira Rusya-İran-Suriye ittifakının olası dağılması, Rusya'nın bölgedeki etkisini önemli ölçüde zayıflatacaktır.⁴⁴⁹ Orta Doğu'daki gelişmeler, Rusya'nın ulusal güvenliği açısından kritik öneme sahiptir.⁴⁵⁰

Rusya'nın Orta Doğu'daki etkisinin azalması, ülkenin uzun vadeli enerji güvenliği açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Dünya çapında petrol ve doğal gaz rezervleri açısından en zengin bölgelerden biri olan Orta Doğu, küresel enerji piyasasında merkezi bir konuma sahiptir. Enerji ihracatına büyük ölçüde bağımlı olan ve bunu temel gelir kaynağı

⁴⁴⁷ 'Konspekt Stat'i Predsedatelya Pravitel'stva Rossii V.V. Putina v Gazete Moskovskie Novosti, 27 Fevralya 2012 g. [Rusya Hükümeti Başkanı V.V. Putin'in Moskovskie Novosti Gazetesinde 27 Şubat 2012 Tarihinde Yayınlanan Makalesinin Özeti]', *Zhurnal Vestnik Rossiyskoy Natsii*, № 2–3, 2012.

⁴⁴⁸ Jörg Michael Dostal, 'Syria's Global War and Beyond: Will the Balance of Power in the Middle East be Restored?', *tudia Politica (Bucuresti)*, vol. 18, no. 3, 2018, ss. 356-357.

⁴⁴⁹ Nuruzzaman Mohammed, 'Does Realism Explain the Arab Spring? Neorealist Alliance Formation Theories and the Syrian Civil War', *International Journal (Toronto)*, vol. 76, no. 2, 2021, ss. 275-276.

⁴⁵⁰ Konovalov Aleksandr, 'Blizhniy Vostok v Sisteme Vneshnepoliticheskikh Prioritetov Rossiyskoy Federatsii: Geopoliticheskiye Kontseptsii XXI Veka, Perspektivy, Real'nost [Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Öncelikleri Sisteminde Orta Doğu: 21. Yüzyılın Jeopolitik Kavramları, Beklentiler ve Gerçeklik]', *Dissertatsiya Na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Sankt-Peterburgskiy Gosudarstvennyy Universitet*, 2016, s. 74–75.

olarak gören Rusya için bu bölgenin stratejik önemi göz ardı edilemez.⁴⁵¹ Enerji kaynakları yalnızca ticari mallar değil, aynı zamanda devlet gücünün araçlarıdır. Devletler, enerji piyasaları ve tedarik zincirleri üzerindeki kontrolü, küresel ölçekte siyasi ve ekonomik nüfuzlarını artırmanın bir yolu olarak görmektedir.⁴⁵² Dolayısıyla, Rusya'nın Orta Doğu enerji alanındaki varlığını sürdürmemesi, güç dengelerinde bir yeniden yapılanmaya yol açma ve Moskova'nın hem bölgesel hem de küresel aktörler üzerindeki stratejik etkisini zayıflatma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, Rusya'nın Suriye'yi kilit bir jeopolitik müttefik olarak kaybetme olasılığı ve Orta Doğu'daki genel nüfuzunun azalması, Moskova'nın ulusal çıkarlarına uygun enerji politikasını şekillendirme kapasitesini önemli ölçüde baltalama tehdidi oluşturmaktadır.

Rusya için Orta Doğu'da bir varlık sürdürmek, Moskova'nın Avrupa'daki enerji tüketicileri de dahil olmak üzere kilit küresel aktörler üzerindeki stratejik nüfuzunu koruması açısından önemlidir. Bu bağlamda, Rusya'nın Suriye ve İran ile uzun süredir devam eden ortaklıkları, alternatif enerji kaynaklarına karşı koyma stratejisinin temel taşlarını oluşturmaktadır. Bu ilişkilerin önemi, özellikle Avrupa'nın Rus gazına bağımlılığını azaltmayı amaçlayan olası boru hattı projeleri göz önünde bulundurulduğunda belirginleşmektedir. Bu doğrultuda en önemli projelerden biri, Kuzey Kubbesi/Güney Pars gaz sahasından Avrupa'ya uzanması planlanan bir doğal gaz boru hattıdır. Bu proje, Katar, Suudi Arabistan, Ürdün ve Türkiye üzerinden geçen bir güzergâhı öngörmektedir. Ancak, Beşar Esad liderliğindeki Suriye hükümeti bu projeye karşı çıkmış ve bunun yerine alternatif

⁴⁵¹ 'Faktçeking: Rossiyskiy Byudzhnet Sidit Na Neftyanoy Igre? [Faktçeking: Rusya Bütçesi Hâlâ Petrol Bağımlısı mı?]', *Vysshaya Shkola Ekonomiki*, 27.09.2024, <https://www.hse.ru/expertise/news/967286528.html>, Erişim Tarihi: 02.03.2025.

⁴⁵² G. Luft., A. Korin, 'Realism and Idealism in the Energy Security Debate' içinde *Energy Security Challenges for the 21st Century*, eds. G.Luft, A. Korin, Santa Barbara: Praeger, 2009, ss. 335–349.

bir boru hattı güzergâhını desteklemiştir. ‘İslami Boru Hattı’ olarak adlandırılan bu alternatif proje, Katar yerine İran’ı ana tedarikçi olarak belirleyerek İran doğal gazının Irak ve Suriye üzerinden taşınmasını öngörmüştür.⁴⁵³ Suriye hükümetinin bu tercihi, Rusya’nın daha geniş enerji stratejisi ile örtüşerek, Avrupa Birliği’ne yönelik Rus gazı ile rekabet edecek alternatif boru hatlarının önünün kesilmesini sağlamıştır. Söz konusu durum, Rusya’nın Suriye’de gerçekleştirdiği askeri müdahalesinin nedenlerini de açıklamaktadır; Moskova, kritik enerji koridorları üzerindeki hâkimiyetini güvence altına almak istemiştir.⁴⁵⁴

Rusya, küresel petrol fiyatlarının düzenlenmesinde de aktif rol oynamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Rusya’nın Suriye’deki askeri varlığı, enerjiyle ilgili stratejik hamlelerinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Tartus askeri üssün kurulması ve sürdürülmesi, Moskova’ya bölgedeki kilit aktörlerle diplomatik ve ekonomik etkileşim sağlama açısından stratejik bir avantaj sunmuştur. Petrol üreten ülkelerle kurduğu ilişki aracılığıyla Rusya, küresel petrol fiyatları belirleme potansiyeline kavuşmuştur. Bu da hem kendi ekonomisi hem de başlıca rakiplerinden biri olan ABD’nin ekonomisi üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır.⁴⁵⁵

2000’li yılların sonlarında gerçekleşen ‘kaya gazı devrimi,’ küresel enerji manzarasını köklü şekilde değiştiren kritik bir gelişme olmuştur. Bu teknolojik ilerleme, ABD’yi büyük bir petrol ve doğal gaz ihracatçısı konumuna getirerek Washington’un enerji politikasını arz güvenliğinden talep güvenliğine kaydırmasına neden olmuştur. Söz konusu durum, ABD ve Rusya arasındaki rekabeti özellikle Orta Doğu enerji piyasalarında

⁴⁵³ Dimitry Minin, ‘The Geopolitics of Gas and the Syrian Crisis’, *Strategic Culture Foundation*, 31.04.2013.

⁴⁵⁴ David Maher, Moritz Pieper, ‘Russian Intervention in Syria: Exploring the Nexus between Regime Consolidation and Energy Transnationalisation’, *Political Studies*, vol. 69, no. 4, 2021, s. 945.

⁴⁵⁵ Ruaslan Mamedov, ‘Russia: Towards A Balance Of Interests In The Eastern Mediterranean’, içinde *The Scramble For The Eastern Mediterranean: Energy And Geopolitics*, Ed. Valeri Talbot, Milan: ISPI, 2021., 99-104.

yoğunlaştırmıştır.⁴⁵⁶ Resmi olarak, ABD ve Rus enerji şirketleri uluslararası enerji piyasalarının rekabetçi yapısı içinde bağımsız aktörler olarak faaliyet göstermektedir. Ancak daha yakından incelendiğinde, bu şirketlerin Orta Doğu pazarlarındaki operasyonlarının, kendi hükümetlerinin stratejik jeopolitik hedefleriyle derinden iç içe olduğu görülmektedir. Enerji ve politikanın kesiştiği bu alan, enerji şirketlerini devlet gücünün birer aracı haline getirmiştir.⁴⁵⁷

Rusya'nın Orta Doğu'daki varlığı, özellikle kritik tedarik zincirlerinin ve ulaşım yollarının güvenliğini sağlama açısından önemli bir stratejik öneme sahiptir. Bu bağlamda, Rus filosunun Doğu Akdeniz'de konuşlandırılması, Moskova'nın kilit deniz koridorları üzerinde nüfuz sahibi olmasına olanak tanımaktadır. Rusya'nın ticari deniz taşımacılığının güvenliğini sağlamaya yönelik taahhüdüne dair önemli bir örnek, 2009-2017 yılları arasında gerçekleştirdiği deniz operasyonlarında görülmektedir. Bu dönemde, Rus donanması, Aden Körfezi ve Basra Körfezi gibi yüksek riskli bölgelerde seyreden sivil yük gemilerini koruma görevini üstlenmiştir.⁴⁵⁸

Karadeniz ve Akdeniz'den geçen deniz lojistik rotaları, Rusya'nın ekonomik istikrarı ve jeopolitik etkisi açısından kritik bir stratejik öneme sahiptir.⁴⁵⁹ Ancak, bu bölgelerdeki deniz lojistiği, özellikle Türk Boğazları gibi kilit geçiş noktalarına erişime büyük ölçüde bağlıdır. Bu stratejik su yollarının NATO ülkesi olan Türkiye'nin yetki alanı içinde olması nedeniyle, Rusya buna bağımlılığını en aza indirmeye çalışmaktadır. Daha büyük lojistik özerklik elde etmek amacıyla, Rusya alternatif ulaşım koridorlarının geliştirilmesine öncelik

⁴⁵⁶Borovskiy, *op.cit.*, s. 427-430.

⁴⁵⁷ Shumilin, 2009, *op.cit.*, 380-382.

⁴⁵⁸ Sergey Avakyants, 'Flibustery XXI Veka I Zashchita Sudokhodstva [21. Yüzyıl Korsanları ve Denizcilik Güvenliğinin Korunması]', *Rossiya V Global'noy Politike*, 25.12.2023.

⁴⁵⁹ Spirin, *op.cit.*, s. 164.

vermiştir.⁴⁶⁰ Bu bağlamda, Rusya'nın alternatif lojistik girişimlerinden biri Kuzey-Güney Uluslararası Ulaştırma Koridoru'dur (KGUUK).⁴⁶¹ Bu koridorun temel amacı, Hint Okyanusu ile Kuzey Avrupa arasında İran ve Rusya üzerinden bir ulaşım bağlantısı kurmaktır. Demiryolu ağları, otoyollar ve Hazar Denizi üzerinden Azerbaycan ve İran'ı içeren deniz bağlantılarını entegre ederek, Rusya NATO kontrolündeki lojistik ağlara bağımlılığını azaltacak kapsamlı bir transit altyapısı oluşturmayı hedeflemektedir.⁴⁶²

Hem Rusya hem de İran, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği tarafından uygulanan kapsamlı ekonomik yaptırımlara maruz kalmış olup, ekonomik izolasyonlarını hafifletmek için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejilerin başında, Çin ve Hindistan gibi Batılı olmayan ekonomilerle ticari ortaklıklarını güçlendirmek gelmektedir. Bunun yanı sıra, Rusya ve İran çeşitli lojistik projeleri geliştirmeye başlamıştır. KGUUK, bu iş birliğinin öne çıkan örneklerinden biridir.⁴⁶³

Moskova'nın Orta Doğu'daki stratejik çıkarları göz önüne alındığında, bölgedeki Rus etkisinin zayıflaması ya da tamamen kaybolması, ülkenin uzun vadeli jeopolitik ve ekonomik hedefleri açısından ciddi bir tehdit oluşturacaktır. Bu bağlamda, 2011'de Suriye krizinin

⁴⁶⁰ 'Rusya'nın Hint Okyanusu'na Erişimi: Batı Kuzey-Güney Rotasının Tam Olarak Başlatılmasını Engelleyen Şey', Sputnik, 12.03.2024, <https://az.sputniknews.ru/20240312/vykhod-rossii-k-indiyskomu-okeanu-chto-meshaet-polnomu-zapusku-zapadnogo-marshruta-sever-yug-463187873.html> Erişim Tarihi: 03.03.2025; 'Karadeniz Boğazları: Petrolün Ötesinde Dolambaçlı Bir Yol', *Mosrskiye Vesti Rossiyi*, 07.11.2023, <https://morvesti.ru/analitika/1689/105856/>, Erişim Tarihi: 03.03.2025.

⁴⁶¹ Bkz. Nogaev., op.cit., s. 80; D. Malysheva, 'Mezhdunarodnyy Transportnyy Koridor 'Sever-Yug' v Strategii Rossii [Rusya Stratejisinde 'Kuzey-Güney' Uluslararası Taşıma Koridoru]', *Rossiya I Nove Gosudarstva Evrazii*, 2021, № II (LI), s. 59.

⁴⁶² 'Inside Russia and Iran's New Transport Corridor', *Transportation and Logistic International*, <https://tlimagazine.com/news/inside-russia-and-irans-new-transport-corridor/> Erişim Tarihi 02.03.2025.

⁴⁶³ Umud Shokri, 'North-South Transport Corridor: Iran-Russia New Railway to Circumvent Western Pressure', *Gulf International Forum*, <https://gulif.org/north-south-transport-corridor-iran-russia-new-railway-to-circumvent-western-pressure/>, Erişim Tarihi: 11.12.2024.

patlak vermesi, Rusya'nın bölgedeki dış politikası açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Rusya yanlısı Esad rejiminin çökme ihtimali, özellikle Suriye'nin Rusya için kilit bir müttefik olması ve Akdeniz'deki tek deniz üssü olan Tartus'a ev sahipliği yapması nedeniyle Moskova'nın bölgedeki nüfuzunu tehlikeye atacaktır. Bu tehditlere doğrudan bir yanıt olarak, Rusya dış politikasında kapsamlı bir yeniden yapılanmaya giderek Orta Doğu'da daha iddialı ve müdahaleci bir yaklaşımı öncelik haline getirmiştir. Bu değişim, bölgesel güçlerle artan askeri angajman ile kendini göstermiştir. Bu politikanın en belirgin tezahürü, Rusya'nın Esad rejimine destek sağlamasıdır. Suriye'nin ötesinde, Rusya ayrıca bölgedeki diğer kilit aktörlerle, özellikle de İran ile stratejik ortaklıklarını derinleştirmeye başlamıştır.⁴⁶⁴

Moskova, Esad rejimine yönelik askeri, siyasi ve ekonomik desteğini yoğunlaştırarak rejimin ayakta kalmasını sağlamıştır. Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığında dönüm noktalarından biri, Moskova ile Şam arasında 26 Ağustos 2015'te imzalanan ikili anlaşma olmuştur. Bu anlaşma, Rus hava kuvvetlerinin Suriye topraklarında konuşlandırılmasına resmi olarak izin vermiş ve Rusya'ya askeri varlığını kalıcı hale getirecek yasal çerçeveyi sağlamıştır.⁴⁶⁵ Rusya, askeri varlığını daha da pekiştirmek amacıyla, 20 Ocak 2017'de Suriye ile başka bir anlaşma imzalayarak, Akdeniz'in stratejik öneme sahip Tartus limanındaki lojistik ve teknik destek üssünü genişletme hakkını elde etmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Mohammed, 2021, *op.cit.*, ss. 275-276.

⁴⁶⁵ 'Rusya, Suriye'ye Hava Grubu Konuşlandırmak İçin Süresiz Anlaşma İmzaladı', *RBC*, 14.02.2016, <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5697cf379a794756e43a28a6>, Erişim Tarihi: 15.02.2025.

⁴⁶⁶ 'Devlet Duması, Suriye'deki Deniz Üssünün Genişletilmesini Onayladı', *RBC*, 21.12.2016, <https://www.rbc.ru/politics/21/12/2017/5a3ab8b89a794707f51558cd>, Erişim Tarihi: 02.07.2024.

Suriye krizi, Rusya-İran ilişkileri üzerinde de derin etkiler yaratmış ve ikili iş birliğinin önemli ölçüde genişlemesine yol açmıştır.⁴⁶⁷ Savaş öncesinde, Rusya'nın İran ile olan ilişkisi, esas olarak ABD'yi dengeleme amacı güden yumuşak dengeleme stratejisi çerçevesinde şekillenmiştir. Bu strateji, diplomatik manevralara ve seçici silah transferlerine dayanmıştır. Ancak Suriye savaşının başlamasıyla birlikte, İran ile ilişkilerinde sınırlı sert dengeleme stratejisine yönelmiştir. Bu bağlamda Rusya, İran ile askeri iş birliğini derinleştirmiş ve koordinasyonu artırarak İran topraklarını askeri operasyonlar için kullanmaya başlamıştır.⁴⁶⁸

2015 yılında, Rusya ve İran, Suriye'de ortak bir askeri müdahaleyi koordine etmeye karar vermiştir. Operasyonel sorumlulukların bölüşümü, her iki ülkenin askeri kapasiteleri ve savaş tecrübelerine göre belirlenmiştir. İran, geniş kara muharebe deneyimine dayanarak kara operasyonlarının ana yükünü üstlenirken, Rusya gelişmiş hava savaşı kabiliyetlerini kullanarak kapsamlı hava desteği sağlamıştır. Ayrıca, ortak askeri çabaların etkinliğini artırmak için İran, Rusya, Suriye Arap Ordusu ve Hizbullah temsilcilerinden oluşan bir ortak harekât merkezi kurulmuştur.⁴⁶⁹ Rusya-İran askeri iş birliği sadece Suriye ile sınırlı kalmamış, 2015 yılında Rusya, İran, Irak ve Suriye rejimi arasında Bağdat'ta ortak bir istihbarat merkezi kurulmuştur. Bu merkezin temel işlevleri istihbarat toplama, operasyonel koordinasyon ve askeri planlamadan oluşmuştur. Bu girişim, Rusya-İran ortaklığının

⁴⁶⁷ Andrey Kortunov, 'Rossiya i Iran v Sirii i Za Yeye Predelami: Predstoyashchiye Vyzovy [Rusya ve İran'ın Suriye'de ve Sınırlarının Ötesinde: Karşılaşılabilecek Zorluklar]', *RSMD, Rabochaya Tetrad' № 59*, Moskva, 2020, s. 4.

⁴⁶⁸ Paul, 2018, *op.cit.*, ss. 21-26; Ephraim Kam and Zvi Magen, 'Russia Stations Fighter Jets in Iran For Use in Syria', *INSS Insight*, No.847, August 21, 2016.

⁴⁶⁹ Ephraim Kam, 'Iranian Military Intervention In Syria: A New Approach', *The Institute For National Security Studies*, 2017, ss.13-14.

bölgesel güvenlik meselelerinde giderek kurumsallaştığını göstermektedir.⁴⁷⁰ Bunun yanında, 16 Ağustos 2016'da Rusya'nın İran'ın Hamedan hava üssünü Suriye'deki hava saldırıları için kullanması, bölgedeki askeri ve jeopolitik dinamiklerde önemli bir değişime işaret etmiştir. Bu olay, 1979 İslam Devrimi'nden bu yana İran topraklarında ilk kez yabancı bir askeri varlığın konuşlandırılmasını temsil etmiş ve iki ülke arasındaki stratejik iş birliğinin yeni bir seviyeye ulaştığını göstermiştir.⁴⁷¹

Şubat 2022'de Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesi, Rusya-İran ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Zaten uzun süredir Batı ile gerilim yaşayan her iki ülke, savaş sonrası daha yoğun ekonomik yaptırımlara uğramış ve artan diplomatik izolasyonla karşı karşıya kalmıştır. Bunun sonucunda Moskova ve Tahran, ABD'nin etkisini dengelemek ve Batı'nın yaptırımlarına karşı koymak için ikili ilişkilerini her alanda derinleştirmeye başlamıştır.⁴⁷²

Sonuç olarak, Rusya'nın Orta Doğu'daki değişen stratejisi, özellikle İran ile ilişkilerinde sert dengeleme yaklaşımına doğru genel bir kaymaya işaret etmektedir. Rusya ve İran henüz resmi bir askeri ittifak kurmamış olsalar da, iki ülke müttefik olarak hareket etmektedir.⁴⁷³ Bu dönüşümün en önemli göstergelerinden biri, 17 Ocak 2025'te Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti arasında imzalanan Kapsamlı Stratejik Ortaklık

⁴⁷⁰ T. Pileggi, 'Russia, Iran, Iraq, Syria Pool Intelligence On Islamic State', *The Times of Israel*, 27.09.2015, <https://www.timesofisrael.com/russia-iran-iraq-syria-pool-intelligence-on-islamic-state/>, Erişim Tarihi: 28.09.2024.

⁴⁷¹ Kam, Magen, 2016, *op.cit.*

⁴⁷² Bkz. M. Grisé, A. T. Evans, 'The Drivers Of And Outlook For Russian Iranian Cooperation', *Rand Corporation*, <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA2829-1.html>, Erişim Tarihi: 23.05.2024.

⁴⁷³ Nikolai Silaev, 'Russia and its Allies in Three Strategic Environments,' *Europe-Asia Studies, Taylor & Francis Journals*, vol. 74(4), April 2022, ss. 610; Pavel Hruşev, 'Putin İran'ı Rusya'nın Müttefiki Olarak Nitelendirdi', *Gazeta.Ru*, 18.10.2024, <https://www.gazeta.ru/politics/news/2024/10/18/24183451.shtml>, Erişim Tarihi: 22.04.2025.

Anlaşması olmuştur. Bu anlaşma, savunma ve istihbarat paylaşımı alanlarını kapsayan geniş bir yelpazeye sahip olup, Rusya-İran ortaklığının kurumsallaşmasını daha da ileri taşımıştır⁴⁷⁴. Esad rejiminin düşmesine rağmen Moskova, bölgedeki dengeleme stratejisini sürdürerek İran ile ilişkilerini derinleştirmeye devam etmektedir. Bu yaklaşım, Rusya'nın Batı etkisini sınırlama ve Orta Doğu'daki uzun vadeli jeopolitik çıkarlarını güvence altına alma yönündeki daha geniş kapsamlı hedefini açıkça ortaya koymaktadır.

⁴⁷⁴ 'Dogovor O Vseob'yemlyayushchem Strategicheskom Partnerstve Mezhdru Rossiyskoy Federatsiyey I Islamskoy Respublikoy Iran [Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti Arasında Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması]', *kremlin.ru*, 17.01.2025.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU'NUN İSRAİL POLİTİKASI

1. RUSYA'NIN ABD İLE EKLEMLENME POLİTİKASI BAĞLAMINDA İSRAİL

Bazı akademisyenler⁴⁷⁵, Soğuk Savaş'tan bu yana Rusya-İsrail ilişkilerinin, karşıtlıktan işbirlikçi ortaklık yönünde evrildiğini öne sürmektedir. Ancak, bu görüşün gerçeği yansıtmamaktadır. Elbette, Rusya, ABD ile eklemlenme politikası kapsamında İsrail ile de ilişkilerini iyileştirmek için adımlar atmıştır. Ancak, bu çabaların başarıya ulaşmadığını söylemek mümkündür.

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın Arap dünyasındaki etkisini azalmaya başlamıştır.⁴⁷⁶ Rusya, ilk etapta ABD ile eklemlenme stratejisini benimseyerek Orta Doğu'dan dışlanma riskini engellemeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda, Arap-İsrail çatışması, Irak ve Libya gibi konularda ABD'nin tutumunu desteklemiş ve İsrail ile olumlu ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. 1992'de Rusya ve İsrail, ilişkileri güçlendirmeyi amaçlayan bir muhtıra imzalamıştır. Bu muhtıra, siyasi, ekonomik, bilimsel ve kültürel işbirliğinin genişletilmesi ile barış görüşmelerine öncelik verilmesini amaçlayan kapsamlı bir çerçeve

⁴⁷⁵ Scott B. Lasensky, Vera Michlin-Shapir, 'Avoiding Zero-Sum: Israel And Russia In An Evolving Middle East', Atlantic Council, s. 157, <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/10/MENA-Chapter-nine.pdf>, Erişim Tarihi: 26.02.2025; Mark N. Katz, 'Russia And Israel: An Improbable Friendship', içinde *Russia Rising: Putin's Foreign Policy In The Middle East And North Africa*, Eds., Dimitar Bechev, Nicu Popescu, Stanislav Secieru, London: I.B. Tauris, 2021.

⁴⁷⁶ Podtserob, 2015, *op.cit.*, s. 40.

sunmaktadır.⁴⁷⁷ İsrail ile ilişkiler, özellikle ticaret ve kültürel alanlarda olumlu bir ivme kazanmıştır; İsrail, Rusya'nın Ortadoğu'daki ikinci büyük ticaret ortağı olmuştur.⁴⁷⁸

SSCB dönemi boyunca, Yahudi göçü konusunda iki ülke arasında ciddi sorunlar yaşanırken, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bu mesele nihayet çözüme kavuşturulmuştur. Moskova, 1980'lerin sonlarından itibaren serbest giriş ve çıkış politikasını benimseyen bir ülke konumuna gelmiştir. Bu politika sonucunda, eski Sovyetler Birliği ülkelerinden İsrail'e büyük çaplı bir Rus Yahudisi göçü yaşanmıştır. 1990'ların sonlarına kadar, yaklaşık bir milyon Yahudi, İsrail'e göç etmiştir.⁴⁷⁹ İsrail nüfusunun yaklaşık %12'si bu göçmenlerden oluşmakta olup, Rusya ile göçmenler arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkiler geniş bir önem taşımaktadır.⁴⁸⁰

İki tarafın diplomatik çabalarıyla, karşılıklı işbirliğini kapsayan bir dizi hükümetler arası anlaşma imzalanmıştır. Bunlar arasında hava taşımacılığı, ticaret, bilimsel işbirliği, sağlık, kültür, turizm, spor, gümrük ve deniz taşımacılığı gibi alanlarda anlaşmalar yer almaktadır. Ayrıca, 1995'te askeri işbirliği konusunda bir muhtıra imzalanmıştır.⁴⁸¹ Ancak, bu belgeler, İsrail ve Rusya arasında tam anlamıyla bir ortaklık ilişkisi kurulduğunu göstermez. Zira benzer anlaşmalar, birçok diğer ülke ile de gerçekleştirilmiştir. Rusya ve İsrail, daha çok geçmişteki düşmanlıkları nedeniyle kaybedilen zamanı telafi etme çabası içinde olmuştur.⁴⁸²

⁴⁷⁷ Freedman, 1998, *op.cit.*, ss.149-151.

⁴⁷⁸ *Ibid*, s. 164.

⁴⁷⁹ Irina Zvyagelskaya, *Blizhnevostochnyy Klinch: Konflikty Na Blizhnem Vostoke i Politika Rossii [Orta Doğu Çıkmazı: Orta Doğu'daki Çatışmalar ve Rusya'nın Politikası]*, Moskva: Aspect Press, 2014, s. 128.

⁴⁸⁰ Joshua Krasna, *Moscow on the Mediterranean: Russia and Israel's Relationship*, Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, 2018.

⁴⁸¹ Aleksandr Krylov, 'Sootechestvenniki v Izraile [İsrail'deki Hemşehriler]', *Nauchno-Koordinatsionnyy Sovet Po Mezhdunarodnym Issledovaniyam MGIMO (U) MID Rossii*, Vypusk 4, 2005, s. 46.

⁴⁸² Kolesnikov, *op.cit.*, s. 62.

Yukarıda bahsedilen olumlu gelişmelere rağmen, 1990'larda Rusya ile İsrail arasındaki ilişkilerde belirgin bir ilerleme kaydedilmemiştir. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, görev süresi boyunca İsrail'e hiç resmi ziyarette bulunmamıştır. Bu süreçte, 1992 yılında Rusya Devlet Başkan Yardımcısı Aleksandr Rutskoy ve 1993'te Parlamento Başkanı Ruslan Hasbulatov İsrail'e resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Ancak her iki isim de kısa süre sonra siyasi iktidarlarını kaybetmiş ve İsrail ile yapılan anlaşmalar hayata geçirilememiştir.⁴⁸³ İsrail ile Rusya arasındaki ilişkiler, başlangıçta yüksek seviyedeki siyasi görüşmelerle başlamış olsa da, genellikle göç teşviki, enerji ithalatı ve İsrailli işadamlarının Rusya'daki faaliyetleriyle sınırlı kalmıştır. İsrail yetkililerinin Rusya'ya yaptığı ziyaretler genellikle düzensiz olup üç ana amaç taşımıştır: ilişkilerdeki patlak veren krizi acilen çözmek, Moskova ile İsrail'in, ABD ve AB ile önceden üzerinde anlaştığı yeni bir bölgesel inisiyatifi paylaşmak ve seçim öncesinde Rus kökenli İsraillilerin oylarını kazanmak. Genel olarak, Rusya'nın Orta Doğu'daki çıkarları bağlamında, İsrail'e yönelik ilgi, özellikle İran, Suriye ve Kuzey Afrika'ya kıyasla ikincil bir konumda kalmıştır. Her ne kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmi ve turist akışı artmış olsa da, bu göstergeler, potansiyellerinin oldukça gerisinde kalmıştır.⁴⁸⁴

Rusya Federasyonu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki yerini korumasına rağmen, ciddi şekilde güç kaybetmiş ve Orta Doğu barış sürecindeki rolü sembolik bir hale gelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, İsrail'in Rusya'ya olan ilgisi azalmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki ana müttefiki olarak İsrail, hedeflerini sadece Washington ile iş birliği yaparak gerçekleştirme potansiyeline sahip olmuştur.⁴⁸⁵ 1990'ların başında,

⁴⁸³ Alek D. Epshteyn, Stanislav Kozheurov, *Rossiya I Izrail': Trudnyy Put' Navstrechu* [Rusya ve İsrail: Zorlu Bir Karşılaşma Yolu], Institut Blizhnego Vostoka, 2011, S. 54–55.

⁴⁸⁴ Vladimir (Zeev) Khanin, 'İzrail' I Rossiya: Novye Vozmozhnosti, Starye Problemy? [İsrail ve Rusya: Yeni Fırsatlar, Eski Sorunlar mı?]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, 14.09.2009, <http://www.iimes.ru/?p=9324> Erişim Tarihi, 12.02.2025.

⁴⁸⁵ Kolesnikov, *op.cit.*, s. 56-57.

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte, Filistin meselesi Rusya'nın dış politikasındaki öncelikler arasında olmamıştır. Moskova, Madrid Konferansı'na sponsor olarak katılmış olsa da, ekonomik kaynak zayıflığı, ülkenin barış görüşmelerdeki etkisini sınırlamıştır. 1996-1998 yıllarında Dışişleri Bakanı E.M. Primakov'un çabalarıyla Rusya'nın Orta Doğu politikasını yeniden canlandırma girişimi olsa da, ABD diplomasi barış sürecinde egemenlik kurarak hem İsrail hem de Filistin taraflarını etkilemeyi başarmıştır.⁴⁸⁶ Clinton yönetimi, 1993 Oslo Anlaşmaları ve 1999-2000 barış görüşmelerinde İsrail ile yakın bir koordinasyon içinde çalışmış ve zaman zaman anlaşmadıklarına rağmen genel olarak İsrail'i desteklemiştir.⁴⁸⁷ Rusya, Arap-İsrail çatışmasının çözümü için yardım teklif etmiş, ancak bu teklifler genellikle reddedilmiş ve Rusya barış sürecindeki eş sponsor statüsüne rağmen önemli etkinliklere davet edilmemiştir.⁴⁸⁸

Rusya'nın İsrail ile diplomatik ilişkilerini yeniden tesis etmesine rağmen, ikili ilişkileri tamamen normalleştirme çabalarının başarısız olduğunu söylemek mümkündür. İki ülke arasındaki yapısal sorunlar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından ortaya çıkmıştır. Bu sorunların başında, Rusya'nın Washington ile yakınlaşma çabalarının başarısızlığa uğramasının ardından ABD'ye karşı bir dengeleme stratejisi benimsemesi yer almaktadır. ABD ile uyum sağlama stratejisinin neden başarısız olduğu önceki bölümde detaylı bir şekilde ele alındığı için burada yeniden açıklama yapılmayacaktır. Ancak şu noktayı vurgulamak önemlidir: Rusya, ABD ve İsrail dahil onun yakın müttefiklerini, Soğuk

⁴⁸⁶ Zvyagelskaya, 2014, op.cit, 175; V.M. Morozov, *Palestino-İzrail'skie Mirnye Peregovory 1995–2001 gg. [Filistin-İsrail Barış Görüşmeleri (1995–2001)]*, Moskva: Institut İzucheniya Izrailya i Blizhnego Vostoka, 2002, s. 76–87. T. Nosenko, V.A. Isaev, E.S. Melkumyan, 'Palestinskaya Problema V Blizhnemostochnoy Politike Ssr/Rossii [SSCB/Rusya'nın Orta Doğu Politikasında Filistin Sorunu]', *Vestnik Mgimo-Universiteta*, 4(55), 2017, s. 119–121.

⁴⁸⁷ John J Mearsheimer, Walt Stephen, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, New York:Farrar, Straus and Giroux, 2007, ss. 46-47.

⁴⁸⁸ Epshteyn, Kozheurov, op.cit., ss. 68-69.

Savaş sona ermiş olmasına rağmen, tehdit olarak algılamaya devam etmiştir. Bu algının bir sonucu olarak, Rusya ABD ve müttefiklerine karşı bir dengeleme stratejisi benimsemiştir. Dengeleme stratejisinin bir parçası olarak Rusya, 1990'ların başında İran ile askeri ve nükleer alanlardaki ilişkilerini güçlendirmek amacıyla çeşitli adımlar atmıştır.⁴⁸⁹

İsrail ile Rusya arasındaki yakınlaşmanın önündeki bir diğer yapısal engel, İsrail'in Amerika Birleşik Devletleri'ne olan belirgin bağımlılığıdır. Soğuk Savaş dönemi boyunca ve sonrasında, Rusya'nın İsrail politikasını belirleyen en önemli etken, İsrail'in Amerika Birleşik Devletleri ile kurduğu ittifak ilişkisi olmuştur. İkinci bölümde de ifade edildiği gibi, Sovyetler Birliği, İsrail'in kurulmasına başlangıçta destek vermiş olsa da, kısa bir süre sonra iki ülke arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Bunun temel nedenlerinden biri, İsrail'in ABD yanlısı bir dış politika benimsemesi ve Moskova'nın bu durumu kendi çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak algılamasıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Moskova, İsrail ile ilişkileri düzeltmeye çalışmıştır. Ancak Rusya'nın ABD ile istikrarlı ve dostane ilişkiler kurma konusundaki başarısızlıkları, ABD'ye bağımlı olan İsrail ile daha yakın ilişkiler geliştirme çabalarını olumsuz etkilemiştir.⁴⁹⁰ Ayrıca, Rusya Federasyonu'nun ABD'den algıladığı tehdidin artması, bu sınırlılıkları daha da belirgin hale getirmiştir. Bu nedenle, Rusya'nın İsrail'e yönelik politikasını şekillendiren temel unsur olan İsrail'in ABD'ye olan bağımlılık faktörünün daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet tehdidinin ortadan kalkması, başlangıçta İsrail'in ABD için stratejik öneminin azalmasına yol açmış gibi görünse de, gerçekte bu önem devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Orta Doğu'daki güç dengelerini değiştirmiş ve yeni küresel dinamikler, İsrail'in ABD için bölgesel bir müttefik olarak değerini farklı bir

⁴⁸⁹ Freedman, 1998, *op.cit.*, s. 164.

⁴⁹⁰ Ryzhov, 2008, *op. cit.*, s. 296.

perspektiften şekillendirmiştir.⁴⁹¹ Reagan döneminde, İsrail, ABD'nin Orta Doğu'daki en önemli müttefiki olarak kabul edilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise iki ülke arasındaki ilişkiler daha da güçlenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, İsrail'in en önemli stratejik ortağı olma konumunu sürdürmüştür. İsrail, ABD'yi hem ekonomik ortağı hem de komşu Arap ülkeleriyle olan askeri çatışmalarda kendi güvenliğinin garantörü olarak görmüştür.⁴⁹² Bunun yanı sıra, İsrail, ABD için Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlere karşı dengeleyici bir rol oynamaya devam etmiştir. Bunu yaparken, İsrail kendisi ABD'nin ulusal çıkarlarını tehdit edecek bir potansiyele sahip değildir. Zira, İsrail'in nüfusunun nispeten küçük olması, ülkenin bölgesel bir liderlik kapasitesini sınırlamaktadır. Bu bağlamda, ABD, İsrail'e yönelik askeri ve ekonomik destek sağlama konusunda herhangi bir tereddüt göstermemektedir.⁴⁹³ İsrail, savaş kazanabilecek kadar güçlüdür ve nükleer silahlarını son çare olarak kullanarak kendini savunabilir, ancak nüfusu artmadıkça bölgeyi hâkimiyeti altına alamaz.⁴⁹⁴

İsrail, karşılaştığı tehditlere farklı derecelerde risk atfederek, bunları çözme konusunda ABD ile zaman zaman anlaşmazlık yaşamıştır. Arap-İsrail çatışmasının çözümüne yönelik yapılan barış çabaları arasındaki görüş ayrılıkları, bu konuda önemli örnekler teşkil etmektedir. Bununla birlikte, bu anlaşmazlıkların taktiksel olduğu söylemek

⁴⁹¹ Tatyana Karasova, *İsrail' i SSHA: Osnovnye Etapy Stanovleniya Strategicheskogo Partnerstva (1948–2014)* [*İsrail ve ABD: Stratejik Ortaklığın Temel Aşamaları (1948–2014)*], Moskva: Izdatel'stvo 'Aspect Press', 2015, s. 264.

⁴⁹² *Ibid*, ss. 7-14.

⁴⁹³ Bledar Prifti, *US Foreign Policy in The Middle East, The Case For Continuity*, Florida: Palgrave Macmillan, 2017, ss. 193-194.

⁴⁹⁴ *Ibid*, s. 16.

mümkündür. Genel olarak, tarafların rekabetten ziyade ortak hedeflere ulaşmak için başarılı bir şekilde işbirliği yaptığı gözlemlenmektedir.⁴⁹⁵

Washington, İsrail'in ticaretinde büyük bir rol oynamaktadır ve ticaretin %27'sini elinde tutmaktadır.⁴⁹⁶ Bunun yanında, İsrail, uzun yıllardır ABD'den ciddi bir mali ve askeri destek almaktadır. NATO üyesi olmamasına rağmen, ABD'nin ileri askeri teknolojilerine erişim hakkı bulunmaktadır. Bugüne kadar toplamda 310 milyar dolar yardım almış ve bu yardımların çoğu askeri gücünü artırmaya yöneliktir.⁴⁹⁷ 2016 yılında ABD ve İsrail hükümetlerinin askeri yardım konusunda 10 yıllık bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma, 33 milyar dolarlık askeri yardım ve 5 milyar dolarlık füze savunma desteğiyle toplamda 38 milyar dolarlık bir yardım sağlamaktadır.⁴⁹⁸ Bunun yanı sıra, ABD hükümeti, 7 Ekim 2023 ile 2024 Eylül arasında İsrail'in Gazze ve diğer bölgelerdeki askeri faaliyetleri için en az 17,9 milyar dolarlık güvenlik desteği sağlamıştır.⁴⁹⁹ Bu kapsamlı destek, iki ülke arasındaki kalıcı dostluğun derinliğini vurgulamaktadır.

⁴⁹⁵ Robert D Blackwill, Walter B. Slocombe, 'Israel: A Strategic Asset for the United States', *The Washington Institute for Near East Policy*, 2011, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/israel-strategic-asset-united-states-0>, Erişim Tarihi: 21.03.2025.

⁴⁹⁶ 'Israel Monthly Trade Data: Trade Summary For Israel 2021', *World Integrated Trade Solution*, <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/ISR>, Erişim Tarihi: 02.03.2025.

⁴⁹⁷ Jonathan Masters and Will Merrow, 'U.S. Aid to Israel in Four Charts', *CFR*, 11.04.2024, <https://www.cfr.org/article/us-aid-israel-four-charts>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.

⁴⁹⁸ 'U.S. Foreign Aid to Israel', *Congressional Research Service*, 01.03.2023, <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL33222.pdf>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.

⁴⁹⁹ Linda J. Bilmes, William D. Hartung, Stephen Semler, 'United States Spending on Israel's Military Operations and Related U.S. Operations in the Region', *Watson Institute for International and Public Affairs*, October 7, 2023 – September 30, 2024, s. 4, <https://watson.brown.edu/costsofwar/papers/2024/USspendingIsrael>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.

ABD yardımı, İsrail Savunma Kuvvetleri'nin bütçesinin yaklaşık yüzde 40'ını finanse etmektedir.⁵⁰⁰ Söz konusu yardımın sona ermesi İsrail'in ekonomisi için yıkıcı olacaktır. Silah tedariki açısından, İsrail'in Amerika Birleşik Devletleri'ne olan bağımlılığı kritik bir öneme sahiptir. Arap ülkeleri çeşitli kaynaklardan silah temin edebilme imkanına sahipken, İsrail için ABD, neredeyse tek tedarik kaynağı olma özelliği taşımaktadır.⁵⁰¹

İsrail, Mısır ve Ürdün sırasıyla ABD'den 3 milyar, 1,3 milyar ve 0,3 milyar dolar askeri yardım alırken, ABD ayrıca Körfez ülkelerine de silah göndermektedir. Bu yardım şeması, bölgedeki güç dengesini korumaktadır ve ülkeleri ABD'ye bağımlı kılmaktadır. Bu mantığa göre, ABD ile ilişkileri kötüleşen bir ülke, eskiyen silahlarla yetinmek zorunda kalırken, ABD ile iyi ilişkilerini sürdürenler ise yeni ve modern silahlar temin etme imkanına sahip olmaya devam etmektedir.⁵⁰² İsrail ve Mısır arasındaki savaşın olmamasının en önemli nedeni, ABD'nin her iki ülkeye sağladığı finansal yardımlardır. Yardımların kesilmesi durumunda, İsrail ile Mısır arasında yeniden çatışma çıkma riski bulunmaktadır.⁵⁰³ Sonuç olarak, İsrail ABD'ye bağımlıdır ve yardım akışının kesilmesi durumunda ciddi zorluklarla karşılaşma riski bulunmaktadır.⁵⁰⁴

Bağımlılığın bir diğer faktörü, savunma sanayi ürünlerini ABD onayı olmaksızın bağımsız bir şekilde ihraç etme kapasitesinin bulunmamasıdır. Buna örnek, ABD baskısıyla Çin'e Phalcon sisteminin satışının iptal edilmesidir. Washington, İsrail'in Çin'e Phalcon adlı gelişmiş radar sistemi satışına, Amerika Birleşik Devletleri'nin hava erken uyarı ve kontrol

⁵⁰⁰ Motti Basuk, 'The Marker', 16.04.2015, aktarılan, *Israel National Security: A New Strategy For an Era of Change*, Charles D. Freilich, New York: Oxford University Press, s. 316.

⁵⁰¹ Freilich, 2018, *op.cit.*, p 316.

⁵⁰² D.A.Degterev, E.A. Stepkin, 'American Assistance to Israel: Origins, Structure, Dynamics', *MGIMO Review of International Relations*, (3(30)):92-99, 2013, s. 94.

⁵⁰³ Philip Arena, Anna O. Pechenkina., 'Pechenkina A. External Subsidies and Lasting Peace', *Working Paper*, 04.04.2012.

⁵⁰⁴ Degterev, Stepkin, *op.cit.*, s. 96.

sistemi ile benzerlik taşıdığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır.⁵⁰⁵ ABD Kongresi, Çin'e uçağın gönderilmesinin Amerikan güvenliğini tehdit edeceğini savunmuş ve İsrail'i kınamıştır. Sonunda, İsrail 2000 yılında projeyi iptal etmiş ve Çin'e 350 milyon dolar tazminat ödemek zorunda kalmıştır. Bu olay, İsrail'in savunma sanayisine büyük zarar vermiştir.⁵⁰⁶ Söz konusu kriz sonucunda, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail ile İsrail'de üretilen askeri teknolojilerin ihracatına ilişkin yazılı bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma, ABD'ye, İsrail'e ait askeri ürünlerin hangi ülkelere satıp satmayacağına karar verme yetkisi tanımaktadır.⁵⁰⁷

İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri arasında istihbarat ve strateji alanlarında sürekli bir karşılıklı diyalog yürütülmektedir. Bu diyalog, çeşitli ortak komite ve çalışma gruplarının düzenli olarak bir araya gelmesiyle pekiştirilmektedir. Örneğin, 2003 Irak Savaşı sırasında, her iki ülke arasında operasyonel düzeyde bir koordinasyon sağlanmıştır.⁵⁰⁸ Bunun yanı sıra, ABD'nin İsrail'e sağladığı diplomatik destek, iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır. Beyaz Saray, İsrail'in güvenliği ve egemenliğini destekleyen bir tutum benimsemektedir. Örneğin, İsrail ile Hamas arasında gerçekleşen son çatışmada, ABD'nin

⁵⁰⁵ Suzanne Goldenberg, 'Israel And US Clash Over Spy Plane Sale To China', *The Guardian*, 10.04.2000, <https://www.theguardian.com/world/2000/apr/10/israel>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.

⁵⁰⁶ Jonathan Adelman, 'The Phalcon Sale to China: The Lessons for Israel', *Jerusalem Center for Security and Foreign Affairs*, No: 473, March 2002, <https://jcfa.org/article/the-phalcon-sale-to-china-the-lessons-for-israel/>, Erişim Tarihi: 05.10.2024; Ephraim Sneh, *Navigating Perilous Waters: An Israeli Strategy for Peace and Security*, Moscow: Olymp, 2005, https://lit.lib.ru/b/bibichkow_m_g/sne_navigating.shtml, Erişim Tarihi: 05.10.2024.

⁵⁰⁷ Alek D. Epstein, 'Close Allies? United States and Israel: The Hidden History', *Vol. II. From Ford/Rabin to Obama/Netanyahu*, Moscow: Institute of the Middle Eastern Studies/ Cultural bridges, 2014, s. 312.

⁵⁰⁸ Sneh, *op.cit.*

resmi açıklamaları, İsrail'in güvenlik önceliklerini vurgulamış ve egemenliğini savunma hakkını desteklemiştir.⁵⁰⁹

Sonuç olarak, İsrail'in dış politikası büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri'ne olan stratejik bağımlılığından etkilenmektedir.⁵¹⁰ Bu durum, İsrail'in uluslararası ilişkilerde aldığı birçok kararın, özellikle güvenlik konularında attığı önemli adımların, ABD'nin çıkarları ve onayı doğrultusunda şekillenmek zorunda olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, mevcut şartlar altında İsrail'in dış politikasında ABD'nin istemediği bir adım atması, pek olası değildir. Bu durum, İsrail'in uluslararası arenada hareket alanını kısıtlamaktadır. Bu bağlamda, İsrail'in Rusya ile ilişkilerini geliştirme çabaları da, büyük ölçüde ABD'nin tutumuna bağlıdır. ABD'nin İsrail'in Rusya ile yakınlaşmaya onay vermemesi durumunda, İsrail'in Rusya ile ilişkilerini güçlendirme imkânı sınırlı ve durumsal olacaktır.

2. RUSYA'NIN DENGELEME STRATEJİSİNİN ŞEKİLLENMESİ VE İSRAİL

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından, Rusya ile İsrail arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkiler olumlu bir şekilde gelişmiştir. Ancak, siyasi ilişkilerde aynı olumlu ilerleme kaydedilememiştir.⁵¹¹ 1990'ların ilk yarısında Rusya'nın ABD ile eklemlenme politikasının

⁵⁰⁹ 'Statement From President Biden on Iran's Attacks', *The White House*, 13.04.2024, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2024/04/13/statement-from-president-joe-biden-on-irans-attacks-against-the-state-of-israel/>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.

⁵¹⁰ Igor' Pankratenko, 'Ob Otsenke Situatsii Vokrug Otnosheniy v Treugol'nike Iran–Rossiya–İzrail', *Tsentralnaya Strategicheskikh Otsenok i Prognozov*, Moskva. 2011, ss. 9-10, <https://csef.ru/media/articles/1528/1528.pdf>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.

⁵¹¹ Freedman, 1998, *op.cit.*, s. 164.

başarısızlığa uğraması, ABD'nin Rusya tarafından bir tehdit kaynağı olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, Rusya, ABD'ye karşı oluşan tehdidi dengelemek amacıyla ABD karşıtı güçlerle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. İsrail'in ABD'ye olan bağımlılığının sürmesi, İsrail'i de dengelenmesi gereken bir devlet olarak ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda, Rusya, İsrail için tehdit teşkil eden İran ve Suriye gibi ülkelerle ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır. Bu adım, İsrail'in Rusya'ya karşı şüpheli bir tutum sergilemesine neden olmuştur.⁵¹² İran, bu dönemde İsrail hedeflerine terör saldırıları düzenlemiştir. Bu saldırılara, '1990'ların başında Buenos Aires'teki İsrail büyükelçiliği ve Yahudi toplum merkezine yapılan bombalı saldırılar' örnek verilebilir. Bunun yanı sıra, İsrail için asıl tehdit, İran'ın Hizbullah, Hamas ve Suriye ile kurduğu ittifak aracılığıyla dolaylı yollarla ortaya çıkmıştır.⁵¹³ 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Suriye ve diğer Arap ülkelerinin İsrail'e karşı konvansiyonel askeri saldırılar düzenleme seçeneklerini ortadan kaldırmıştır. Ancak Suriye, umudunu kaybetmeyip, Hizbullah'ı İsrail'e baskı yapmak ve zarar vermek amacıyla bir araç olarak kullanmaya devam etmiştir.⁵¹⁴

Rusya'nın İran ve Suriye ile her silah anlaşması ilişkilerde gerginliğe yol açmıştır. İsrail, Rusya'nın silahlarının Hizbullah'ın eline geçmesinden veya bu silahların bölgesel güç dengesini bozabilecek saldırı kapasitesine sahip olmasından hep kaygı duymuştur.⁵¹⁵ 1994 yılında Moskova'ya yaptığı ziyaret sırasında, İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin, Rusya'nın İran'a nükleer teknoloji ve askeri donanım satışını bir sorun olarak gündeme getirmiştir.⁵¹⁶ İsrail, özellikle İran'a yönelik Rusya'nın teknoloji ihracatını durdurması amacıyla Amerika

⁵¹² Daniel Rakov (et al), 'Israel and Russia', içinde *Routledge Handbook on Israel's Foreign Relations, 1st ed.*, Eds. Joel Peters, Rob Geist Pinfeld, Routledge, 2024, ss. 182-183.

⁵¹³ Freilich, *op.cit.*, s. 72.

⁵¹⁴ *Ibid*, ss. 35-36.

⁵¹⁵ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss. 165.

⁵¹⁶ Ryzhov, 2008, *op.cit.*, s. 242.

Birleşik Devletleri ile Moskova'ya karşı bir baskı süreci başlatmıştır. Bu baskıların bir sonucu olarak, ABD ve Rusya arasında 1995 yılında önceki bölümde bahsettiğim Gore-Çernomirdin mutabakatı imzalanmıştır.⁵¹⁷

1995 yılında NATO'nun Bosna müdahalesi ve ittifakın Doğu Avrupa'ya yönelik genişleme planları, Rusya'nın ABD'yi bir tehdit olarak algılamasını derinleştirmiştir. Bu bağlamda, Rusya'nın dış politika stratejisinde dengeleme yaklaşımı daha belirgin bir şekilde ön plana çıkmıştır. Aynı dönemde, Rusya'nın İsrail'e yönelik politikalarını da yeniden gözden geçirdiği görülmektedir. Bu çerçevede, Rusya hükümeti, Nisan 1996'da Moskova'da bulunan Yahudi Ajansı'nın akreditasyonunu iptal etmiştir.⁵¹⁸ Söz konusu karar, eski Sovyetler Birliği'nden Yahudi göçünü tehlikeye atmıştır. Üstelik, İsraili bir diplomat, casusluk suçlamasıyla Rusya'dan sınır dışı edilmiştir.⁵¹⁹

1996 yılında Yevgeny Primakov'un Rusya Dışişleri Bakanı olarak atanmasıyla, Moskova, İran ile iş birliğini genişletme yönünde somut adımlar atmaya başlamıştır. Söz konusu durum, İsrail tarafından olumsuz karşılanmış ve iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına zemin hazırlamıştır.⁵²⁰ Zira, 1990'ların ortalarında, İsrail, İran'ın uzun menzilli füzeler geliştirmeye başlamasıyla birlikte, İran'a daha fazla dikkat etmeye başlamıştır.⁵²¹ Bunun yanı sıra, İsrail, İran'ın nükleer silahlar ve taşıma sistemleri geliştirdiğini öğrendikten

⁵¹⁷ Daniel Rakov (et al), 'Israel and Russia', içinde *Routledge Handbook on Israel's Foreign Relations, 1st ed.*, Eds. Joel Peters, Rob Geist Pinfeld, Routledge, 2024, ss. 182-183.

⁵¹⁸ J. Correspondent, 'Russia To Renew Jewish Agency's License', *The Jewish News of Northern California*, 07.06. 1996, <https://jweekly.com/1996/06/07/russia-to-renew-jewish-agency-s-license/>, Erişim Tarihi: 25.03.2025.

⁵¹⁹ Ron Ben Yishai, 'Russia: Expelled Israeli Envoy Held Secret Info', *ynetnews.com*, 05.04.2011, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4070909,00.html>, Erişim Tarihi: 25.03.2025.

⁵²⁰ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss. 54-55.

⁵²¹ Dalia Dassa Kaye (et al.), 'Israel and Iran: A Dangerous Rivalry, 1st ed', *RAND Corporation*, 2012, s. 21, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1143.pdf, Erişim Tarihi: 25.03.2025.

sonra, İnan'dan gelen tehdit daha da büyümüştür. Bu süreçte, İnan-İsrail karşıtlığında nükleer boyut daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır.⁵²²

1997 yılında İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, Moskova'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir.⁵²³ Bu ziyaretin temel odağı, dönemin İsrail ulusal güvenliği açısından en önemli tehditlerden biri olarak değerlendirilen İnan'ın füze programı üzerine yapılan müzakereler olmuştur. Ancak, söz konusu görüşmelerde bu soruna ilişkin somut bir çözüm sağlanamamıştır.⁵²⁴

Bunun yanı sıra, Moskova, Arap-İsrail çatışmasında belirgin Filistin ve Arap yanlısı bir tutum benimsemeye başlamıştır.⁵²⁵ Üstelik, Rusya, büyük bir güç olduğunu kanıtlamak amacıyla Arap-İsrail çatışmasında aktif bir arabulucu rolü üstelemeye kalkışmıştır.⁵²⁶ Bununla birlikte, İsrail, Rusya'nın Arap-İsrail çatışmasında söz konusu rolünü kabul etmemiştir. Bu bağlamda, 22 Nisan 1996 tarihinde, Yevgeni Primakov ile Şimon Peres arasında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmede Peres, Primakov'un Arap-İsrail çatışmasında Rusya'nın arabuluculuk rolü teklifini reddetmiş ve yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nin bu rolü üstlenebileceğini vurgulamıştır.⁵²⁷ Primakov ise İsrail'in Nisan

⁵²² V.V. Evseev, V.I. Sazhin, *İnan, Uran i Rakety [İnan, Uranyum ve Füzeler]*, Moskva: Institut Blizhnego Vostoka 2009, s.138.

⁵²³ 'Vstrecha Prezidenta RF Borisa El'tsina i Binyamina Netanyakhu v Ramkakh Trekhdnevnogo Ofitsial'nogo Vizita Premer-Ministra Izrailya v Moskvu [Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin ile İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun Moskova'da Gerçekleştirilen Üç Günlük Resmi Ziyaret Kapsamındaki Görüşmesi]', *El'tsyn Tsentr*, 11.04.1997, <https://yeltsin.ru/archive/video/66551/>, Erişim Tarihi: 25.03.2025.

⁵²⁴ Kolesnikov, *op.cit.*, s. 60.

⁵²⁵ Anna Borshchevskaya, 'The Evolution of Russian Strategy Toward Israel: From Non-Recognition to Pragmatic Engagement', *Washington Institute for Near East Policy, Strategic Assessment*, Volume 25, No. 1, March 2022, s. 7.

⁵²⁶ Ryzhov, 2008, *op.cit.*, s. 245.

⁵²⁷ Primakov, 2006, *op.cit.*, s. 384.

1996'daki Lübnan'daki 'Gazap Üzümleri' operasyonu sırasında İsrail politikasını sert bir şekilde eleştirmiştir.⁵²⁸

31 Aralık 1999'da Boris Yeltsin'in istifa etmesinin ardından Vladimir Putin, Rusya Federasyonu Başkanlığı'na atanmıştır. NATO'nun 1999 ve 2004 yıllarındaki genişlemesi ve ABD'nin füze savunma sistemine ilişkin girişimleri, Rusya'nın ABD'ye yönelik tehdit algısını artırmıştır. Kremlin, NATO'nun bu genişleme adımlarını, Rusya'nın küresel rolünün reddi ve çevrelenmesi olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, Rusya, ABD ve müttefiklerine karşı denge kurma amacıyla, ABD karşıtı ülkelerle daha aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır. Buna karşılık İsrail, ABD yanlısı politikalarını sürdürmeye devam etmiştir. Bu durum, Rusya'nın İsrail karşıtı politikayı daha da güçlendirmesine yol açmıştır.⁵²⁹ Putin'in yönetimi, 1995 yılında Gore-Chernomyrdin muhtırasının iptal edilmesiyle başlamıştır. Bunun yanı sıra, Rusya, ABD ve müttefiklerine karşı bir denge oluşturmak amacıyla, İsrail'in bölgedeki rakipleri olan Suriye, İran, Hamas ve Hizbullah ile ilişkilerini güçlendirmiştir.⁵³⁰

2003 Irak Savaşı'ndan sonra Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle İran, İsrail için büyük bir tehdit haline gelmiştir. Afganistan ve Irak savaşları, İran'ın bölgedeki gücünü artırmış ve İsrail'de güvenlik kaygılarına yol açmıştır. İran'ın Hamas ve Hizbullah gibi gruplarla olan ilişkileri güçlendikçe, İsrail, bölgede yaşanan her çatışmanın kaynağının İran olduğunu düşünmeye başlamıştır.⁵³¹ Suriye, 2007'de İsrail'in hava saldırısı ile nükleer reaktörünü kaybedene kadar nükleer silahlar peşinde olmuştur. Ayrıca, 2014'te uluslararası baskılarla çoğu kimyasal silahını imha etmesine kadar Suriye'de kimyasal silahlar da bulundurmıştır.

⁵²⁸ Freedman, 1998, *op.cit.*, s. 164-165.

⁵²⁹ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss., 57.

⁵³⁰ Robert O Freedman, 'Moscow and Jerusalem: A Troubled 75-Year Relationship.' *Israel Affairs*, vol. 29, no. 3, 2023, ss. 501-502.

⁵³¹ Kaye, *op.cit.*, s. 17-24.

Bu nedenle, İsrail'in askeri planlarında Suriye önemli bir yer tutmuştur.⁵³² Rusya'nın Suriye'yi silahlandırması, İsrail tarafından bölgesel güç dengesinin aleyhine değişmesi olarak algılanmıştır.⁵³³ Suriye, 2011'deki iç savaşa kadar güçlü bir askeri yapıya sahip olmuş ve İsrail ile barış anlaşması imzalamamış bir ülkedir. Bu bağlamda, Suriye ile olası bir çatışma, İsrail için yüksek maliyetler yaratma potansiyeline sahip olmuştur.⁵³⁴

Bu nedenlerle, İsrail, Rusya'nın İran ve Suriye ile yürüttüğü askeri-teknik iş birliğini olumsuz bir şekilde değerlendirmiştir. Bu bağlamda, İsrail'de, Rusya'nın söz konusu ülkelere silah satışının finansal gerekçelere dayanmadığı; aksine, Orta Doğu'daki büyük güç statüsünü yeniden inşa etmeyi hedefleyen stratejik bir amaca hizmet ettiği öne sürülmüştür.⁵³⁵ Söz konusu durum, 2005 yılında Vladimir Putin'in ilk resmi İsrail ziyaretini olumsuz etkilemiştir. Bu ziyarette, Rusya'nın Suriye ve İran ile ilişkileri, İran'ın nükleer programı ve Filistin-İsrail meselesi gibi konular ele alınmış, ancak bu konularda bir görüş birliğine varılamamıştır.⁵³⁶

Rusya ile İsrail arasındaki önemli bir diğer sorun, İran'ın nükleer programı olmuştur. Rusya, İran'a nükleer teknoloji sağlama ve Tahran'ı uluslararası izolasyona sokmaya yönelik ABD'nin çabalarına karşı durma politikalarıyla dikkat çekmiştir. Bu durum, Rusya'nın İsrail'e yönelik olumsuz tutumunun bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.⁵³⁷ Rusya, İran nükleer krizinin çözüm sürecine aktif katılmış ve 'altılı grup' müzakerelerine dahil olmuştur. Bununla birlikte, Moskova, İran'ın nükleer programı konusunda Batı ile İran arasında denge

⁵³² Freilich, *op.cit.*, s. 65.

⁵³³ Daniel Rakov (et al), 'Israel and Russia', içinde *Routledge Handbook on Israel's Foreign Relations, 1st ed.*, Eds. Joel Peters, Rob Geist Pinfeld, Routledge, 2024, ss. 184-185.

⁵³⁴ Freilich, *op.cit.*, s. 65.

⁵³⁵ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss. 62-63.

⁵³⁶ Kolesnikov, *op.cit.*, s. 66.

⁵³⁷ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, s. 63.

sağlayan arabulucu rolünü üstlenmiştir. Ancak bu durum, İsrail'in çıkarlarıyla uyuşmamıştır; İsrail, ABD'nin İran'a karşı sert yaptırım görüşünü tercih ederken, Rusya daha temkinli bir yaklaşım benimsemiştir.⁵³⁸ Bunun yanı sıra, 2007 yılında Rusya, İran'a SAM-300 hava savunma füzeleri satmaya karar vermiştir. Bu durum, İsrail aleyhine bir adım olmuştur. Zira bu hava savunma sistemi, İsrail'in İran'daki nükleer tesislere yönelik olası saldırılarını önemli ölçüde zorlaştırma potansiyeline sahip olmuştur.⁵³⁹

Rusya ve İsrail arasında yukarıda saydığım yapısal sorunlara rağmen, Rusya-İsrail ilişkilerinde olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin, ABD ve müttefikleri, Rusya'nın Çeçenistan müdahalesini eleştirirken, İsrail bu durumu olumlu bir şekilde değerlendirmiştir. Zira hem İsrail hem de Rusya, terörizmden ciddi bir tehdit ile karşı karşıya kalmıştır.⁵⁴⁰ Rusya, Kafkasya'daki yeraltı hareketleriyle, İsrail ise sürekli olarak onu hedef aldığı çeşitli köktencilerle mücadele etmektedir. Her iki ülke de bu alandaki deneyimlerini paylaşmaya başlamıştır. 2004 yılında transnasyonal suçlarla mücadele için ortak bir çalışma grubu kurulmuş ve terörist örgütlerin üyeleri hakkında ortak bir veri tabanı oluşturulmasına karar verilmiştir.⁵⁴¹ İsrail ve Rusya, terörist olarak tanımladıkları grupların, birçok başka ülke tarafından ulusal özgürlük hareketleri olarak kabul edilmesi sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanı sıra, her iki ülke de terörist olarak kabul ettikleri hareketlere karşı benzer yöntemler kullanmıştır.⁵⁴² Bununla birlikte, söz konusu işbirliğinin yalnızca taktiksel

⁵³⁸ Kolesnikov, *op.cit.*, ss. 80-81.

⁵³⁹ Freedman, 2023, *op.cit.*, ss. 501-502.

⁵⁴⁰ Katz, Mark N., Et Al. 'Russia And Israel: An Improbable Friendship', içinde *Russia's Return To The Middle East: Building Sandcastles?*, Ed. Nicu Popescu, Stanislav Secieru, European Union Institute For Security Studies (Euiss), 2018, ss. 104.

⁵⁴¹ Kolesnikov, *op.cit.*, ss. 72-74.

⁵⁴² Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss. 156-157.

düzeyde bir iş birliğini ifade ettiğini ileri sürmek mümkündür. İki ülke arasındaki yapısal ve stratejik sorunlar hem varlığını korumuştur hem de giderek daha derin bir boyut kazanmıştır.

Putin, Rusya'yı çatışmaların çözümünde önemli bir aktör olarak konumlandırmaya çalışmıştır. Bu çerçevede, İran ve Suriye ile ilişkilerini güçlendiren Rusya, 2006 yılında İsrail'in tepkisine rağmen Hamas ile diyalog kurmaya başlamıştır. Ayrıca Moskova, El-Fetih ve İslami Cihad ile de yakın ilişkiler geliştirmiştir.⁵⁴³ 2007 yılında Rusya Federal Güvenlik Servisi, terörist olarak tanımlanan 17 örgütü açıklamıştır. Federal Güvenlik Servisi, bu grupların çoğunun Müslüman Kardeşler ile bağlantılı olduğunu belirtmiş, ancak Hamas listeye dahil edilmemiştir. Hamas, Kuzey Kafkasya'daki Rusya açısından yasa dışı gruplarla bağlantılı olmadığı için listeye alınmamıştır.⁵⁴⁴ Bunun yanı sıra, Putin, Hamas delegasyonunu 2006 yılında Moskova'ya davet ederek onlara meşruiyet kazandırmıştır.⁵⁴⁵ İsrail ise Rusya'nın Hamas ile temaslarına her zaman karşı çıkmıştır.⁵⁴⁶ Bu bağlamda 2006 Mart ayında, İsrail Başbakanı E. Olmert, Rusya'nın düşmanca eylemlerine dair bir toplantı düzenlemiştir. Bu düşmanlık eylemleri arasında, Hamas liderlerinin Moskova'ya ziyareti de yer almıştır. Toplantı sonucunda, İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni Rusya ziyaretini iptal etmiştir.⁵⁴⁷

Rusya'nın İsrail ile bir diğer sorun 2006 Lübnan-İsrail Savaşı olmuştur. Zira söz konusu savaş kapsamında Hizbullah, İsrail'i Rus yapımı silahlarla hedef alırken, Rus liderler

⁵⁴³ Borshchevskaya, 2022, *op.cit.*, ss. 8-10.

⁵⁴⁴ 'Putin's New Friends: Moscow Hosts Hamas', *The Washington Institute for Near East Policy*, 19.04.2007, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/putins-new-friends-moscow-hosts-hamas>, Erişim Tarihi: 19.03.2025.

⁵⁴⁵ Freedman, 2023, *op.cit.*, ss. 501-502.

⁵⁴⁶ Pod Red. D.V. Strel'tsova, *Rossiya i Strany Vostoka v Postbipolyarnyy Period: Ucheb. Posobie*, Moskva: Aspect Press, 2014, Ss. 82–83.

⁵⁴⁷ 'Metka Palestiny [Filistin İşareti]', *Kommersant*, 01.02.2006, <https://www.kommersant.ru/doc/653642>, Erişim Tarihi: 19.03.2025.

bu durumu reddetmiştir.⁵⁴⁸ Lübnan Savaşı, Rusya ile İsrail arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine yol açmış ve bu durum, İsrail medyasına yansımıştır. Bu bağlamda, Ağustos-Eylül 2006'da, İsrail basını, Rusya ile ilişkilerin Soğuk Savaş dönemine döndüğü izlenimini vermektedir. 1990'ların başında, Rusya ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması toplumda olumlu karşılanırken, Lübnan Savaşı'nın ardından İsrail'deki kamuoyu, Rusya'ya karşı olumsuz bir tutum sergilemeye başlamıştır.⁵⁴⁹

Mart 2007'de Hamas heyeti Moskova'ya ikinci ziyaretini gerçekleştirmiştir. Rusya, Hamas'ın Putin ile görüşmesi için İsrail'in meşruiyetini kabul etmesini şart koşturmuştur. Ne var ki Hamas lideri Halid Meşal bu şartı reddetmiştir. Bu durum, Hamas'ın ikinci Moskova ziyaretinin Ortadoğu barış sürecine bir katkı sağlamamasına ve aynı zamanda İsrail-Rusya ilişkilerine olumsuz yansımaya neden olmuştur.⁵⁵⁰ Rusya, ABD ve AB'nin Hamas ile işlevsel ilişkilerinin bulunmaması nedeniyle, bölgedeki krizlere çözüm üretme konusunda kendisini önemli bir güç merkezi olarak tanıtmaya çalışmıştır. Rusya'nın, İsrail ve Hamas arasında 'mekik diplomasisi' yürütmesi hem İsrail hem de Hamas ile eş zamanlı temas kurarak ABD'ye kıyasla daha dengeli bir tutum sergilemeye çalışmıştır.⁵⁵¹ Moskova, Filistin liderliğiyle olan ilişkilerini güçlendirerek Orta Doğu'daki etkisini artırmayı hedeflemiştir. Rusya'nın Hamas ile diyalog geliştirme çabaları, örgütün daha ılımlı bir yaklaşım benimsemesinin teşvik edilmesini hedeflemiştir. Eğer bu çabalar başarılı olmuş olsaydı, Rusya Orta Doğu barış sürecine katkı sağlamış ve İsrail ile ilişkilerinde stratejik bir avantaj

⁵⁴⁸ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss. 63-64.

⁵⁴⁹ Alek D. Epstein, *Israel's War Against Hezbollah And Its Impact on the Middle Eastern Politics*, Moscow: Institute Of The Middle Eastern Studies, 2007, s. 101.

⁵⁵⁰ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss. 60-61.

⁵⁵¹ Hassan Ahmadian, Khodayar Barari, 'Russia and Hamas After 2006: Realities of a Questionable Relationship,' *Journal Of World Sociopolitical Studies*, Vol. 5, No. 1, 2021, s. 215.

kazanmış olurdu.⁵⁵² Genel olarak da Orta Doğu'da barış süreci, Rusya ve İsrail arasında bir diğer önemli sorunu teşkil etmiştir. İsrail, dış politikasında Rusya'ya değil, neredeyse tamamen ABD'ye dayanmıştır. Bu bağlamda, Rusya'nın Ortadoğu barış sürecindeki eş sponsorluk rolü, İsrail tarafından olumsuz değerlendirilmiştir.⁵⁵³

Rusya'nın İsrail ile yaşadığı diğer bir sorun, Rusya'dan İsrail'e sığınan oligarklar ve iktidar ile anlaşmazlık yaşayan bireylerdir. 2000'li yılların başında, Vladimir Putin, oligarkların siyasi faaliyetlerini sınırlamıştır. Bu süreçte, Yahudi kökenli olan iş insanları ve siyasetçiler Vladimir Gusinsky, Boris Berezovsky ve Leonid Nevzlin gibi önemli isimler İsrail'e sığınmıştır. Putin, bu durumu engellemeye çalışmış ve İsrail'e karşı çeşitli baskılar uygulamıştır.⁵⁵⁴ Bu bağlamda, Rusya Başsavcılığı, Leonid Nevzlin'i İsrail'in iade etmesini istemiştir. Nevzlin, İsrail'de vatandaşlık almış ve Kudüs'teki Yahudi Üniversitesi'nde araştırma merkezi kurulmasına destek vermiştir. Bu durum, Rus yönetimini, ciddi şekilde rahatsız etmiştir.⁵⁵⁵

Bir diğer önemli konu ticarettir. Bazı akademisyenler⁵⁵⁶ ticaretin, Rusya-İsrail ilişkilerinde dostane bir bağın önemli bir örneği olduğunu öne sürse de, gerçekte durum bu şekilde değerlendirilmemelidir. Rusya ile İsrail arasındaki ticari ilişkiler, büyük oranda siyasi dinamiklerin etkisiyle şekillenmektedir. İsrail, Rusya'nın olumsuz bir tutum sergilediğini düşündüğünde ekonomik yaptırımlar uygulamaktadır. Örneğin, 2008 yılında İsrail'in

⁵⁵² Mark Smith, 'The Russia-Hamas Dialogue, and the Israeli Parliamentary Elections', Research report, *Defense Academy of the United Kingdom*, June 2006, ss. 1-2.

⁵⁵³ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss., 58.

⁵⁵⁴ Daniel Rakov (et al), 'Israel and Russia', içinde *Routledge Handbook on Israel's Foreign Relations, 1st ed.*, Eds. Joel Peters, Rob Geist Pinfold, Routledge, 2024,s. 186.

⁵⁵⁵ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss. 67.

⁵⁵⁶ Sergey Oulin, 'The Role of Business in Russian-Israeli Economic and Trade Relations', içinde *Russian and Israeli Outlooks on Current Developments in the Middle East Conference Proceedings, Memorandum No. 147*, Eds. Zvi Magen, Tatyana Karasova, INSS, June 2015.

Rusya'dan elmas ithalatı azalmıştır. Bu durumun, Rusya'nın İran'a S-300 füze savunma sistemi satma kararına İsrail'in verdiği tepki olarak değerlendirilmesi mümkündür.⁵⁵⁷

Rusya-İsrail ilişkilerinde bir diğer önemli mesele, 2008 yılında gerçekleşen Gürcistan Savaşı olmuştur. Bu dönemde Rusya, İsrail'i Gürcistan'a silah tedarik etmekle suçlamıştır. Rusya'nın Orgeneral Anatoly Nogovitsyn, İsrail'i Gürcistan ordusuna mayın, patlayıcı ve insansız hava aracı sağladığını belirtmiştir.⁵⁵⁸ Bunun yanı sıra, İsrail'den gelen uzmanlar, Gürcistan'ın istihbarat birimlerinin eğitimine katılım göstermiştir.⁵⁵⁹ Rusya, İsrail'i, eğer Gürcistan'a verdiği yardımı durdurmazsa, İsrail'in düşmanlarına silah tedarikini artıracığı konusunda uyarmıştır. Bu tehdit karşısında İsrail, Rusya'nın taleplerine karşılık olarak, Gürcistan'a yapılacak olan silah sevkiyatlarını dondurma kararı almıştır.⁵⁶⁰ Bu bağlamda, Hamas ile ilişkilerin güçlendirilmesi, Rusya'nın İsrail'in Rusya'nın yakın çevresindeki adımlarına karşı bir dengeleme stratejisi olarak değerlendirilmesi mümkündür.⁵⁶¹

2008 yılında Putin'in yerine Dmitry Medvedev'in Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı olarak atanmasıyla birlikte Moskova'nın bölgesel politikalarında bir yumuşama eğilimi gözlemlenmiştir. Bu dönemde Rusya, İran'a yönelik S-300 hava savunma sistemi satışını ertelemiş ve İran'ın nükleer silah geliştirme çabalarına karşı Birleşmiş Milletler'in yaptırımlarını desteklemiştir. Aynı zamanda, İsrail'in Gürcistan'a yönelik silah

⁵⁵⁷ Pankartenko, *op.cit.*, стр. 9-10.

⁵⁵⁸ 'Russia: Israel Gave Georgia Arms', *The Jerusalem Post*, 19.08.2008, <https://www.jpost.com/international/russia-israel-gave-georgia-arms>, Erişim Tarihi: 29.03.2025.

⁵⁵⁹ Evgeniya Sandro, 'İzrail'skie İnstruktory Uchastvovali v Podgotovke Gruzinskih Spetssluzhb [İsraili Eğitmenler Gürcü Özel Hizmetlerinin Hazırlık Sürecine Katıldı]', *News1tv.Ru*, 11.08.2008, https://www.1tv.ru/news/2008-08-11/187534-izrailskie_instruktory_uchastvovali_v_podgotovke_gruzinskih_spetssluzhb, Erişim Tarihi: 29.03.2025.

⁵⁶⁰ 'Moskva Vynudila Izrail' Prekratit' Postavki Oruzhiya Gruzii [Moskova, İsrail'i Gürcistan'a Silah Sevkiyatını Durdurmaya Zorladı]', *Izvestiya*, 05.08.2008, <https://iz.ru/news/431934>, Erişim Tarihi: 29.03.2025.

⁵⁶¹ Hassan Ahmadian, Khodayar Barari, 'Russia and Hamas After 2006: Realities Of A Questionable Relationship,' *Journal of World Sociopolitical Studies*, Vol. 5, No. 1, 2021, ss. 209-210.

satışlarını durdurması da bu dönemde dikkat çeken bir gelişme olmuştur.⁵⁶² Üstelik, Obama yönetiminin ABD'ye gelmesiyle İsrail-ABD ilişkilerinde gerginlik yaşanırken, Rusya-İsrail ilişkilerinde ise olumlu bir gelişim yaşanmıştır.⁵⁶³ Amerika ve İsrail arasındaki ittifak devam etse de, liderlerin bölgesel sorunlara bakışları farklılaşmıştır.⁵⁶⁴ ABD ve İsrail arasındaki farklar, özellikle Filistin-İsrail çatışması ve İran'ın nükleer programı konusunda belirgin hale gelmiştir.⁵⁶⁵

2009 yılında Rusya, İsrail'in havacılık ve savunma sanayii alanında faaliyet gösteren IAI şirketiyle insansız hava araçları alımı konusunda bir iş birliği başlatmıştır. Bu kapsamda Rusya, yaklaşık 100 milyon dolar değerinde İnsansız Hava Aracı (İHA) satın alımı gerçekleştirmiştir. Bu süreci takiben, 2010 yılında Rusya'nın devlet savunma sanayi şirketi olan 'Oboronprom', IAI ile bir anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşma, Rusya'da çeşitli İHA türlerinin lisanslı üretimini içeren ve üç yıl süreyle geçerli olacak bir sözleşmeyi kapsamaktadır.⁵⁶⁶ İsrail, Rusya'ya askeri teknoloji transferi için İran'a S-300 füze sistemleri tedarikini durdurma şartı koymuştur. Rusya, 22 Eylül 2010'da Başkan Dmitriy Medvedev'in imzaladığı kararla bu şartı yerine getirmiştir.⁵⁶⁷ Bunun yanı sıra, İsrail ve Rusya, 6 Eylül 2010'da Moskova'da savunma iş birliğini düzenleyen beş yıllık bir çerçeve anlaşma

⁵⁶² Freedman, 2023, *op.cit.*,s. 5032.

⁵⁶³ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss. 77-78.

⁵⁶⁴ Kolesnikov, *op.cit.*, ss. 136.

⁵⁶⁵ Karasova, 2015, *op.cit.*, 396.

⁵⁶⁶ 'Rossiyskaya Armiya Prodolzhit Zakupat' Bepilotniki Izrail'skoy Razrabotki [Rus Ordusu, İsrail Yapımı İnsansız Hava Araçları Almaya Devam Edecek]', *Vedomosti*, 03.09.2015, <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/09/04/607459-rossiiskaya-armiya-prodolzhit-zakupat-bepilotniki-izrailskoi-razrabotki>, Erişim Tarihi: 12.03.2025.

⁵⁶⁷ Aleksandr Shul'man, 'İzrail' i Rossiya: Perspektivy Voennno-Tekhnicheskogo Sotrudnichestva v Preddverii MAKS-2013 [İsrail ve Rusya: MAKS-2013 Öncesinde Askeri-Teknik İş Birliği Perspektifleri]', *9 Kanal*, <https://archive.9tv.co.il/news/2013/08/26/157234.html>, Erişim Tarihi: 12.03.2025.

imzalamıştır. Anlaşma, uluslararası güvenlik, askeri eğitim, topografi gibi alanlarda bilgi ve deneyim paylaşımını kapsamaktadır.⁵⁶⁸

İkili ilişkilerdeki olumlu gelişmeler özellikle kültür ve turizmde dikkat çekici olmuştur. 2010'da, İsrail'e en fazla turist Rusya'dan gelmiştir. Bunun yanında, Rusça konuşan devlet adamlarının İsrail'deki etkisi de artmıştır.⁵⁶⁹ 2009 baharında kurulan Netanyahu hükümetinde, Yahudi Ajansı'nın başkanı, Likud partisinin grup başkanı ve koalisyon başkanı ile birlikte dört bakan Rusça konuşmuştur. Moskova doğumlu olan Evgeny Kandel ise, Başbakan'ın Ekonomi Ulusal Konseyi'ni yönetmiştir.⁵⁷⁰

Ancak, Rusya ile İsrail arasında bahsedilen yakınlaşma, esasen durumsal⁵⁷¹ bir gelişme olmuştur. Rusya'nın İsrail ile Gürcistan'daki savaşla ilgili anlaşması, aslında iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi yönünde bir adımdan çok, gerilimin azaltılması amacını taşımıştır. Bu anlaşmalar, ülkeler arasında yapısal bir dönüşüm ya da kalıcı bir çözüm sağlamaktan ziyade, o dönemdeki gerginliklerin yatıştırılmasına yönelik bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Bu tür taktiksel hamleler, aslında daha büyük stratejik hedeflerden ziyade, bölgedeki anlık gerilimlerin kontrol altına alınmasını amaçlamıştır. Rusya bu dönemde bölgede hem ABD hem de İsrail'e karşı dengeleme stratejisini uygulamaya devam etmiştir.

Bu dönemde, Rusya ile İsrail arasında, Rusya'nın inşa ettiği İran'daki nükleer santraller, Suriye ile askeri işbirliği ve İsrail'e sığınan Yukos şirketinin kurucusu Leonid Nevzlin'in Rusya'ya iadesi gibi pek çok sorun bulunmuştur. Ayrıca, İsrail yönetimi,

⁵⁶⁸ 'İzrail' i Rossiya Podpishut Dogovor o Voennom Sotrudnichestve', *Izrus*, 6.09. 2010, aktarılan Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss., 88-89.

⁵⁶⁹ S. Kozheurov, 'Rossiya i Izrail': İzmenyayushchiesya Vektory Dvustoronnikh Otnosheniy [Rusya ve İsrail: İki Taraflı İlişkilerde Değişen Yönelimler]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, 10.11.2010, <http://www.iimes.ru/?p=11660>, Erişim Tarihi: 26.03.2025.

⁵⁷⁰ Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, s., 83.

⁵⁷¹ Belirli bir tehdide veya ortak çıkarıya yanıt olarak ortaya çıkan; ancak uzun vadeli stratejik hedeflere dayanmayan geçici, koşullarla sınırlı işbirliği.

Rusya'nın Orta Doğu barış sürecindeki eş sponsor rolünü ve konferans önerisini şüpheyle değerlendirmiştir.⁵⁷² Bunun yanında, Ekim 2009 yılında , Doğu Avrupa Yahudileriyle İlişkiler Bürosu ile ilgili gerilimler artmıştır. Rus güvenlik birimleri, Nativ temsilcisi ve İsrail'in Moskova Konsolosluğu'nda görevli Şmuel Poliçuk'a casusluk suçlamalarından dolayı Rusya'dan ayrılmasını talep etmiştir.⁵⁷³

Bu dönemde Rusya'nın, İran'a karşı Birleşmiş Milletler yaptırımlarına katıldığı ve S-300 hava savunma sisteminin teslimatını durdurduğu belirtilmelidir. Ancak, Rusya'nın Tahran'a yönelik politikalarının İsrail'in tutumuyla çelişir şekilde gelişmeye devam ettiği görülmüştür. Bu bağlamda, 2009 yılında İsrail Savunma Kuvvetleri, İran'ı İsrail'in varlığına tehdit ve bir numaralı düşman olarak ilan etmiştir. İran'a karşı koymak, 2009 yılı askeri önceliklerinden biri olarak belirlenmiştir.⁵⁷⁴ Rusya, İran krizine yönelik olarak siyasi çözüm ve diyalog çağrısında bulunurken, İsrail, sert bir duruş sergileyerek İran'a maksimum baskı uygulanmasını savunmuş ve askeri bir çatışmaya hazırlanmıştır.⁵⁷⁵ 2009 yılında CNN'e verdiği bir röportajda Dmitry Medvedev, Rusya'nın İsrail ile İran arasında olası bir çatışmada taraf tutamayacağını ifade etmiştir. İran'la bu tür bir yükümlülüklerinin bulunmadığını belirtmiştir. Böyle bir çatışmanın insani bir felakete, mülteci krizine ve bölgede öngörülemez bir kaosa yol açacağını vurgulamıştır.⁵⁷⁶

⁵⁷² Kozheurov, 2010, *op.cit.*

⁵⁷³ Vladimir Ivanov, 'Pochemu Lubyanka 'Otrabotala' Konsula [Neden Lubyanka Konsulu 'İşlemden Geçirdi?]', *Nezavisimoe Voennoe Obozrenie*, 23.10.2009, http://nvo.ng.ru/spforces/2009-10-23/12_polischuk.html, Erişim Tarihi: 25.03.2025.

⁵⁷⁴ V. I. Mesamed, 'İzrail' i Iranskaya Atomnaya Problema: Novye Diskussii [İsrail ve İran Nükleer Sorunu: Yeni Tartışmalar]', *Institut Blizhnego Vostoka*, 11.04. 2009, <http://www.iimes.ru/?p=8284>, Erişim Tarihi: 25.03.2025. Erişim Tarihi: 25.03.2025.

⁵⁷⁵ Kolesnikov, *op.cit.*, s. 87.

⁵⁷⁶ 'İnterv'yu D. Medvedeva Telekompanii CNN [D. Medvedev'in CNN Televizyon Kanalına Verdiği Röportaj]', *Ofitsial'nyy Sayt Prezidenta Rossii*, 20.09. 2009, <http://kremlin.ru/events/president/news/5516>, Erişim Tarihi: 25.03.2025.

Bunun yanı sıra, Rusya, Suriye silah satışlarını devam ettirmiştir. 2006'da Rusya ve Suriye, toplam 4 milyar dolarlık silah tedariki sözleşmeleri imzalamıştır. 2009'da bu rakam 19,4 milyar dolara çıkmıştır. Tartus üssüne daha fazla dikkat verilerek periyodik onarımlar yapılmıştı ve 2009'da Sivastopol'den yeni bir iskele taşınmıştır. 2010 başında, üssün modernizasyonu ve geçiş kapasitesinin artırılması planlandığı duyurulmuştur.⁵⁷⁷ İsrail, Suriye ile Rusya arasındaki askeri iş birliğinden duyduğu endişeleri dile getirmiştir. Bu bağlamda, askeri İstihbarat Şefi Amos Yadlin, 2010'da yaptığı açıklamada, Rusya'nın Suriye'ye modern silahlar sağladığını ve bu silahların bir kısmının Hizbullah'a ulaştığını ifade etmiştir.⁵⁷⁸ Sonuç olarak, Rusya'nın İran ve Suriye ile askeri işbirliği, Rusya'nın İsrail ile ilişkilerinde olumsuz bir faktör olarak devam etmiştir. Zira İsrail tarafı tedarik edilen silahların saldırı amaçlı olabileceğinden ve bölgesel güç dengesi değiştirebileceğinden endişelenmiştir.⁵⁷⁹

2010 yılında, Rusya Cumhurbaşkanı Dmitri Medvedev, Suriye ziyaretinde Hamas Siyasi Büro Başkanı Halit Meşal ile bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁵⁸⁰ İsrail Dışişleri Bakanlığı ise bu durumu derin hayal kırıklığıyla karşılamıştır.⁵⁸¹ Sonuç olarak, Şubat 2011'de planlanan Medvedev'in İsrail ziyareti gerçekleşmemiştir. Orta Doğu'da Ürdün ve Filistin Yönetimi'ni ziyaret eden Medvedev, Tel Aviv'e gitmemiştir.⁵⁸²

⁵⁷⁷ Sarabyev, 2012, *op.cit.*

⁵⁷⁸ 'Yadlin: Sırıytsy Vozvrashchayut Nas v Semidesyatye Gody [Yadlin: Suriyeliler Bizi 1970'li Yıllara Geri Döndürüyor]', Yediot Ahronot, 02.11.2010, aktarılan, Epshteyn, Kozheurov, *op.cit.*, ss., 165-166.

⁵⁷⁹ S. Kozheurov, A.D. Epshteyn, 'Rossiya İ Izrail': İzmenyayushchiesya Vektory Dvustoronnikh Otnosheniy [Rusya ve İsrail: İki Taraflı İlişkilerde Değişen Yönelimler]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, 10.11.2010, <http://www.iimes.ru/?p=11660>, Erişim Tarihi: 23.03.2025.

⁵⁸⁰ 'Dmitry Medvedev Met With Hamas Leader Khaled Mashal', *Kremlin.Ru*, 11.05.2010, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/7714>, Erişim Tarihi: 23.03.2025.

⁵⁸¹ 'Russia Spurns Israeli Rebuke Over Hamas Meet', *ynetnews.com*, 05.13.2010, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3889325,00.html>, Erişim Tarihi: 23.03.2025.

⁵⁸² Epshteyn, Kozheurov, 2011, *op.cit.*, ss., 98-105.

3. ABD İLE KARŞITLIĞIN ZİRVEYE ULAŞMASI BAĞLAMINDA RUSYA’NIN İSRAİL POLİTİKASI

3.1. Suriye Krizinin Rusya’nın İsrail Politikasına Etkisi

2011 yılında başlayan Suriye krizi, Rusya'nın Orta Doğu'daki angajmanını belirgin şekilde artırmıştır. Özellikle 2015 yılından itibaren Rusya, ABD ve müttefiklerine karşı bir denge oluşturma stratejisinin parçası olarak İran ve Suriye ile savunma alanındaki ilişkilerini derinleştirmiştir. Bu durum, Rusya'nın Orta Doğu'daki artan tehdit algısına karşı daha güçlü ittifaklar kurma çabalarını yansıtmaktadır. Ancak, söz konusu strateji, Rusya’nın İsrail ile ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Çünkü İsrail, ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiki olup, Rusya'nın kurmayı amaçladığı denge politikası dolaylı olarak İsrail'e de karşı bir duruş içermektedir.

Rusya ve İsrail’in Suriye krizine ilişkin tutumları başından itibaren farklı olmuştur. Suriye, Rusya için bölgesel bir müttefikken, İsrail için Esad rejimi, İran'ın müttefiki ve uzlaşmaz bir rakip olmuştur. Suriye, İsrail Suriye ile barış anlaşması yapmadığı sınır komşusudur ve Golan Tepeleri⁵⁸³ meselesi iki ülke arasında hala çözülmemiştir.⁵⁸⁴ Rusya, Esad rejimine desteğini sürdürürken, İsrail için İran, Esad ve Hizbullah arasında kurulan stratejik ittifak tehdit oluşturmuştur.⁵⁸⁵ İsrail, Suriye’nin bölünmüş yapısını kendi çıkarları için bir avantaj olarak görmüştür. Zira merkezi bir yönetimin eksikliği, Suriye’nin ekonomik

⁵⁸³ Golan Tepeleri, 1967 yılına kadar Suriye egemenliği altında kalmış, ardından Altı Gün Savaşı sırasında İsrail tarafından işgal edilmiştir. Bkz. ‘Golan Heights’, *Britannica*, 05.17.2025, <https://www.britannica.com/place/Golan-Heights>, Erişim Tarihi: 18.05.2025

⁵⁸⁴ Kolesnikov, ss. 98-99.

⁵⁸⁵ Strel'tsov, 2014, *op.cit.*, s. 83.

ve askeri olarak toparlanmasını zorlaştırmaktadır. Etnik ve mezhepsel ayrılıklar, İsrail'in Golan Tepeleri üzerindeki hakimiyetini pekiştirirken, bu toprakların Suriye'ye geri dönme ihtimalini neredeyse tamamen ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca, parçalanmış bir Suriye, İran'ın bölgedeki etkisini azaltarak İsrail'in stratejik hedeflerine katkı sağlamaktadır.⁵⁸⁶ Bu bağlamda, İsrail'in en uygun stratejisi, Suriye'de ülkenin çöküşüne yol açmaksızın uzun vadeli bir istikrarsızlık ortamı yaratmak olmuştur. Bu strateji, İsrail'in Suriyeli etnik-dinsel gruplar üzerinde etki kurarak iç durumu şekillendirmesine olanak tanımış ve aynı zamanda Hizbullah gibi tehditleri etkisiz hale getirmeye yönelik fırsatlar sunmuştur. Suriye'deki kronik iç çatışma, İsrail'in bölgedeki düşmanı olan Lübnan'daki 'Hizbullah' hareketini zayıflatıcı bir etki yaratma potansiyeline sahip olmuştur.⁵⁸⁷

İsrail'in en büyük endişeleri, İran'ın Suriye'de İsrail'e yönelik saldırılar düzenlemek amacıyla askeri üsler kurma girişimlerine dayanmıştır.⁵⁸⁸ İran gibi devletlerin aktif şekilde müdahil olduğu bu kriz, İsrail'in kuzeyinde ciddi bir istikrarsızlık yaratmıştır. İsrail, İran yanlısı grupların Suriye'deki varlığını ve Beşar Esad rejiminin güçlenmesini kendi güvenliği açısından kabul edilemez görmüştür. Bu nedenle İsrail, İran yanlısı gruplara karşı Suriye topraklarında hava saldırıları düzenlemeye başlamıştır.⁵⁸⁹ Bu saldırılar, Hizbullah'ın Suriye

⁵⁸⁶ Sergey Melkonyan, 'İzrail'skiy Stsenariy Budushchego Sirii [Suriye'nin Geleceğine Dair İsrail Senaryosu]', *Rossiyskiy Sovet Po Mezhdunarodnym Delam*, 16.02.2017, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/izrail'skiy-stsenariy-budushchego-sirii/?sphrase_id=100106563, Erişim Tarihi: 12.02.2025.

⁵⁸⁷ E.A. Stepkin, 'Reaksiya Izrailya Na Razvitie Politicheskoy Situatsii v Sirii [Suriye'deki Siyasal Durumun Gelişimine İsrail'in Tepkisi]', *Institut Blizhnego Vostoka*, 12.04.2013.

⁵⁸⁸ Freedman, 2023, *op.cit.*, ss. 503.

⁵⁸⁹ V. Ryzhov, A.R. Suleymenov, 'Rossiysko-Izrail'skiy Dialog V Epokhu Potryaseniy: Mezhdru Pragmatizmom i Dobroy Voley', 117–119, içinde *Kontury Transformatsiy V Politike, Diplomatii i Obshchestve Gosudarstva Izrail'* (Sbornik Statey Po Materialam i Mezhdunarodnoy Izrailevedcheskoy Nauchnoy Konferentsii 'Chteniya Im. A.E. Bovina', Moskva, 19–20 Oktyabrya 2021 g.) [İsrail Devletinin Politika, Diplomasi ve Toplumundaki Dönüşüm Hatları (A.E. Bovin Anısına Uluslararası İsrail Bilimleri Bilimsel Konferansı Materyalleri ve

ve İran ile olan yakın ilişkileri nedeniyle Rusya'nın itibarına zarar vermiştir.⁵⁹⁰ Sonuç olarak, Rusya'nın Esad yanlısı politikası ile İsrail'in Suriye'ye yönelik eylemleri arasında belirgin bir çatışma ortaya çıkmıştır.⁵⁹¹ Örneğin, 7 Aralık 2014 yılında İsrail Hava Kuvvetleri, Şam Havaalanı ve Dimas yerleşimine saldırı düzenlemiştir. Rusya Dışişleri Bakanlığı ise bu saldırılarla ilgili endişelerini dile getirmiştir. Açıklamada şu ifadelere yer verilmiştir:

*'Moskova, bu tehlikeli gelişmeleri derin bir endişeyle karşılamakta olup, olayın koşullarının açıklığa kavuşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Her durumda, devletlerarası ilişkilerde güç kullanımının kabul edilemez olduğu ve kesin bir şekilde kınanmayı hak ettiği konusunda hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Zaten son derece gergin olan Suriye'deki ve genel olarak Orta Doğu bölgesindeki durumun daha da istikrarsızlaşmasına yol açabilecek ek risklerin önlenmesi büyük önem taşımaktadır.'*⁵⁹²

2015'ten sonra, Rusya hem İran hem de Suriye ile savunma alanındaki bağlarını önemli ölçüde güçlendirmiştir. Bu stratejik dönüşüm, ABD ve müttefiklerinin Esad karşıtı güçleri destekleyerek Rusya'yı Suriye'den dışlamaya yönelik tehditlerine yanıt olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu gelişmeler İsrail'de olumsuz bir şekilde algılanmıştır.⁵⁹³ Zira

Makaleler Derlemesi, Moskova, 19–20 Ekim 2021)], Eds. D.A. Maryasis, E.A. Yakimova, S.G. Melkonyan, Moskva: Fgbun Iv Ran, 2022.

⁵⁹⁰ Kolesnikov, *op.cit.*, ss. 116- 117.

⁵⁹¹ Chen Kertcher, Dima Course, 'The Practice of Friendship Balancing: Russia-Israel Relations, 2015 to 2021', *Middle East Policy*, Volume 31, Issue 2, 2024, s. 67-73.

⁵⁹² 'Kommentariy Ofitsial'nogo Predstavatelya MID Rossii A.K. Lukashevicha v Svyazi s Informatsiyey ob Aviaudarakh VVS Izrailya po Tselyam v Sirii [Rusya Dışişleri Bakanlığı Resmi Sözcüsü A.K. Lukaşeviç'in Suriye'de İsrail Hava Kuvvetleri'nin Hedeflerine Yönelik Hava Saldırıları Hakkındaki Açıklaması]', *Ministerstvo Inostrannykh Del Rossiyskoy Federatsii*, 08.12.2014, https://mid.ru/fr/foreign_policy/news/1720981/?lang=ru, Erişim Tarihi: 01.03.2025.

⁵⁹³ Daniel Rakov (et al), 'Israel and Russia', içinde *Routledge Handbook on Israel's Foreign Relations, 1st ed.*, Eds. Joel Peters, Rob Geist Pinfold, Routledge, 2024, s. 184-185.

Rusya'nın adımları, Şii eksenini güçlendirmiştir.⁵⁹⁴ 2015 İsrail Savunma Ordusu Doktrini'ne göre, İsrail için güvenlik tehditleri devletler (İran, Lübnan), çöküşteki devletler (Suriye), devlet dışı aktörler (Hizbullah, Hamas) ve terörist gruplar (İŞİD, İslami Cihat) olarak sınıflandırılmaktadır.⁵⁹⁵ İsrail, İran'ın Suriye'deki etkisini güvenlik için bir tehdit olarak görmekte olup, İran ve vekillerinin askeri faaliyetlerine ve Hizbullah'a silah transferine karşı tolerans göstermemektedir.⁵⁹⁶

İsrail için tehdit oluşturan bahsettiğimiz aktörler, Rusya açısından dost olarak değerlendirilmiştir. Suriye krizi bağlamında İran ve Rusya aynı tarafta yer almıştır.⁵⁹⁷ Hem Rusya hem de İran, Esad'a 2011'den itibaren yardım sağlamıştır.⁵⁹⁸ Hizbullah, Suriye'de Ruslarla iş birliği sayesinde saldırı kapasitesini artırmıştır. İsrail'e karşı gelecekteki çatışmalarda savunma yerine saldırı stratejisi benimsemeyi planlamaya başlamış ve büyük kuvvetlerle operasyon yapma kapasitesi kazanmıştır.⁵⁹⁹

⁵⁹⁴ Amos Yadlin, 'Russia in Syria and the implications for Israel,' *Institute for National Security Studies*, July 2016, ss. 23-24.

⁵⁹⁵ 'The IDF Strategy', *The IDF Chief of the General Staff*, July 2016, <https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2017/04/IDF-Strategy.pdf>, Erişim Tarihi: 01.03.2025.

⁵⁹⁶ D., Course, 'What Russian Syrian Cooperation in Syria?' *National Development Council*, NDS Policy Brief No: 14, September 2021, s. 2, <https://www.jstor.org/stable/resrep32323?seq=1>, Erişim Tarihi: 01.03.2025.

⁵⁹⁷ Edts. R. Mamedov, P. Kortunov, L. Chkoniya, 'Russia and Iran in Syria and Beyond: Challenges Ahead: Working Paper № 59/2020', *Russian International Affairs Council*, Moscow, 2020, s.4.

⁵⁹⁸ Anna Borshchevskaya, 'The Treacherous Triangle of Syria, Iran, and Russia', *Middle East Quarterly*, Spring 2023, ss. 2-3.

⁵⁹⁹ V. Ryzhov, A.R. Suleymenov, 'Rossiysko-Izrail'skiy Dialog V Epokhu Potryaseniya: Mezhdru Pragmatizmom i Dobroy Voley', 117–119, içinde *Kontury Transformatsiy V Politike, Diplomatii i Obshchestve Gosudarstva Izrail'* (Sbornik Statey Po Materialam i Mezhdunarodnoy Izrailevedcheskoy Nauchnoy Konferentsii 'Chteniya Im. A.E. Bovina', Moskva, 19–20 Oktyabrya 2021 g.) [İsrail Devletinin Politika, Diplomasi ve Toplumundaki Dönüşüm Hatları (A.E. Bovin Anısına Uluslararası İsrail Bilimleri Bilimsel Konferansı Materyalleri ve Makaleler Derlemesi, Moskova, 19–20 Ekim 2021)], Eds. D.A. Maryasis, E.A. Yakimova, S.G. Melkonyan, Moskva: Fgbun Iv Ran, 2022.

Rusya'nın Suriye müdahalesi, daha önce Suriye'deki hedeflere neredeyse hiçbir engelle karşılaşmadan saldırı düzenleyebilen İsrail ordusunun, Suriye'deki operasyonlarını Rusya'nın tutumunu göz önünde bulundurarak yürütmesini zorunlu kılan yeni bir ortam yaratmıştır.⁶⁰⁰ Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi, Moskova'nın Orta Doğu'daki nüfuzunu artırarak İsrail'in stratejik hareket alanını kısıtlamıştır.⁶⁰¹ Bununla birlikte, Rusya, Suriye bağlamında İsrail ile yaşadığı ciddi farklılıklara rağmen büyük çaplı gerilimlerin önüne geçmeyi başarmıştır. Bu bağlamda, Rusya, genellikle İsrail'in Suriye'deki hava saldırılarına ölçülü bir tepki vermiştir.⁶⁰² Üstelik, iki ülke arasında gerilimi azaltmaya yönelik bir mekanizma geliştirilmiştir. Bu mekanizma, Rusya ve İsrail askerlerinin dahil olabileceği olumsuz olayları önlemek amacıyla tasarlanmıştır.⁶⁰³ Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahaleye başladığı dönemde, Eylül ve Ekim 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen Rusya-İsrail görüşmelerinde, her iki ülkenin hava kuvvetleri ve donanmaları arasında olası kazaların önlenmesine yönelik bir anlaşma sağlanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde, Hmeymim ile Tel Aviv arasında 'acil iletişim hattı' kurulmuş ve böylece karşılıklı etkileşimdeki güvenlik önlemleri güçlendirilmiştir.⁶⁰⁴ İsrail'in Suriye bağlamında Rusya ile ilişki kurması, İsrail'in İran'ın bölgedeki etkisini sınırlamasına olanak sağlamıştır. Moskova açısından ise bu durum, Rusya'nın hem İsrail hem de İran ile temas halinde olan bir aktör olarak rolünü

⁶⁰⁰ Eugene Rumer, 'Russia in the Middle East: Jack of All Trades, Master of None', *Carnegie Endowment for International Peace*, 2019, ss. 15-16, <https://carnegieendowment.org/research/2019/10/russia-in-the-middle-east-jack-of-all-trades-master-of-none?lang=en>, Erişim Tarihi: 25.02.2025.

⁶⁰¹ Borshchevskaya, 2022, *op.cit.*, ss. 14-15.

⁶⁰² Kolesnikov, *op.cit.*, s.118.

⁶⁰³ Sergey Melkonyan, 'Politika Gosudarstva Izrail' v Otnoshenii Sırıyskoy Arabskoy Respubliki (2009–2019 gg. [İsrail Devletinin Suriye Arap Cumhuriyeti ile İlişkilerdeki Politikası (2009–2019 Yılları)]', *Diplomaticheskaya Akademiya Ministerstva Inostrannykh Del Rossii, Dissertatsiya na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Moskva, 2020, ss. 149–150.*

⁶⁰⁴ M. S., Khodynskaya-Golenishcheva, 'The Syrian Crisis in The Transforming System Of International Relations', Doctoral dissertation, MGIMO, Moscow, 2018, s. 787.

güçlendirmiştir.⁶⁰⁵ Bu bağlamda Rusya, İran ve İsrail arasında potansiyel bir arabulucu olarak öne çıkmıştır.

4 Mayıs 2017'de Astana'da imzalanan Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Çatışmasızlık Bölgeleri Oluşturulmasına Dair Mutabakatla, İsrail ve Ürdün sınırındaki Dera ve Kuneytra illerini kapsayan 'güney bölgesi' oluşturulmuştur. Çatışmasızlık mutabakatına göre, çatışan taraflar (Suriye Hükümeti ve silahlı muhalefet) arasındaki askeri çatışmalar sona erecek, silah kullanımı ve hava saldırıları durdurulacaktır.⁶⁰⁶ 18 Mayıs 2017'de Ürdün'ün Amman kentinde düzenlenen ilk 'Güney Kontrol Grubu' toplantısına Rusya, ABD ve Ürdün katılmış, Tel Aviv ise gayri resmi olarak dahil olmuştur. İsrail'in çıkarları, ABD aracılığıyla temsil edilmiştir. ABD'nin İran karşıtı politikaları nedeniyle, İran görüşmelere dahil edilmemiştir.⁶⁰⁷ İsrail ve ABD, İran ile doğrudan iletişim kurmayı reddettiği için, Rusya, bu iki ülkenin isteği doğrultusunda İran olmadan bir çalışma grubu kurulmasına onay vermiştir. Bunun yanı sıra, Rusya, İran ile ABD ve İsrail arasında bir arabulucu rolü üstlenmiştir.⁶⁰⁸ Toplantılar sırasında İsrail ile Rusya arasında İran meselesi nedeniyle bir gerilim yaşanmıştır. İsrail, çatışan taraflar arasında 'olası olayları ve silahlı çatışmaları önleme' gerekçesiyle güney çatışmasızlık bölgesine Rus askeri polislerinin konuşlandırılmasına karşı çıkmıştır. Bu planların hayata geçirilmesi, Rus askerlerinin bu bölgede konuşlandırılmış olan İran yanlısı güçleri koruyacağı anlamına gelmiştir. Bu durum, İsrail tarafından olumsuz karşılanmıştır.⁶⁰⁹ Zira, İran'ın desteklediği grupların, Rus askerlerinin koruması altına girmesi, İsrail'in bu gruplara

⁶⁰⁵ Course, *op.cit.*, s. 3.

⁶⁰⁶ 'Memorandum O Sozdanii Zon Deeskalatsii v Sırıyskoy Arabskoy Respublike [Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Gerilimin Azaltılması Bölgelerinin Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası]', *MID Rossii*, https://www.mid.ru/web/guest/maps/sy/-/asset_publisher/9fcjSOWMERcf/content/id/2746041, Erişim Tarihi: 12.02.2025.

⁶⁰⁷ Khodynskaya-Golenishcheva, 2018, *op.cit.*, ss. 732-739.

⁶⁰⁸ Melkonyan, 2020, *op.cit.*, s. 157.

⁶⁰⁹ Khodynskaya-Golenishcheva, 2018, *op.cit.*, ss. 732-739.

yönelik gerçekleştirdiği askeri operasyonların etkinliğini büyük ölçüde zayıflatmıştır. Rusya, artan askeri varlığı sayesinde, bölgedeki güç dengelerini yeniden şekillendirme kapasitesine sahip olmuştur.⁶¹⁰

Sonuç olarak, Rusya ile İsrail arasında yapısal sorunlar mevcut olmakla birlikte, her iki ülke de ilişkileri gereğinden fazla gerginleştirmekten kaçınmaya özen göstermiştir. Örneğin, 2018 yılında İsrail'in Rus IL-20 uçağını Suriye semalarında düşürmesine rağmen, bu olay ikili ilişkileri ciddi şekilde olumsuz etkilememiştir.⁶¹¹ Rusya, İsrail'in bu olaya yönelik açıklamalarını ve izlediği politikaları dikkate alarak, ilişkilerin daha da bozulmasını engellemeye çalışmıştır. Rusya, bu olayın ardından, İsrail ile yapılan, özellikle İran yanlısı güçlerin İsrail sınırından uzaklaştırılması konusundaki tüm anlaşmaları yürürlükte bırakmış ve bu anlaşmaların her iki ülke için stratejik önem taşıdığını vurgulamıştır. Ayrıca, iki ülkenin askerleri arasında iletişim kanallarının açık tutulması, karşılıklı güveni sağlamaya yönelik bir adım olarak devam etmiştir.⁶¹²

Bununla birlikte, Rusya'nın Suriye'deki gerilimi azaltma mekanizması, İsrail ile ilişkileri iyileştirmekten ziyade, esas olarak Suriye'deki çatışmaların daha da derinleşmesini engellemeyi hedefleyen bir diplomatik taktik olarak dikkat çekmektedir. Suriye'deki çatışmaların önlenmesine yönelik geliştirilen mekanizma, aslında İsrail ile iş birliğini teşvik etmekten ziyade, Rusya'nın bölgedeki askeri ve siyasi müdahalelerinin maliyetlerini minimize etmeyi amaçlamıştır. Rusya bu mekanizmayı kullanarak, hem kendi

⁶¹⁰ Melkonyan, 2020, *op.cit.*, s. 158.

⁶¹¹ Kiril Semenov, "Takogo Ne Proshchayut". Izrail'skaya Oppozitsiya Vydvigayet Pretenzii Rossii [Bu Tür Şeyler Affedilmez: İsrail Muhalefeti Rusya'ya Yönelik Taleplerini Yükseltiyor]', *Regnum*, 1 Fevralya 2024, <https://regnum.ru/article/3863991>, Erişim Tarihi: 12.02.2025.

⁶¹² Yu. B. Shcheglov, 'O Rossiysko-Izrail'skikh Dogovorennostyakh Po Sirii Posle Intsidenta S Rossiyskim Samoletom Il-20 [İl-20 Rus Uçağı Olayından Sonra Suriye Konusunda Rusya-İsrail Anlaşmaları]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, 25.09.2018, <http://www.iimes.ru/?p=48112>, Erişim Tarihi: 12.02.2025.

müdahalesinin, özellikle askeri kaynaklarının, daha verimli ve sürdürülebilir olmasını sağlamaya çalışmıştır.⁶¹³

Bunun yanı sıra, İran ile olan ilişkiler, Rusya açısından yalnızca Suriye'deki stratejik hedefler bağlamında değil, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'ni dengeleme amacı güden daha geniş kapsamlı Orta Doğu politikası çerçevesinde de büyük önem arz etmektedir. Nitekim Moskova, ABD'yi uluslararası sistemdeki temel rakip ve potansiyel tehdit olarak algıladığı sürece, İran'ın Rus dış politikası açısından kritik öneme sahip bir aktör olarak konumunu sürdürmesi beklenmektedir. Dolayısıyla, Rusya'nın İsrail ile yapıcı ilişkiler geliştirebilmek adına İran ile olan ilişkilerini zayıflatması ya da sonlandırması, sadece Tahran'ın olumsuz tepkilerini tetiklemekle kalmayacak, aynı zamanda Rusya'nın Orta Doğu'daki jeopolitik nüfuz alanını kaybetme riskini de beraberinde getirecektir.⁶¹⁴

Rusya'nın Suriye operasyonlarına başlamasıyla birlikte, İsrail Suriye'ye yönelik baskıyı azaltmış ve Esad'ın görevden alınması öncelikli hedef olmaktan çıkmıştır. Rusya ve İsrail arasında gerilimi azaltmaya yönelik bir mekanizma geliştirilmiş olmasına rağmen, İran'ın Suriye'deki varlığı, İsrail için bir güvenlik tehdidi olarak devam etmiştir. Zira, Rusya'nın Suriye çatışmasına doğrudan müdahalesi ise İran'ın bölgedeki etkisinin artmasına yol açmıştır.⁶¹⁵ Bu dönemde genel olarak Moskova'nın İran politikası, İsrail'in politikasının tersine şekillenmiştir. 2016 yılında Birleşmiş Milletler'in İran'a yönelik yaptırımları kaldırmasının ardından, Donald Trump'ın başkanlık seçimlerini kazanmasıyla birlikte İsrail, ABD ile iş birliği yaparak İran'a karşı daha sert adımlar atmaya başlamıştır. 2018 yılında ise ABD, nükleer anlaşmadan çekilmiştir. Buna karşılık, Rusya bu anlaşmayı sürdürme taraftarı

⁶¹³ Samoylov, *op.cit.*, ss. 91-92.

⁶¹⁴ Yaroslav Samoylov, 'Russia's Role in the Israeli-Iranian Relations', *Uluslararası İktisadi Ve İdari Çalışmalar Dergisi*, vol. 2, no. 2, 2024, ss. 91-92.

⁶¹⁵ Melkonyan, 2020, *op.cit.*, ss. 160-164.

olmuştur. İsrail ise anlaşmanın revize edilmesini veya tamamen iptal edilmesini talep etmiştir.⁶¹⁶ Zira İran'ın nükleer programı, potansiyel olarak İsrail için varoluşsal bir tehdit oluşturmaya devam etmiştir.⁶¹⁷

3.2. Ukrayna krizinin Rusya'nın İsrail Politikasına Etkisi

Suriye krizinin yanı sıra, Rusya'nın İsrail politikasını ciddi şekilde etkileyen bir diğer önemli mesele ise Ukrayna krizidir. 2014 yılında patlak veren Ukrayna krizi, dönemin Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in Avrupa Birliği ile yapmayı planladığı anlaşmayı reddetmesi sonucu başlamıştır. Bu karar, Ukrayna'da Batı yanlısı bir hükümetin iktidara gelmesine zemin hazırlamış ve Moskova, bu gelişmeyi kendi ulusal güvenliği açısından ciddi bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı izlediği sert tutum, sadece Ukrayna'yı ve bölgeyi değil, aynı zamanda Ortadoğu'daki aktörleri de etkilemiştir. Özellikle, Rusya'nın İran ile olan ilişkilerini daha da güçlendirmesi, bu bağlamda önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki koalisyonun Ukrayna'ya yönelik desteğini engellemek amacıyla, İran'ı İsrail ve müttefiklerine karşı bir baskı aracı olarak aktif biçimde kullanmıştır. İran'ın bölgedeki etkisini artırarak, İsrail'in bu durumu dikkate almasını sağlamayı hedeflemiştir. Örneğin, 19 Mart 2014 tarihinde Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Sergey Ryabkov, İsraili yetkililerle gerçekleştirdiği bir görüşme sırasında, Rusya'ya yönelik uluslararası yaptırımların arttırılması halinde, Rusya'nın 5+1 formatındaki İran müzakerelerindeki tutumunu değiştirebileceğini belirtmiştir. Bu açıklama, İsrail'in aleyhine olacak bir durum yaratma tehdidi içermekte olup, Rusya'nın uluslararası

⁶¹⁶ Kolesnikov, *op.cit.*, ss. 113-114.

⁶¹⁷ Freilich, *op.cit.*, s. 83.

diplomatik ilişkilerde nasıl bir güç dengesi kurduğunu ve stratejik olarak nasıl bir yön izlediğini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu tür yaklaşım, Rusya'nın küresel politika üzerindeki etkisini artırma amacını güderken, aynı zamanda İsrail'in dış politikadaki tercihlerinin de Rusya'nın çıkarlarına göre şekillenmesini sağlamayı hedeflemiştir.⁶¹⁸ İsrail, Ukrayna'ya destek verme kararı almasını engellemek amacıyla, Moskova'nın Suriye'deki etkisini kullanarak, İsrail'e karşı İran'ın Suriye'deki varlığını artırma potansiyeline sahip olmuştur. Ayrıca, Rusya'nın İran ile ikili askeri ve siyasi ilişkileri güçlendirme seçeneği de ortaya çıkmıştır. Bu senaryonun gerçekleşmesi, İsrail'in ulusal güvenliği açısından ciddi bir tehdit oluşturacaktır. Söz konusu durum, İsrail'i Ukrayna'ya askeri destek sağlamaktan kaçınmaya zorlamıştır.⁶¹⁹

Rusya'nın söz konusu stratejisinin ilk aşamada kısmen başarılı olduğunu söylemek mümkündür. 2014'te de Rusya'nın Kırım'ı işgali ve Donbas'a asker göndermesi sırasında İsrail tarafsız kalmıştır. Örneğin, İsrail BM Genel Kurulu'nda Rusya'nın eylemini kınayan oylamada çekimser kalmıştır⁶²⁰ ve ABD'nin müttefiki olmasına rağmen Rusya'ya karşı yaptırım uygulamamıştır.⁶²¹ Ne var ki, ticaret açısından değerlendirildiğinde, İsrail, Rusya'nın dış ticaret ortakları arasında 41. sırada yer almakta olup, Rusya'nın toplam dış

⁶¹⁸ E.A. Yakimova, 'Pozitsiya Izrailya Po Voprosu Kryma I Vozmozhnye Posledstviya Dlya Vneshney Politiki Strany [İsrail'in Kırım Meselesindeki Tutumu ve Ülkenin Dış Politikası Üzerindeki Olası Etkileri]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, <http://www.iimes.ru/?p=20326>, Erişim Tarihi: 09.02.2025.

⁶¹⁹ A.V. Krylov, A.A. Mikaelyan, 'İzrail' v Kontekste 'Novoy Bipolyarnosti ['Yeni İki Kutupluluk' Bağlamında İsrail]', *Vestnik Rossiyskogo Universiteta Druzhby Narodov*, Seriya: Mezhdunarodnye Otnosheniya, T. 24, № 1&, 2024, S. 27–28.

⁶²⁰ Robert O Freedman, 'Israel's Tightrope between Russia and Ukraine', *Middle East Quarterly*, Volume 29: Number 4, Fall 2022.

⁶²¹ Elena Bugayskaya, 'İzrail' ne Podderzhit Sanktsii Protiv RF, Nesmotrya Na Davlenie SSHA [ABD Baskısına Rağmen İsrail, Rusya'ya Yönelik Yaptırımları Desteklemiyor]', *Rg.Ru*, 16.07.2016, <https://rg.ru/2015/07/16/israel.html>, Erişim Tarihi: 09.02.2025.

ticaretindeki payı yalnızca %0,5 seviyesindedir.⁶²² Rusya'ya karşı yaptırımlara katılması durumunda bile bu yaptırımların Rusya üzerinde ciddi bir etkisi olmayacaktır. Bunun yanı sıra, Ukrayna krizi bağlamında İsrail tarafsız kalmakla birlikte, Rusya ile ilişkileri geliştirmekten de kaçınmaya başlamıştır. 2014 yılı Haziran ayında, İsrail Başbakanı Netanyahu'nun St. Petersburg'a planlanan ziyareti iptal edilmiştir. Ayrıca, Rusya-İsrail terörle mücadele toplantısı belirsiz bir süreyle ertelenmiştir.⁶²³ Bu gelişmelere rağmen İsrail 2022 yılına kadar Ukrayna konusunda nötr kalmaya devam etmiştir.

Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'ya karşı başlattığı savaş, aynı zamanda Rusya'nın Orta Doğu politikası açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Rusya'nın Ukrayna işgali, ABD'nin desteklediği İsrail ile Çin ve Rusya'nın desteklediği İran arasında jeopolitik bir bölünme yaratmış ve Orta Doğu'da belirgin iki kutbun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Söz konusu konjonktürde İsrail, başlangıçtaki tarafsızlık pozisyonundan giderek uzaklaşmaya başlamıştır. Dahası, Ukrayna'daki savaşın devam ettiği bir süreçte, Rusya ile İran arasındaki askeri işbirliğinin derinleşmesi, İsrail'in Kiev'e daha belirgin bir şekilde destek verme yönünde adımlar atmasına neden olmuştur. Ayrıca, artan jeopolitik gerilimler ışığında İsrail, güvenliğini güçlendirme çabalarını hızlandırmış ve bu doğrultuda Orta Doğu'da varlığını artırmaya başlayan Amerika Birleşik Devletleri ile işbirliğini derinleştirmiştir.⁶²⁴

⁶²² 'Russian-Israeli Economic Cooperation', Russian Embassy in Israel, https://Israel.Mid.Ru/Ru/Bilateralrelations/Rossiysko_Izrailskoe_Ekonomicheskoe_Sotrudnichestvo/?Tspd_101_R0=08765fb817ab20000833c79d2a661afd034f2c79793280e8042119425061d8d781d8e9a308ec92070852d6a00614300025a19cd535ca7905c29dd91404272d7a96d950b2329a4892fd93cd39865097d25ff2fbbd5fd336a6edb941ac76cbd81, Erişim Tarihi: 12.02.2025.

⁶²³ E.A. Yakimova, 'Posledstviya Neytraliteta Izrailya po Voprosu Situatsii v Ukraine Dlya Otnosheniya Gosudarstva s SSHA i Rossiyey [İsrail'in Ukrayna Konusundaki Tarafsızlığının ABD ve Rusya ile İlişkilerine Etkileri]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, 14.04.2014.

⁶²⁴ Aleksandr Shumilin, 'Blizhnevostochnoe Ekho Evropeyskoy Voyny. Chast' 2 [Avrupa Savaşının Orta Doğu Yankıları: Bölüm 2]', *Nauchno-Analitcheskiy Vestnik Instituta Yevropy RAN*, 2023, №1 (31), ss. 40–43.

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Rusya ve İsrail arasındaki ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuş ve ekonomik bağların zayıflamasıyla sonuçlanmıştır. Savaş başladıktan sonra İsrail'de iktidarda olan Bennett-Lapid hükümeti⁶²⁵, Moskova ile diyalog sürdürmekle birlikte, BM'deki Rusya karşıtı kararları desteklemiş ve Ukrayna'ya insani yardım ile ölümcül olmayan askeri destek sağlamaya başlamıştır.⁶²⁶ İsrail, Ukrayna'ya insansız hava araçlarına karşı kullanılabilir elektronik harp savaş sistemlerinin satışına onay vermiştir.⁶²⁷ Diplomatik düzeyde ise, İsrail, 23 Şubat 2023'te BM Genel Kurulu'nda Ukrayna'daki barış ilkeleriyle ilgili olarak Rusya aleyhine kabul edilen kararı desteklemiştir.⁶²⁸ Bunun yanı sıra, artan gerilim, Moskova merkezli Rusya'nın Yahudi Ajansı'nın şubelerini feshetmesiyle belirginleşmiştir.⁶²⁹

3.3. Gazze Savaşı'nın Rusya'nın İsrail Politikasına Etkisi

7 Ekim 2023'teki Hamas-İsrail savaşından sonra Moskova Hamas'tan yana bir tutum sergilemiştir.⁶³⁰ Bu çerçevede, 2 Kasım 2023 tarihinde Birleşmiş Milletler'deki Rusya Daimi

⁶²⁵ 'All Governments of Israel', *The Knesset*, <https://main.knesset.gov.il/en/mk/government/pages/governments.aspx?govId=36>, Erişim Tarihi: 01.02.2025.

⁶²⁶ Daniel Rakov (et al), 'Israel and Russia', içinde *Routledge Handbook on Israel's Foreign Relations, 1st ed.*, Eds. Joel Peters, Rob Geist Pinfeld, Routledge, 2024, ss., 189-190.

⁶²⁷ Toi Staff, 'In First, Israel Said To Authorize Sale Of Defensive Military Equipment To Ukraine', *The Times of Israel*, March 16, 2023, <https://www.timesofisrael.com/in-first-israel-said-to-authorize-sale-of-defensive-military-equipment-to-ukraine/>, Erişim Tarihi: 20.02.2025.

⁶²⁸ 'İsrail' Progolosoval za Otvod Rossiyskikh Voysk s Ukrainy [İsrail, Rusya'nın Ukrayna'dan Çekilmesini Destekledi]', *Nashe Kafé: Novosti Izraliya*, <https://nashe.orbita.co.il/read/114748>, Erişim Tarihi: 20.02.2025.

⁶²⁹ Hadas Gold, 'Russian Threats to Close Jewish Agency Strike a Nerve in Israel', *CNN*, July 27, 2022, <https://www.cnn.com/2022/07/27/middleeast/russia-israel-jewish-agency-mime-intl/index.html>, Erişim Tarihi: 20.02.2025.

⁶³⁰ Lidia Averbukh, 'A New Phase of Russian-Israeli Relations After October 7 and Amid the War in the Gaza Strip', *Russian Analytical Digest No. 315*, 28 June 2024, s. 10.

Temsilcisi Vasily Nebenzya, Gazze Savaşı bağlamında İsrail'in meşru müdafaa hakkına sahip olmadığını belirtmiştir.⁶³¹ Bunun yanı sıra, 2024 yılının Kasım ayında Rusya, BM Güvenlik Konseyi'ni, Ramazan süresince Gazze'de ateşkes öngören 2728 sayılı kararın uygulanmaması nedeniyle İsrail'e yaptırım uygulanmasını gündeme almaya çağırıştır.⁶³² Moskova'nın bu tutumunun arkasındaki temel neden, İsrail'in giderek daha belirgin hale gelen ABD yanlısı dış politika tercihidir. Bu bağlamda, Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (MGİMO) Doğu Bilimleri Bölümü profesörü ve aynı zamanda Rusya'nın İsrail Büyükelçiliği'nde eski bir diplomat olan Aleksandr Krylov, MGİMO'da doktora adayı olan Arman Mikayelyan ile kaleme aldıkları 'Yeni İki Kutupluluk Bağlamında İsrail' başlıklı makalesinde şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

'Özel Askerî Operasyon'un (SVO) [24 Şubat 2022'deki Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini tanımlamak için Rus hükümeti tarafından kullanılan resmi terim] başlamasından önce, Amerika Birleşik Devletleri ile oldukça sağlam bir stratejik ittifaka sahip olmasına rağmen, İsrail pragmatik bir dış politika izliyor ve Avro-Atlantik ittifakına bağlı olmayan, Batı dışı dünyanın önde gelen güçleri — Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan — ile karşılıklı faydaya dayalı ikili ilişkiler sürdürüyordu. Ancak Ekim 2023'te Filistin topraklarında durumun aniden şiddetlenmesi, yeni ortaya çıkan iki kutupluluk koşullarında İsrail'i varoluşsal bir tercih yapmak zorunda bıraktı ve bu tercih, ABD ile NATO'daki müttefiklerinden

⁶³¹ 'Nebenzya Prizval Prekratit' Krovoprolitie na Blizhнем Vostoke [Nebenzya, Orta Doğu'daki Kan Dökümünün Durdurulması Çağrısında Bulundu], TASS, 01.11.2023, <https://tass.ru/politika/19178173>, Erişim Tarihi: 19.11.2024.

⁶³² Marina Sovina, 'V Rossii Prizvali SB OON Rassmotret' Vopros Vvedeniya Sanktsiy Protiv Izrailya [Rusya'da BM Güvenlik Konseyi'ni İsrail'e Yaptırım Uygulanması Konusunu Görüşmeye Çağırıldı]', TASS, 17.04.2024, <https://lenta.ru/news/2024/04/17/v-rossii-prizvali-sb-oon-rassmotret-vopros-vvedeniya-sanktsiy-protiv-izrailya/>, Erişim Tarihi: 05.03.2025.

yana oldu. Günümüzde İsrail'in resmî söylemi, Rusya ile İsrail arasındaki ilişkilerin kopma döneminde yaygınlık kazanan söylemle benzeşmeye başlamıştır.⁶³³

Rusya da söz konjunktürde, ABD'ye karşı bir denge oluşturma amacı doğrultusunda Hamas'a destek veren İran ile ilişkilerini derinleştirme eğilimi göstermiştir.⁶³⁴ Bu çerçevede Moskova, İran'a yönelik silah sevkiyatına başlamıştır. Kasım 2023'te, Rusya'nın İran'a Su-35 savaş uçakları ve Mi-28 taarruz helikopterleri teslim ettiğine ilişkin bilgiler çeşitli medya organlarında yer almıştır.⁶³⁵ Rusya'nın İran ile ilişkilerini derinleştirme yönündeki adımları, Rusya-İsrail ilişkilerinde gerilime neden olmuştur. Nitekim, İsrail, Rusya'ya karşı resmen yaptırım uygulamasa da, İsrailli bankalar, Kasım 2023'ten itibaren AB yaptırımları doğrultusunda Rusya'ya ait banka hesaplarını dondurmaya başlamıştır.⁶³⁶ Üstelik, yukarıda bahsedilen Rusya ile İsrail arasındaki çatışmaları önleme mekanizması işlevsiz hale gelmiştir.⁶³⁷ Bu bağlamda, İsrail, Suriye'ye yönelik saldırılardan önce Rusya ile yaptığı bilgilendirme anlaşmasına uymamaya başlamıştır.⁶³⁸ Bunun yanında, Rusya Uzay ve Hava Kuvvetleri, Suriye ile İsrail arasındaki Bravo Hattı'nda hava devriyelerine başlamıştır.⁶³⁹

⁶³³ Krylov, Mikaelyan, 2024, op.cit., s. 23.

⁶³⁴ Bkz. Kimberly Marten, 'Upsetting the Balance: Why Russia Chose Hamas over Israel', *The Washington Quarterly*, vol. 47, no. 3, 2024.

⁶³⁵ Ilya Lakstikal, 'Iran Podtverdil Poluchenie Rossiyskikh Boyevykh Samoletov i Vertoletov [İran Rus Yapımı Savaş Uçakları ve Helikopterlerin Teslim Alındığını Doğruladı]', *Vedomosti*, 29.11.2023, <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2023/11/29/1008252-iran-podtverdil-poluchenie-rossiiskih-boevih-samoletov-i-vertoletov>, Erişim Tarihi: 21.02.2024.

⁶³⁶ 'Israeli Banks Block Russian Accounts In Line With EU Sanctions', *The Cradle.co*, 16.11.2023, <https://thecradle.co/articles/israeli-banks-block-russian-accounts-in-line-with-eu-sanctions>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

⁶³⁷ Marten, op.cit., ss. 79-81.

⁶³⁸ 'Israel Stopped Notifying Russia About Strikes on Syria — Russian Envoy', *TASS*, 25.01.2024, <https://tass.com/politics/1737387>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

⁶³⁹ 'Russian Aircraft Begin Patrolling Syria-Israel Disengagement Line — Military', *TASS*, 18.01.2024, <https://tass.com/russia/1734435>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Devriye faaliyetlerinin başlamasındaki asıl neden, İsrail'in Suriye'deki İran ve Filistin hedeflerine yönelik saldırılarını engellemeye yönelik çabalarıdır.⁶⁴⁰

Bunun yanı sıra, Rusya Hamas ile askeri alandaki ilişkilerini aktif hale getirmiştir. Bu bağlamda, Hamas'ın Rusya'dan temin ettiği silahlar ve özellikle İran aracılığıyla Gazze'ye gönderilen silahlarla ilgili iddialar dikkat çekmektedir. Ayrıca, Rusya'nın Hamas'a Kalaşnikof tüfeği üretim yetkisi verdiği bilgisi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Hamas'ın finansman sağlamak amacıyla Rus kripto para borsalarından faydalandığına dair bilgiler de mevcuttur.⁶⁴¹

2015 yılından itibaren Rus basını, özellikle Suriye ve İran ile ilgili haber ve yazılarda, İsrail ile çelişen bir tutum sergilemiştir. Öte yandan, Rus medyası Filistin'e, olumlu yaklaşım sergilemektedir. Bu durum, Rusya kamuoyunda İsrail'in imajının olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur. Genel olarak da son yıllarda, İsrail'e ilişkin olumlu haberlerin belirgin şekilde azaldığı gözlemlenmektedir.⁶⁴²

Rusya, Filistin'e yönelik diplomatik adımlarını da aktifleştirmiş ve Hamas ve El-Fetih gibi hareketler arasında yakınlaşma sürecini desteklemeye başlamıştır. 2019'da, Filistinli fraksiyonlar Moskova'da bir araya gelerek birleşme anlaşması yapmaya çalışmıştır

⁶⁴⁰ 'Russia Sends a Message To Israel To Stop Attacks Against Syria', *Ruaviation*, 29.01.2024, <https://ruavia.su/russia-sends-a-message-to-israel-to-stop-attacks-against-syria/>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

⁶⁴¹ Kristof Kleemann, 'Russia and Iran as New Axis against the West. Interview with Arkady Mil-Man on Israel, Hamas, Iran and Russia', *Freiheit*, November 15, 2023, <https://www.freiheit.org/israel-and-palestinian-territories/russia-and-iran-new-axis-against-west>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

⁶⁴² Dmitry Strovsky, Ron Schleifer, 'Playing with Information: The Israeli-Palestinian Conflict in the Russian Press.' *Middle East Policy*, vol. 28, no. 1, 2021, ss. 118-119; Dmitry Strovsky, Ron Schleifer, 'Israeli Politics in the Middle East through the Prism of Moscow: How Russian Media Create Artificial Reality,' *Israel Journal of Foreign Affairs*, vol. 14, no. 3, 2020, ss. 478 – 487.

ancak başarı sağlanamamıştır.⁶⁴³ Zirve sonunda, Lavrov, basın açıklamasında, İsrail ile gelecekteki görüşmelerde Filistinli partilerin tek bir çatı altında bir araya gelmelerinin gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁴⁴ 2024 Mart'ında ise, Hamas ve El-Fetih Moskova'da bir araya gelerek siyasi birlik sağlama konusunda ilerleme kaydederek, Hamas FKÖ platformunu kabul etmiştir. Rusya'nın, El-Fetih ile Hamas arasındaki yakınlaşmayı sağlama yönündeki arabuluculuk çabaları, öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nin bu örgütler üzerindeki dış etkisini zayıflatmayı hedeflemektedir. Filistin ulusal uzlaşma sürecine katılım yoluyla Moskova, bölgede kendi konumunu güçlendirmeye çalışmakta ve Batı diplomasisinin benimsediği yaklaşımlara bir alternatif sunmaktadır. Bu strateji, Rusya'nın kolektif Batı ile olan daha geniş çaplı mücadelesi bağlamına oturmaktadır. Öte yandan İsrail, Moskova'nın bu yöndeki girişimlerine karşı çıkmıştır.⁶⁴⁵

Genel olarak değerlendirildiğinde, Rusya ile İsrail'in barış sürecine yönelik tutumlarının birbirine zıt olduğu görülmektedir. İsrail, ABD'nin desteği ile, Filistin meselesinin siyasi boyutunu uluslararası kurumların gündeminden kademeli olarak çıkarmaya yönelik bir çizgi izlemektedir. Filistin halkının 1967 sınırları içinde bağımsız bir Filistin devleti kurulması gibi siyasi ve hukuki talepler yerine, dikkat ikincil meselelere kaydırılmaktadır. Bu yaklaşım, İsrail uluslararası hukuk ve BM Güvenlik Konseyi kararlarına dayalı bir çözümden uzak, kendi bölgesel çıkarlarını gerçekleştirmeye elverişli bir dış

⁶⁴³ Kiril Semenov, 'Abbas v Moskve: Rossiya Davit Na Slabuyu Tochku SSHA Na Blizhnem Vostoke [Abbas Moskova'da: Rusya, Orta Doğu'da ABD'nin Zayıf Noktasına Baskı Yapıyor]', *Regnum*, 14.08.2024, <https://regnum.ru/article/3908736>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

⁶⁴⁴ 'Foreign Minister Sergey Lavrov's Opening Remarks During A Meeting With Representatives Of Palestinian Political Parties', Moscow, February 29, 2024, *The Ministry Of Foreign Affairs Of The Russian Federation*, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1935743/?TSPD_101_R0=08765fb817ab2000b78325ae7804674fb207032fe7ee112289a789eccf2c5d6438f024493909565c08d85f2a131430000f598ed60b880cd8de8d86198496421c645144aeb955b6e0db6699070519b568104d2a6840b15920e24caddff1fc3d94, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

⁶⁴⁵ Semenov, 2024, *op. cit.*

politika ortamı oluşturmayı amaçlamaktadır. Buna karşılık, Rusya Federasyonu, çatışmanın çözümü için uluslararası hukukun temel ilkelerini savunmaya devam etmektedir. Moskova, BM'nin 242 ve 338 sayılı kararları da dahil olmak üzere ilgili kararlarına uyulmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu tutum, Sovyet diplomasisinden miras kalan hukuki araçları kullanarak İsrail'e karşı baskı oluşturarak, Rusya'nın Ortadoğu'daki diplomatik süreçteki rolünü güçlendirme arzusunu yansıtmaktadır.⁶⁴⁶

12 Şubat 2019 tarihinde Moskova'da düzenlenen Orta Doğu Diyalogu toplantısında Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, barış süreci için en büyük tehlikenin, ABD'nin Filistin sorununa yönelik tek taraflı yaklaşımı olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Lavrov, ABD'nin 'Yüzyılın Anlaşması'⁶⁴⁷ planını olumsuz değerlendirerek, bu planın barış süreci ile ilgili önceki tüm çabaları baltaladığını ifade etmiştir. Ayrıca, Lavrov, 'Yüzyılın Anlaşması'nın, 1967 sınırlarında bağımsız bir Filistin devleti kurulması hedefiyle kabul edilen çözümden alternatif bir gerçeklik sunduğunu vurgulamıştır.⁶⁴⁸ Rusya, bu dönemde

⁶⁴⁶ V. A. Korochkina, 'Palestinskaya Problema i Yeye Mesto vo Vneshnepoliticheskoy Povestke Dnya Rossii [İlletin Sorunu ve Rusya'nın Dış Politika Gündemindeki Yeri]', *POLITEKS*, Tom 17, No: 1, ss. 52–53.

⁶⁴⁷ Donald Trump'ın 'Yüzyılın Anlaşması' olarak adlandırılan planı, 2020 yılında kendi yönetimi tarafından İsrail-Filistin çatışmasını çözmek amacıyla sunulan bir teklife işaret etmektedir. Resmi adıyla 'Refah için Barış' planı, 28 Ocak 2020'de açıklanmıştır. Plan, İsrail'in Batı Şeria'nın yaklaşık %30'unu ilhak etmesini ve kalan bölgelerde de İsrail'in güvenlik kontrolünü sürdürmesini öngörmüştür. Bkz. Shaul Arieli, 'Understanding the Trump Plan: A Comparative Analysis of the Trump Administration's Peace to Prosperity Plan and the Two-State Option', *Israel Policy Forum*, <https://israelpolicyforum.org/understanding-the-trump-plan/>, Erişim Tarihi: 12.05.2025.

⁶⁴⁸ 'Vstupitel'noe Slovo Ministra Inostrannykh Del Rossii S.V. Lavrova Na Vstreche S Uchastnikami Mezhpalestinskogo Dialoga, Moskva, 12 Fevralya 2019 goda, [Rusya Dışişleri Bakanı S.V. Lavrov'un Filistinlerarası Diyalog Katılımcılarıyla Yapılan Toplantıdaki Açılış Konuşması, Moskova, 12 Şubat 2019]', *MID*, *RF*, 12.02.2019, https://www.mid.ru/ru/press_service/photo/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/1453465/?TSPD_101_R0=08765fb817ab200062f89ab78d2f8b850c04c2b6ff31d7fff9e287fc41c80ae2983735e96b92489b08875d7ea6143000c6c05f52cd7e34cf257d0a33b1e207ce949be0b314b0973eca37a070c4d7faf435fe5cd43f82de1fa5377a2be173b0ae, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

ABD'nin İsrail lehine Golan Tepeleri'ndeki İsrail egemenliğini tanıma kararı ve İsrail'e Batı Şeria'nın %30'unu veren bir barış planına da karşı çıkmıştır.⁶⁴⁹ Üstelik İsrail 2020 yılında ABD Başkanı Donald Trump yönetiminin arabuluculuğunda, İsrail ile Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Fas ve Sudan arasında ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik 'İbrahim Anlaşmaları' imzalanmıştır. Söz konusu girişim Rusya'nın bölgedeki çıkarlarına karşı çıkmıştır. Zira İbrahim Anlaşmaları, Rusya ve Çin'in bölgedeki etkisini sınırlayarak ABD'nin stratejik hakimiyetini güçlendirmeyi hedeflemiştir.⁶⁵⁰

⁶⁴⁹ 'Proclamation on Recognizing the Golan Heights as Part of the State of Israel', *Whitehouse Archives*, 25.03.2019, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/proclamation-recognizing-golan-heights-part-state-israel/>, Erişim Tarihi: 05.06.2024; Toi Staff, 'Russia Warns Trump Peace Plan Will Undo All Israeli-Palestinian Progress So Far', *The Times Of Israel*, 12.02.2019, <https://www.timesofisrael.com/russia-warns-trump-peace-plan-will-undo-all-israeli-palestinian-progress-so-far/>; 'Russia, Iran and Syria blast US over Golan Heights', *DW*, 03.22.2019, <https://www.dw.com/en/russia-iran-and-syria-slam-trumps-golan-heights-comments/a-48016842>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

⁶⁵⁰ Bkz. A.V Krylov., A.V Fedorchenko, D.A Maryasis, 'The 'Normalization' Process of the Relations between Israel and the Arab Monarchies from the Point of View of Russian Interests', *Moscow State University Bulletin*, Series 13. Vostokovedenie, no. 2, 2022, ss. 133–150.

SONUÇ

Bu çalışmanın en önemli bulgusu, Moskova'nın İsrail'e yönelik politikasının, Soğuk Savaş döneminde ve Sovyetler sonrası dönemde, Amerika Birleşik Devletleri'ni stratejik bir tehdit olarak algılamasıyla şekillendiğidir. Bu algılanan tehdit, Moskova'nın Orta Doğu'ya yönelik genel yaklaşımını ve bölgedeki ittifaklarının doğasını belirlemiştir. İster Soğuk Savaş döneminde Arap devletlerle kurulan ittifaklar yoluyla ister Sovyetler sonrası dönemde Batı karşıtı aktörlerle geliştirilen ortaklıklar aracılığıyla olsun, Rusya sürekli olarak bölgede ABD ve onun müttefiki olan İsrail'i dengelemeye çalışmıştır. Bu bulgu, Stephen Walt'un tehdit dengesi teorisinin geçerliliğini desteklemektedir.

Güç dağılımı, saldırı kapasitesi, coğrafi yakınlık ve tehdit algısı gibi unsurlar dikkate alındığında, Soğuk Savaş süresince Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği açısından açık bir tehdit oluşturduğu söylenebilir. ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan görece az zarar görerek çıkmıştır. Bu durum hem ekonomik hem de askeri açıdan ABD'yi Sovyetler Birliği'nin en büyük rakibi konumuna getirmiştir. Buna ek olarak, ABD'nin Sovyetler Birliği'ne coğrafi olarak yakın bölgelerde etkinlik göstermesi, tehdit algısını derinleştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin çevresindeki pek çok devletin ABD ile ittifak ilişkileri kurması, bu durumu pekiştirmiştir. Marshall Planı'nın ilanı, Batı Avrupa Birliği'nin kurulması ve ardından NATO'nun oluşumu ve genişlemesi gibi gelişmeler, Sovyetler Birliği tarafından tehdit olarak değerlendirilmiştir.

Soğuk Savaş süresince Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinden algıladığı tehdide karşı sert dengeleme stratejisini benimsemiştir. Bu stratejinin somut tezahürleri arasında, 1955 yılında kurulan Varşova Paktı ile Üçüncü Dünya ülkelerinde müttefik arayışları yer almaktadır. İki kutuplu uluslararası sistemin yapısı, büyük

güçleri çevresel bölgelerdeki gelişmelere doğrudan müdahil olmaya itmiştir.⁶⁵¹ Sovyetler Birliği, Üçüncü Dünya bağlamında özellikle Orta Doğu bölgesine stratejik bir önem atfetmiş ve bu coğrafyada nüfuz sahibi olmayı dış politikasının temel unsurlarından biri hâline getirmiştir. Bu çerçevede Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'ni dengelemek amacıyla Orta Doğu'daki başat devletler ve bazı devlet dışı aktörlerle ittifak ilişkileri kurmuştur. Mısır, Suriye, Irak, Güney Yemen, Kuzey Yemen ve Filistin Kurtuluş Örgütü gibi aktörler, Soğuk Savaş boyunca farklı dönemlerde Sovyetler Birliği'nden hem askeri hem de ekonomik destek alarak, Moskova'nın bölgesel nüfuzunun artmasına katkı sağlamıştır.

Moskova'nın, Orta Doğu'da Amerika Birleşik Devletleri'nden algıladığı tehdidi dengelemeye yönelik stratejisi, Sovyetler Birliği'nin İsrail'e yönelik politikasını da doğrudan şekillendirmiştir. SSCB, İngiltere'nin bölgedeki etkisini azaltmak amacıyla İsrail Devleti'nin kuruluşunu başlangıçta desteklemiştir. Ancak bu destek, kısa süreli ve sınırlı kalmıştır. 1950'li yılların başında İsrail'in ABD ile siyasi ve askeri iş birliğini güçlendirme kararı, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. İsrail'in ABD ile yakınlaşması, SSCB tarafından bölgedeki stratejik çıkarlarına yönelik potansiyel bir tehdit olarak algılanmıştır. Söz konusu tehdidi dengelemek için Moskova, İsrail karşıtı Arap devletleri ile Filistin Kurtuluş Örgütü gibi devlet dışı aktörlerle ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır. Soğuk Savaş sürecinde bu yaklaşım, İsrail-Sovyet ilişkilerine çatışmacı bir nitelik kazandırmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği, İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Bu durum taraflar arasında herhangi bir yakınlaşma olasılığını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. SSCB'nin, ABD ve onun bölgesel müttefiki konumundaki İsrail'den algıladığı tehdit, Orta Doğu'daki çatışmaların dinamikleri üzerinde derin ve kapsamlı etkiler yaratmıştır. Sovyetler Birliği, 1956 Süveyş Krizi ile 1967 ve 1973

⁶⁵¹ Waltz, 1979, op.cit., ss. 170-173.

Arap-İsrail savaşları dâhil olmak üzere pek çok savaşta, İsrail'e karşı Arap devletlerine siyasi, diplomatik ve askeri destek sağlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin zayıflayan ekonomisi, ülke yönetimini dış politikasını yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. Bu durum özellikle Mihail Gorbaçov'un iktidara gelişiyle belirginlik kazanmıştır. Artan ekonomik baskıların etkisiyle Moskova, uluslararası çatışmaları uzlaşma yollarıyla çözüme arayışına girmiştir. Yeni yaklaşımın temel hedefi, SSCB'nin çeşitli bölgesel çatışmalara katılımı ve silahlanma yarışına dâhil olmasıyla bağlantılı maliyetleri azaltmak olmuştur. Bu çerçevede Sovyetler Birliği, sınırları dışındaki askerî güç projeksiyonu politikasından kademeli olarak vazgeçmeye başlamıştır. Bu durum, dış politikada — özellikle Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerde — daha uzlaşmacı bir stratejinin benimsenmesini beraberinde getirmiştir.

Orta Doğu'da ise bu yaklaşım, doğrudan askerî müdahalenin azaltılması ve SSCB'nin müttefiklerinin kalkınma süreçlerinde daha çok kendi kaynaklarına dayanmalarının beklenmesiyle kendini göstermiştir. Zira Sovyetler Birliği, artık müttefiklerine kapsamlı ekonomik yardım sağlama kapasitesine sahip olmamıştır. Söz konusu konjunktürde, Sovyetler Birliği 1985 yılının ortalarından itibaren İsrail ile diplomatik ilişkileri yeniden kurma yönünde adımlar atmaya başlamıştır. SSCB ayrıca Arap-İsrail çatışmasının barışçıl yollarla çözümünü desteklemeye başlamıştır. Ancak bu durum, Sovyetler Birliği'nin Amerika Birleşik Devletleri ile olan rekabetten tamamen vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Sovyet dış politikası, pragmatik çıkarlar doğrultusunda şekillenmeye devam etmiştir. SSCB, Orta Doğu'daki tüm devletlerle iyi ilişkiler kurarak, ABD'nin bölgeye yönelik askerî müdahalelerini zorlaştıracak bir ortam oluşturmayı hedeflemiştir.

SSCB'nin son yıllarında Mihail Gorbaçov tarafından izlenen politika beklenen başarıya ulaşamamıştır. Zira Sovyetler Birliği dağılmıştır. Rusya, derin bir siyasi ve ekonomik istikrarsızlık içine girmiştir. Varşova Paktı feshedilmiştir ve Rusya Federasyonu

Silahlı Kuvvetleri bir çöküş süreci yaşamıştır. Moskova, iç düzeni sağlama konusunda ciddi zorluklar yaşamıştır. Bu durum özellikle Çeçenistan'daki çatışmalarda kendini göstermiştir. Aynı dönemde ise Amerika Birleşik Devletleri ekonomik ve askeri pozisyonlarını güçlendirmiştir. ABD gücünün artması Moskova'da endişe uyandırmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesine rağmen, Rusya yönetimi ABD'yi tehdit olarak görmeye devam etmiştir. Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından geçen ilk yıllarda zayıf bir konumda bulunan Moskova, ABD'den algıladığı tehdide karşı sert bir dengeleme politikası izlemeye çalışmamıştır. Bunun yerine, Moskova, tehdidi Washington'la eklemlenerek etkisiz hale getirme kararı almıştır. 1990'lı yılların başında Rusya, ABD tarafından şekillendirilen küresel dünya düzenine entegre olma yolunu seçmiştir. Dış politikanın temel hedeflerinden biri, Amerika Birleşik Devletleri ile iş birliği yoluyla ülkenin ekonomik toparlanmasını hızlandırmak ve siyasi istikrarı sağlamak olmuştur.

Bu strateji, Rusya'nın Orta Doğu politikasına da yansımıştır. Moskova, bölgesel çatışmaların çözümünde ABD ile iş birliği yapmaya ve ABD müttefikleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Söz konusu dönemde Rusya, Arap-İsrail çatışmasının çözümü, Irak ve Libya'daki durum gibi kilit meselelerde ABD'yi desteklemiştir. Bunun yanı sıra, Moskova, İsrail ile yapıcı ilişkiler kurmaya başlamıştır. Rusya-İsrail ilişkileri ağırlıklı olarak ticaret, ekonomi ve kültür alanlarında gelişmeye başlamıştır.

1990'ların ilk yarısında, Rusya'nın ABD ile eklemlenme stratejisinin beklenen sonuçları vermediği açıkça ortaya çıkmıştır. Moskova'da, Washington'ın Rusya'nın zayıf bir devlet statüsünde kalmasından yana olduğu yönündeki görüş güç kazanmıştır. Moskova, Avrupa güvenlik sisteminin mimarisinden dışlanmasından da endişe duymuştur. NATO'nun genişlemesi ve ABD'nin, eski Sovyet coğrafyasında yürüttüğü Rusya karşıtı politikaların yoğunlaşması, Rusya'nın güvenliğine tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Orta Doğu'da ise Rusya, özellikle ABD'nin müttefiklerinin Çeçenistan'daki çatışmalara taraf olan gruplara

verdikleri destek bağlamında, bu ülkelerin eylemlerini bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Aynı zamanda Rusya, Orta Doğu bölgesinde ekonomik ve siyasi etkisini giderek kaybetmeye devam etmiştir. Bu gelişmelere karşılık olarak, Rusya dış politika stratejisini gözden geçirmiştir. ABD ile eklemlenme hedefinden vazgeçmiş ve Washington ile müttefiklerini dengeleme stratejisine yönelmiştir.

Dengeleme stratejisinin uygulanışı özellikle Orta Doğu bölgesinde belirgin bir şekilde kendini göstermiştir. Rusya, bölgede Amerikan etkisine karşı çıkan devletlerle, başta İran ve Suriye olmak üzere, iş birliğini güçlendirmeye başlamıştır. Daha 1990'lı yılların başında Rus silahlarının ve nükleer teknolojilerinin İran'a sevkiyatı hız kazanmıştır. Aynı zamanda, Sovyetler Birliği döneminden beri Moskova'nın geleneksel müttefiki olan Suriye ile ekonomik ve askeri-siyasi ilişkilerin yeniden tesisine başlanmıştır. Ancak Rusya'nın, İsrail tarafından tehdit olarak algılanan İran ve Suriye ile yakınlaşması, Rusya-İsrail ilişkilerinde belirli bir güvensizliğe yol açmıştır.

NATO'nun kendi ittifakını genişletme planları, Rusya'yı dış politikasında dengeleme stratejilerini daha aktif bir şekilde uygulamaya yöneltmiştir. Bu eğilim özellikle 1996 yılında Yevgeni Primakov'un dışişleri bakanı olarak atanmasından sonra belirginleşmiştir. Primakov döneminde, Moskova, ABD'nin Basra Körfezi'ndeki artan askeri ve siyasi varlığına karşılık olarak İran ile iş birliğini derinleştirmeye başlamıştır. 1996 yılında İsrail'in Lübnan'daki 'Gazap Üzümleri' adlı askeri operasyonu sırasında ise Rusya, Lübnan'a destek veren bir tutum benimsemiştir. Bu durum, İsrail'de endişelere yol açmıştır.

1999 yılında NATO askeri altyapısının Avrupa'nın doğusuna taşınmasına yönelik planları, ABD'nin 2001 yılında Anti-Balistik Füze Anlaşması'ndan tek taraflı olarak çekilmesi ve 2003'te Irak'a müdahalesi, Rusya'nın ABD ve NATO'dan algıladığı tehdidin daha da artmasına yol açmıştır. Jeopolitik gerilim, Amerika Birleşik Devletleri'nin Gürcistan ve Ukrayna'daki 'renkli devrimlere' verdiği aktif destekle birlikte daha da tırmanmıştır.

Rusya yönetimi bu gelişmeleri, yakın çevresindeki devletlerde Rusya'nın etkisini zayıflatmaya yönelik geniş kapsamlı bir stratejinin parçası olarak yorumlamıştır.

Tehditlerin artmasına yanıt olarak Rusya, özellikle Orta Doğu politikasında belirginleşen daha iddialı bir dengeleme stratejisini hayata geçirmeye başlamıştır. Vladimir Putin'in iktidara gelmesinin ardından, daha önce ABD ile imzalanan ve Rusya'nın İran'la silah ticaretine dair iş birliğini sınırlayan Gor-Çernomırdin Mutabakatı iptal edilmiştir. Bu belgenin yürürlükten kaldırılması, Rusya'nın İran ile ikili ilişkilerinin daha da derinleştirilmesinin önünü açmıştır. 2001 yılında Rusya ile İran İslam Cumhuriyeti, İlişkilerin Temelleri ve İş birliği İlkelerine Dair Anlaşma imzalamıştır. Anlaşma, adeta bir saldırmazlık paktı niteliğinde olmuştur. Bu anlaşmanın imzalanması, Rusya-İran ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını simgelemiştir. Moskova, Tahran'la askeri ve nükleer alanlardaki iş birliğini yoğunlaştırmıştır. Aynı zamanda Moskova, ABD'nin İran'a yönelik tek taraflı yaptırımlarının uygulanmasına ve güçlendirilmesine karşı tutarlı bir şekilde karşı çıkmaya başlamıştır.

Rusya, özellikle savunma alanında olmak üzere Suriye ile olan iş birliğini de önemli ölçüde güçlendirmeye başlamıştır. İran örneğinde olduğu gibi, Rusya yönetimi ABD tarafından Suriye'ye yönelik uygulanan tek taraflı yaptırımlara karşı çıkmıştır ve Şam yönetimine siyasi destek sunmuştur. 2005 yılında Rusya ile Suriye arasında, Dostluk ve İşbirliği İlişkilerini Daha da Derinleştirme Ortak Bildirisi imzalanmıştır. Buna ek olarak, 2006 yılından itibaren Moskova, Hamas ile temas kurmaya ilgi göstermiştir. Aynı dönemde Rusya, Doğu Akdeniz'deki deniz gücü varlığını güçlendirmeye yönelik planlar geliştirmeye başlamıştır.

ABD'yi dengelemeye yönelik politikasını giderek güçlendiren Rusya'nın bu tutumu karşısında İsrail, Washington ile stratejik ortaklık çizgisini sürdürmeye devam etmiştir. Dış politika yönelimlerindeki bu farklılaşma, Rusya-İsrail ilişkileri üzerinde olumsuz etki

yaratmıştır. İsrail’de özellikle, Rusya Federasyonu’nun İran İslam Cumhuriyeti ve Suriye Arap Cumhuriyeti gibi İsrail’e düşman tutum sergileyen devletlerle askeri-teknik iş birliğini derinleştirilmesi kaygı uyandırmıştır. Bu iş birliği, İsrail yönetimi tarafından Moskova’nın bölgedeki güç dengesini İsrail’in aleyhine değiştirme girişimi olarak algılanmıştır. İsrail açısından özellikle dikkat çeken bir endişe unsuru, 2006 Lübnan Savaşı sırasında Hizbullah militanlarının Rus menşeli silahları kullanması ve 2008 yılında İran’a S-300 hava savunma sistemlerinin sevk edilmesi olmuştur. Bu gelişmelere karşılık olarak İsrail, ekonomik alanda Rusya’ya karşı bazı kısıtlayıcı tedbirler almıştır. Örneğin 2008 yılında İsrail, Rus elmaslarının ithalatını azaltmıştır.

Rusya tarafından ABD ve müttefiklerinden algılanan tehdit, 2010’lu yılların başında belirgin şekilde artış göstermiştir. NATO’nun genişlemeye devam etmesi ve Avrupa Birliği’nin ‘Doğu Ortaklığı’ girişiminin hayata geçirilmesi, Moskova tarafından Rusya’yı zayıflatmaya yönelik bir politikanın unsurları olarak değerlendirilmiştir. Özellikle 2011 yılında NATO’nun Libya konusundaki tutumu ve Beşar Esad rejimine karşı muhalif güçlere verilen desteğin artması, gerginliğin tırmanmasına neden olmuştur. Aynı dönemde, Washington’un Ukrayna’yı Batı’nın etki alanına dahil etme yönündeki çabaları da yoğunlaşmıştır. Bu gelişmeler, Rusya liderliği tarafından, Rusya yanlısı rejimlerin değişimini hedefleyen daha geniş kapsamlı bir stratejinin parçaları olarak yorumlanmıştır. Bunun yanı sıra Moskova, bu stratejinin domino etkisi yaratarak doğrudan Rusya’nın iç siyasi yapısını dönüştürme ihtimali taşıdığını da düşünmüştür.

Ukrayna ve Suriye gibi stratejik açıdan son derece önemli alanlarda artan tehditler karşısında Rusya, bir dizi iddialı dış politika adımıyla karşılık vermiştir. Moskova, 2014 yılında Kırım’ı işgal etmiş ve 2015 yılında Beşar Esad yönetimini desteklemek amacıyla Suriye’de kapsamlı bir askeri operasyon başlatmıştır. Aynı dönemde, Rusya-İran savunma iş birliği de belirgin biçimde yoğunlaşmıştır. Tahran, Suriye’deki operasyonlar kapsamında Rus

askeri güçlerine kendi topraklarındaki hava üslerini kullanım için tahsis etmiştir. Ayrıca Moskova ile Tahran, Suriye'deki askeri operasyon sahasında koordinasyon sağlamış ve istihbarat paylaşımında sistematik bir yapı oluşturmuştur. Böylece ikili iş birliği, geleneksel askeri-teknik çerçevenin ötesine geçmiştir. Her ne kadar Rusya ile İran arasında resmi bir askeri ittifak kurulmamış olsa da, fiilen her iki ülke de Suriye çatışmasında Esad rejimini ayakta tutmak ve ABD ile onun bölgedeki müttefiklerinin etkisini sınırlandırmak amacıyla birer de facto müttefik gibi hareket etmiştir.

Yukarıda bahsedilen Rusya'nın attığı adımlar, İsrail ile olan ilişkileri üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Suriye krizinin başlangıcından itibaren Moskova ile Tel Aviv'in bu konudaki tutumları temel düzeyde farklılık göstermiştir. Rusya, Suriye'yi uzun süredir devam eden bölgesel bir müttefiki olarak görmüştür ve Beşar Esad rejimini tutarlı bir şekilde desteklemiştir. Rusya'nın Suriye'deki varlığı, İsrail'in Levant bölgesindeki manevra alanını kısıtlamıştır ve İsrail'in bölgesel etkisini sınırlandıran bir unsur olarak algılanmıştır. Öte yandan İsrail için Esad hükümeti, İran ve Lübnan'daki Hizbullah hareketiyle olan yakın ilişkileri nedeniyle bir tehdit olarak görülmüştür. Bu bağlamda İsrail parçalanmış ve zayıflamış bir Suriye'ye olumlu bakmıştır. Ayrıca, Suriye'deki istikrarsızlık, İsrail'in fiilen Golan Tepeleri üzerindeki kontrolünü sürdürmesi için elverişli bir zemin oluşturma potansiyeline sahip olmuştur.

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik işgalinin başlamasının ardından, Rusya ile İran arasındaki askeri-siyasi iş birliğinin derinleşmesi, Rusya-İsrail ilişkilerinde gerilimi artıran ek bir unsur haline gelmiştir. Rusya-İran koalisyonun güçlenmesine karşılık olarak İsrail, Ukrayna'ya insani ve ölümcül olmayan askeri yardım sağlamaya başlamıştır. Ayrıca İsrail, Birleşmiş Milletler platformunda kabul edilen birçok Rusya karşıtı kararı desteklemiştir. Rusya-İsrail ilişkilerinde yeni bir gerginlik dalgası, 7 Ekim 2023'te İsrail ile

Hamas arasında başlayan silahlı çatışmanın ardından ortaya çıkmıştır. ABD İsrail'e koşulsuz destek verirken, Moskova'nın tutumu Hamas tarafına destek veren bir nitelik taşımıştır.

Beşar Esad rejiminin devrilmesine ve bunun ardından Rusya Federasyonu'nun Suriye Arap Cumhuriyeti'ndeki etkisini kaybetmesine rağmen, Moskova Orta Doğu'da dış politikada dengeleme stratejisini kararlılıkla uygulamaya devam etmektedir. Bu stratejinin en dikkat çekici örneklerinden biri, 17 Ocak 2025 tarihinde Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti arasında imzalanan Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması olmuştur.⁶⁵² Söz konusu Anlaşma, iki tarafın ikili ilişkileri kurumsallaştırma ve özellikle savunma ile askeri-teknik iş birliği alanlarında iş birliğini niteliksel olarak yeni bir düzeye çıkarma yönündeki isteğini ortaya koymaktadır. Bu durum İsrail tarafından kaygıyla karşılanmıştır. İsrail yönetimi açısından Moskova ile Tahran arasındaki stratejik iş birliğinin derinleşmesi, İran'ın bölgedeki istikrarsızlaştırıcı etkisini artırabilecek bir ittifakın oluşmasına zemin hazırlamaktadır.⁶⁵³

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği ile Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu'daki dış politika yönelimleri arasında süreklilik arz eden temel unsurlardan biri, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin yapısal bir tehdit unsuru olarak algılanmasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Moskova açısından ABD kaynaklı tehdit algısı ortadan kalkmamış, aksine zamanla daha da derinleşmiştir. Bu tehdit algısı, post-Sovyet dönemde Rusya'nın Orta Doğu'da Amerika Birleşik Devletleri ve onun müttefiki İsrail'e karşı izlediği dengeleme stratejisinin temel belirleyicisi hâline gelmiştir.

⁶⁵² 'Dogovor o Vseobyemlyushchem Strategicheskom Partnerstve Mezhdru Rossiyskoy Federatsiey i Islamskoy Respublikoy Iran [Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti Arasında Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması]', *Kremlin.Ru*, 17.01.2025, <http://www.kremlin.ru/supplement/6258>, Erişim tarihi 18.02.2025.

⁶⁵³ 'Israel Not Excited By New Russia-Iran Agreement — Envoy To Moscow', *TASS*, 27.01.2025, <https://tass.com/world/1904721>, Erişim tarihi: 25.04.2025.

1990'lı yılların başından 2015'te Suriye'ye yapılan askeri müdahaleye kadar Moskova, Orta Doğu bölgesinde hem yumuşak hem de sert dengeleme unsurlarını içeren bir strateji izlemiştir. Yumuşak dengeleme, özellikle İran ile kurulan stratejik ortaklıkta kendini göstermiştir. Bu ortaklık, Rusya'dan İran'a askeri ve nükleer teknolojilerin tedarikini içermiştir. Öte yandan, Rusya'nın Suriye'ye verdiği destek, sert dengeleme niteliği taşımıştır. Zira, Moskova, Şam'daki rejimle ilişkilerini resmi bir ittifak çerçevesinde geliştirmiştir. Bununla birlikte, Rusya'nın ABD ve müttefiklerinden algıladığı tehdit arttıkça, 2015 yılına gelindiğinde stratejik hesaplamalarındaki değişim daha belirgin hâle gelmiştir. Rusya'nın İran ile olan ortaklık, sınırlı sert dengeleme stratejisine dönüşmüştür. Rusya, İran'a silah satışının ötesine geçerek, bu ülkenin askeri üslerinden faydalanmaya da başlamıştır. Suriye'de ise Rusya, doğrudan askeri çatışmalara katılmaya başlamıştır.

Her ne kadar Rusya, 1991 yılında İsrail ile diplomatik ilişkilerini yeniden tesis etmiş olsa da, yapısal engeller bu normalleşmenin kapsamını kısıtlamıştır. Bu süreçteki en büyük engel, Moskova'nın ABD'ye karşı geliştirdiği dengeleme stratejisi olmuştur. Rusya'nın bu politikası, ABD'ye büyük ölçüde bağımlı olan İsrail'in Moskova ile daha derin ilişkiler kurmasını engellemiştir. Rusya'nın İran ve Suriye ile askeri alandaki iş birliği, İsrail tarafından ulusal güvenliğine yönelik doğrudan bir tehdit olarak algılanmıştır. Buna ek olarak, Rusya'nın Hizbullah ve Hamas gibi devlet dışı aktörlerle kurduğu ilişkiler de İsrail-Rusya ilişkilerinde güvensizlik yaratmıştır. İsrail bu grupları terör örgütleri olarak sınıflandırırken, Rusya daha pragmatik bir yaklaşımla onları, bölgesel çıkarlarını ilerletmek için potansiyel siyasi araçlar olarak değerlendirmektedir.

Rusya ile İsrail arasındaki yakınlaşmanın önündeki bir diğer yapısal engel, İsrail'in ABD'ye olan stratejik bağımlılığıdır. Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında Moskova'nın İsrail'e yönelik tutumu, onun Washington ile olan sıkı ittifakı temelinde şekillenmiştir. Rusya Federasyonu'nun ABD'yi bir tehdit olarak algılamaya devam etmesi, İsrail ile ilişkilerinin

sınırlı kalmasının başlıca nedenlerinden biri olmuştur. İsrail'in dış politikası, özellikle güvenlik alanındaki yaklaşımları, büyük ölçüde ABD'nin çıkarlarıyla uyumludur. Bu nedenle İsrail'in Rusya ile ilişkilerini derinleştirme çabaları, büyük ölçüde Washington'ın onayına bağlıdır. ABD'nin İsrail-Rusya ilişkilerinin gelişmesine karşı çıkması, İsrail'in Moskova ile bağlarını güçlendirme imkânları ciddi şekilde sınırlandırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adelman, Jonathan, 'The Phalcon Sale to China: The Lessons for Israel', *Jerusalem Center for Security and Foreign Affairs*, No: 473, March 2002, <https://jcfa.org/article/the-phalcon-sale-to-china-the-lessons-for-israel/>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.
- Affash, Issam, 'Otnosheniya Sirii s SSSR i SShA v 1945–1991 gg.: Sravnitel'nyy Analiz [1945–1991 Yıllarında Suriye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri: Karşılaştırmalı Bir Analiz]', Dissertatsiya Kandidata Istoricheskikh Nauk, RAN IV, Moskva, 1999.
- Agapov, Mikhail, *Evreysko-Palestinskoe Soobshchestvo V Sovetskoy Blizhnevostochnoy Politike v 1939–1948 gg. [1939–1948 Yıllarında Sovyet Orta Doğu Politikasında Yahudi-Filistin Topluluğu]*, Tyumen: Vektor Buk, 2012.
- Ahmadian, Hassan ve Barari, Khodayar, 'Russia and Hamas After 2006: Realities of a Questionable Relationship,' *Journal of World Sociopolitical Studies*, Vol. 5, No. 1, 2021.
- Alden, Voth, *Moscow Abandons Israel for the Arabs : Ten Crucial Years in the Middle East*, University Press of America, 1980.
- Aleksey, Spirin, 'Rol' Chernomorskogo Flota v Zashchite Natsional'nykh Interesov SSSR/Rossii v Basseyne Sredizemnogo Morya [SSCB/Rusya'nın Ulusal Çıkarlarının Akdeniz Havzasında Korunmasında Karadeniz Filosu'nun Rolü] ', Dissertatsiya kand. ist. nauk, Institut Voennoy Istorii, Ministerstvo Oborony Rossiyskoy Federatsii, Moskva, 2006.
- Aliev, Saleh, *İstoriya Irana v XX veke [İran Tarihi: 20. Yüzyıl]*, Moskva: Ros. Akad. Nauk. In-T Vostokovedeniia, 2004.

- Alpher, Yossi, *Periphery: Israel's Search For Allies In The Middle East*, Rowman & Littlefield, London 2015.
- Amin Maraqa, Yara Ghassan Mohammad, 'Suriye Krizi Bağlamında Rusya-İsrail İlişkileri (2010-2019)', Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2020.
- Amnon, Sella, 'The USSR and the War in Lebanon: Mid-1982', *The RUSI Journal*, 128(2), 1972.
- Arbatov, Aleksey, 'Yadernye Metamorfozy [Nükleer Metamorfozlar]', *RSMD*, 07.08.2023, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/yadernye-metamorfozy/?sphrase_id=196787560, Erişim Tarihi: 21.01.2025.
- Arena, Philip ve Pechenkina, Anna, 'External Subsidies and Lasting Peace', *Working Paper*, 04.04.2012.
- Arieli, Shaul, 'Understanding the Trump Plan: A Comparative Analysis of the Trump Administration's Peace to Prosperity Plan and the Two-State Option', *Israel Policy Forum*, <https://israelpolicyforum.org/understanding-the-trump-plan/>, Erişim Tarihi: 12.05.2025.
- Avakyants, Sergey, 'Flibustyery XXI Veka I Zashchita Sudokhodstva [21. Yüzyıl Korsanları ve Denizcilik Güvenliğinin Korunması]', *Rossiya V Global'noy Politike*, 25.12.2023.
- Averbukh, Lidia, 'A New Phase of Russian-Israeli Relations After October 7 and Amid the War In The Gaza Strip', *Russian Analytical Digest No. 315*, 28 June 2024.
- Azatyan, V.V. ve Tkachenko, A.A., *Integratsionnye Protsessy v Ekonomike Stran Severnoy Afriki [Kuzey Afrika Ülkeleri Ekonomisinde Entegrasyon Süreçleri]*, Moskva, 2000.
- Baklanov, L.G., *Blizhniy Vostok: 'Dorozhnaya Karta' Regional'noy Bezopasnosti [Orta Doğu: Bölgesel Güvenliğin 'Yol Haritası']*, Moskva: Institut Blizhnego Vostoka, 2006.

- Baranov, Dmitriy, 'Sovremennye Krizisy Politicheskikh Rezhimov Gosudarstv Blizhnego Vostoka i Severnoy Afriki: Osobennosti Genezisa i Evolyutsii [Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerindeki Günümüz Siyasal Rejim Krizleri: Oluşum ve Evrim Sürecinin Özellikleri]', Dissertatsiya Na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Kandidata Politicheskikh Nauk, Finansovyy Universitet Pri Pravitel'stve Rossiyskoy Federatsii, Moskva, 2020.
- Bayraktar, Kubilay, 'Rus-İsrail İlişkileri Bağlamında Rusya'daki Yahudi Diasporası', Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Ben Yishai, Ron, 'Russia: Expelled Israeli Envoy Held Secret Info', *ynetnews.com*, 05.04.2011, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4070909,00.html>, Erişim Tarihi: 25.03.2025.
- Bilmes, Linda (et al.), 'United States Spending on Israel's Military Operations and Related U.S. Operations in the Region', *Watson Institute for International and Public Affairs*, October 7, 2023 – September 30, 2024, <https://watson.brown.edu/costsofwar/papers/2024/USspendingIsrael>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.
- Bissell, Richard, 'Soviet Use of Proxies in the Third World: The Case of Yemen', *Soviet Studies*, vol. 30, no. 1, 1978.
- Blackwill, Robert ve Slocombe, Walter, 'Israel: A Strategic Asset for the United States', *The Washington Institute for Near East Policy*, 2011, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/israel-strategic-asset-united-states-0>, Erişim Tarihi: 21.03.2025.
- Blechman, Barry ve Hart, Douglas, 'The Political Utility of Nuclear Weapons', *International Security*, Vol. 7, No. 1, 1982.
- Bluth, Christoph, *New Thinking in Soviet Military Policy*, London: RIIA/Pinter, 1990.

- Borovskiy, Yuriy, 'Problema Energeticheskoy Bezopasnosti v Otnosheniyakh Rossii s Vneshnim Mirom: Sotrudnichestvo, Konkurenciya i Sopernichestvo (1991–2021 gg.) [Rusya'nın Dış Dünya ile İlişkilerinde Enerji Güvenliği Sorunu: İş Birliği, Rekabet ve Mücadele (1991–2021)]', Dissertatsiya Na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Doktora Istoricheskikh Nauk, MGIMO, Moskva, 2022.
- Borozna, Angela, 'Threat Perceptions and Russian Foreign Policy', PhD Thesis, The City University of New York, 2020.
- Borshchevskaya, Anna, 'The Evolution of Russian Strategy Toward Israel: From Non-Recognition to Pragmatic Engagement', *Washington Institute for Near East Policy*, Strategic Assessment, Volume 25, No. 1, March 2022.
- Borshchevskaya, Anna, 'The Treacherous Triangle of Syria, Iran, and Russia', *Middle East Quarterly*, Spring 2023.
- Brady, April, 'Russia completes S-300 delivery to Iran', Arms Control Association, December 2016, <https://www.armscontrol.org/act/2016-11/news-briefs/russia-completes-s-300-delivery-iran>, Erişim Tarihi: 01.10.2025.
- Brooks, Stephen ve Wohlforth, William, 'Power, Globalization, and the End of the Cold War: Reevaluating a Landmark Case for Ideas', *International Security*, 25.3.
- Brooks, Stephen ve Wohlforth, William, *World Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy*, Princeton: Princeton University Press, 2008.
- Bryjka, Filip, 'North and South Yemen as a Theatre of a Proxy War During The Cold War', *Journal Of Science Of The Gen. Tadeusz Kosciuszko Military Academy of Land Forces*, Vol. 180, No. 2, 2016.
- Bugayskaya, Elena, 'İzrail' ne Podderzhit Sanktsii Protiv RF, Nesmotrya na Davlenie SSHA [ABD Baskısına Rağmen İsrail, Rusya'ya Yönelik Yaptırımları Desteklemiyor]', *Rg.Ru*, 16.07.2016, <https://rg.ru/2015/07/16/israel.html>, Erişim Tarihi: 09.02.2025.

- Campbell, J. C., 'The Soviet Union and the United States in the Middle East', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 401(1), 1972.
- Carter, Jimmy, 'Camp David Accords', *Britannica*, 14.03.2025, <https://www.britannica.com/event/Camp-David-Accords>, Erişim Tarihi: 12.03.2025;
- Casula, Philipp ve Katz, Mark, 'The Middle East,' içinde *Routledge Handbook of Russian Foreign Policy*, ed. Andrei P. Tsygankov, Routledge, 2018.
- Cohen, A. ve Phillips, J., 'Countering Russian-Iranian military cooperation', *The Heritage Foundation*, 05.04.2001, <https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=A.+Cohen%2C+J.+Phillips%2C+'Countering+Russian-Iranian+military+cooperation'%2C+The+Heritage+Foundation%2C+April+5+2001.&ie=UTF-8&oe=UTF-8>, Erişim Tarihi: 11.12.2024.
- Copeland, Dale, *The Origins of Major War*, Cornell University Press, 2000.
- Correspondent, J., 'Russia to renew Jewish Agency's license', *The Jewish News of Northern California*, June 7, 1996, <https://jweekly.com/1996/06/07/russia-to-renew-jewish-agency-s-license/>, Erişim Tarihi: 25.03.2025.
- Course, D., 'What Russian Syrian Cooperation in Syria?' *National Development Council, NDS Policy Brief No: 14, September 2021*, <https://www.jstor.org/stable/resrep32323?seq=1>, Erişim Tarihi: 01.03.2025.
- Dagan, Avigdor, *Moscow and Jerusalem: Twenty Years of Relations between Israel and the Soviet Union*, London, Abelard-Schuman, 1970.
- Dannreuther, Roland, *The Soviet Union and the PLO*, London: Palgrave Macmillan, 1998.
- Danny, Johnson, 'The Persian Gulf Command and the Lend-Lease Mission to the Soviet Union During World War II', *On Point (Arlington, Va.)*, vol. 20, no. 2, 2014.

- Dassa Kaye, Dalia (et al.), 'Israel and Iran: A Dangerous Rivalry, 1st ed, *RAND Corporation*, 2012,
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1143.pdf, Erişim Tarihi: 25.03.2025.
- Dawisha, Karen, *Soviet Foreign Policy Towards Egypt, 1st ed.*, London and Basingstoke: Palgrave Macmillan Limited, 1979.
- Degterev, D.A. ve Stepkin, E.A., 'American Assistance to Israel: Origins, Structure, Dynamics', *MGIMO Review of International Relations*, (3(30)):92-99, 2013.
- Demchenko, Aleksandr, 'Rol' Rossii v Uregulirovanii Palestino-Izrail'skogo Konfliktka [Filistin-İsrail atışmasının çözümünde Rusya'nın Rolü],' *Fond Istoricheskoy Perspektivy*, 02.09.2011, <https://www.perspektivy.info/print.php?ID=99358>, Erişim Tarihi: 22.03.2025.
- Detkov, Sergey, 'Voenno-Politicheskoye Sotrudnichestvo SSSR i Egipta: 1956–1991 gg. [SSCB ile Mısır Arasındaki Askerî-Siyasi İş Birliği: 1956–1991] ', Dissertatsiya kand. ist. nauk, Moskovskiy Pedagogicheskiy Gosudarstvennyy Universitet, Moskva, 2005, s.
- Donaldson, Robert (et al), *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests, Fifth edition*, London, New York: Routledge, 2014.
- Donaldson, Robert ve Nogee, Joseph, *The Foreign Policy of Russia*, New York: Routledge, 2015.
- Dostal, Jörg Michael, 'Syria's Global War and Beyond: Will the Balance of Power in the Middle East be Restored?', *tudia Politica (Bucuresti)*, vol. 18, no. 3, 2018.
- Ed. Bogaturova, A. D., *Systemnaya Istoriya Mezhdunarodnykh Otnosheniy, Sobytiya i Dokumenty 1918–2003. Tom Tretiy. 1945–2003 gg. [Uluslararası İlişkilerin Sistematik Tarihi, Olaylar ve Belgeler 1918–2003. Üçüncü Cilt: 1945–2003]*,

- Moskva: Nauchno-Obrazovatel'nyy Forum Po Mezhdunarodnym Otnosheniyam, 2003.
- Ed. Epshteyn, A. P. ve Kuz'min, V. A., *SSSR i Izrail: Nachalo, in Izrail, Rossiya i Mir, Istoriya i Sovremennost [İsrail, Rusya ve Barış: Tarih ve Günümüz]*, Yekaterinburg: Izdatel'stvo Uralskogo Universiteta, 2008.
- Ed. Strel'tsova, D.V., *Rossiya i Strany Vostoka v Postbipolyarnyy Period: Ucheb. Posobie*, Moskva: Aspect Press, 2014.
- Ed. Torkunov, A.V., *Rossiyskaya Politicheskaya Entsiklopediya [Rusya Siyaset Ansiklopedisi]*, Moskva: Rosspen, 1999.
- Edts. Mamedov, R. (et.al.), 'Russia and Iran in Syria and Beyond: Challenges Ahead: Working Paper № 59/2020', *Russian International Affairs Council*, Moscow, 2020.
- Efraim, Karsh, *Soviet Policy towards Syria since 1970, 1st ed.*, Nes York: Palgrave Macmillan, 1991, s. 5.
- Epshteyn, Alek ve Kozheurov, Stanislav, *Rossiya I Izrail': Trudnyy Put' Navstrechu [Rusya ve İsrail: Zorlu Bir Karşılaşma Yolu]*, Institut Blizhnego Vostoka, 2011.
- Epstein, Alek, 'Close Allies? United States and Israel: The Hidden History', *Vol. II. From Ford/Rabin to Obama/Netanyahu*, Moscow: Institute of the Middle Eastern Studies/Cultural bridges, 2014.
- Epstein, Alek, *Israel's War Against Hezbollah And Its Impact on the Middle Eastern Politics*, Moscow: Institute of The Middle Eastern Studies, 2007.
- Epstein, Alek ve Marchenko, Vladimir, 'The Rise and the Decline of the Israeli Left Parties', *Contemporary Middle East*, Moscow Institute of Israeli and Middle Eastern Studies, 2011.
- Etinger, Yakov, 'Russkie Evrei v Izraile Stanut Moshchnoy Siloy [İsrail'deki Rus Yahudileri Güçlü Bir Güç Haline Gelecek]', *Nezavisimaya*, 17.06.2000,

https://www.ng.ru/world/2000-06-17/6_strong_power.html, Erişim Tarihi:
03.12.2024.

Evseev, V.V. ve Sazhin, V.I., *Iran, Uran i Rakety [İran, Uranyum ve Füzeler]*, Moskva: Institut Blizhnego Vostoka 2009.

Evstratova, Yuliya, 'Sovetsko-Siriyskie Otnosheniya i Formirovanie Blizhnevostochnoy Regional'noy Sredy [Sovyet-Suriye İlişkileri ve Orta Doğu Bölgesel Ortamının Şekillenmesi]', *Vestnik RGGU*, Seriya: Politologiya. Istoriya. Mezhdunarodnye otnosheniya, No. 1 (62), 2011.

Fearon, James, 'Domestic Politics, Foreign Policy, And Theories of International Relations', *Annual Review of Political Science*, 1(1), 1998.

Fedorenko, Sergei, 'Soviet Perception of US Threat', içinde *Strategic Power: USA/ USSR*, ed. Carl G. Jacobsen, New York: Palgrave Macmillan, 1990.

Fedorov, Y. E., 'The Crisis Of Russian Foreign Policy: Conceptual Aspect', *Pro et Contra*, 2001, <http://ru-90.ru/content/ю-федоров-кризис-внешней-политики-россии-концептуальный-аспект>, Erişim Tarihi: 24.03.2025.

Ferragomo, Mariel, 'What Is the BRICS Group and Why Is It Expanding?', *Council on Foreign Relations*, 12.12.202, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-brics-group-and-why-it-expanding>, Erişim Tarihi: 23.03.2025; 'BRICS', *Britannica*, 08.05.2025, <https://www.britannica.com/topic/BRICS>, Erişim Tarihi: 01.04.2025.

Frederick, Bryan (et.al.), 'Assessing Russian Reactions to U.S. and NATO Posture Enhancements', *RAND Corporation*, Santa Monica, CA, 2017.

Freedman, Robert, 'Israel's Tightrope between Russia and Ukraine', *Middle East Quarterly*, Volume 29: Number 4, Fall 2022.

Freedman, Robert, 'Moscow and Jerusalem: a Troubled 75-year Relationship', *Israel Affairs*, 29:3, 2023.

- Freedman, Robert, 'Russia and Israel under Yeltsin', *Israel Studies*, 3(1), 1998.
- Freedman, Robert, 'Russia, Iran & the Nuclear Question: The Putin Record', *Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College: USAWC Press*, 2006, s. VII.
- Freedman, Robert, *Moscow and the Middle East, Soviet Policy Since the Invasion of Afghanistan*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Freedman, Robert, *Soviet Policy toward Israel under Gorbachev*, Praeger, 1991.
- Freilich, Charles, *Israel National Security: A New Strategy for an Era of Change*, New York: Oxford University Press.
- Fritz, Paul ve Sweeney, Kevin, 'The (de)Limitations of Balance of Power Theory', *International Interactions*, vol. 30, no. 4, 2004.
- Fukuyama, Francis, 'Gorbachev and the New Soviet Agenda in the Third World', *RAND Corporation*, 1989,
<https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R3634.pdf>, Erişim Tarihi: 14.05.2024.
- Fukuyama, Francis, 'Soviet Union and Iraq Since 1968', *RAND Corporation*, July 1980,
https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=Francis+Fukuyama%2C+%E2%80%98Soviet+Union+and+Iraq+Since+1968%E2%80%99%2C+RAND+Corporation&ie=UTF-8&oe=UTF-8&sei=Aif0Z8m8LNTJ9u8P8_bH0QE, Erişim Tarihi: 23.04.2025.
- Gasanly, Dzhamil', *SSSR-Iran: Azerbaydzhanskii Krizis i Nachalo Kholodnoi Voiny (1941–1946 gg) [SSCB–İran: Azerbaycan Krizi ve Soğuk Savaş'ın Başlangıcı (1941–1946)]*, Moskva: Geroi Otechestva, 2006.
- Geyzel, Zeev, *Politicheskie Struktury Gosudarstva Izrail [İsrail Devletinin Siyasal Yapıları]*', Moskva: Institut Izucheniya Izrailya i Blizhnego Vostoka, 2001.

- Golan, Galia, *Moscow and The Middle East: New Thinking on Regional Conflict*, London: Pinter Publishers, 1992.
- Golan, Galia, *Russia and Iran: A Strategic Partnership?*, Royal Institute of International Affairs, 1998.
- Golan, Galia, *Soviet Policies in the Middle East: From World War Two to Gorbachev*, Cambridge University Press, 1990.
- Golan, Galia, *The Soviet Union and the Palestine Liberation Organization: An Uneasy Alliance*, New York: Praeger, 1980.
- Gold, Hadas, 'Russian Threats to Close Jewish Agency Strike a Nerve in Israel', CNN, July 27, 2022, <https://www.cnn.com/2022/07/27/middleeast/russia-israel-jewish-agency-mime-intl/index.html>, Erişim Tarihi: 20.02.2025.
- Goldenberg, Suzanne, 'Israel and US Clash Over Spy Plane Sale To China', *The Guardian*, 10.04. 2000, <https://www.theguardian.com/world/2000/apr/10/israel>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.
- Goldman, Marshall, *Privatizatsiya Rossii [Rusya'nın Özelleştirilmesi]*, Moskva: Fond Trendy, 2005.
- Govrin, Yosef, *Israeli-Soviet Relations, 1953-67: From Confrontation to Disruption*, New York: Routledge.
- Grisé, M. ve Evans, A. T., 'The Drivers of and Outlook For Russian Iranian Cooperation', *Rand Corporation*, <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA2829-1.html>, Erişim Tarihi: 23.05.2024.
- Halliday, Fred, 'Gorbachev and the 'Arab Syndrome': Soviet Policy in the Middle East', *World Policy Journal*, vol. 4, no. 3, 1987.
- Halliday, Fred, 'Moscow's Crisis Management: The Case of South Yemen', *Middle East Report*, New York, 1988, vol. 151, no. 151, 1988.

- Harrison, Ross, 'Shifts in the Middle East Balance of Power: An Historical Perspective', *Al Jazeera Center for Studies*, 02.09.2018, <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2018/09/shifts-middle-east-balance-power-historical-perspective-180902084750811.html>, Erişim Tarihi: 14.02.2025.
- He, Kai ve Feng, Huiyun, 'If Not Soft Balancing, Then What? Reconsidering Soft Balancing and U.S. Policy Toward China', *Security Studies*, vol. 17, no. 2, 2008.
- Heller, Mark, *The Dynamics of Soviet Policy in the Middle East, İsrail: Jaffe Center for Strategic Studies*, Tel Aviv University: The Jerusalem Post, 1991.
- Hruşev, Pavel, 'Putin İran'ı Rusya'nın Müttefiki Olarak Nitelendirdi', *Gazeta.Ru*, 18.10.2024, <https://www.gazeta.ru/politics/news/2024/10/18/24183451.shtml>, Erişim Tarihi: 22.04.2025.
- Hunter, S.T., *Russia's Relations with the Arab World and the Balkans & Islam in Russia. The Politics of Identity and Security*, New York: M.E. Sharpe. 2004.
- Ikenberry, John, 'Institutions, Strategic Restraint, and the Persistence of American Postwar Order', *International Security*, vol. 23, no. 3, 1999.
- Ionov, Yuriy, 'Strategicheskiye Interesy Rossii v Blizhnevostochnom Regione [Rusya'nın Orta Doğu Bölgesindeki Stratejik Çıkarları]', Dissertatsiya Na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Kandidata Politicheskikh Nauk, MID RF, Diplomaticheskaya Akademiya, Institut Aktual'nykh Ekonomicheskikh Problem, Moskva, 2003.
- Isaev, Gumer, *Regional'nye Politicheskie Protsessy na Blizhnem Vostoke (1945–1956 gg.) [Orta Doğu'daki Bölgesel Siyasi Süreçler (1945–1956)]: Dis. Kand. Ist. Nauk, SPb., 2005.*
- Ivanov, I.S., *Sovremennyye Rossiysko-Iranskije Otnosheniya: Vyzovy i Vozmozhnosti: Rabochaya Tetr [Günümüz Rusya-İran İlişkileri: Zorluklar ve Fırsatlar – Çalışma Defteri]*, Moskva: Rossiyskiy Sovet Po Mezhdunar. Delam, Spetskniga, 2014.

- Ivanov, Vladimir, 'Pochemu Lubyanka 'Otrabotala' Konsula [Neden Lubyanka Konsulu 'İşlemden Geçirdi'?', *Nezavisimoe Voennoe Obozrenie*, 23.10.2009, http://nvo.ng.ru/spforces/2009-10-23/12_polischuk.html, Erişim Tarihi: 25.03.2025.
- Ivanova, N. Yu., 'SSSR I Izrail: Nachalo', içinde, *Izrail, Rossiya i Mir, Istoriya i Sovremennost [İsrail, Rusya ve Barış: Tarih ve Günümüz]*, Ed. Alek Epshteyn I V. A. Kuz'min, Yekaterinburg: Izdatel'stvo Uralskogo Universiteta, 2008.
- Kam, Ephraim, 'Iranian Military Intervention In Syria: A New Approach', *The Institute For National Security Studies*, 2017.
- Kam, Ephraim ve Magen, Zvi, 'Russia Stations Fighter Jets in Iran for Use in Syria', *INSS Insight*, No.847, August 21, 2016.
- Karasova, Tatyana, *Izrail' i SSHA: Osnovnye Etapy Stanovleniya Strategicheskogo Partnerstva (1948–2014) [İsrail ve ABD: Stratejik Ortaklığın Temel Aşamaları (1948–2014)]*, Moskva: Izdatel'stvo 'Aspect Press', 2015.
- Kassianova, Alla, 'Russian Weapons Sales to Iran Why They Are Unlikely to Stop', *PONARS Policy Memo No. 427*.
- Katz, Mark, 'Russia and Israel: An Improbable Friendship', içinde *Russia Rising: Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa*, Eds. Bechev, Nicu Popescu, And Stanislav Secrieru, London: I.B. Tauris, 2021.
- Kertcher, Chen ve Course, Dima, 'The Practice of Friendship Balancing: Russia-Israel Relations, 2015 to 2021', *Middle East Policy*, Volume 31, Issue 2, 2024.
- Khan, Mohd Naseem, 'The US Policy Towards the Persian Gulf: Continuity and Change', *Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*, Vol. XXV No. 2, May 2001, https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/sa/sa_may01kxm01.html, Erişim Tarihi: 14.03.2025.

- Khanin, Vladimir, *Partiyno-Politicheskie Struktury i Elektoral'nyy Protsess v Izraile v Nachale XXI Veka [21. Yüzyılın Başlarında İsrail'de Partisel-Siyasal Yapılar ve Seçim Süreci]*, Moskva: Izd-Vo In-Ta Blizh. Vostoka, 2014.
- Khanin, Vladimir (Zeev), 'İzrail' I Rossiya: Novye Vozmozhnosti, Starye Problemy? [İsrail ve Rusya: Yeni Fırsatlar, Eski Sorunlar mı?]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, 14.09.2009, <http://www.iimes.ru/?p=9324>, Erişim Tarihi, 12.02.2025.
- Khavarinejad, Saeed, 'Russia–Iran Security Relations and Military Cooperation as a Counterbalance to Western Hegemony', *Tomsk State University Journal of Philosophy, Sociology and Political Science*, 80, 2024.
- Khavarinejad, Saeed, 'Russia–Iran Security Relations and Military Cooperation as a Counterbalance to Western Hegemony', *Tomsk State University Journal of Philosophy, Sociology and Political Science*, 80, 2024.
- Khazanov, Anatoliy ve Olimpiyev, Anatoliy, *Sovetskiy Soyuz i Blizhniy Vostok v Gody Kholodnoy Voyny [Soğuk Savaş Yıllarında Sovyetler Birliği ve Orta Doğu]*, Moskva: Unity, 2017.
- Khitrukhina, Yuliya, 'Politika Rossii (SSSR) Na Blizhnem Vostoke (Na Primere Rossiysko-İraksikh Otnosheniy 1979–2003 Gg.) [Rusya'nın (SSCB'nin) Orta Doğu Politikası (1979–2003 Yılları Arasında Rusya-İrak İlişkileri Örneğinde)]', Dis. kand. ist. nauk, Rossiyskaya akademiya imeni Plekhanova, Moskva, 2003.
- Khodyskaya-Golenishcheva, M. S., 'The Syrian Crisis in The Transforming System Of International Relations', Doctoral dissertation, MGIMO, Moscow, 2018.
- Khollowey, David, *Stalin i Bomba, SSSR i Atomnaya Energiya. 1939–1956*, Novosibirsk, 1997.
- Khudeyda, Saeed Alo, 'Sovetsko-Irakskie Otnosheniya i Pozitsiya SSSR po Kurdskey Probleme v 1958–1991 gg. [Sovyet-İrak İlişkileri ve 1958–1991 Yıllarında Kürt

- Sorununa İlişkin SSCB'nin Tutumu]', Dissertatsiya Kandidata Istoricheskikh Nauk, Yuzh. Feder. Un-t, Rostov-na-Donu, 2010.
- Kintner, William, *Soviet Global Strategy*, Fairfax, VA: Hero Books, 1987.
- Kissinger, Henry, *World Order*, Penguing Press, 2014.
- Kleemann, Kristof, 'Russia and Iran as New Axis against the West. Interview with Arkady Mil-Man on Israel, Hamas, Iran and Russia', *Freiheit*, November 15, 2023, <https://www.freiheit.org/israel-and-palestinian-territories/russia-and-iran-new-axis-against-west>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.
- Klussmann, Uwe, 'An Old Base (Friendship) Gets a Facelift', *Der Spiegel*, 22.06.2006, <https://www.spiegel.de/international/>, Erişim Tarihi: 09.12.2024.
- Koltsov, M. V., *Blizhnevostochnyy Konflikt: Uchebnoe Posobie [Ortadoğu Çatışması: Ders Kitabı]*, Yaroslavl': Yarosl. Gos. Un-T İm. P. G. Demidova, 2016.
- Kolesnikov, Roman, 'Vzaimootnosheniya Rossii i Izrailya (2008–2018 Gg.) [Rusya ile İsrail Arasındaki İlişkiler (2008–2018)]', Dissertatsiya Na Soiskanie Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Moskovskiy Gosudarstvennyy Universitet Im. Lomonosova, Istoricheskiy Fakultet, Moskva, 2019.
- Konovalov, Aleksandr, 'Blizhniy Vostok v Sisteme Vneshnepoliticheskikh Prioritetov Rossiyskoy Federatsii: Geopoliticheskiye Kontseptsii XXI Veka, Perspektivy, Real'nost [Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Öncelikleri Sisteminde Orta Doğu: 21. Yüzyılın Jeopolitik Kavramları, Beklentiler ve Gerçeklik]', Dissertatsiya Na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Sankt-Peterburgskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2016.
- Korkmaz, Sait, 'Menderes Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1950-1960)', *Asia Minor Studies - International Journal Of Social Sciences*, Cilt: 4 Sayı 7, Ocak 2016.

- Korochkina, V. A., 'Palestinskaya Problema i Yeye Mesto vo Vneshnepoliticheskoy Povestke Dnya Rossii [İlistin Sorunu ve Rusya'nın Dış Politika Gündemindeki Yeri]', *POLITEKS*, Tom 17, No: 1.
- Korolev, Alexander, 'Balances Of Power, Threat, And Interests: The Logic Behind China-Russia Strategic Alignment in the Post-Cold War Period', *Moscow University Bulletin of World Politics*, vol. 13, no. 3.
- Korolev, Alexander, 'Theories of Non-Balancing and Russia's Foreign Policy,' *Journal of Strategic Studies*, vol. 41, no. 6, 2018, s. 2017.
- Kortunov, Andrey, 'Rossiya i Iran v Sirii i Za Yeye Predelami: Predstoyashchiye Vyzovy [Rusya ve İran'ın Suriye'de ve Sınırlarının Ötesinde: Karşılaşılabacak Zorluklar]', *RSMD, Rabochaya Tetrad' № 59*, Moskva, 2020.
- Kosov, A. P., 'Uchyonye Zapiski', içinde P. M. Masherova, *Sbornik Nauchnykh Trudov, T. 12 [Bilimsel Eserler Derlemesi, Cilt 12]*, Ed. A. P. Solodko, Vitebsk: Uo 'Vgu Im. P. M. Masherova', 2011.
- Koval'chuk, Aleksandr, 'Rol' Siriyskoy Arabskoy Respubliki v Grazhdanskoy Voyne v Livane (1976–1990 gg.) [Lübnan İç Savaşı'nda (1976–1990) Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Rolü]', *Obshchestvo: Filosofiya, Istoriya, Kul'tura*, 2017, №8.
- Kozhanov, Nikolay, 'Russia's S-300 Sale to Iran: An Expected Surprise', *Carnegie Russia Eurasia Center*, 17.04.2015, <https://carnegieendowment.org/posts/2015/04/russias-s-300-sale-to-iran-an-expected-surprise?lang=en>, Erişim Tarihi: 22.02.2025.
- Kozheurov, S. ve Epshteyn, A.D., 'Rossiya i Izrail': İzmenyayushchiesya Vektory Dvustoronnikh Otnosheniy [Rusya ve İsrail: İki Taraflı İlişkilerde Değişen Yönelimler]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, 10.11.2010, <http://www.iimes.ru/?p=11660>, Erişim Tarihi: 26.03.2025.

- Kozyulin, S., ‘OPK: Retsepty Reinkarnatsii [Savunma Sanayii Kompleksi: Yeniden Doğuşun Reçeteleri]’, *Indeks Bezopasnosti*, T. 17, №1, 2011.
- Krammer, Arnold, *The Forgotten Friendship: Israel and the Soviet Bloc, 1947-53*, Urbana: University of Illinois Press, 1974.
- Krasna, Joshua, *Moscow on the Mediterranean: Russia and Israel’s Relationship*, Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, 2018.
- Krasnozhenova, Elena, ‘Transiranskiy Transportnyy Marshrut V Period Velikoy Otechestvennoy Voyny (1941–1945) [Büyük Vatanseverlik Savaşı Döneminde Trans-İran Ulaştırma Hattı (1941–1945)]’, *Terra Linguistica*, No. 3, 2017.
- Kreits, Andrey, ‘Siriya: Glavniy Rossiyskiy Kozyr’ Na Blizhnem Vostoke [Suriye: Rusya’nın Orta Doğu’daki En Güçlü Kozu]’, *Ifri, Russie.Nei. Visions*, N°54, Paris, 2010.
- Krylov, A.V., Fedorchenko, A.V, D.A Maryasis, ‘The ‘Normalization’ Process of the Relations between Israel and the Arab Monarchies from the point of View of Russian Interests’, *Moscow State University Bulletin*, Series 13. Vostokovedenie, no. 2, 2022.
- Krylov, A.V., Mikaelyan, A.A., ‘İzrail’ v Kontekste ‘Novoy Bipolyarnosti [‘Yeni İki Kutupluluk’ Bağlamında İsrail]’, *Vestnik Rossiyskogo Universiteta Druzhy Narodov*, Seriya: Mezhdunarodnye Otnosheniya, T. 24, № 1&, 2024.
- Krylov, Aleksandr, ‘Sootechestvenniki v Izraile [İsrail’deki Hemşehriler]’, *Nauchno-Koordinatsionnyy Sovet Po Mezhdunarodnym Issledovaniyam MGIMO (U) MID Rossii*, Vypusk 4, 2005.
- Kudryashova, Yuliya, ‘O Rezhime Chernomorskikh Prolivov v Proshlom i Nastoyashchem [Boğazlar Rejimi: Geçmişi ve Bugünü]’, *Portal MGIMO*, 9 Sentyabrya 2016, <https://mgimo.ru/about/news/experts/o-rezhime-chernomorskikh-prolivov-v-proshlom-i->

nastoyashchem/?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com Erişim Tarihi: 28.01.2025.

Lakstigal, Ilya, 'Iran Podtverdil Poluchenie Rossiyskikh Boyevykh Samoletov i Vertoletov [İran Rus Yapımı Savaş Uçakları ve Helikopterlerin Teslim Alındığını Doğruladı]', *Vedomosti*, 29.11.2023,

<https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2023/11/29/1008252-iran-podtverdil-poluchenie-rossiiskih-boevih-samoletov-i-vertoletov>, Erişim Tarihi: 21.02.2024.

Laqueur, Walter, *The Soviet Union and the Middle East*, New York: Routledge, 1959.

Lasensky, Scott, Michlin-Shapir, Vera, 'Avoiding Zero-Sum: Israel And Russia In An Evolving Middle East', içinde 'The Mena Region: A Great Power Competition', eds. Karim Mezran and Arturo Varvelli, *ISPI and Atlantic Council*, 2019, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-mena-region-a-great-power-competition/>, Erişim Tarihi: 01.02.2025.

Lawson, F. H., 'The Iranian Crisis Of 1945-46 And the Spiral Model of International Conflict', *International Journal of Middle East Studies*, vol. 21, no. 3, 1989.

Lenczowski, George, 'Soviet Advances in the Middle East', *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, 1971.

Levy, Jack, 'What Do Great Powers Balance Against and When?', içinde *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, ed. T.V. Paul, James J. Wirtz, Michel Fortmann, California: Stanford University Press, 2004.

Levy, Jack, William R. Thompson, 'Hegemonic Threats and Great-Power Balancing in Europe, 1495-1999', *Security Studies*, vol. 14, no. 1, 2005.

Luft, G. ve Korin, A., 'Realism and Idealism in the Energy Security Debate' içinde *Energy Security Challenges for the 21st Century*, eds. G. Luft, A. Korin, Santa Barbara: Praeger, 2009.

- Lynch, Allen, 'The Influence of Regime Type on Russian Foreign Policy Toward 'the West,' 1992–2015', *Communist and Post-Communist Studies*, Volume 49, Issue 1, 2016.
- Lynch, Allen, 'The Realism of Russia's Foreign Policy', *Europe-Asia Studies*, vol. 53, no. 1, 2001.
- MacFarlane, Neil, 'Realism and Russian Strategy after the Collapse of the USSR', içinde Ethan Kapstein, Michael Mastanduno, *Unipolar Politics: Realism and State Strategies after the Cold War*, New York: Columbia University Press, 1999.
- Magomedkhanov, Viktor, 'İranskii Kurdistan V Politike SSSR Vo Vtoroi Polovine 1930–1940-Kh gg' [1930'ların Sonları ile 1940'ların İlk Yarısında SSCB'nin Politikasında İran Kürdistanı], *Dissertatsiia Kandidata Istoricheskikh Nauk*, FGBUN Institut Vostokovedeniia Rossiiskoi Akademii Nauk, 2017.
- Mahdiyan, M. H., 'History of Interstate Relations Between Iran and Russia (XIX - Early XXI Centuries)', *Institute Of Oriental Studies RAS, Center For Strategic Studies*, Vladikavkaz: North Ossetian State University Named After K. L. Khetagurova, 2014.
- Maher, David ve Pieper, Moritz, 'Russian Intervention in Syria: Exploring the Nexus between Regime Consolidation and Energy Transnationalisation', *Political Studies*, vol. 69, no. 4, 2021.
- Maitra, Sumantra, 'NATO Enlargement, Russia, and Balance of Threat', *Canadian Military Journal*, vol. 21, no. 3, 2021.
- Maitra, Sumantra, 'Neorealism and Russian balancing in Europe', PhD thesis, University of Nottingham, 2021.
- Makovsky, David, 'Continuity vs. Overreach in the Trump Peace Plan (Part 1): Borders and Jerusalem', *The Washington Institute for Near East Policy*, 04.02.2020, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/continuity-vs-overreach-trump-peace-plan-part-1-borders-and-jerusalem>, Erişim Tarihi: 10.02.2025.

- Malysheva, D., 'Mezhdunarodnyy Transportnyy Koridor 'Sever–Yug' v Strategii Rossii [Rusya Stratejisinde 'Kuzey–Güney' Uluslararası Taşıma Koridoru]', *Rossiya I Novye Gosudarstva Evrazii*, 2021, № II (LI).
- Mamedov, Ruaslan, 'Russia: Towards a Balance Of Interests in the Eastern Mediterranean', içinde *The Scramble For The Eastern Mediterranean: Energy and Geopolitics*, Ed. Valeri Talbot, Milan: ISPI, 2021.
- Marten, Kimberly, 'Upsetting the Balance: Why Russia Chose Hamas over Israel', *The Washington Quarterly*, vol. 47, no. 3, 2024.
- Masters, Jonathan ve Merrow, Will, 'U.S. Aid to Israel in Four Charts', *CFR*, 11.04.2024, <https://www.cfr.org/article/us-aid-israel-four-charts>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.
- Mazen, Zeyd, 'Genezis Politicheskogo Vzaimodeystviya Rossii i Sirii [Rusya ile Suriye Arasındaki Siyasal Etkileşimin Doğuşu]', *Izv. Sarat. un-ta. Nov. ser. Ser. Sotsiologiya. Politologiya*, t. 20, vyp. 1, 2020.
- MccGwire, Michael, 'The Great Powers and the Middle East', *Middle East Research and Information Project*, No. 151, Mar. - Apr., 1988.
- Mearsheimer, John, 'Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order', *International Security*, Vol. 43, No. 4, Spring 2019.
- Mearsheimer, John, 'Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault, The Liberal Delusions That Provoked Putin', *Foreign Affairs*, September/October 2014.
- Mearsheimer, John, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton & Company Inc.
- Mearsheimer, John ve Walt, Stephen, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, New York:Farrar, Straus and Giroux, 2007.
- Mel'nikova, Sof'ya, 'Dinamika Vovlechnosti Osnovnykh Aktorov Mezhdunarodnykh Otnosheniy v Protsess Palestino-İzrail'skogo Uregulirovaniya (1991–2021 gg.)

- [Uluslararası İlişkilerin Temel Aktörlerinin Filistin-İsrail Barış Sürecine Dâhil Olma Dinamikleri (1991–2021)]’, Kandidatskaya Dissertatsiya, MGIMO, 2021.
- Melkonyan, Sergey, ‘İzrail'skiy Stsenariy Budushchego Sirii [Suriye'nin Geleceğine Dair İsrail Senaryosu]’, *Rossiyskiy Sovet Po Mezhdunarodnym Delam*, 16.02.2017, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/izrail'skiy-stsenariy-budushchego-sirii/?sphrase_id=100106563, Erişim Tarihi: 12.02.2025.
- Melkonyan, Sergey, ‘Politika Gosudarstva Izrail' v Otnoshenii Siroyskoy Arabskoy Respubliki (2009–2019 gg. [İsrail Devletinin Suriye Arap Cumhuriyeti ile İlişkilerdeki Politikası (2009–2019 Yılları)])’, Diplomaticheskaya Akademiya Ministerstva Inostrannykh Del Rossii, Dissertatsiya na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Moskva, 2020.
- Mesamed, V. I., ‘İzrail' i Iranskaya Atomnaya Problema: Novye Diskussii [İsrail ve İran Nükleer Sorunu: Yeni Tartışmalar]’, *Institut Blizhnego Vostoka*, 11.04.2009, <http://www.iimes.ru/?p=8284>, Erişim Tarihi: 25.03.2025. Erişim Tarihi: 25.03.2025.
- Minin, Dimitry, ‘The Geopolitics of Gas and the Syrian Crisis’, *Strategic Culture Foundation*, 31.04.2013.
- Minyazhetdinov, Ildar, ‘Istoriya Stanovleniya Sovetsko-Iraskikh Otnosheniy v 1920–1958 gg.: Po Arkhivnym Materialam [1920–1958 Yıllarında Sovyet-Irak İlişkilerinin Kuruluşunun Tarihi: Arşiv Belgelerine Dayanarak]’, Avtoreferat Kandidata Istoricheskikh Nauk, RAN IV, Moskva, 2006.
- Miroshnichenko, Natal'ya, ‘Rossiysko-Yemenskie Otnosheniya i Mezhdunarodnaya Politika na Blizhnem Vostoke, 1926–2004 gg. [Rusya-Yemen İlişkileri ve 1926–2004 Yıllarında Orta Doğu'da Uluslararası Politika]’, Dissertatsiya ... kand. ist. nauk, SPbGU, 2004.

- Mohammed, Nuruzzaman, 'Does Realism Explain the Arab Spring? Neorealist Alliance Formation Theories and the Syrian Civil War', *International Journal (Toronto)*, vol. 76, no. 2, 2021.
- Morozov, V.M., *Palestino-Izrail'skie Mirnye Peregovory 1995–2001 gg. [Filistin-İsrail Barış Görüşmeleri (1995–2001)]*, Moskva: Institut İzucheniya Izrailya i Blizhnego Vostoka, 2002.
- Morozov, Vladimir, 'Russkoyazychnaya Immigratsiya v Izrail' Kak Faktor v Razvitii Rossiysko-Izrail'skikh Mezghosudarstvennykh Otnosheniy [Rusça Konuşan Göçmenler İsrail'de: Rusya-İsrail Devletlerarası İlişkilerinin Gelişiminde Bir Faktör Olarak]', Dissertatsiya Na Soiskanie Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Kafedra Vostokovedeniya Moskovskogo Gosudarstvennogo Instituta Mezhdunarodnykh Otnosheniy Universiteta MID Rossii, 2009.
- Mustaev, Rinat, 'Izrail' vo Vneshney Politike Ssha [İsrail'in ABD Dış Politikasındaki Yeri]', Dissertatsiya na Soiskanie Uchenoy Stepeni Kandidata Istoricheskikh Nauk, Sankt-Peterburgskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2016.
- Mustaev, Rinat, 'USA, MEC And Israel's 'Strategy Of Non-Identification'' At Early 1950s', *Aspirantskiy Vestnik Povolzhiya*, Vol. 14., N.7-8, 2014.
- Myroie, Laurie (et al.), 'Politics and the Soviet Presence in the People's Democratic Republic of Yemen : Internal Vulnerabilities and Regional Challenges', *Rand*, 1983, <https://www.rand.org/pubs/notes/N2052.html>, Erişim Tarihi: 08.05.2024.
- Narinskiy, M.M., 'Sovetskiy Soyuz i Arabo-Izrail'skaya Voyna 1973 goda [Sovyetler Birliği ve 1973 Arap-İsrail Savaşı]', *Novaya i Noveishaya Istoriya*, №4, 2006.
- Nechay, A.A., 'Rossiysko-Kitayskie Otnosheniya v 90-kh godakh XX Veka [20. Yüzyılın 1990'lı Yıllarında Rusya-Çin İlişkileri]', *Rossiya v Global'nom Mire*, 2022, № 25(48).

Nevzorov, Aleksandr, 'Pravovye Osnovy Voенno-Politcheskogo Sotrudnichestva Rossiyskoy Federatsii i Siriyskoy Arabskoy Respubliki (Chast' Pervaya: Dogovor O Druzhe i Sotrudnicestve Mezhdu SSSR i SAR 1980 Goda, Soglasheniye Ob Aviagruppe Rossiyskoy Federatsii V Siriyskoy Arabskoy Respublike Ot 26 Avgusta 2015 Goda) [Rusya Federasyonu ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasındaki Askerî-Siyasi İş Birliğinin Hukuki Temelleri (Birinci Bölüm: 1980 Tarihli SSCB ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İş Birliği Antlaşması, 26 Ağustos 2015 Tarihli Rusya Federasyonu Hava Grubu'nun Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Konuşlandırılmasına İlişkin Anlaşma)]', *Pravo i Gosudarstvo: Teoriya i Praktika*, 2020, №1 (181).

Nezhinskiy, L.N., *Rossiya i Chernomorskie Prolivy (XVII–XX stoletiya) [Rusya ve Karadeniz Boğazları (17.–20. Yüzyıllar)]*', Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1999.

Nogaev, Nodar, 'Osnovnye Tendentsii v Razvitii Irano-Rossiyskikh Otnosheniy na Rubezhe XX–XXI vv.: 1991–2009 gg. [20. ve 21. Yüzyıllar Dönümünde İran-Rusya İlişkilerinin Gelişimindeki Temel Eğilimler: 1991–2009] ', Dissertatsiya Kandidata Istoricheskikh Nauk, Stavrop. Gos. Un-t, Vladikavkaz, 2010.

Norman, Cigar, 'South Yemen and the USSR: Prospects for the Relationship', *The Middle East Journal*, vol. 39, no. 4, 1985.

Norman, Cigar, 'The Soviet Navy in the Persian Gulf: Naval Diplomacy in a Combat Zone', *Naval War College Review*, vol. 42, no. 2, 1989.

Nosenko, Tatyana, 'Neprostay İstoriya: (K 20-Letiyu Vosstanovleniya Diplomaticeskikh Otnosheniy Mezhdu SSSR I Izrailem) [Zor Bir Tarih: (SSCB ile İsrail Arasındaki Diplomatik İlişkilerin Yeniden Kurulmasının 20. Yılına)]', *Mirovaya Ekonomika i Mezhdunarodnye Otnosheniya*, 2011, № 11.

- Nosenko, Tatyana, 'Politika SSSR 'Ssha Po Voprosu Sozdaniya Gosudarstva Izrail [İsrail Devleti'nin Kurulması Meselesine İlişkin SSCB ve ABD Politikası]', *Vestn. Mosk. Un-Ta*, Ser. 25, Mezhdunarodnye Otnosheniya I Mirovaya Politika, 2016, № 2.
- Nosenko, Tatyana, 'Suetskiy Krizis v Blizhnevostochnoy Politike SSSR: Vazhnaya Zayavka na Samostoyatel'nuyu Rol [SSCB'nin Ortadoğu Politikasında Süveyş Krizi: Bağımsız Bir Rol İçin Önemli Bir İddia] ', *Vestnik Instituta Vostokovedeniya RAN*, № 1, 2024.
- Nosenko, Tatyana ve Semchenko, Nina, Naprasnaya Vrazhda: Ocherki Sovetsko-İzrail'skikh Otnosheniy [Yersiz Düşmanlık: Sovyet-İsrail İlişkilerine Dair İncelemeler], Moskva: IV RAN, 2015.
- Nosenko, T., Isaev, V.A., Melkumyan, E.S., 'Palestinskaya Problema V Blizhnevostochnoy Politike Ssr/Rossii [SSCB/Rusya'nın Orta Doğu Politikasında Filistin Sorunu]', *Vestnik Mgimo-Universiteta*, 4(55), 2017.
- Novikov, Nikolai, Vneshniaia Politika Ssha v Poslevoennyi Period, *Mezhdunarodnaia Zhizn'*, № 11, 1990.
- Osgood, Robert, *Alliances and American Foreign Policy*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1968.
- Oulin, Sergey, 'The Role of Business in Russian-Israeli Economic and Trade Relations', içinde 'Russian and Israeli Outlooks on Current Developments in the Middle East Conference Proceedings, Memorandum No. 147', Eds. Zvi Magen, Tatyana Karasova, *INSS*, June 2015.
- Özen, Çınar, 'Soğuk Savaş Başlarken Türk Dış Politikasında Dönüşüm: 1950-1960 Dönemi', içinde (eds.) Ç. Erhan, K. Yakut, *Türk Dış Politikası I*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2022.

- Pankratenko, Igor', 'Ob Otsenke Situatsii Vokrug Otnosheniy v Treugol'nike Iran–Rossiya–Izrail', *Tsentralnaya Strategicheskikh Otsenok i Prognozov*, Moskva. 2011, <https://csef.ru/media/articles/1528/1528.pdf>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.
- Papageorgiou, Maria (Mary) (et al.) 'A 'Soft' Balancing Ménage à Trois? China, Iran and Russia Strategic Triangle Vis-à-Vis US Hegemony', *Journal of Asian Security and International Affairs*, vol. 10, no. 1, 2023.
- Pape, Robert, 'Soft Balancing against the United States', *International Security*, 30(1), 2005.
- Paul, T. V., *Restraining Great Powers: Soft Balancing from Empires to the Global Era*, New Haven and London: Yale University Press, 2018.
- Paul, T. V., 'Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy', *International Security*, 30(1), 2005.
- Pestich, Sergey, SSSR i Problemy Blizhnevostochnogo Uregulirovaniya: Vtoraya Polovina 1960-kh – Pervaya Polovina 1970-kh gg. [SSCB ve Ortadoğu Sorununun Çözümüne İlişkin Problemler: 1960'ların İkinci Yarısı – 1970'lerin İlk Yarısı], Dis. Kand. Ist. Nauk, Mosk. Gos. Un-t im. M. V. Lomonosova, Ist. Fak., M., 2019.
- Petr, Luzhnov, 'Rozhdenie Gosudarstva Izrail'. Rol' Rossii i Sovetskogo Soyuza [İsrail Devleti'nin Doğuşu: Rusya ve Sovyetler Birliği'nin Rolü]', *Istoriya.rf*, <https://histrf.ru/read/articles/rozhdenie-gosudarstva-izrail-rol-rossii-i-sovetskogo-soyuza>, Erişim Tarihi: 12.02.2025
- Pileggi, T., 'Russia, Iran, Iraq, Syria Pool Intelligence on Islamic State', *The Times of Israel*, 27.09.2015, <https://www.timesofisrael.com/russia-iran-iraq-syria-pool-intelligence-on-islamic-state/>, Erişim Tarihi: 28.09.2024.
- Podtserob, A.B., *Rossiya i Arabskiy Mir: Monografiya [Rusya ve Arap Dünyası: Monografi]*, Moskva: MGIMO, 2015.
- Posuvalyuk, Viktor, *Bagrovoe Nebo Bagdad [Bağdat'ın Kızıl Gökyüzü]*, St Petersburg: Aleteiya, 2012.

- Prifti, Bledar, *US Foreign Policy in The Middle East, The Case for Continuity*, Florida: Palgrave Macmillan, 2017.
- Primakov, Evgeniy, *Konfidentsial'no: Blizhniy Vostok Na Stsene i za Kulisami (Vtoraya Polovina XX – nachalo XXI veka) [Gizli: Ortadoğu Sahne Önünde ve Sahne Arkasında (20. Yüzyılın İkinci Yarısı – 21. Yüzyılın Başları)]*, Moskva: Rossiyskaya gazeta, 2006.
- Putin, Vladimir, ‘Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy’, *Kremlin.ru*, 10 February 2007, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, Erişim Tarihi: 12.03.2025.
- Quandt, William, ‘Soviet Policy in the October 1973 War’, *Rand*, 1976, <https://www.rand.org/pubs/reports/R1864.html>, Erişim Tarihi: 25.07.2024.
- Rakov, Daniel (et al.), ‘Israel and Russia’, içinde *Routledge Handbook on Israel's Foreign Relations, 1st ed.*, Eds. Joel Peters, Rob Geist Pinfeld, Routledge, 2024.
- Ravandi-Fadai, L. M., ‘Partnership Without Obligations: Features of Russian-Iranian Relations in Recent Decades’, *Russia and World: Scientific Dialogue*, 1(1), 2021.
- Reich, Bernard, ‘Soviet Union and Middle East’, <https://space.snu.ac.kr/handle/10371/37844>, Erişim Tarihi: 25.03.2024.
- Revenko, L.S. ve Revenko, N.S., ‘The Wassenaar Arrangement and Russian High-Tech Export’, *Review Of International Relations*, MGIMO, 2016;(1(46)).
- Rivera, Sharon (et al.), ‘The Russian Elite 2016’, *2016 Hamilton College Levitt Poll*, Version 2.0, May 11, 2016.
- Rohwedder, Cacilie, ‘Russia Opposes Europe's Effort To Isolate Iran After Court Case’, *WSJ*, April 16, 1997, <https://www.wsj.com/articles/SB861137030625938000>, Erişim Tarihi: 15.03.2025.

- Roi, Ya'acov, 'From Encroachment to Involvement: A Documentary History of Soviet Foreign Policy in the Middle East, 1945-1973', *Jerusalem: Israel Universities Press*, 1974, s. xxv.
- Rome Spechler, Dina, 'The Politics of Intervention: The Soviet Union and the Crisis in Lebanon', *Studies in Comparative Communism*, Vol. 20, No. 2, Summer 1987.
- Ross, Dennis, 'The Soviet Union and the Persian Gulf', *Political Science Quarterly*, Vol. 99, No. 4, Winter 1984-1985.
- Rucker, Laurent, 'Moscow's Surprise: The Soviet-Israeli Alliance of 1947-1949', *Woodrow Wilson International International Center for Scholars*, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/CWI_HP_WP_461.pdf, Erişim Tarihi: 25.03.2025.
- Rumer, Eugene, 'Russia in the Middle East: Jack of All Trades, Master of None', *Carnegie Endowment for International Peace*, 2019. <https://carnegieendowment.org/research/2019/10/russia-in-the-middle-east-jack-of-all-trades-master-of-none?lang=en>, Erişim Tarihi: 25.02.2025.
- Rumer, Eugene ve Sokolsky, Richard, 'Etched in Stone: Russian Strategic Culture and the Future of Transatlantic Security', *Carnegie Endowment for International Peace - US*, September 2020, <https://carnegieendowment.org/research/2020/09/etched-in-stone-russian-strategic-culture-and-the-future-of-transatlantic-security?lang=en>, Erişim Tarihi: 01.05.2025.
- Rumyantsev, V. P., *Osnovnoe Zaglavie: Ssha, Velikobritaniya, Sssr I Suetskiy Krizis 1956 g. [Ana Başlık: ABD, Birleşik Krallık, SSCB ve 1956 Süveys Krizi]*, Tomsk: Natsional'nyy Issledovatel'skiy Tomskiy Universitet, 2018.
- Ryzhov, Igor, 'Osobennosti Razvitiya Vzaimootnosheniy Rossii s Gosudarstvom Izrail' v 90-E gody XX veka [20. Yüzyılın 1990'lı Yıllarında Rusya ile İsrail Devleti Arasındaki

- İlişkilerin Gelişim Özellikleri], Dissertatsiya Kandidata Istoricheskikh Nauk', Nizhegorodskiy Gosudarstvennyy Universitet im. N.I. Lobachevskogo, 1999.
- Ryzhov, Igor', 'Gosudarstvo Izrail' V Sisteme Mezhdunarodnykh Otnosheniy XX Veka [20. Yüzyılda Uluslararası İlişkiler Sistemi İçinde İsrail Devleti]', Dissertatsiya Na Soiskanie Uchenoy Stepeni Doktora Nauk, Nizhegorodskiy Gosudarstvennyy Universitet Im. N. I. Lobachevskogo, 2008.
- Ryzhov, V. ve Suleymenov, A.R., 'Rossiysko-Izrail'skiy Dialog V Epokhu Potryaseniya: Mezhdur Pragmatizmom i Dobroy Voley', 117–119, içinde *Kontury Transformatsiy V Politike, Diplomatii i Obshchestve Gosudarstva Izrail' (Sbornik Statey Po Materialam i Mezhdunarodnoy Izrailevedcheskoy Nauchnoy Konferentsii 'Chteniya Im. A.E. Bovina', Moskva, 19–20 Oktyabrya 2021 g.) [İsrail Devletinin Politika, Diplomasi ve Toplumundaki Dönüşüm Hatları (A.E. Bovin Anısına Uluslararası İsrail Bilimleri Bilimsel Konferansı Materyalleri ve Makaleler Derlemesi, Moskova, 19–20 Ekim 2021)]*, Eds. D.A. Maryasis, E.A. Yakimova, S.G. Melkonyan, Moskva: Fgbun Iv Ran, 2022.
- Saker, Govard, *Istoriya Izrailiya: Tom 1 [İsrail Tarihi: 1. Cilt]*, Moskva: Knizhniki, 2011.
- Samoylov, Yaroslav, 'Russia's Role in the Israeli-Iranian Relations', *Uluslararası İktisadi Ve İdari Çalışmalar Dergisi*, vol. 2, no. 2, 2024.
- Samylovskiy, I.V., *Ekspansiya Amerikanskogo Imperializma na Blizhnem i Srednem Vostoke [Amerikan Emperyalizminin Yakın ve Orta Doğu'daki Yayılmacılığı]*, Moskva: Gospolitizdat, 1955.
- Sandro, Evgeniya, 'İzrail'skie İnstruktory Uchastvovali v Podgotovke Gruzinskikh Spetssluzhb [İsraili Eğitimciler Gürcü Özel Hizmetlerinin Hazırlık Sürecine Katıldı]', *News1tv.Ru*, 11.08.2008, <https://www.1tv.ru/news/2008-08-11/187534->

izrailskie_instruktory_uchastvovali_v_podgotovke_gruzinskih_spetssluzhb, Erişim Tarihi: 29.03.2025.

Sarabyev, Aleksey, ‘Rossiysko-Siriyskoye ‘Nastoyashcheye-Budushcheye’: Voennomorskoy Aspekt [Rusya-Suriye ‘Bugünü ve Geleceği’: Deniz Kuvvetleri Boyutu]’, *RSMD*, 10.10.2011, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiysko-siriyskoe-nastoyashchee-budushchee-voennomorskoy-/>, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

Savzaliyev, Vugar, ‘Rusya'nın Suriye İç Savaşında İsrail Politikası’, Yüksek Lisan Tezi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, 2020.

Seale, Patrick, *The struggle for Syria: A Study of Post-War Arab Politics 1945-1958*, Oxford University Press, London, 1965.

Semenov, Kiril, ‘‘Takogo Ne Proshchayut’. Izrail'skaya Oppozitsiya Vydvigayet Pretenzii Rossii [Bu Tür Şeyler Affedilmez: İsrail Muhalefeti Rusya'ya Yönelik Taleplerini Yükseltiyor]’, *Regnum*, 1 Fevralya 2024, <https://regnum.ru/article/3863991>, Erişim Tarihi: 12.02.2025.

Semenov, Kiril, ‘Abbas v Moskve: Rossiya Davit Na Slabuyu Tochku SSHA Na Blizhnem Vostoke [Abbas Moskova'da: Rusya, Orta Doğu'da ABD'nin Zayıf Noktasına Baskı Yapıyor]’, *Regnum*, 14.08.2024, <https://regnum.ru/article/3908736>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Sergei, Karaganov, ‘Russian Foreign Policy: Three Historical Stages and Two Future Scenarios’, *Russian Politics*, vol. 6, no. 4, 2021.

Shcheglov, Yu. B., ‘O Rossiysko-Izrail'skikh Dogovorennostyakh po Sirii Posle Intsidenta s Rossiyskim Samoletom Il-20 [İl-20 Rus Uçağı Olayından Sonra Suriye Konusunda Rusya-İsrail Anlaşmaları]’, *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, 25.09.2018, <http://www.iimes.ru/?p=48112>, Erişim Tarihi: 12.02.2025.

- Shchennikov, V., 'Posledstviya Vozmozhnykh Deystviy Ssha Protiv Iraka Dlya Rossii, Prilegayushchikh K Iraku Regionov I Vsego Mira [ABD'nin Irak'a Yönelik Muhtemel Eylemlerinin Rusya, Irak'a Komşu Bölgeler ve Tüm Dünya Açısından Sonuçları]', *Institut Blizhnego Vostoka*, 26.09.2002, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2002/26-09-02.htm>, Erişim Tarihi: 06.03.2024.
- Shepovalenko, M. Yu., *Siriyeskiy Rubezh, 2-e izd., dop. [Suriye Cephesi, 2. Baskı, Genişletilmiş]*, Moskva: Tsentr Analiza Strategiy i Tekhnologiy, 2016.
- Shevtsova, Liliya, *Odinokaya Derzhava: Pochemu Rossiya Ne Stala Zapadom i Pochemu Rossii Trudno s Zapadom [Yalnız Süper Güç: Rusya Neden Batı Olmadı ve Neden Batı ile Anlaşması Zor?]*, Moskva: ROSSPEN, 2010.
- Shlaim, Avi, 'Israel between East and West, 1948-1956', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 36:4, November 2004.
- Shokri, Umud, 'North-South Transport Corridor: Iran-Russia New Railway to Circumvent Western Pressure', *Gulf International Forum*, <https://gulrif.org/north-south-transport-corridor-iran-russia-new-railway-to-circumvent-western-pressure/>, Erişim Tarihi: 11.12.2024.
- Shoori, Mahmood, 'Iran & Russia: From Balance of Power to Identity Analysis', *Iranian Review of Foreign Affairs*, Vol. 2, No. 2, Summer 2011.
- Shtanova, A.V., Evolyutsiya Blizhnevostochnoy Politiki Turetskoy Respubliki v XX–XXI vv. [Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Doğu Politikasının 20. ve 21. Yüzyıllardaki Evrimi], Moskva: MGIMO MID Rossii, 2019.
- Shtempel', M. I., *Rossiya na Blizhnem Vostoke: Tseli, Zadachi, Vozmozhnosti: Materialy Konferentsii*, Moskva: Institut Izucheniya Izrailya i Blizhnego Vostoka, 2001.
- Shul'man, Aleksandr, 'İzrail' i Rossiya: Perspektivy Voенno-Tekhnicheskogo Sotrudnichestva v Preddverii MAKС-2013 [İsrail ve Rusya: MAKС-2013 Öncesinde

- Askeri-Teknik İş Birliği Perspektifleri]', 9 Kanal, <https://archive.9tv.co.il/news/2013/08/26/157234.html>, Erişim Tarihi: 12.03.2025.
- Shumilin, Aleksandr, 'Blizhnevostochnoe Ekho Evropeyskoy Voyny. Chast' 2 [Avrupa Savaşının Orta Doğu Yankıları: Bölüm 2]', *Nauchno-Analiticheskiy Vestnik Instituta Yevropy RAN*, 2023, №1 (31).
- Shumilin, Aleksandr, 'Vzaimodeystviye Strategiy Rossii i Ssha Na Bol'shom Blizhnem Vostoke: Problemy Sotrudnichestva i Sopernichestva [Rusya ve ABD'nin Genişletilmiş Orta Doğu'daki Stratejilerinin Etkileşimi: İş Birliği ve Rekabet Sorunları]', Dissertatsiya Doktora Politicheskikh Nauk, In-T Soedinennykh Shtatov Ameriki i Kanady Ran, Moskva, 2009.
- Shumilin, Alexander, 'Russia's Diplomacy in the Middle East: Back to Geopolitics', *Russie.Nei.Visions*, No. 93, May 2016, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv93_version_uk_final_protege.pdf, Erişim Tarihi: 22.04.2025
- Silaev, Nikolai, 'Russia and its Allies in Three Strategic Environments,' *Europe-Asia Studies*, Taylor & Francis Journals, vol. 74(4), April 2022.
- Sinayskiy, Sergey, 'Voennoye Sotrudnichestvo SSSR i Egipta: Retrospektiva [SSCB ile Mısır Arasındaki Askerî İş Birliği: Geriye Dönük Bir Bakış]', *Mezhdunarodnaya Zhizn'*, Arkhiv 12 Nomera, 2012, <https://Interaffairs.Ru/Jauthor/Material/798>, Erişim Tarihi: 10.05.2025.
- Sizonenko, A., 'Ot Gorchakova do Primakova (200 Let Rossiyskogo Mida i Otnosheniya s Latinskoy Amerikoy) [Gorchakov'dan Primakov'a (Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın 200 Yılı ve Latin Amerika ile İlişkiler)]', *Mirovaya Ekonomika i Mezhdunarodnyye Otnosheniya*, 2002, № 9.

- Slann, Martin, 'Ideology and Ethnicity in Israel's Two Communist Parties: The Conflict Between Maki and Rakah', *Studies in Comparative Communism*, Vol. 7, No. 4, Winter 1974.
- Slater, Jerome, 'The Superpowers and an Arab-Israeli Political Settlement: The Cold War Years', *Political Science Quarterly*, Vol. 105, No. 4, Winter, 1990-1991.
- Smith, Mark, 'The Russia-Hamas Dialogue, and the Israeli Parliamentary Elections', *Research report, Defense Academy of the United Kingdom*, June 2006.
- Smolansky, Oles, 'Moscow and the Suez Crisis, 1956: A Reappraisal', *Political Science Quarterly*, Vol. 80, No. 4, Oxford University Press, Dec., 1965.
- Smolansky, Oles ve Moretz, Bettie, *The USSR and Ira : The Soviet Quest for Influence*, Durham and London: Duke University Press, 1991.
- Smolansky, Oles, *The Soviet Union and the Arab East under Khrushchev*, Bucknell University Press, 1974.
- Sneh, Ephraim, *Navigating Perilous Waters: An Israeli Strategy for Peace and Security*, Moscow: Olymp, 2005, https://lit.lib.ru/b/bibichkow_m_g/sne_navigating.shtml, Erişim Tarihi: 05.10.2024.
- Sovina, Marina, 'V Rossii Prizvali SB OON Rassmotret' Vopros Vvedeniya Sanktsiy Protiv Izrailiya [Rusya'da BM Güvenlik Konseyi'ni İsrail'e Yaptırım Uygulanması Konusunu Grşmeye Çağırđı]', *TASS*, 17.04.2024, <https://lenta.ru/news/2024/04/17/v-rossii-prizvali-sb-oon-rassmotret-vopros-vvedeniya-sanktsiy-protiv-izrailiya/>, Erişim Tarihi: 05.03.2025.
- Staff, Toi, 'In First, Israel Said to Authorize Sale of Defensive Military Equipment to Ukraine', *The Times of Israel*, 16.04.2023, <https://www.timesofisrael.com/in-first-israel-said-to-authorize-sale-of-defensive-military-equipment-to-ukraine/>, Erişim Tarihi: 20.02.2025.

- Staff, Toi, 'Russia Warns Trump Peace Plan Will Undo All Israeli-Palestinian Progress So Far', *The Times Of Israel*, 12.02.2019, <https://www.timesofisrael.com/russia-warns-trump-peace-plan-will-undo-all-israeli-palestinian-progress-so-far/>
- Stepanova, Ekaterina, 'Russia in the Middle East: Back to a 'Grand Strategy' - or Enforcing Multilateralism?', *Politique Étrangère*, no. 2, 2016.
- Stepkin, E.A., 'Reaktsiya Izrailya Na Razvitie Politicheskoy Situatsii v Sirii [Suriye'deki Siyasal Durumun Gelişimine İsrail'in Tepkisi]', *Institut Blizhnego Vostoka*, 12.04.2013.
- Strovsky, Dmitry ve Schleifer, Ron, 'Playing with Information: The Israeli-Palestinian Conflict in the Russian Press.' *Middle East Policy*, vol. 28, no. 1, 2021.
- Strovsky, Dmitry ve Schleifer, Ron, 'Israeli Politics in the Middle East through the Prism of Moscow: How Russian Media Create Artificial Reality,' *Israel Journal of Foreign Affairs*, vol. 14, no. 3, 2020.
- Torkunov, A.V., *Vneshnyaya Politika Rossii, 1991–2016 [Rusya'nın Dış Politikası, 1991–2016]*, Moskva: Mosk. Gos. In-T Mezhdunar. Otnosheniy (Un-T) M-Va Inos. Del Ros. Federatsii, 2017.
- Tristani, Philippe, 'Iraq and the Oil Cold War: A Superpower Struggle and the End of the Iraq Petroleum Company, 1958–1972', içinde *Oil Shock: The 1973 Crisis and its Economic Legacy*, eds. Elisabetta Bini, Gualiano Garvini, and Federico Romero, London: I.B. Tauris, 2016.
- Uzman, Nasrullah, 'II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi', *Akademik Bakış*, Cilt 11, Sayı 22.
- Vorob'yev, Valeriy, 'Rol' Sovetskogo Soyuza v Spasenii Evreev i Sozdanii Gosudarstva Izrail'', içinde, *65 Let Velikoy Pobedy: Vstavay, Strana Ogromnaya, T. 2 [Büyük*

- Zaferin 65. Yılı: Kalk, Koca Ülke!, 2. Cilt*], Valeriy Vorob'yev, Moskva, MGIMO-Universitet, 2010.
- Walt, Stephen, 'Alliances in a Unipolar World', *World Politics*, 61(1), 2009.
- Walt, Stephen, 'Keeping the World Off Balance: Self Restraint and U.S. Foreign Policy', *KSG Working Paper No. 00-013*, October 2000.
- Walt, Stephen, 'Liberal Illusions Caused the Ukraine Crisis', *Foreign Policy*, January 19.
- Walt, Stephen, 'The Gorbachev Interlude and International Relations Theory', *Diplomatic History*, vol. 21, no. 3, 1997.
- Walt, Stephen, 'The Relationship Between Theory and Policy in International Relations', *Annual Review of Political Science*, 8(1), 2005.
- Walt, Stephen, *The Origins of Alliance*, New York: Cornell University Press, 1987.
- Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979.
- Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, 1999.
- Williams, Carol, 'Yeltsin Lashes Out at Nato Strikes in Bosnia', *Los Angeles Times*, 09.09.1995, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1995-09-09-mn-44006-story.html>, Erişim Tarihi: 21.01.2025.
- Wohlforth, William, *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War*, Ithaca and London: Cornell University Press, 1993.
- Wolf, Charles (et al.), 'Long-Term Economic and Military Trends, 1950-2010', *Rand Corporation*, N-2757-USDP, Santa Monica, California, April 1989.
- Yadlin, Amos, 'Russia in Syria and the implications for Israel,' *Institute for National Security Studies*, July 2016.
- Yakimova, E.A., 'Posledstviya Neytraliteta Izrailiya po Voprosu Situatsii v Ukraine Dlya Otnosheniy Gosudarstva s SSHA i Rossiyey [İsrail'in Ukrayna Konusundaki

- Tarafsızlığının ABD ve Rusya ile İlişkilerine Etkileri]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, 14.04.2014.
- Yakimova, E.A., 'Pozitsiya Izrailya Po Voprosu Kryma I Vozmozhnye Posledstviya Dlya Vneshney Politiki Strany [İsrail'in Kırım Meselesindeki Tutumu ve Ülkenin Dış Politikası Üzerindeki Olası Etkileri]', *Institut Blizhnego Vostoka*, Moskva, <http://www.iimes.ru/?p=20326>, Erişim Tarihi: 09.02.2025.
- Zvyagel'skaya, Irina, *Rol' Voennoy Verkhushki v Formirovanii Gosudarstvennoy Politiki Izrailya [İsrail'in Devlet Politikasının Şekillenmesinde Askerî Elitin Rolü]*, Moskva: Nauka, 1982.
- Zvyagelskaya, Irina, *Blizhnevostochnyy Klinch: Konflikty Na Blizhnem Vostoke i Politika Rossii [Orta Doğu Çıkmazı: Orta Doğu'daki Çatışmalar ve Rusya'nın Politikası]*, Moskva: Aspect Press, 2014.
- Zvyagelskaya, Irina ve Karasova, Tatyana, A. V. Fedorchenko, *Gosudarstvo Izrail [İsrail Devleti]*, Moskva: MGIMO-Universitet, 2019.
- 'A/RES/181 (II) Budushchee Pravitel'stvo Palestiny [Filistin'in Gelecekteki Hükümeti]', *OON*, 29.11.1947, [https://docs.un.org/ru/A/RES/181\(II\)](https://docs.un.org/ru/A/RES/181(II)), Erişim Tarihi: 12.08.2024.
- 'All Governments of Israel', *The Knesset*, <https://main.knesset.gov.il/en/mk/government/pages/governments.aspx?govId=36>, Erişim Tarihi: 01.02.2025.
- 'Anwar Sadat', *Britanica*, <https://www.britannica.com/biography/Anwar-Sadat>, Erişim Tarihi: 23.08.2024.
- 'Birleşmiş Milletler 242 Sayılı Karar (22 Kasım 1967)', *Birleşmiş Milletler*, <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/241/18/pdf/nr024118.pdf>, Erişim Tarihi: 22.10.2024.

- ‘Blizhnevostochnoe Uregulirovanie [Orta Doğu Barış Süreci]’, *Ministerstvo Inostrannykh Del Rossiyskoy Federatsii*, 22.07.2005,
https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_safety/1686996/?TSPD_101_R0=08765fb817ab20006b1ba344b5f7b0b58404f6d3202d06a157838ff47eb5a4643e13afe98ca7de5808aceadc2d1430003270d1c73701793f4bf7269d7353e03b940698d73c8c9e6d00f69e182581e203f1fb7a714bc6ec6e0cb8c08701438819, Erişim Tarihi: 25.03.2025.
- ‘BM Güvenlik Konseyi'nin 23 Ekim 1973 Tarihli 338 Sayılı Kararı’, *BM*,
[https://docs.un.org/ru/S/RES/338\(1973\)](https://docs.un.org/ru/S/RES/338(1973)), Erişim Tarihi: 07.03.2025.
- ‘Bucharest Summit Declaration’, *NATO*, 03.04.2008,
https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, Erişim Tarihi: 14.01.2025.
- ‘Camp David Accords and the Arab-Israeli Peace Process’, *Department of State United States of America*, <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/camp-david>,
Erişim Tarihi: 12.03.2025.
- ‘China And Russia: Partnership of Strategic Coordination’, *Ministry of Foreign Affairs, The Peoples Republic of China*,
https://www.mfa.gov.cn/eng/zy/wjls/3604_665547/202405/t20240531_11367562.htm, Erişim Tarihi: 22.01.2025.
- ‘Devlet Duması, Suriye'deki Deniz Üssünün Genişletilmesini Onayladı’, *RBC*, 21.12.2016,
<https://www.rbc.ru/politics/21/12/2017/5a3ab8b89a794707f51558cd>, Erişim Tarihi: 02.07.2024.
- ‘Dmitry Medvedev Met with Hamas Leader Khaled Mashal’, *Kremlin.Ru*, 11.05.2010,
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/7714>, Erişim Tarihi: 23.03.2025.

‘Dmitry Medvedev Vladikavkaz'da Ulusal Terörle Mücadele Komitesi Toplantısı Düzenledi’, *Kremlin.ru*, 22.02.2011, <http://kremlin.ru/events/president/news/10408/work>, Erişim Tarihi: 23.09.2024.

‘Dogovor o Vseobyemlyushchem Strategicheskom Partnerstve Mezhdru Rossiyskoy Federatsiey i Islamskoy Respublikoy Iran [Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti Arasında Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması]’, *Kremlin.Ru*, 17.01.2025, <http://www.kremlin.ru/supplement/6258>, Erişim tarihi 18.02.2025.

‘Fact Sheet: The Wassenaar Arrangement’, *Center for Arms Control and Non-Prolifiration*, 08.03.2023, <https://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-wassenaar-arrangement/>, Erişim tarihi: 14.02.2025.

‘Faktçeking: Rossiyskiy Byudzhnet Sidit Na Neftyanoy Igre? [Faktçeking: Rusya Bütçesi Hâlâ Petrol Bağımlısı mı?]', *Vyshshaya Shkola Ekonomiki*, 27.09.2024, <https://www.hse.ru/expertise/news/967286528.html>, Erişim Tarihi: 02.03.2025.

‘Foreign Minister Sergey Lavrov’s Opening Remarks During a Meeting with Representatives Of Palestinian Political Parties’, Moscow, February 29, 2024, *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1935743/?TSPD_101_R0=08765fb817ab2000b78325ae7804674fb207032fe7ee112289a789eccf2c5d6438f024493909565c08d85f2a131430000f598ed60b880cd8de8d86198496421c645144aeb955b6e0db6699070519b568104d2a6840b15920e24caddff1fc3d94, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

‘Golan Heights’, *Britannica*, 05.17.2025, <https://www.britannica.com/place/Golan-Heights> Erişim Tarihi: 18.05.2025.

‘How Russia Traded Arms With Iran’, *Kommersant*, 27.12.2007, <https://www.kommersant.ru/doc/840347>, Erişim Tarihi: 26.01.2025.

‘Inside Russia and Iran’s New Transport Corridor’, *Transportation and Logistic International*, <https://tlimagazine.com/news/inside-russia-and-irans-new-transport-corridor>, Erişim Tarihi 02.03.2025.

‘Intelligence Memorandum ER IM 72–92’, *Central Intelligence Agency, Office of the Historian, Department of of State USA*, Washington, June 1972, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d311#:~:text=In%20a%20sudden%20and%20dramatic,firms%20operating%20in%20northern%20Iraq.>, Erişim Tarihi: 12.10.2024.

‘Interv'yu D. Medvedeva Telekompanii CNN [D. Medvedev’in CNN Televizyon Kanalına Verdiği Röportaj]’, *Ofitsial'nyy Sayt Prezidenta Rossii*, 20.09. 2009, <http://kremlin.ru/events/president/news/5516>, Erişim Tarihi: 25.03.2025.

‘Israel Monthly Trade Data: Trade Summary For Israel 2021’, *World Integrated Trade Solution*, <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/ISR>, Erişim Tarihi: 02.03.2025.

‘Israel Not Excited by New Russia-Iran Agreement — Envoy to Moscow’, *TASS*, 27.01.2025, <https://tass.com/world/1904721>, Erişim tarihi: 25.04.2025.

‘Israel Stopped Notifying Russia About Strikes on Syria — Russian Envoy’, *TASS*, 25.01.2024, <https://tass.com/politics/1737387>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

‘Israeli Banks Block Russian Accounts In Line with EU Sanctions’, *The Cradle.co*, 16.11.2023, <https://thecradle.co/articles/israeli-banks-block-russian-accounts-in-line-with-eu-sanctions>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

‘Izrail' Progolosoval za Otvod Rossiyskikh Voysk s Ukrainy [İsrail, Rusya’nın Ukrayna’dan Çekilmesini Destekledi]’, *Nashe Kafe: Novosti Izraliya*, <https://nashe.orbita.co.il/read/114748>, Erişim Tarihi: 20.02.2025.

- ‘Karadeniz Boğazları: Petrolün Ötesinde Dolambaçlı Bir Yol’, *Mosrskiy Vestnik Rossii*, 07.11.2023, <https://morvesti.ru/analitika/1689/105856/>, Erişim Tarihi: 03.03.2025.
- ‘Kommentariy Ofitsial'nogo Predstavatelya MID Rossii A.K. Lukashevicha v Svyazi s Informatsiyey ob Aviaudarakh VVS Izrailya po Tselyam v Sirii [Rusya Dışişleri Bakanlığı Resmi Sözcüsü A.K. Lukaşeviç'in Suriye’de İsrail Hava Kuvvetleri'nin Hedeflerine Yönelik Hava Saldırıları Hakkındaki Açıklaması]’, *Ministerstvo Inostrannykh Del Rossiyskoy Federatsii*, 08.12.2014, https://mid.ru/fr/foreign_policy/news/1720981/?lang=ru, Erişim Tarihi: 01.03.2025.
- ‘Konspekt Stat'i Predsedatelya Pravitel'stva Rossii V.V. Putina v Gazete Moskovskie Novosti, 27 Fevralya 2012 g. [Rusya Hükûmeti Başkanı V.V. Putin'in Moskovskie Novosti Gazetesinde 27 Şubat 2012 Tarihinde Yayınlanan Makalesinin Özeti]’, *Zhurnal Vestnik Rossiyskoy Natsii*, № 2–3, 2012.
- ‘Measures of Soviet Gross National Product in 1982 Prices’, *Joint Economic Committee*, U.S. Congress Washington, D.C.: Government Printing Office, 1990.
- ‘Memorandum From the Executive Secretary Of The Department Of State (Eliot) To The President's Assistant For National Security Affairs (Kissinger)’, *Foreign Relations Of The United States, 1969–1976, Volume E–4, Documents On Iran And Iraq, 1969–1972*, Document 305, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d305>, Erişim Tarihi: 22.01.2025
- ‘Memorandum O Sozdanii Zon Deeskalatsii v Siriyskoy Arabskoy Respublike [Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Gerilimin Azaltılması Bölgelerinin Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası]’, *MID Rossii*, https://www.mid.ru/web/guest/maps/sy/-/asset_publisher/9fcjSOWMERcf/content/id/2746041, Erişim Tarihi: 12.02.2025.
- ‘Metka Palestiny [Filistin İşareti]’, *Kommersant*, 01.02.2006, <https://www.kommersant.ru/doc/653642>, Erişim Tarihi: 19.03.2025.

- ‘Moskva Vynudila Izrail' Prekratit' Postavki Oruzhiya Gruzii [Moskova, İsrail'i Gürcistan'a Silah Sevkiyatını Durdurmaya Zorladı]’, *Izvestiya*, 05.08.2008, <https://iz.ru/news/431934>, Erişim Tarihi: 29.03.2025.
- ‘NATO Launches ‘Intensified Dialogue’ With Ukraine’, *NATO/OTAN*, 21.04.2005, <https://www.nato.int/docu/update/2005/04-april/e0421b.htm>, Erişim Tarihi: 11.03.2025.
- ‘Nebenzya Prizval Prekratit' Krovoprolitie Na Blizhnem Vostoke [Nebenzya, Orta Doğu'daki Kan Dökümünün Durdurulması Çağrısında Bulundu]’, *TASS*, 01.11.2023, <https://tass.ru/politika/19178173>, Erişim Tarihi: 19.11.2024.
- ‘Nota Pravitel'stva SSSR Pravitel'stvu Izrailya, 21 Noyabrya 1951 g. [SSCB Hükümetinin İsrail Hükümetine Notası, 21 Kasım 1951]’, *AVP RF*, f. 022, op. 4, s. 54, d. 2, 1., <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/277588-nota-pravitelstva-sssr-pravitelstvu-izrailya-21-noyabrya-1951-g#mode/inspect/page/4/zoom/4>, Erişim Tarihi: 12.10.2024.
- ‘O Podpisanii Soglasheniy Mezhdou Pravitel'stvom Rossiyskoy Federatsii I Pravitel'stvom Islamskoy Respubliki Iran O Sotrudnichestve V Oblasti Mirnogo Ispol'zovaniya Atomnoy Energii i v Sooruzhenii v Irane Atomnoy Elektrostantsii [Rusya Federasyonu Hükümeti ile İran İslam Cumhuriyeti Hükümeti arasında, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılması ve İran'da bir nükleer enerji santralinin inşası alanında iş birliğine ilişkin anlaşmaların imzalanması hakkında]’, *MID RF*, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contract_s/2_contract/55237/?TSPD_101_R0=08765fb817ab200068c3fa6b3125d4363b9f6f6995f5987594d83341bbf0d36298e83b572fc0f1db086ac06b221430007042e38abc6484b475b9f1a376273c84dded1f4cf164ce0e61023bda9d95184e1c0564084eef03d1a1d21cf2aa939db9, Erişim Tarihi: 08.03.2025.

- 'Palestine Liberation Organization', *Britannica*,
<https://www.britannica.com/topic/Palestine-Liberation-Organization>, Erişim Tarihi:
01.02.2025.
- 'Primakov Yevgeniy Maksimovich', *MID RF*, 10.11.2014,
https://www.mid.ru/ru/about/professional_holiday/history/1713926/?TSPD_101_R0=08765fb817ab200008d53a87c81834c94bfa59d0e315bf3892264c6c3945ee45f0807300a3153eb10894c2fc3f143000a60bcf0e5a6c3e3aaad3874da1bb994673e1b782d11e14bf7a2df6bd3f195b1eeacc5f5c6dfaa0b41fbeb27a928794fd, Erişim tarihi:
14.03.2025.
- 'Proclamation on Recognizing the Golan Heights as Part of the State of Israel', *Whitehouse Archives*, 25.03.2019, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/proclamation-recognizing-golan-heights-part-state-israel/>, Erişim Tarihi:
05.06.2024.
- 'Putin's New Friends: Moscow Hosts Hamas', *The Washington Institute for Near East Policy*,
19.04.2007, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/putins-new-friends-moscow-hosts-hamas>, Erişim Tarihi: 19.03.2025.
- 'Rossiyskaya Armiya Prodolzhit Zakupat' Bepilotniki Izrail'skoy Razrabotki [Rus Ordusu, İsrail Yapımı İnsansız Hava Araçları Almaya Devam Edecek]', *Vedomosti*,
03.09.2015, <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/09/04/607459-rossiiskaya-armiya-prodolzhit-zakupat-bepilotniki-izrailskoi-razrabotki>, Erişim Tarihi: 12.03.2025.
- 'Rossiysko-Izrail'skie Otnosheniya [Rusya-İsrail İlişkileri]', *MID RF*,
https://israel.mid.ru/ru/countries/rossiysko_izrailskie_otnosheniya/?TSPD_101_R0=08765fb817ab2000157b6de1fd6874db3f8fd9bbe0e04a0f1bff3cfb746b9b0b1b641e4ba78b60a308b0b2486914300096595c2e71c6069680f3a9cacc9bec615dce90ae33

583dbdbed6ecea5cf27c3fe12eb36a6ae0d383938ff983be5e253b, Erişim Tarihi:
03.03.2025.

‘Russia Sends a Message to Israel to Stop Attacks against Syria’, *Ruaviation*, 29.01.2024,
<https://ruavia.su/russia-sends-a-message-to-israel-to-stop-attacks-against-syria/>,
Erişim Tarihi: 09.01.2025.

‘Russia Spurns Israeli Rebuke Over Hamas Meet’, *ynetnews.com*, 05.13.2010,
<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3889325,00.html>, Erişim Tarihi:
23.03.2025.

‘Russia, Iran and Syria blast US over Golan Heights’, *DW*, 03.22.2019,
[https://www.dw.com/en/russia-iran-and-syria-slam-trumps-golan-heights-
comments/a-48016842](https://www.dw.com/en/russia-iran-and-syria-slam-trumps-golan-heights-comments/a-48016842), Erişim Tarihi: 05.06.2024.

‘Russia: Israel Gave Georgia Arms’, *The Jerusalem Post*, 19.08.2008,
<https://www.jpost.com/international/russia-israel-gave-georgia-arms>, Erişim Tarihi:
29.03.2025.

‘Russian Aircraft Begin Patrolling Syria-Israel Disengagement Line — Military’, *TASS*,
18.01.2024, <https://tass.com/russia/1734435>, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

‘Russian-Israeli Economic Cooperation’, *Russian Embassy in Israel*,
[https://Israel.Mid.Ru/Ru/Bilateralrelations/Rossiysko_Izrailskoe_Ekonomicheskoe
_Sotrudnichestvo/?Tspd_101_R0=08765fb817ab20000833c79d2a661afd034f2c797
93280e8042119425061d8d781d8e9a308ec92070852d6a00614300025a19cd535ca7
905c29dd91404272d7a96d950b2329a4892fd93cd39865097d25ff2fbbd5fd336a6ed
b941ac76cbd81](https://Israel.Mid.Ru/Ru/Bilateralrelations/Rossiysko_Izrailskoe_Ekonomicheskoe_Sotrudnichestvo/?Tspd_101_R0=08765fb817ab20000833c79d2a661afd034f2c79793280e8042119425061d8d781d8e9a308ec92070852d6a00614300025a19cd535ca7905c29dd91404272d7a96d950b2329a4892fd93cd39865097d25ff2fbbd5fd336a6edb941ac76cbd81), Erişim Tarihi: 12.02.2025.

‘Rusya Federasyonu ile İnan İslam Cumhuriyeti arasındaki İlişkilerin Temel İlkeleri ve
İşbirliği Anlaşması’, Rusya Federasyonu Dış İşleri Bakanlığı,

https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/2_contract/46488/ Erişim Tarihi: 25.03.2025.

‘Rusya, Suriye'ye Hava Grubu Konuşlandırmak İçin Süresiz Anlaşma İmzaladı’, *RBC*, 14.02.2016, <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5697cf379a794756e43a28a6>, Erişim Tarihi: 15.02.2025.

‘Rusya'nın Hint Okyanusu'na Erişimi: Batı Kuzey-Güney Rotasının Tam Olarak Başlatılmasını Engelleyen şey’, *Sputnik*, 12.03.2024, <https://az.sputniknews.ru/20240312/vykhod-rossii-k-indiyskomu-okeanu-chto-meshaet-polnomu-zapusku-zapadnogo-marshruta-sever-yug-463187873.html> Erişim Tarihi: 03.03.2025;

‘S/RES/1929 (2010)’, *United Nations Security Council*, <https://main.un.org/securitycouncil/en/s/res/1929-%282010%29>, Erişim Tarihi: 22.04.2025.

‘Shuttle Diplomacy and the Arab-Israeli Dispute, 1974–1975’, *Office of The Historian, Department of State, United States of America*, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/shuttle-diplomacy#:~:text=Kissinger%20shuttled%20between%20Israel%20and,assurances%20that%20Israel%20had%20requested>, Erişim Tarihi: 22.06.2024.

‘Sotrudnichestvo s Siriey [Suriye ile İş Birliği]’, *Rosoboroneksport*, <http://roe.ru/export/siriya/>, Erişim tarihi: 21.05.2024.

‘Sovmestnaya Deklaratsiya o Dal'neyshem Uglublenii Otnosheniy Druzhby i Sotrudnichestva Mezhdru Rossiyskoy Federatsiyey i Siriyskoy Arabskoy Respublikoy [Rusya Federasyonu ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İş Birliğinin Daha da Derinleştirilmesine İlişkin Ortak Bildiri]’, *Ministerstvo Inostrannykh Del Rossiyskoy Federatsii*, 26.01.2005.

‘SSCB ile Suriye Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması (1980) (Rusça metni)’,
Diplomaticheskaya Akademiya MID Rossii, <https://dipacademy.ru/fotovystavka-siriya/14-19801008-dogovor-o-druzhbe-i-sotrudnichestve/>, Erişim Tarihi: 12.01.2024.

‘Statement From President Biden on Iran's Attacks’, *The White House*, 13.04.2024,
<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2024/04/13/statement-from-president-joe-biden-on-irans-attacks-against-the-state-of-israel/>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.

‘The 1973 Arab-Israeli War’, *Office of The Historian, Department of State, United States of America*,
<https://history.state.gov/milestones/1969-1976/arab-israeli-war-1973>,
Erişim Tarihi: 09.04.2025.

‘The Ambassador in Israel (McDonald) to the Secretary of State’, *Office of the Historian*,
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d519> Erişim Tarihi:
26.10.2024.

‘The Concept of the Foreign Policy of The Russian Federation’, Ministry of Foreign Affairs
of Russian Federation, 2023, March 31,
https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/, Erişim Tarihi:
06.07.2024.

‘The IDF Strategy’, *The IDF Chief of the General Staff*, July 2016,
<https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2017/04/IDF-Strategy.pdf>,
Erişim Tarihi: 01.03.2025.

‘The Soviet Union and the Problem of Turkish Strait’, *CIA*, January 1945.

‘The Suez Crisis, a Test for the USSR’s Middle Eastern Policy’, *Central Intelligence Agency*,
1957.

‘Tomagavkom’ Po Interesam Rossii [Rusya’nın Çıkarlarına ‘Tomahawk’ ile Darbe]’,
Gazeta Kommersant №145, 04.09.1996.

‘U.S. Foreign Aid to Israel’, *Congressional Research Service*, 01.03.2023,
<https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL33222.pdf>, Erişim Tarihi: 05.10.2024.

‘Vstrecha Prezidenta RF Borisa El'tsina i Binyamina Netanyakhu v Ramkakh
Trehdnevnogo Ofitsial'nogo Vizita Premer-Ministra Izrailya v Moskvu [Rusya
Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin ile İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun
Moskova'da Gerçekleştirilen Üç Günlük Resmi Ziyaret Kapsamındaki Görüşmesi]’,
El'tsyn Tsentr, 11.04.1997, <https://yeltsin.ru/archive/video/66551/>), Erişim Tarihi:
25.03.2025.

‘Vstupitel'noe Slovo Ministra Inostrannykh Del Rossii S.V. Lavrova Na Vstreche S
Uchastnikami Mezhpalestinskogo Dialoga, Moskva, 12 Fevralya 2019 goda, [Rusya
Dışişleri Bakanı S.V. Lavrov’un Filistinlerarası Diyalog Katılımcılarıyla Yapılan
Toplantıdaki Açılış Konuşması, Moskova, 12 Şubat 2019]’, *MID RF*, 12.02.2019,
https://www.mid.ru/ru/press_service/photo/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/1453465/?TSPD_101_R0=08765fb817ab200062f89ab78d2f8b850c04c2b6ff31d7fff9e287fc41c80ae2983735e96b92489b08875d7ea6143000c6c05f52cd7e34cf257d0a33b1e207ce949be0b314b0973eca37a070c4d7faf435fe5cd43f82de1fa5377a2be173b0ae
, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

‘Yemen: a Brief Background’, *UN Foundation*, <https://unfoundation.org/what-we-do/issues/peace-human-rights-and-humanitarian-response/yemen-a-brief-background/>, Erişim tarihi: 24.10.2024.

‘Zapiska Zamestitelya Narodnogo Komissara İnostrannykh Del SSSR I. M. Mayskogo
Narodnomu Komissaru İnostrannykh Del SSSR V. M. Molotovu S Prilozheniem. 11
Yanvary 1944 g. [SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı I. M. Mayskiy'den,

SSCB Dışışleri Halk Komiseri V. M. Molotov'a Ekli Belgeyle Birlikte Sunulan Not.

11 Ocak 1944]', *AVP RF*, f. 06, op. 6, s. 14, d. 145, l. 1–41, No. 4, 1995.

ÖZET

Bu tez, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu'nun, 1948'de İsrail'in kuruluşundan günümüze kadar olan dönemde İsrail'e yönelik politikasını ele almaktadır. Çalışma, Moskova'nın İsrail politikasını belirleyen temel etkenleri/çıkarları ve Sovyetler Birliği ile Rusya Federasyonu'nun İsrail politikaları arasında bir devamlılık olup olmadığını incelemeyi hedeflemektedir. Tezin temel argümanı, Moskova'nın Soğuk Savaş dönemi İsrail politikası ile Rusya Federasyonu dönemindeki İsrail politikasının, Moskova'nın ABD ve onun müttefiki olan İsrail'den algıladığı tehdit tarafından şekillendiğidir. Moskova, bu tehdidi dengelemek amacıyla, İsrail'e karşı ABD ve İsrail karşıtı aktörlerle ittifaklar kurarak bir denge stratejisi izlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu'nun İsrail politikaları arasında sürekliliğin olduğu görölmektedir. Tez, Stephen Walt'un 'The Origins of Alliance' adlı eserinde ortaya koyduğu tehdit dengeleme teorisini analitik bir çerçeve olarak benimsemektedir.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Rusya, ABD, Orta Doğu, tehdit dengesi, İran

ABSTRACT

This thesis examines the policy of the Soviet Union and the Russian Federation toward Israel from its establishment in 1948 to the present. The study aims to analyze the key factors and interests shaping Moscow's policy toward Israel and to determine whether there is continuity between the Soviet Union's and the Russian Federation's approaches to Israel. The central argument of the thesis is that Moscow's Israel policy during the Cold War and in the Russian Federation era has been shaped by its perception of a threat from the United States and its ally, Israel. In an effort to counterbalance this perceived threat, Moscow has sought to implement a balancing strategy by forming alliances with anti-U.S. and anti-Israel actors. In this context, continuity is observed between the Israel policies of the Soviet Union and the Russian Federation. The thesis adopts Stephen Walt's balance of threat theory, as presented in *The Origins of Alliance*, as its analytical framework.

Keywords: Israel, Russia, USA, Middle East, balance of threat, Iran